

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

LIPCSEI JÓZSEF

GÖDÖLLŐ

2024

MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM

GAZDASÁG- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

**FÖLDALAPÚ TÁMOGATÁSOK ORSZÁGOS TERÜLETI ELOSZLÁSÁNAK, ÉS
VIDÉKGAZDASÁGI HATÁSÁNAK VIZSGÁLATA - FÓKUSZBAN A MEZŐCSÁTI
JÁRÁS**

LIPCSEI JÓZSEF

GÖDÖLLŐ

2024

A doktori iskola

Megnevezése: Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola

Tudományága: Regionális tudományok

Vezetője: Prof. Dr. Bujdosó Zoltán
egyetemi tanár
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

Témavezető: Dr. habil Ritter Krisztián
egyetemi docens
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	1
2. CÉLKITŰZÉSEK.....	3
3. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	8
3.1. A földalapú támogatások szakirodalmi összefüggései	8
3.2. A királynő effektus	25
3.3. Agrárcenzus 2020.....	27
3.4. A földalapú támogatások jogszabályi környezete	28
3.5. Vidékfejlesztés és mezőgazdaság.....	33
4. ANYAG ÉS MÓDSZER	36
4.1. Megalapozó primer kutatás.....	36
4.2. Földalapú támogatások felhasználásának jogcímenkénti vizsgálata	37
4.3. Földalapú támogatások felhasználásának egyenlőtlenségi vizsgálata.....	38
4.4. Járási primer kutatás	42
5. EREDMÉNYEK ÉS AZOK MEGBESZÉLÉSE	44
5.1. A megalapozó primer kutatás eredményei.....	45
5.2. Földalapú támogatások felhasználásának jogcímenkénti vizsgálata	49
5.2.1. Területalapú támogatás (Single Area Payment Scheme - SAPS)	49
5.2.2. Zöldítés támogatás.....	55
5.2.3. Agrár-környezetgazdálkodás támogatás (AKG).....	59
5.2.4. Ökológiai gazdálkodás	66
5.2.5. Szálas fehérjenövény támogatás.....	71
5.2.6. Szemes fehérjenövény támogatása	76
5.2.7. Ipari olajnövény támogatása	82
5.2.8. Ipari zöldségnövény támogatása	86
5.2.9. Zöldségnövény termesztés támogatása.....	92
5.2.10. Intenzív gyümölcsstermesztés támogatása	96
5.2.11. Extenzív gyümölcsstermesztés támogatása	101
5.3. A támogatásmaximalizálás és a passzív gazdálkodás feltárása	105
5.3.1. A különböző jogcímek kapcsolása	107
5.3.2. Forráselosztás és felhasználás 100 hektáros birtokméret határérték alatt és felett	109
5.3.3. Klaszteranalízis	111
5.3.4. A földminőség és a támogatás igénylés kapcsolata.....	113
5.4. A területi különbségek és a vizsgált támogatások összefüggésének vizsgálata.....	115
5.5. A járási primer kutatás eredményei.....	122

5.6. Hipotézisvizsgálat	125
6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	128
7. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	132
8. ÖSSZEFOGLALÁS	134
9. SUMMARY	137
10. MELLÉKLETEK	140
1. Melléklet: Irodalomjegyzék	140
2. Melléklet: A megalapozó primer kutatás kérdőíve	151
3. Melléklet: Termeléshez kötött támogatás igénylési gyakorisága üzemméret szerint (%).....	158
4. Melléklet: Termeléshez kötött támogatás és AKG igénylés kapcsolata (%).....	158
5. Melléklet: A 2016-2021. évi Területalapú támogatást igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)	159
6. Melléklet: Területalapú támogatás átlagolt igénylési 2016-2021 adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	159
7. Melléklet: A 2016-2021. évi Zöldítés támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)..	160
8. Melléklet: Zöldítés támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	160
9. Melléklet: A 2016-2021. évi Agrárkörnyezet-gazdálkodás támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	161
10. Melléklet: Agrárkörnyezet-gazdálkodás támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	161
11. Melléklet: A 2016-2021. évi Ökológiai gazdálkodás támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	162
12. Melléklet: Ökológiai gazdálkodás támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	162
13. Melléklet: A 2016-2021. évi Szálas fehérjenövény támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	163
14. Melléklet: Szálas fehérjenövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	163
15. Melléklet: A 2016-2021. évi Szemes fehérjenövény támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	164
16. Melléklet: Szemes fehérjenövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	164
17. Melléklet: A 2018-2021. évi Ipari olajnövény támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	165
18. Melléklet: Szemes fehérjenövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	165
19. Melléklet: A 2017-2021. évi Ipari zöldségnövény támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	166

20. Melléklet: Ipari zöldségnövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	166
21. Melléklet: A 2016-2021. évi Zöldségnövény támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	167
22. Melléklet: Zöldségnövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	167
23. Melléklet: A 2018-2021. évi Intenzív gyümölcstermesztés támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	168
24. Melléklet: Intenzív gyümölcstermesztés támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	168
25. Melléklet: A 2018-2021. évi Extenzív gyümölcstermesztés támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő).....	169
26. Melléklet: Extenzív gyümölcstermesztés támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata	169
27. Melléklet: A többváltozós szekunder kutatáshoz használt aggregált alapadatok.....	170
28. Melléklet: A rotált faktormátrix, és a faktorok tartalma (faktorsúlyok)	171
29. Melléklet: A területi változók és a támogatásigényléssel kapcsolatos adatok közti összefüggés Person féle korrelációs táblázata	172
30. Melléklet: A mélyinterjúk vázlata	173
31. Melléklet: Szövegekőzi ábrák jegyzéke	176
32. Melléklet: Szövegekőzi táblázatok jegyzéke	178

1. BEVEZETÉS

Magyarország 2004. május 1-i Európai Unió csatlakozása új lehetőséget hozott a magyar mezőgazdaság számára, közös piac és támogatások formájában. Az Európai Unió (EU) szakpolitikái közül az egyik legmeghatározóbb, egyúttal napjainkban a legköltségesebb, a mezőgazdaság irányítását és közösségi koordinációját ellátó Közös Agrárpolitika (KAP). Az előcsatlakozás fázisában megismert SAPARD (Különleges Segélyprogram a Mezőgazdaság és Vidékfejlesztés számára - Special Assistance Program for Agriculture and Rural Development) program pozitív jövőképpel látta el a hazai mezőgazdasági termelőket. A médiában és a szakmai kiadványokban megjelenő támogatási információk lassan eljutottak a gazdátársadalom rétegeihez. A kezdeti információáramlás akadozása megismertette azonban a gazdálkodókkal a pályázati lehetőségek nehézségeit, és a diszkriminatív döntéshozást is.

Mindeközben az elvándorlással sújtott konvergencia régiók kárpótlás óta műveletlen mezőgazdasági területeinek művelés alá vonása megkezdődött. A területalapú támogatások folyamatosan növekvő összege hirtelen kiemelkedő jövedelemforrássá vált a gazdák és befektetők számára. A társadalom egyre szélesebb rétege érdeklődött a földtulajdon szerzés és földművelés iránt, östermelőként és gazdasági társaságokat alapítva, és kezdetét vette a támogatásorientált gazdálkodás. Ezzel összefüggésben Magyarország uniós csatlakozása óta számos kutatás és vizsgálat készült a források felhasználása és a célkitűzések megvalósulásának vonatkozásában, melyek programozási periódusonként újra és újra aktualitást jelentenek.

Dolgozatom elkészítését alapvetően az motiválta, hogy falugazdász gyakornokként, termőföld kereskedő/hasznosítóként, egykori Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal ellenőrként, aktív szaktanácsadóként, valamint egy családi gazdaság vezetőjeként a támogatások nagyfokú egyenlőtlenségét, és irreverzibilis koncentrációját tapasztaltam a környezetemben. A támogatások igénylése sok esetben a termeléstől függetlenül, nagy arányban kizárólag a források megszerzésére irányult. Tapasztalatom szerint az elmaradott térségekben kialakult nagygazdaságok döntő hányada a földalapú támogatásokra, mint haszonszerzést, és nem mint a vidékfejlesztést támogató, termelés-csökkentést kompenzáló forrásra tekint. Továbbá, a kedvezőtlen adottságú/gyengébb AK minőségű területeken több támogatási jogcímet igényelnek a gazdálkodók, azzal a céllal, hogy a nagyobb támogatási összeg nagyobb bevételt biztosítson, mint a termelés. Ezáltal a gazdaságok koncentrációja sokszor a befektetői körök eszköze, csökkentve a kis-, és közepes méretű gazdaságok számát. Ezen túlmenően, napi szinten tapasztaltam a jogszabályban foglalt előírások szabadelvű alkalmazását. Az igénylések valótlan-sága és felelőtlen-sége okozta a kezdeti tenni akarásomat. Ellenőrzések alkalmával számtalan esetben kellett dokumentumokat elkészíttetni a helyszínen, a jogszabályokat a törvényes kereteken belül másik szemszögből értelmezni, hogy az ellenőrzött - szakmailag makulátlan - gazdát ne érje jogsérelem. Később a Vidékfejlesztési Program tervezésénél lehetőséget kapott minden MVH-s munkavállaló a jogcímek megalkotásának tervezésébe való részvételre. Javaslatokat és módosításokat tehettünk, ám ez kevésnek bizonyult. Az agrárszakma jogi keretekbe szorítása továbbra is többféleképpen értelmezhető előírásokat eredményezett. Éveken keresztül ingyenes szaktanácsadói honlapot üzemeltettem, kiemelve az előírások gazdák számára is megérthető formáját, valamint elkészítettem az ország első gazdálkodói naptárát a számtalan előírás dátumának összegyűjtésével, illetve az ismerőseim körében közkedvelt ún. „Jogszabálymentes gazdálkodói kézikönyv”-et.

A szélesebb értelmű vidékfejlesztési célkitűzések megvalósítása a források okszerű felhasználásával lehetne elérhető. Véleményem szerint, amennyiben a támogatások nem irányulnak a vidék lakosságmegtartó képességének javítására, ezáltal a vidéki megélhetés biztosítására, az eddig is leszakadó térségekben további hátrányos folyamatok fognak

megvalósulni. Tapasztalataim alapján, az elmaradott térségekben a birtokkoncentráció révén számos esetben óriásgazdaságok, és egy-egy család kezében összpontosuló birtokok jöttek létre, kiszorítva a kisgazdálkodókat. A megélhetés beszűkülésével a településekről a munkaerő elvándorol, megszűnnek a szolgáltatások, és a leszakadó térségek tovább degradálódnak. Az Állam, felismerve a problémát, 1200 hektárban, állattartók és vetőmag előállítók esetében 1800 hektárban korlátozta a földhasználat nagyságát (Szabó, 2017). A törvény életbelépését megelőzően újabb gazdasági társaságok alakultak területdarabolás céljából, ami ellen a törvény nem tehetett semmit (ld. erről Szerletics, 2018 vagy Bureau–Mahé, 2015). A KAP 2014-2020 programozási periódusra az Európai Unió a közvetlen támogatásokat 100 ezer euróban maximalizálta volna (Heinemann et. al., 2018), ami jelentős előnyt jelenthetett volna a kis-, és közepes gazdaságok számára. Sajnálatos módon nem valósult meg a támogatások efféle korlátozása.

Fentiekből kiindulva, kutatásomban gyakorlati szempontból kívánom bemutatni a KAP 2014-2020, és az azt követő átmeneti évek forrás-lehívásainak lehetőségeit, kiemelt figyelemmel a később értelmezendő, ún. „passzív” gazdálkodás által preferált (kis ráfordítás igényű és nagy támogatási volumenű) hasznosításokra (pl. olajretek, spárgatök, sütőtök, hagyományos gyümölcsös). Vizsgálatomban kizárólag a 2016-2021 évek adatait elemzem, fontos kihangsúlyoznom, hogy a KAP 2023-2027 időszakát, a földalapú támogatásokkal kapcsolatos szabályozás változását, illetve annak hatásait jelen disszertáció keretei között – a szakirodalmi részben tett rövid kitekintés kivételével - nem vizsgálom.

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, Fővárosi és Pest Megyei Kirendeltségének egykori ellenőreként, továbbá jelenlegi szaktanácsadói tapasztalataim alapján a Magyar Államkincstár, a KSH, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara és a Kormányhivatalok kikért és nyilvános adatait fogom feldolgozni, kiemelt figyelemmel a hatályos jogszabályokra. Az említett gyakorlati tapasztalatok mellett szerettem volna elmélyülni a vidék- és területfejlesztés tudományaiban is.

A téma aktualitását és jelentőségét az adja, hogy a földalapú támogatások (*Agrár-környezetgazdálkodás, Ökológiai gazdálkodás, Zöldítés, Területalapú támogatás, Termeléshez kötött támogatások*) jogszabályi keretei lehetőséget adnak az előírások többes értelmezésére, ezáltal a támogatás célkitűzésének megkérdőjelezésére. Bizonyos támogatások termeléstől függetlenül érvényesülnek, amelyek legtöbb esetben a termelést mellőző, kizárólag a támogatások megszerzését célzó gazdálkodást erősítik, ezáltal forrásokat elvonva a tényleges termelést folytató gazdáktól. Ez a gazdálkodási irány a térségi gazdaságra közömbös, ám nagy szerepet játszik a kultúrtáj fenntartásában (Maácz, 2001), ami szintén a vidékfejlesztési politika kiemelt céljai közt szerepel. Nem utolsósorban az uniós forrásokkal kapcsolatban a hazai vidékfejlesztési stratégia hangsúlyozza, hogy a vidék- és agrárpolitikai beavatkozásoknak, különösen a támogatáspolitikai eszközöknek, a közpénzek felhasználásának közösségi érdeket kell képviselniük, és közösségi előnyöket kell generálniuk. Ebben a folyamatban nem csupán egy-egy vállalkozás versenyképességét kell szem előtt tartani, hanem az adott település és térség versenyképességét is figyelembe kell venni (ld. NVS, 2012).

2. CÉLKITŰZÉSEK

Elsőként szeretném leszögezni, hogy kutatásom nem a nagygazdaságok működésének vagy tevékenységének megkérdőjelezésére irányul. Az elsődleges célom, hogy alaposan feltárjam a kis és közepes méretű gazdaságok aktuális helyzetét, különös tekintettel a földalapú és egyéb kapcsolódó támogatásokra, valamint a rendelkezésre álló források felhasználására. Nem áll szándékomban vitatni a mezőgazdasági termelés alapvető fontosságát, amelyben a nagygazdaságoknak vitathatatlanul kiemelt szerepe és felelőssége van. Azonban fel szeretném hívni a figyelmet a földalapú támogatások elosztási mechanizmusaira, amelyek gyakran hátrányosan érintik a kisebb méretű gazdaságokat.

A kutatás során az a célom, hogy rávilágítsak - a vizsgált időszakra vonatkozóan - a támogatási rendszer hiányosságaira, valamint a kis és közepes méretű gazdaságokkal szembeni aránytalanságokra. A földalapú támogatások elosztásának igazságosabbá és átláthatóbbá tétele révén hozzájárulhatnánk a kis-, és közepes méretű gazdaságok életképességének és fenntarthatóságának javításához, és ezzel lassíthatnánk ezen gazdaságok drasztikus mértékű megszűnését, ami jelentős negatív hatással van a vidéki közösségekre és a helyi gazdaságra.

Véleményem szerint a nagygazdaságok támogatásainak valamilyen mértékű kontrollálása, a támogatási rendszer átalakítása révén létrehozhatnánk egy olyan környezetet, amelyben a kis-, és közepes méretű gazdaságok is verseny-, és életképesebbé válhatnak. Az ilyen változtatások lehetővé tennék a támogatási források célzottabb és hatékonyabb elosztását, ami hosszú távon pozitív hatással lehetne a mezőgazdasági ágazat egészének stabilitására és fejlődésére.

Az általam kitűzött cél a mezőgazdasági és agrárszakigazgatási adatbázisok mélyreható felhasználása és elemzése, különös tekintettel a kis-, és közepes méretű gazdaságokra, amelyek kulcsszerepet játszanak a vidéki közösségek fenntartásában, a helyi gazdaság fejlesztésében. Feladatommak tűztem ki, hogy a tapasztalt gyakorlati problémák okait feltárjam, és felhívjam a figyelmet a mezőgazdasági adatbázisok különbözőségére, valamint a folyamatosan zsugorodó vidékgazdasági lehetőségekre. Ezen adatbázisok komplexitása és sokszínűsége sok esetben nehezíti a kis-, és közepes méretű gazdaságok számára a megfelelő információ megtalálását és felhasználását, és ezáltal korlátozza azok fejlődési, ezen keresztül a vidékgazdaságra kifejtett fejlesztési lehetőségeit. E problémák felismerése és megértése elengedhetetlen annak érdekében, hogy javaslatokat tudjak tenni a helyzet javítására.

A kutatás kiemelt területe a földalapú támogatások vizsgálata, különösen a birtokméret, a támogatás igénylőjének személye, és a kapcsolt támogatások vonatkozásában. Ezen támogatások fontos szerepet játszanak a mezőgazdasági ágazat finanszírozásában és fenntarthatóságában. Azonban gyakran a nagygazdaságok forrásfelhasználása kimeríti a pénzügyi borítékot, ami területi egyenlőtlenségeket és aránytalanságokat eredményez. **A támogatások eloszlásának és hatásának elemzése során az a célom, hogy azonosítsam azokat az összefüggéseket és tényezőket, amelyek segíthetnek a kis-, és közepes méretű gazdaságok számára hozzáférhetőbbé és hatékonyabbá tenni ezeket a forrásokat, és rávilágítani az elosztási problémákra.**

A kutatás továbbá arra is koncentrál, hogy a különböző üzemméretű gazdaságok hogyan reagálnak és alkalmazkodnak a földalapú támogatásokhoz, és hogyan befolyásolják ezek a gazdaságok működését és fenntarthatóságát. Az üzemméret viszonyainak figyelembevétele elengedhetetlen

annak érdekében, hogy pontos és releváns következtetéseket vonhassunk le a földalapú támogatások hatékonyságáról és igazságosságáról.

Mindezen elemzések és javaslatok révén úgy vélem, kutatásom hozzájárulhat a mezőgazdasági támogatási rendszerek jobb megértéséhez, a kis-, és közepes méretű gazdaságok támogatásának javításához, ami elengedhetetlen a mezőgazdasági ágazat jövőbeli sikeressége, és a vidéki területek fejlődésének elősegítése szempontjából.

Az uniós földalapú támogatásokat érintő általános problémák, és a gyakorlati tapasztalataim alapján megfogalmazott - a következőkben ismertetésre kerülő - hipotézisekből kiindulva, az értekezés fő célja, hogy bemutassa a támogatási források területi/gazdaságméreti/igénylők szerinti eloszlásának sajátosságait, feltárva ezek esetleges összefüggését a területi egyenlőtlenségekkel, majd megoldási javaslatokat fogalmazzon meg a méltányosabb forrás allokációval kapcsolatban.

Mezőgazdasági birtokkoncentráció változása a területalapú támogatást igénylők szempontjából: A Magyar Államkincstár (MÁK) Közzétételi lista-adatainak SPSS programban történő feldolgozásával kívánom vizsgálni a támogatást igénylők számának, üzemméretének (0-20 ha, 20-100, 100-300, $300 \leq$ ha) és térbeli elhelyezkedésének változását a 2014-2020 KAP időszakban. A KAP csúszása miatt ez első vizsgálatomban szereplő kifizetések 2016-ban történtek és eltolódtak 2021-re is. Emiatt vizsgálom ezt az időszakot (2016-2021), nem a 2014-2020 periódust. Ezen primer adatokat kívánom összehasonlítani a többi, a témában már publikált adatokkal, hozzáférhető adatbázisokkal. **Ennek során új mutatószámot kívánok bevezetni (100 ha támogatható területre jutó, földalapú támogatást igénylő, helyben lakó magánszemélyek járásonkénti száma).** Az új, standardizált mutatószám az eddig használt területi adatokkal ellentétben a települések művelési ág szerinti (szántó, rét, legelő, szőlő, gyümölcsös, kert) adatait viszonyítja a Közzétételi listákban szereplő helyben lakó magánszemélyek *TERA* (Területalapú) támogatás (6 év átlagolt adata, hektárra vetítve a mindenkor *TERA* támogatás kifizetési összege szerint) igénylési adataihoz.

H1: Feltételezésem szerint a földtulajdon és a földhasználat koncentrálódása folyamatosan erősödik 100 hektár üzemméret felett úgy, hogy a 0-20, és a 20-100 hektár üzemméretű gazdaságok száma csökken, míg a 100-300 ha, és a 300 ha feletti gazdaságok száma növekszik, egyes településeken domináns gazdaságok létrejöttével. Így összességében az agrárszabályozás inkább a nagygazdaságoknak kedvez, háttérbe szorítva a kisebb üzemméretű gazdaságok érvényesülését, egyes járáásokban koncentráltabban.

MM1: A kialakított négy birtokkategóriát (0-20 ha, 20-100, 100-300, $300 \leq$ ha) az általam elvégzett (az értekezésben később részletesen bemutatott) megelőző kutatás, valamint az európai statisztikai 100 hektáros területmaximum alapján határoztam meg, kiegészítve egy „óriás” üzemmérettel. Céloom a Magyar Államkincstár Egységes Kérelem adatainak feldolgozása az előző birtokkategóriák mentén, és összevetése a KSH, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara és az Agrárminisztérium nyilvántartásaival. Területi fejlettségi mutatók bevonásával vizsgálom a támogatások, az üzemméret, valamint a területi egyenlőtlenségek kapcsolatát. Mélyinterjú (polgármester/jegyző) során gyűjtöm össze a Mezőcsáti járásban kialakult birtokkoncentrációk viszonyait, hogy egy-egy érdekkör (család vagy személy) mekkora termőföld használattal rendelkezik, illetve ez miként módosítja a birtokviszonyok adatait. A Mezőcsáti járás kiválasztását a lakóhelyem és az általam működtetett családi gazdaság tiszadorogmai elhelyezkedése, összességében a vizsgált térség átfogó ismerete indokolja. A hipotézisvizsgálat szekunder módszertani eszközei a területi egyenlőtlenségi mutatók, leíró statisztika, idősoranalízis, korreláció vizsgálat és faktoranalízis.

E1: Eredményként megmutatkozna, hogy a 100 hektár alatti gazdaságok száma milyen mértékben csökken, mennyiben tér el az egyéb kimutatásoktól, és van-e valamilyen korreláció a változások kapcsán. Az új mutatószám új szemszögből mutatja meg a támogatások területi eloszlását a helyben lakó magánszemélyek révén, illetve meghatározásra kerül a nem helyiek általi földhasználat, és az abból adódó forráselvonás (tehát az összeg, ami nem a helyi gazdaságba kerül).

Forráselosztás igénylők szerint: Az uniós források támogatásai magánszemélyek és nem magánszemélyek részére is elérhetők. Így a Közös Agrárpolitika elérhető forrásai is számtalan mezőgazdasági szereplő között oszlanak meg. Az egyéni támogatásmaximumok nem eredményezik a források arányos eloszlását magánszemélyek és nem magánszemélyek (gazdasági társaságok, alapítványok stb.) között. Ennek alátámasztásához a magánszemélyek és nem magánszemélyek által felhasznált földalapú támogatások igényléseit is elemzem, vizsgálva, hogy miként oszlanak el az igénylők típusai szerint.

H2: Szorosan kapcsolódik az előző hipotézishez, de fontosságánál fogva külön kezelem azt a kiinduló álláspontot, hogy a *nem magánszemély* igénylők nagyobb arányban részesednek az uniós földalapú támogatásokból, mint a *helyben lakó magánszemélyek*, elfedve a birtokkoncentrációt és további eloszlási egyenlőtlenséget okozva. Miközben a gazdálkodás jogi formáját az adóoptimalizálás befolyásolhatja, feltételezem, hogy a nem magánszemély igénylők felülreprezentáltak a 100 hektár feletti gazdaságok körében, és ezáltal nagyobb és többféle támogatási összegben részesülnek a kisebb területen gazdálkodó, helyben lakó magánszemélyekkel szemben.

MM2: Véleményem szerint a támogatások általános elérhetősége fokozza az országon belüli gazdasági különbségeket, és ugyanolyan feszültséget okoz, mint az unióba történő belépést követő támogatáskülönbség a régi és új tagállamok között. A termőföld aranykorona értékének és az általam folyamatosan gyűjtött termőföld adás-vétel kifüggesztések vételárának vizsgálata az igényelt támogatásokkal biztosít lehetőséget komplex kutatásra. A hipotézisvizsgálat szekunder módszertani eszközei a területi egyenlőtlenségi mutatók, leíró statisztika, keresztábra elemzés, korreláció vizsgálat és klaszteranalízis.

E2: A vizsgálat ebben az esetben is lehetőséget ad a területi egyenlőtlenségekkel történő összevetésre, az összefüggések feltárására, a támogatások eloszlásából eredő forráskülönbségek bemutatására (hogy mennyi forrástól esnek el, és ez az összeg milyen összefüggésben van a területi fejlettséggel, fejletlenséggel, versenyképességgel). Összességében vizsgálom, hogy az uniós mezőgazdasági forrásokhoz való hozzáférés, azok allokációja, a koncentráció, illetve a kieső jövedelem mennyire van kapcsolatban a területi fejlettséggel.

Támogatások eloszlása földrajzilag és gazdaságméretek szerint: A földalapú támogatások többsége területi elhelyezkedéstől függetlenül elérhető (kivétel a Natura2000, az MTÉT - Magas Természeti Értékű Terület, és a 2020-ban megszűnt THÉT - Természeti Hátránnyal Érintett Terület programok). Tehát Nagyhegyesen a 45 AK-s szántóra és a tornabarakonyi 1 AK-s szántóra is lehetséges a földalapú támogatások többségének lehívása. Az adottságok különbségei, és az abból adódó fejlődési lehetőségek Magyarországon belül meglátásom szerint versenytorzulást és versenyhátrány okoznak. A gyenge adottságú területeken gazdálkodók egy része elfordult a termeléstől, és helyette a támogatásorientált gazdálkodást választja.

H3: Feltételezésem szerint kimutatható, hogy a termőföld, mint elsődleges termelési tényező értéke/minősége nincs arányban az elérhető összes támogatás forintösszegével (jó adottságú területek ugyanolyan támogatásban részesülnek, mint a kedvezőtlen adottságúak, a szabályozás nem segíti a hátrányos termelési adottságok kompenzálását egyenlő versenyhelyzet megteremtése érdekében).

MM3: Az előzőekhez hasonlóan a területi egyenlőtlenségi mutatók használatával tárom fel a különbözőséget, szoros kapcsolatban a többi hipotézissel. A hipotézisvizsgálat szekunder módszertani eszközei a területi egyenlőtlenségi mutatók, leíró statisztika és variancia-elemzés.

E3: A vizsgálat eredménye választ adhat a földrajzi egyenlőtlenségekre, a gazdaságok különböző versenypozícióira a földrajzi elhelyezkedés tekintetében. Céлом rámutatni a kedvezőtlen adottságú területek többlet forrásainak fontosságára, illetve a jelenlegi természeti hátrányt kompenzáló támogatások elégtelenségére.

Aktív és passzív gazdálkodás (mint új fogalom) bevezetése és vizsgálata: Céloom bemutatni és vizsgálni a kedvezőtlen adottságú területek mezőgazdaságának irányvonalait. Rámutatni, hogy kedvezőtlen körülmények között a nem termelő, ún. *passzív gazdálkodás*¹ lehetőségként merül fel adott térségekben. **Szeretnék rávilágítani, hogy vidékfejlesztési célt szolgál (de egyben gátja is annak) ezen gazdálkodási forma, melynek „passzív gazdálkodás” nevét kívánom használatba helyezni.**

H4: Feltevésem szerint kimutatható, hogy a kedvezőtlen adottságú/gyengébb AK minőségű területeken nagyobb mértékben terjedt el a nem termelő gazdasági forma, mint a termelő, amelynek ismérve a minél nagyobb összegű támogatás igénylése, az ún. *támogatásmaximalizálás*². Mindazon túl, bizonyos területméret felett a csökkentett ráfordítás-igényű passzív gazdálkodás elsődleges célja a minél nagyobb arányú forráslehívás egyszerű profitszerzés céljából. Azt is feltételezem, hogy néhány jogcím különösen alkalmas lehet a támogatások kapcsolására, a támogatásmaximalizálásra.

MM4: Korreláció elemzéssel keresem az összefüggést a területi adottság és támogatások kapcsolatára az üzemméret kategóriák és igénylők személye tekintetében. A területi egyenlőtlenségi mutatókkal összevetve mérem a területi viszonyokat, hogy igazoljam, minél fejlettebb egy térség, annál nagyobb a nem termelő (passzív gazdálkodás) aránya.

E4: Az elemzés egy új fogalmat eredményezne. A passzív gazdálkodás definiálásával vizsgálhatóvá válik a támogatások eredményessége. Elemezhető lesz a nem termelő gazdaságok tevékenysége, és viszonyításra ad lehetőséget a környezeti szerepvállalásra, szemben a termeléssel. Továbbá, elfogadhatóvá lehet tenni a hátrányos helyzetű térségek támogatásorientált gazdálkodásmódját, mint lehetséges gazdálkodási módot, a piac és munkaerő hiányos, kedvezőtlen környezeti adottságú térségekben. Átültethető lenne a szakképzetlen, nem tőkeerős vidéki népességet tömörítő települések gazdálkodásába, hogy milyen módon hasznosítsák a rendelkezésre álló, gazdaságosan nem művelhető termőföldet, extra profit céljából.

A mezőgazdasági támogatások elosztásának kérdése központi jelentőségű az agrárpolitikában, mivel jelentős hatást gyakorolhat a regionális gazdasági egyenlőtlenségekre. Az Európai Unió Közös Agrárpolitikája (KAP) keretében nyújtott támogatások különösen fontosak ebben a tekintetben. Az elosztási minták elemzése alapvető a területi fejlettségi különbségek megértéséhez

¹ A „passzív gazdálkodás” azon mezőgazdasági tevékenységeket jelöli, ahol a fő hangsúly nem a termelésen van. Ebben az esetben a tevékenységi célokat más tényezők befolyásolják, mint a környezet- és természetvédelem, a földalapú támogatások igénylésének lehetősége, vagy egyéb szempontok.

² A nem munkaintenzív mezőgazdasági tevékenységek esetében gyakori a támogatásmaximalizálás. Ez alatt azt értem, hogy a mezőgazdasági vállalkozások törekvése arra irányul elsődlegesen, hogy a lehető legtöbb földalapú támogatást szerezzék meg. Ebben az esetben a fő hangsúly nem közvetlenül a mezőgazdasági termelésen, hanem inkább a támogatások megszerzésén és optimalizálásán van. Egyes támogatások esetében nincs termelési kötelezettség, a támogatási jogosultság megszerzéséhez többnyire elegendő fémzárolt vetőmagot elvetni és a növény virágzásáig megtartani az állományt. Az így teljesíthető feltételek lehetőséget adnak minimális ráfordítás mellett, maximális támogatás megszerzésére.

és kezeléséhez, mivel azok reflektálhatnak a gazdasági diverzitásra és potenciálisan növelhetik azokat.

Földalapú támogatások és a területi fejlettség kapcsolata: A vidéki területek fejlettsége és a mezőgazdasági szektor fejlődése szorosan összekapcsolódik, kölcsönösen befolyásolva egymást. A negatív tendenciák nem csupán a gazdasági ágazatokra gyakorolnak hatást, hanem a társadalom egészére is kiterjedő eredményekkel járnak. Ennek vizsgálatához többváltozós elemzéssel szeretnék rávilágítani a folyamatra annak érdekében, hogy változtatási javaslatokat fogalmazhassak meg a mezőgazdasági támogatási rendszerhez.

H5: Feltételezésem szerint, járási szinten, a vizsgált támogatások hozzájárulnak a hazai területi különbségek alakításához, illetve ezen támogatások egyenlőtlen eloszlása szignifikáns összefüggésben van a területi különbségeket befolyásoló egyéb tényezőkkel.

MM5: A vizsgálat során arra törekszem, hogy azonosítsam azokat a folyamatokat és tényezőket, amelyek magyarázatot adnak a járási szintű területi különbségekre, és kimutassam ezen belül a vizsgált támogatások esetleges hatásait. A hipotézisvizsgálat eszközei leíró statisztika, faktorelemzés és korrelációvizsgálat. A faktorelemzés alkalmazásával lehetőség nyílik a komplex területi fejlettség, a társadalmi, gazdasági, infrastrukturális helyzet, valamint a mezőgazdasági adottságok és különbségek feltárására, továbbá, a módszer segítségével vizsgálhatók az egyes területi elemek közötti kölcsönhatások is.

E5: A vizsgálat eredményeként fény derülhet az érintett földalapú támogatások és a területi egyenlőtlenségek esetleges összefüggéseire. A kutatás célja a támogatási rendszerek igazságosabb és hatékonyabb elosztásának kidolgozása, amely hozzájárul a területi egyenlőtlenségek csökkentéséhez és a kis- és közepes méretű gazdaságok versenyképességének növeléséhez. Továbbá, a cél az, hogy a támogatási politikák átgondolásával és finomításával elősegítsük a területi kohéziót, javítsuk a mezőgazdasági ágazat fenntarthatóságát, valamint támogassuk a vidéki gazdaságok és közösségek fejlődését.

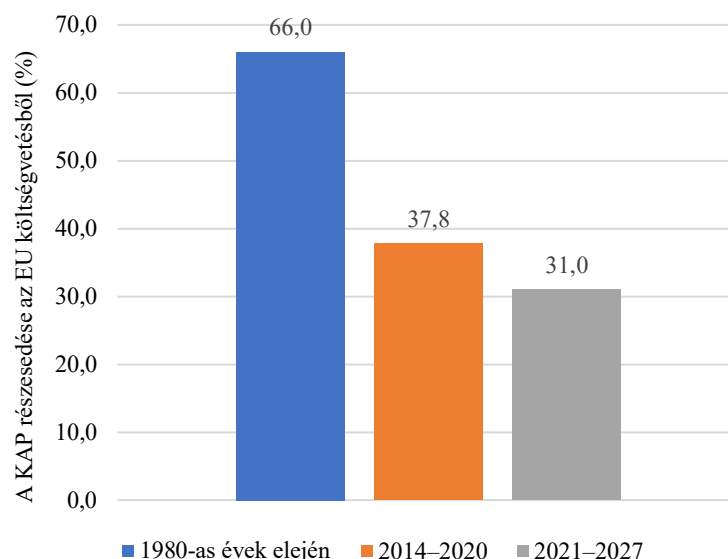
3. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Területi elemzéssel és területi egyenlőtlenségek vizsgálatával számtalan kutatás (pl. Bernát–Enyedi, 1961; Beke, 1941; Ihrig, 1941; Magyary–Reichenbach, 1942; Görög, 1954; Erdei et al., 1959, 1977; Bernát–Enyedi, 1961; Kulcsár, 1969; Sury, 1975; Rott–Ujhegyi, 1981; Nagy, 1982; Enyedi, 1993; Bernát, 1997; Ritter, 2008; Pesti, 2009; Galluzzo, 2016; Camarero–Pino, 2021) foglalkozott, de egyik sem tárgyalja a földalapú támogatások jogcímeinek területi egyenlőtlenségeit. A kutatásom újszerűen foglalkozik a helyben lakó támogatást igénylőkkel, és az ebből kalkulálható, „nem helyi” támogatásfelhasználással. Új kutatási megközelítés a helyi-nem helyi támogatást igénylők forrásfelhasználásának vizsgálata, amely lehetőséget ad a területi egyenlőtlenségek újszerű vizsgálatára, túlmutatva a jövedelemkülönbségek területi vizsgálatán (ld. pl. Csete et al., 1973; Kovács, 1975; Kukovics, 1974; Romány, 1997; Vajsz et al., 1998; Magda–Marselek, 2002; Magda et al., 2003; Pesti et al., 2004; Vajsz et al., 2005; Nagy et al., 2022) vagy a gazdasági növekedés térgazdasági hatásainak és az egyenlőtlen területi fejlődés aspektusainak összefüggésein (pl. Áldorfai et al., 2022, Káposzta–Nagy, 2022, Kincses et al., 2022, Egri, 2023). Hasonló kutatások eddig a pályázatok és EU-s források területi eloszlását vizsgálták (pl. Keszthelyi, 2020; Czabadai–Káposzta, 2016; Goda et al., 2022; Finta–Horeczki, 2023), amelyek viszont nem vizsgálták a földalapú támogatásokat jogcímenként.

3.1. A földalapú támogatások szakirodalmi összefüggései

A földalapú támogatások rendszere egyfajta kompenzáció a gazdálkodók számára. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 39. cikk szerint a közös agrárpolitika fő céljai az agrármodernizáció, jövedelempolitika, piacstabilizálás, ellátásbiztonság és élelmiszer-politika. Funkciói közül, az általam elvégzett közvéleménykutatás eredményeképpen, egyébként a tájfenntartás került elsődlegesen kiemelve, amely megjelenik Renting és társai (2009) illetve Randall (2002) kutatásaiban is. Baranyi (2004) is megjegyzi, hogy mindenki az élvezője a környezet-tájfenntartásnak. Ezeknek a támogatásoknak az igazságos/egyenlő elosztásának gondolata régre nyúlik vissza, egyidejűleg a fiskális politikával. A Közös Agrárpolitika célja az Európai Unió mezőgazdasági piacainak stabilizálása, a termelők támogatása és az élelmiszer-ellátás biztonságának garantálása. Az 1960-as években létrehozott KAP folyamatosan alkalmazkodott a változó társadalmi-gazdasági feltételekhez, a piaci orientációtól a fenntarthatóság és környezetvédelem irányába, majd a klímaváltozás elleni küzdelem felé. A KAP történetének részletes bemutatása azonban nem célja a szakirodalmi összefoglalásnak. A fiskális föderalizmus olyan elmélet, amely az Európai Unió (EU) és a tagállamok közötti politikai és pénzügyi felelősségek optimális megosztásának kérdését vizsgálja. Több irodalmi munka, például Oates (1972, 1999, 2002), Musgrave (1969) és Pelkmans (2006), a fiskális föderalizmust tartja a leggyakrabban alkalmazott elméleti keretként ezen a területen. Az elmélet célja, hogy meghatározza, miként lehetne hatékonyan és igazságosan elosztani a politikák finanszírozását az EU és a tagállami szintek között. A KAP eredeti alapelvei lényegében változatlanok maradtak, de az azt követő években egyre növekvő piaci, társadalmi és környezeti kihívások újabb és újabb válaszlépéseket tettek szükségessé. Ezek a kihívások reformokat hívtak életre a KAP-ban (Potori et al., 2012; Kengyel, 2022). Az alapelvek alkalmazásához és megvalósításához további intézkedések és módosítások váltak szükségessé annak érdekében, hogy hatékonyabban tudjanak válaszolni a változó körülményekre, és új kihívásokra. Azok a reformok, amelyekre sor került, a KAP alkalmazkodóképességét és reagálóképességét erősítették meg az állandóan változó környezethez képest, miközben megtartották az alapvető elveket és célokat. A KAP reformok voltak hivatottak kiküszöbölni az újabb és újabb ciklusok pontatlanságát. A nemzetközi és hazai kutatások egységesen azt mutatják, hogy a KAP reformjai során nem megfelelő mértékben vették figyelembe az Európai Unió keleti bővítésének kihívásait. A 2004-ben újonnan csatlakozott tagállamok vidéki területei más gazdasági és társadalmi problémákkal küzdöttek, valamint a

mezőgazdasági üzemek struktúrája is eltért a régi tagországoktól. Ennek ellenére a KAP agrár- és vidékfejlesztési politikájában nem történt radikális változás, amely ezekre a különbségekre és problémákra megfelelő válaszokat adott volna (ld. erről Ramniceanu–Ackrill, 2007; Kapronczai, 2010; Biró et al., 2013; Farkas–Kovács, 2018). Az új uniós tagországok vidéki területein lévő gazdaságok egyedi jellemzői és szükségletei alapján indokolt lett volna a KAP teljeskörű átgondolása, az agrár- és vidékfejlesztési politika újragondolása annak érdekében, hogy hatékonyabb és igazságosabb támogatást lehessen biztosítani számukra. Az Európai Unió költségvetésében a KAP kiadásainak aránya folyamatosan csökkenő tendenciát mutat (1. ábra).

1. ábra: A KAP részesedése az EU költségvetéséből, 1980-2027 (%)

Forrás: Európai Parlament adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Míg az 1980-as évek elején a KAP még az uniós költségvetés teljes összegének 66%-át tette ki, addig a 2014–2020 közötti időszakban ez az arány már 40% alá csökkent, és a 2021–2027 közötti időszakra mindössze 31%-ra zsugorodott (Goda et al., 2022). A KAP politikai fontosságának csökkenését jelzi, hogy az EU bruttó hazai termékéhez (GDP) viszonyítva a KAP költségvetése 1990-ben még 0,54% volt (Halmai, 2020), de a 2021–2027 közötti időszakra 0,32%-ra esett vissza. Ezen tendenciák azt mutatják, hogy a KAP szerepe az uniós költségvetésben fokozatosan leértékelődik, és egyre kevesebb forrás áll rendelkezésre az agrárpolitikára az EU szintjén. Egyesek szerint (pl. Szörényiné, 2023), a vidékfejlesztési elvek, stratégiai célok, és az ezek megvalósításához rendelt eszközrendszer nem eléggé hatékony ahhoz, hogy a vidéken élők - beleértve a gazdákon kívüli lakosokat is - életminősége javulhasson, és a vidéki jólét valósággá válhasson. A KAP továbbra is elsődleges célja, hogy biztosítsa a megfelelő életszínvonalat az agrárnépesség számára, melynek kulcsfontosságú elemei a mezőgazdasági termelők részére nyújtott jövedelemtámogatások és közvetlen kifizetések. A KAP keretében hazánk részesedése a közvetlen támogatások 2014-től 2020-ig 8,85 milliárd euró volt, ami mintegy 3%-át képviseli az uniós közvetlen kifizetések teljes összegének (Palakovics et al., 2016).

Az Európai Bizottság 2010-ben közzétett közleménye meghatározta az élelmiszerbiztonságot, környezetvédelmet, éghajlatváltozást és a területi egyenlőséget. Az EU-ban azonban számos területi egyenlőtlenség van, főként a régi és az új tagállamok között, amelyet részint a KAP-nak kell kezelnie (Európai Bizottság, 2010; Alfaro-Navarro–Andrés-Martínez, 2021; Galluzzo, 2016; Garcia-Bernardo et al., 2021; Grochowska et al., 2021; Haniotis, 2022; Horváth, 2020; Vadrine–Le Gallo, 2021; Volkov et al., 2019). Folyamatosan felmerülő kérdés az üzemméret szerinti támogatásjogosultság, az „Angol Királynő kérdés/Királynő effektus” (Tangermann, 2011). Kutatásomban hazai viszonylatban vizsgálom a folyamatot, és annak folyományát, a

támogatásmaximalizálást. Az Unió 2012-ben a KAP költségvetésének 70%-át fordította közvetlen kifizetésekre, a mezőgazdasági termelők jövedelmének stabilizálása céljából (Európai Bizottság, 2013a). Nowicki és társai (2009) szerint a közvetlen kifizetések megszüntetése a 27 tagú EU-ban 5,5%-kal csökkentené a földhasználatot.

A támogatások az Európai Unió Közös Agrárpolitikai döntésének eredménye, amelynek a forrása a tagállamok befizetései. A tagállamok befizetései szerint megkülönböztetünk nettó befizető, kiegyenlített befizető és a befizetett összegnél nagyobb kifizetésben részesülő országokat. A források lehívásának felső határa a 1437/2014. (VII. 31.) Korm. határozatban lett maximalizálva. A magyarországi nagygazdaságok szétदारabolása még a törvény életbe lépését megelőzően megtörtént, a közel fél éves hírverésnek köszönhetően. A vidéki térségekben egyeduralkodó nagygazdaságok sok kisebb társas vállalkozásként működnek tovább, sok esetben egy-egy család tulajdonában (mint ahogy majd a Mezőcsáti járás jellemzésénél kitérek a helyi viszonyokra a VP támogatások kapcsán). A cégek szétbontása és a korábban bérelt földterületek megtartása csak az eredeti igénylő szétválása útján lehetséges, hiszen csak ebben az esetben képzelhető el, hogy a jogutód cégek tovább viszik a jogelőd földhasználati szerződéseit (más esetben a jogutódok jó eséllyel elvesztik a területüket, hiszen az előhaszonbérleti joggal más természetes személy rendelkezik), ezért a határozat is csak ezzel az esettel foglalkozik (FM Sajtóiroda, 2015). A 2021-2027 KAP tervezésben egyes tagországok (Magyarország is) a nagygazdaságok támogatás elvonása ellen kampányolt, illetve a döntést tagállami hatáskörben kívánták rendezni. Az Európai Bizottság 2015-2019 közötti időszakra vonatkozó becslése szerint a degresszivitás, a felső határ 112 millió eurós „megtakarítást” eredményezhet, ami az EU-28-ban a közvetlen kifizetésekre elkülönített pénzügyi források kevesebb mint 0,3%-a (Anania–D’Andrea, 2015). A „megtakarítás” ilyen alacsony mértéke azonban nem volt meglepő a Bizottság eredeti hatásvizsgálata után (EC, 2011b), amely a közvetlen kifizetések uniós szintű teljes összegének 1,3%-os felszabadulásáról beszélt, ami körülbelül 590 millió eurónak felel meg. Sahrbacher és társai (2015) kiemelik, hogy ez valójában jóval kevesebb volt.

A degresszivitást 2015-ben 568 gazdaságra, 2016-ban pedig 534 gazdaságra alkalmazták. A MÁK adatai alapján a kedvezményezettek közel 50%-a az összes kifizetés kevesebb mint 5%-át kapta, míg a kifizetések 34%-át a kedvezményezettek 1%-a kapta. Az elvonás 2015-ben 144531 euró, 2016-ban pedig 153022 euró volt. A degresszió által „megtakarított” teljes összeg 2015-ben 46371476 euró, 2016-ban 39331252 euró volt (Szerletics, 2018). A birtokkoncentráció általi támogatáskoncentráció mellett a kvótarendszer is visszaélésekre adott lehetőséget a cukor vagy a szarvasmarhaágazatban is.

Véleményem szerint a birtokkoncentráció és a nagygazdaságok térnyerése miatt nem valósul meg a jövedelempolitikai cél és az élelmiszer-politikai cél sem például a piaci és felvásárlási gyümölcsárak vizsgálata alapján, mely szerint tizenháromszoros is lehet a kereskedő haszonkulcsa (Lipcsei, 2021). Ezeknek az alapelveknek a vizsgálata jelenik meg a hipotéziseim között is. Az EU mezőgazdasági szereplőinek birtokméretével kapcsolatban számos tanulmány és kutatás létezik (ld. erről Finger–El Benni, 2021), mivel ez egy fontos téma az európai mezőgazdaságban és vidékfejlesztésben. Ezek a tanulmányok gyakran a következő témákat vizsgálják:

1. **Birtokstruktúra elemzése:** Az ilyen tanulmányok általában bemutatják az EU tagállamokban és régiókban lévő mezőgazdasági birtokméreteket és birtokstruktúrát. Ezek az elemzések gyakran összehasonlítják a különböző országok vagy régiók mezőgazdasági rendszereit (Uzonyi, 2020).
2. **Birtokméret és jövedelemkapcsolat:** Néhány tanulmány azt vizsgálja, hogy a birtokméret milyen összefüggésben van a mezőgazdasági termelők jövedelmével. Ezenkívül elemzik, hogy a kis-, vagy nagybirtokosok milyen mértékben tudnak profitálni az EU mezőgazdasági támogatási rendszeréből (Lipcsei, 2020b).

3. **Vidékfejlesztés és birtokstruktúra:** A birtokméret és a vidékfejlesztés közötti kapcsolatot is tanulmányozzák, hogy milyen hatással van a birtokstruktúra a vidéki közösségekre, a foglalkoztatásra és a vidéki gazdaságok diverzifikálására (Maác, 2023).
4. **Környezeti szempontok:** Az EU-ban egyre fontosabbá válik a fenntartható mezőgazdaság előmozdítása. Néhány tanulmány azt vizsgálja, hogy a birtokméret hogyan befolyásolja a környezetvédelmi gyakorlatokat és az ökológiai fenntarthatóságot (Palakovics et al., 2016).
5. **Politikai beavatkozások és reformok hatása:** Az EU mezőgazdasági politikája és reformjai jelentős hatással lehetnek a birtokméretre és a mezőgazdasági struktúrára. Tanulmányok elemzik, hogy az agrárpolitikai intézkedések hogyan alakítják át a birtokméretet és a birtokstruktúrát az EU-ban (Halmai et al., 2020).

Kutatásomban komplexen vizsgálom a fenti eseteket a földalapú támogatások esetében.

Az Eurostat adatai szerint 2020-ban az Európai Unióban összesen 9,1 millió mezőgazdasági üzem működött. Ebből 2,9 millió gazdaság (ez 31,8%-nak felel meg) található Romániában. A romániai gazdaságok számát tekintve több mint kétszerese volt a következő tagállamnak; Lengyelországban 1,3 millió gazdaság volt (ez az EU összesen 14,4%-ának felel meg), Olaszországban 1,1 millió gazdaság (12,5%) és Spanyolországban 0,9 millió gazdaság (10,1%). Az EU gazdaságainak túlnyomó többsége a családi gazdaságok kategóriájába tartozik³. Minden tagállamban a családi gazdaságok domináltak, de Franciaországnak és Észtországnak volt jelentős kisebbsége, ahol nem családi gazdaságok is megtalálhatók (Franciaországban a gazdaságok 42,3%-a, Észtországban 33,8%). Az EU legtöbb mezőgazdasági üzeme kisméretű. 2020-ban az EU gazdaságainak közel kétharmada (63,8%) 5 hektárnál kisebb területen gazdálkodott⁴. Ezek a kis gazdaságok kiemelkedően fontosak a vidéki szegénység kockázatának enyhítésében, további jövedelmet és élelmiszert biztosítva. Ugyanakkor az EU gazdaságainak 7,5%-a legalább 50 hektáros területen gazdálkodott, és ezek a gazdaságok hasznosították az EU mezőgazdasági területének kétharmadát (68,2%). Tehát bár az átlagos méret 17,4 hektár volt az EU-ban, a gazdaságok csak 18%-a rendelkezett ilyen, vagy nagyobb területtel. Ez az eloszlás különösen markáns volt Romániában, ahol a legtöbb gazdaság található; tíz gazdaságból kilenc (90,3% vagy 2,6 millió gazdaság) 5 hektárnál kisebb területen működött, ugyanakkor az 50 hektáros vagy annál nagyobb méretű gazdaságok 0,9%-a az ország összes mezőgazdasági területének 54,0%-át hasznosította. Az 5 hektár alatti kis gazdaságok domináltak Máltán (96,6%), Cipruson (87,5%), Görögországban (74,0%), Portugáliában (73,4%), Horvátországban (70,6%), Magyarországon (64,9%), és Bulgáriában (64,0%) is. Ezenkívül az egyes tagállamokban és régiókban található kis gazdaságok számát befolyásolja a specializáció a növénytermesztés területén (például kis olajfaligetek vagy szőlőültetvények), a széles földtulajdon, valamint a geológiai és domborzati korlátok egyedi kombinációja. Az Európai Unióban széles körben elterjedtek a 2 hektár alatti kigazdaságok és mezőgazdasági háztartások, ugyanakkor földhasználatuk viszonylag csekély jelentőséggel bír. Az EU-ban található gazdaságok 42%-a művel 2 hektárnál kisebb mezőgazdasági területet. Az ilyen kigazdaságok részesedése a teljes földhasználatban 2016-ban mindössze 2% volt. Kiemelkedően magas a kigazdaságok aránya Máltán, Cipruson, Bulgáriában, Romániában és Magyarországon, ahol meghaladja a 70%-ot, míg Finnországban, Svédországban, Dániában, Írországban és az Egyesült Királyságban nem éri el az 5%-ot. Ezen kisüzemek aránya a földhasználatban 46% Máltán, 15% Cipruson és 12% Romániában, míg a többi tagországban legfeljebb néhány százalékot tesznek ki. Az Európai Unió mezőgazdasági birtokai viszonylag kicsinek tekinthetők

³ Családi gazdaságoknak azokat a gazdaságokat tekintjük, ahol a mezőgazdasági munkaerő legalább 50%-a a családtagok közül kerül ki.

⁴ Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics&action=statexp-seat&lang=hu

azokhoz az agrártermelő országokhoz képest, amelyekkel versenyez. Az egy gazdaságra jutó mezőgazdasági területek szembetűnően alacsonyak az EU-n belül. Például Brazíliában átlagosan 64 hektár jut egy gazdaságra, Chilében pedig 107 hektár, míg az Egyesült Államokban már 170 hektár, Kanadában pedig 315 hektár. Argentínában még ennél is nagyobb méretűek a mezőgazdasági területek, hiszen itt átlagosan 590 hektár jut egy gazdaságra. Ausztráliában pedig az elképzelhetetlenül nagyméretű földterületek dominálnak, ahol a gazdálkodók egy gazdaságra jutó mezőgazdasági területe meghaladja a 3000 hektárt (Európai Bizottság, 2017). Ezen adatok alapján láthatjuk, hogy az Európai Unióban a mezőgazdaságot számottevően kisebb birtokok határozzák meg, ami jelentős kihívást jelent a termelékenység és hatékonyság növelése terén. A versenyképesség fenntartása és az élelmiszertermelés növelése érdekében az EU mezőgazdasági ágazatának számos kihívással kell szembenéznie az olyan nagyméretű mezőgazdasági gazdálkodó országokkal összehasonlítva, mint az említett példákban szereplő országok (Uzonyi, 2020).

A nagyobb méretű gazdaságok (legalább 50 hektár) elterjedése jelentősebb néhány EU tagállamban. Ezen országok közül kiemelkedik Luxemburg, ahol a gazdaságok 52,7%-a tartozik a nagyobb kategóriába. A magas arányt az ország kis területe és más gazdasági tevékenységek, például a pénzügyi szolgáltatások dominanciája magyarázhatja. Franciaországban 46,0%-a a gazdaságoknak 50 hektárnál nagyobb területű, ami azt mutatja, hogy a hagyományos gazdálkodás erőteljesen jelen van ebben az országban, és a nagyobb gazdaságoknak itt nagyobb jelentőségük van. Finnországban a gazdaságok 33,3%-a tartozik a nagyobb kategóriába. Az éghajlat és a földrajzi elhelyezkedés szerepet játszhat abban, hogy néhány régióban a nagyobb gazdaságok gazdaságosabbak lehetnek. Németországban 31,5%-a a gazdaságoknak legalább 50 hektár területű. Németország a legnagyobb mezőgazdasági termelő az EU-ban, és a mezőgazdaság különböző területein a nagyobb gazdaságok nagy számban vannak jelen. Dániában 30,9%-a a gazdaságoknak legalább 50 hektár területű, és a dán mezőgazdaság kiválóan alkalmas a nagyobb gazdaságok működtetésére, különösen a tejtermelés és a sertésenyésztés terén. Ezen felül más EU tagállamokban is megfigyelhető, hogy a nagyobb méretű gazdaságoknak nagyobb aránya van a mezőgazdasági terület hasznosításában, ami az adott országok mezőgazdasági struktúrájának egyik sajátossága.

Az Európai Unió területén a gazdaságok sokféleségét tekintve három fő gazdasági csoport azonosítható, amelyek különböző gazdálkodási és termelési stratégiákat követnek:

1. **Félig önellátó gazdaságok:** Ezek a gazdaságok főként a takarmánytermelésre és a családjuk számára szánt élelmiszerek előállítására összpontosítanak. Általánosságban elmondható, hogy az élelmiszerek jelentős részét a gazdák és családjuk fogyasztják el, és a felesleges termékeket az esetleges értékesítés céljából termelik. Ez a gazdasági modell önellátó és fenntartható, és a mezőgazdaság szorosan kapcsolódik a családok életmódjához és szükségleteihez.
2. **Kis-, és közepes méretű családi gazdaságok:** Ezek a gazdaságok általában családi vállalkozásnak minősülnek, ahol a családtagok aktívan részt vesznek a mezőgazdasági tevékenységben. Bár a gazdaságok mérete kisebb lehet, mint a nagyüzemeké, azok nagyfokú rugalmasságot és diverzifikációt mutathatnak az élelmiszertermelés és más mezőgazdasági termékek előállításában. Az ilyen gazdaságok hagyományosan fontos szerepet játszanak a vidéki közösségek életében és gazdaságában.
3. **Nagy mezőgazdasági vállalkozások:** Ezek a gazdaságok nagyobbak, és gyakran jogi személyiséggel rendelkeznek, vagy szövetkezetekként működnek. A nagy gazdaságok általában nagy mennyiségű mezőgazdasági terméket állítanak elő, amelyeket nem csak a helyi piacon értékesítenek, hanem exportálják is. Ezek a gazdaságok általában modern technológiát és üzleti stratégiákat alkalmaznak, és nagyobb valószínűséggel részt vesznek a globális élelmiszerláncban.

Ezen három gazdasági csoport meghatározása általános tendenciák mentén történik az EU területén, de az egyes tagállamok és régiók mezőgazdasági szerkezete eltérő lehet. A mezőgazdasági tevékenységek sokfélesége és gazdasági modelljei hozzájárulnak az EU élelmiszerellátásának és vidéki gazdaságának gazdagságához és diverzitásához. Az Európai Unió gazdaságainak kategorizálása és méretük szerinti elemzése fontos szempontokat kínál a mezőgazdasági gazdálkodás és az élelmiszertermelés átfogó megértéséhez. Az EU 9,1 millió mezőgazdasági üzemének áttekintésekor számos érdekes megkülönböztetés mutatható ki, amelyek segítenek különböző gazdaságok és gazdálkodók típusainak jobb megértésében.

Azok a gazdaságokat, amelyek éves szinten 2000 EUR alatti jövedelmet termelnek, az EU mezőgazdasági termelésének mindössze 1%-át teszik ki. Ezek a kis gazdaságok a mezőgazdasági termelés peremén helyezkednek el, és gyakran az önellátó gazdálkodás modelljét követik, ahol a gazdálkodók elsősorban saját családjuk számára termelnek. Az EU-ban az ilyen gazdaságok mintegy kétharmada fogyasztja el termelésének több mint felét. A következő kategóriába tartoznak azok a gazdaságok, amelyek éves gazdasági teljesítménye 2000 és 8000 EUR között mozog. Ezek a gazdaságok száma 2020-ban már 2,5 millió volt, és ezek az ún. „nagyon kis” és „kis” gazdaságok az összes mezőgazdasági üzem kétharmadát (63,7%-át) tették ki az EU-ban. Ezek a gazdaságok már aktívabban részt vesznek a kereskedelemben és a piaci élelmiszertermelésben, de még mindig viszonylag kisebb méretűek. Az ilyen gazdaságok gyakran jellemzők a hagyományos családi vállalkozásokra, és közvetlen kapcsolatban állnak a vidéki közösségekkel. Ezen két méretcsoport közötti különbségek azt mutatják, hogy az EU mezőgazdaságában rendkívül változatos és differenciált mezőgazdasági gazdálkodási modellek léteznek. Az ilyen gazdaságok heterogenitása kihangsúlyozza a mezőgazdasági szektor gazdasági és társadalmi sokszínűségét, és ezeknek a különféle gazdálkodóknak szükségük van különböző támogatási és fejlesztési stratégiákra az élelmiszertermelés fenntartható és hatékony elősegítése érdekében.

A gazdaságok gazdaságtípusainak sokfélesége az általuk termesztett vagy tenyésztett termékek alapján mutatható ki, és ezek a tevékenységek meghatározzák a gazdaságok specializációját és profilját. A gazdaságoknak különféle összetétele lehet, és ezek a kompozíciók befolyásolják, hogy egy gazdaság mennyire szakosodott vagy sokoldalú. Egy gazdaság akkor minősül szakosodottnak, ha egy adott tevékenység a mezőgazdasági üzem termelésének vagy üzleti méretének legalább kétharmadát biztosítja⁵. Egyes gazdaságok kifejezetten növénytermesztésre specializálódtak, és ez lehet szántóföldi növénytermesztés vagy állandó kultúrák (például alma, szőlő vagy olajbogyó) termesztése, más gazdaságok az állattenyésztésre specializálódtak, és itt is lehet domináns tevékenység, például a sertés- vagy baromfitenyésztés. Ezenkívül vannak olyan gazdaságok, amelyekben a növénytermesztés és az állattenyésztés keveredik, és itt a gazdálkodók vegyes gazdasági tevékenységekkel foglalkoznak. A vegyes gazdaságok esetében viszont többféle tevékenység és termelési ágazat keveredik. Itt többnyire nincs domináns tevékenység, és a gazdaságok rendszerint többféle növénytermesztési és állattenyésztési tevékenységet végeznek. Ez lehet például növények és állatok kombinációja, ahol a gazdák széles körű mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkoznak, hogy diverzifikálják termelésüket és kockázatukat. Ezen különböző gazdasági típusok meghatározása és megértése kulcsfontosságú a gazdaságok struktúrájának és működésének jobb megértéséhez, valamint a mezőgazdasági politikák és fejlesztési stratégiák kialakításához. Továbbá a támogatások lehívását is irányítva, valamint lehetőséget adva a támogatások kapcsolására. A tevékenység tovább gondolása során környezetvédelmi és tájfenntartási funkciókat is tanúsíthatunk a folyamathoz. Az ökonómiai és/vagy ökológiai gazdálkodásformákat Glatz (2008) hármas célrendszernek tipizálta: az

⁵ Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=447817#A_gazdas.C3.A1gok_.C3.A9s_f.C3.B6ldter.C3.BCletek_alakul.C3.A1sa_2005-t.C5.911_2016-ig

egészséges élelem termelése, ipari alapanyagok termelése és környezet karbantartás megnevezéssel.

A kutatásomban szereplő passzív gazdálkodás is hasonló funkciót érhet el, de külön kezeltem a kizárólag a támogatási összegek miatt kultúrállapotban tartó tevékenységet, illetve a biodiverzitásra pozitívan ható gazdálkodási módot.

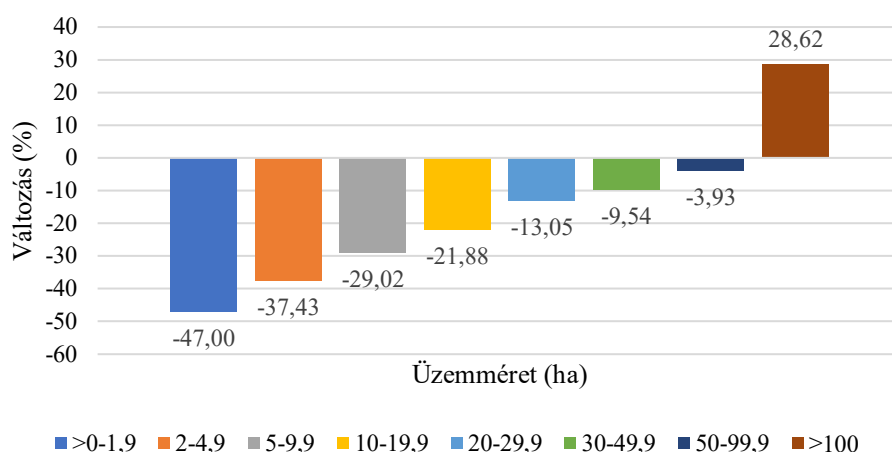
Az Eurostat adatai szerint⁶ az EU-ban 2020-ban minden tízből közel hat (58,3%) gazdaság növénytermesztésre specializálódott. A gazdaságok mintegy harmada (34,0%) szántóföldi növénytermesztésre fókuszált, kb. ötöde (22,1%) ültetvényekre specializálódott, míg a maradék kis rész (2,3%) kertészettel foglalkozott. A növénytermesztési szakosodású gazdaságok között a legtöbbet a gyökérnövények, szántóföldi zöldségek és általános szántóföldi növénytermesztő gazdaságok tették ki (az összes uniós gazdaság 18,3%-át). Ezeket követték a gabonafélékre, olajos magvakra és fehérjenövényekre specializálódott gazdaságok (15,7%). Az EU gazdaságainak további ötöde (21,6%) állattartásra specializálódott, ahol a tejtermelő gazdaságok (5,1%) és a szarvasmarha-tenyésztés és hizlalás (4,2%) voltak a legjelentősebb kategóriák. Az összes többi gazdaság zöme vegyes tevékenységekkel foglalkozott (19,3%), és csak kevés gazdaság nem sorolható egyértelműen egyik kategóriába sem.

Több európai országban számos gazdaság dominánsan a szakosodott növénytermesztésre fókuszált, különösen a földközi-tengeri térségben, mint például Spanyolország, Olaszország, Görögország és Ciprus, ahol több mint 70%-kal részesednek az összes gazdaságból. Finnországban is a szakosodott növénytermesztés az uralkodó tevékenység. Északnyugat-Európa bizonyos részein, mint például Írország, Luxemburg és Hollandia, valamint Ausztriában, a szakosodott állattenyésztés volt a domináns gazdasági tevékenység, meghaladva az összes gazdaság 50%-át. Horvátországban, Litvániában és Romániában több mint 25%-a a gazdaságoknak vegyes tevékenységeket folytatott. A tevékenységek között felsorolandók a - kutatási célterületemet is jelentő - kiegészítő támogatásokat maximalizáló tevékenységek is, amelyek célja a források legnagyobb összegű lehívása. Ültetvény esetében a hagyományos gyümölcsös (hektáronkénti min. 30 gyümölcsfa elegendő az ültetvénytámogatás lehívásához - ld. 61/2009. (V. 14.) FVM rendelet), szántóföld esetében 2016-ban pedig például a zöldség-növénynek titulált olajretek.

2020-ban az Európai Unió területének kevesebb mint fele (46,4%) volt mezőgazdasági terület, amelyen gazdaságok működtek. Az uniós gazdaságok összesen a terület mintegy kétötödét (38,4%) használták mezőgazdasági célokra, ami 157,4 millió hektárnak felelt meg. Ezen kívül az EU területének egy részét erdős területként (5,9%) és egyéb mezőgazdasági területek (2,2%) is elfoglalta. Írországban az ország területének körülbelül 72%-át használták mezőgazdasági célokra, míg Dániában ez az arány 62,6%. Romániában, Magyarországon, Hollandiában és Luxemburgban a teljes terület körülbelül felét foglalta el a mezőgazdasági terület. Ezzel szemben Finnországban és Svédországban az erdők uralták a tájat, és itt a mezőgazdasági területek aránya az összterület 7,5%-án és 7,4%-án állt. Ezek voltak az egyedüli uniós tagállamok, ahol a mezőgazdasági üzemekhez tartozó erdős területek nagyobb részét képezték, mint a mezőgazdasági területek. 2020-ban Franciaország és Spanyolország rendelkeztek az Európai Unió legnagyobb hasznosított mezőgazdasági területével, 27,4 millió hektár és 23,9 millió hektár területtel. Ezt követően Németország következik 16,6 millió hektárral, amely az EU teljes területének 10,5%-át teszi ki. Lengyelországban 14,8 millió hektáron gazdálkodtak, ami az EU területének 9,4%-át jelenti. Románia is több mint 10 millió hektáron gazdálkodott, összesen 12,8 millió hektár területtel, ami

⁶ Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics#The_evolution_of_farms_and_farmland_between_2005_and_2020

az EU teljes területének 8,1%-át teszi ki. Olaszországban is meghaladja a 10 millió hektárt a mezőgazdasági terület, összesen 12,5 millió hektár, ami az EU területének 8,0%-át jelent. Az EU-ban hosszú ideje tapasztalható a gazdaságok számának meredek csökkenése (2. ábra).

2. ábra: Az egyes üzemméret-kategóriák számának változása az EU-ban, 2005-2020 (2005=100%)(%)

Forrás: EUROSTAT adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Kiemelten az északi államokban tapasztalható jelentős területi összpontosulás. Az elmúlt évtizedben a déli államokban is nőtt a mezőgazdasági területek átlagos nagysága, azonban ez a méret jelenleg is jelentősen alacsonyabb, mint amit az északi országokban látni (Uzonyi, 2020). Fontos azonban óvatosan értelmezni a mezőgazdasági üzemek veszteségeiről szóló pontos adatokat, mivel számos országban növelték a mezőgazdasági üzemek méretküszöbét, így kevesebb gazdaság számít mezőgazdasági üzemnek. Ennek eredményeként a gazdaságok számának, típusainak és munkaerőigényének időbeli változása inkább mutatóként, mintsem pontos méréseként értelmezendő. Amíg az EU-ban 100 hektár feletti üzemméret nagynak számít, addig Magyarországon ez közepes méretet jelent. Ezáltal könnyen elfedhető a valós birtokstruktúra, mint például az Agrárcenzus 2020 összeírásban is megjelenő 1-5, 5-300 és 300-1200 hektáros csoportosítás. Ennek eredményeképpen a „közepes méretű” 5-300 hektáros gazdaságok az összes mezőgazdasági terület 57%-át használják. Hasonló birtokkategóriákat használtak Kovács és társai (2016) is, akik egy 30,1-300 hektár kategóriát is kialakítottak, amely szintén elfedi a kis-, és közepes méretű gazdaságok valós számát. Kutatásomban emiatt használok a 0-20, 20-100, 100-300 és 300 hektárnál nagyobb birtokkategóriákat.

Az Eurostat további adatai⁷ szerint, 2005 és 2020 között az Európai Unió területén a gazdaságok száma drámai mértékben csökkent. Az adatok azt mutatják, hogy az EU-ban több mint egyharmadával (37%) kevesebb gazdaság működött 2020-ban, ami 5,3 millió gazdaság elvesztését jelentette. E veszteségek túlnyomó többségét (körülbelül 87%) kisgazdaságok képezték, amelyek 5 hektárnál kisebb területeken működtek. Ebben az időszakban minden tagállamban érzékelhető volt a mezőgazdasági üzemek számának csökkenése, de a legsúlyosabb visszaesést Romániában tapasztalták, ahol mintegy 1,4 millió gazdaság megszűnését regisztrálták, ami körülbelül 32%-os indikatív veszteséget jelentett. Emellett Lengyelország (1,2 millió gazdaság, azaz körülbelül 47% indikatív veszteség), Olaszország (0,6 millió gazdaság, azaz körülbelül 34% indikatív veszteség), Magyarország (0,5 millió gazdaság, ami körülbelül 68% indikatív veszteséget eredményezett), Bulgária (0,4 millió gazdaság, azaz körülbelül 75% indikatív veszteség) és Görögország (0,4

⁷ Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics#The_evolution_of_farms_and_farmland_between_2005_and_2020

millió gazdaság, ami körülbelül 36% indikatív veszteség) is komoly mértékű visszaesést tapasztaltak ebben a tekintetben.

Az Európai Unió területén az elmúlt években a legkisebb, 5 hektár alatti méretű gazdaságok száma meredeken csökkent, 4,6 millióval kevesebb 2020-ban, mint 2005-ben. Bár a nagyobb méretű gazdaságok is tapasztaltak veszteségeket, ezek lényegesen kisebb mértékűek voltak; az 5 és 100 hektár közötti méretű gazdaságok száma 2020-ra 0,7 millióval csökkent 2005-höz képest. Az EU-szerte megfigyelhető tendencia az, hogy a legnagyobb méretű gazdaságok száma nőtt. Ennek a trendnek a hatása érvényesült a legtöbb uniós tagállamban. Ugyanakkor három kivétel is látható: Dániában, Görögországban és Ausztriában a legnagyobb gazdaságok számának csökkenése volt megfigyelhető.

Az Európai Unió Közös Agrárpolitikáját két fő pillér⁸ alkotja. Az I. Pillért a Közvetlen kifizetések és piaci intézkedések alkotják, amely a gazdálkodók jövedelemstabilitására és a mezőgazdasági piacok stabilitására összpontosít, közvetlen kifizetések és piaci szabályozás révén. A finanszírozás az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból (EMGA) történik. A II. Pillért a Vidékfejlesztési kifizetések alkotják. A vidékfejlesztés a hosszú távú fenntarthatóságot, innovációt és a vidéki területek gazdasági-társadalmi fejlődését célozza. Támogatja az infrastruktúra fejlesztését, a környezetvédelmi projekteket, és a mezőgazdasági vállalkozások modernizációját. Finanszírozása az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) származik, amelyet nemzeti társfinanszírozás egészít ki.

A gazdaságok száma és a földalapú támogatások kapcsolata egyértelműen függ az igénylők számától. A kutatásom alapját képező két pillér (igénylők-támogatások) újszerű eredményt szolgáltat az EU-s források felhasználásáról a birtokkoncentráció vonatkozásában (ld. Grónás et al., 2006; Czimbalmos–Kovács, 2017; Czimbalmos et al., 2023; Posta et al., 2022). Ehhez a KAP I. és II. pilléreinek forrásait szükséges értelmezni azon túl is, hogy Severini és Tantari (2014) megállapította a két pillér jelentőségét. A korábbi kutatások elsősorban a KAP I. pillér által nyújtott támogatások szerepét vizsgálták a mezőgazdasági jövedelemegyenlőtlenségek csökkentése és a jövedelemelosztás javítása szempontjából (ld. pl. El Benni et al., 2012; Severini–Tantari, 2014). Mindeközben a KAP 2. pillérének elemzésére kevesebb hangsúlyt fektettek, noha ennek pénzügyi forrásait az agrár-környezetvédelemre irányuló támogatásokra, és a hátrányos helyzetű vidéki térségek támogatására kell fordítani (Shucksmith et al., 2005). Ennek ellenére Magyarországon 2014-től megszűnt a hátrányos természeti adottságú területek (KAT19 és KAT20 – Kedvezőtlen adottságú területek) támogatása, amely arra volt hivatott, hogy támogassa az olyan vidéki területeket, ahol a mezőgazdasági tevékenységek végzését különböző természeti vagy egyéb konkrét akadályok nehezítik. Az ilyen területek az országok saját biofizikai kritériumai alapján vannak meghatározva (például lejtős vagy hegyvidéki területek). Az Európai Unióban a közvetlen kifizetésekből származó költségvetési juttatások legfeljebb 5%-a használható fel kiegészítő támogatásként azoknak a mezőgazdasági termelőknek, akik ilyen hátrányos természeti adottságú területeken gazdálkodnak. Ez az intézkedés segít a nehezebb természeti körülmények között gazdálkodó mezőgazdasági termelőknek megkönnyíteni a fenntartható gazdálkodást és a vidéki területek fejlesztését (Palakovics et al., 2016).

2013. június 26-án az Európai Parlament, az Európai Unió Tanácsa és a Bizottság konszenzusra jutott a Közös Agrárpolitika 2013-at követő (ténylegesen 2015–2020 közötti) periódusra alkalmazandó keretrendszerében. E megállapodás kulcsfontosságú alapelvei a következők voltak. (Halmai et al., 2020):

⁸ Forrás: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/109/a-kozos-agrarpolitika-kap-elso-pillere-ii-a-mezogazdasagi-termeloknek-nyujtott-k>

1. **Igazságosabb Közös Agrárpolitika:** A közvetlen támogatások igazságosabb elosztása, azaz a tagállamok, régiók és mezőgazdasági termelők területenkénti támogatási összegének közelítése (konvergencia) vált hangsúlyossá. Ennek fő célja az erőforrások igazságosabb megosztása volt, kiemelten odafigyelve a tagállamok, régiók és mezőgazdasági termelők közti különbségek csökkentésére.
2. **Gazdálkodók helyzetének erősítése az élelmiszerláncban:** A lépések főként a piacra fókuszált megközelítést érvényesítették, azzal a céllal, hogy a mezőgazdasági termelők hangsúlyosabb szerepet kapjanak az élelmiszer-ellátási folyamatban, mint kulcsfontosságú aktorok.
3. **Válságkezelő eszközök bevezetése.**
4. **Környezetbarát mezőgazdaság előmozdítása:** A „zöldítés” bevezetésével a közvetlen támogatások egy szegmensét kapcsolták a környezetvédelmi intézkedésekhez. A vidékfejlesztési programok forrásainak legalább harmadát olyan projektekre irányították, mint az agrár-környezetvédelem, az ökológiai gazdálkodás vagy a környezetkímélő beruházások. Az agrár-környezetvédelmi eljárásokat megszigorították a környezetvédelmi hatások erősítése érdekében.
5. **Hatékonyabb és átláthatóbb Közös Agrárpolitika:** Az intézkedéseket úgy alakították ki, hogy az EU tagállamai rugalmasan és hatékonyan ériék el a közösen meghatározott célokat, míg a regionális és nemzeti jellegzetességeket is figyelembe veszik. A vidékfejlesztési programok szorosabban kapcsolódtak az egyéb európai alapokhoz, és a stratégiai megközelítés jelentősége nőtt a nemzeti és területi eltérések megfelelő kezelése érdekében.

Kutatásomban a fenti irányelvek érvényesülésének eredményeit is bemutatom a területi egyenlőtlenségek révén, illetve az átláthatóságot hűen tükröző MÁK közérdekű adatigényléseim kapcsán.

Az Európai Parlament „Ismertetők az Európai Unióról” internetes oldala⁹ alapján a 2014 és 2020 közötti időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretben az Európai Unió mintegy 100 milliárd eurót különített el vidékfejlesztésre, és további 61 milliárd eurót a tagállamok bocsátottak rendelkezésre ezen intézkedések nemzeti társfinanszírozása formájában. Az EMVA-nak (Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap) Franciaország volt a legnagyobb kedvezményezettje, 11,4 milliárd euró összeggel, aztán Olaszország következett 10,4 milliárd euróval, majd Németország 9,4 milliárd euróval, és Lengyelország 8,7 milliárd euróval. Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) által nyújtott támogatásoknak legalább a 30%-át kellett a környezetvédelemmel és az éghajlatváltozás elleni harccal, az erdősítési projektekkel és az erdők fenntarthatóságának növelésével, agrár-környezetgazdálkodási és éghajlati intézkedésekkel, ökológiai gazdálkodással kapcsolatos, valamint a Natura 2000 program keretében történő kifizetésekre irányítani.

Az agrártámogatások eredményességéről készült korábbi dokumentáció (Respect, 2009) kiemeli azt a negatív tendenciát, miszerint a támogatások jelentős mértékű elszivárgása figyelhető meg az input oldalon és/vagy felvásárlóként tevékenykedőkön, valamint a növekvő földbérleti díjon keresztül. A támogatások elszivárgása a termelők számának egyértelmű csökkenésével jár, amely csökkenti a vidéki munkahelyek számát, és közvetve növeli az elvándorlást, fokozva az agrárfoglalkoztatási válsággal küzdő térségek (ld. erről Ritter, 2008a) degradációját. A jelentős mezőgazdasági támogatások, bár pozitív hatásokat is kiváltottak, negatív folyamatokat is elindítottak. Kritikusan értékelhető az a tendencia, amely 2004 óta erősödő hazai földbirtok-koncentrációt eredményezett, valamint a mezőgazdasági területek és földbérleti díjak gyors

⁹ Forrás: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/110/a-kap-masodik-pillere-a-videkfejlesztési-politika>

emelkedését (ld. KSH, 2016) is okozta. Tapasztalatok azt mutatják, hogy ez tovább gyengítette a helyi közösségeket, és aláasta a helyi gazdaság erősödését, mivel sok vidéki lakos elveszítette földjét és kiszorult a földpiacról. Kovách (2012) észrevételei szerint, a területalapú támogatások egy része nem jut el hatékonyan a vidéki területekre, hanem inkább „exportálódik” a városi központokba, ezáltal nem szolgálva valójában a vidéki társadalom érdekeit. Ezt a nézetet próbálom majd vizsgálataimon keresztül igazolni/ellenőrizni.

Deduktív kutatásom egyik alapja Swinnen 2009-ben bemutatott munkája, miszerint a közvetlen támogatások nem bizonyulnak hatékonyak, mivel a mezőgazdasági ágazatban dolgozók száma csökkenő tendenciát mutat, és annak ellenére, hogy a támogatások összege növekszik, a mezőgazdasági háztartások jövedelmének jelentős része már nem mezőgazdasági tevékenységekből származik. A támogatások megoszlása földrajzi és gazdasági méret alapján is igen egyenlőtlen, ahol a legnagyobb részesedés a nyersanyagtermelőkhöz és földbirtokosokhoz kerül a termelők rovására, és ezzel még a földárak emelkedését is elősegíti. Így a területi támogatások jelentős mértékben a föld árában tőkésednek (Jámbor-Mizik, 2014). A magas földárak viszont nehezítik a gazdaságméret növelését a kevésbé tőkeerős gazdálkodók esetében, fenntartva a nagy támogatási forrásokra jogosultak tőkeelőnyét. Wichern (2004) vizsgálata szerint is a területi támogatás bevezetése eredményeképpen, a föld használatának bevétele a közvetlen támogatások összegével növekedik. Von Witze és Noleppa (2007) kimutatták a támogatások jelentőségét a hátrányos helyzetűek kárára. Ezek a nézetek szinkronban vannak a támogatásmaximalizálás hipotézissel, ami szintén a területi egyenlőtlenséget növeli.

Az agrárgazdaságban a többfunkciós mezőgazdaság és a vidék, az élelmiszertermelés mellett ökológiai-környezeti, társadalmi, gazdasági, szociális és kulturális funkciókat is betölt (Ritter, 2008a). Az alapanyagtermelés napjainkra a sokadik funkció, melyet több jobban preferált feladat előz meg. Bizonyos funkciók azonban véleményem szerint nagy üzemméretekkel és nagy parcellaterületekkel korlátozott mértékben valósíthatók meg. Az Európai Unió földalapú támogatásainak legfontosabb célja, korábbi primer kutatásom alapján, a tájfenntartás, jövedelem biztosítása és a vidéki népesség helybentartása (Lipcsei, 2020b), melyek kivitelezése kis-, és közepes méretű gazdaságok esetében működőképes. Az Eurobarometer (2018) reprezentatív felmérése alapján is azt láthatjuk, hogy a kultúrtáj fenntartása kiemelt mezőgazdasági szerepkör. Lakner és társai (2020) vizsgálata is megerősíti az előző álláspontokat a mezőgazdaság kiemelt jelentőségéről és nemzetgazdasági szerepéről. Ezeket a megállapításokat igazolják más publikációk is a KAP ciklusok vizsgálata során (Uthes et al., 2011).

A 2002-ben Magda és Szűcs által publikált kutatás szerint a kárpótlás révén létrejött birtokok átlagterülete tulajdonosonként 2,88 ha volt Magyarországon a kutatás idején. Ez a terület csak annyira volt elegendő, hogy a tulajdonosok ne legyenek teljesen nincstelenek. Az így létrehozott kisebb földbirtokok azonban nem garantáltak tartós és megfelelő életszínvonalat a tulajdonosok számára. Ennek eredményeképpen a kárpótlás után a kis-, és közepes méretű gazdaságok a versenyben hátrányba kerültek, és elindult a földbirtokok koncentrációja. Káposzta (2016) szerint a rendszerváltás hátrányos hatásai az agrárszektor átalakulásában és a területi különbségek megerősödésében jelentkeztek. A nagyüzemek helyén (helyett) megjelenő agrárvállalkozásokban tovább egyszerűsödött a termelési szerkezet, csökkent az állatlétszám, a foglalkoztatás és visszaszorultak a munkaigényes ágazatok (Ritter, 2019). A magyar mezőgazdaság szerkezetátalakítását Kovách (2012) és Kovács (2016) írja le. Swain (2013) szerint a legtöbb országban a korábbi szövetkezeti vezetők a kilencvenes évek zöldbáróivá váltak. A birtokkoncentráció további hatásaként az integrátor cégek váltak a legfontosabb közvetítőkké a gazdaságok, az inputanyag-termelők, a bankok (és más pénzintézetek), valamint a kereskedelmi cégek között (Kelemen–Megyesi, 2007). A jelenlegi földtörvény pedig jelentősen megnehezíti az új gazdaságok indítását, tekintettel a földhasználatra és -vásárlásra. A túlszabályozás

problematikája egyébként a nemzetközi publikációkban is megjelenik (ld. pl. Swinnen et al., 2014).

Ezen folyamat eredményeképpen már a kárpótlást követően versenyhátrányba kerültek a kis-, és közepes gazdaságok, és folytatódott a birtokkoncentráció, amely korábban az 1970-es években volt a csúcson. A 70-es években a mezőgazdasági szövetkezetek és az állami gazdaságok fúziójának eredményeként, 1975-re az 1500 hektárnál nagyobb területű gazdaságok aránya az összes közös gazdaság között 84%-ot tett ki. Az idő múlásával a területi koncentráció tovább nőtt, a mezőgazdasági szövetkezetek egyesültek, az állami gazdaságok pedig összeolvadtak, így az 1500 hektárnál nagyobb területű gazdaságok aránya a közös gazdaságok között elérte a 95%-ot (Dorgai, 2004). A hatásvizsgálatok szerint a KAP-támogatást igénylők körülbelül egyharmada legfeljebb 3 hektáron gazdálkodik Uniós szinten. E területek mindössze 3%-át teszik ki az EU-27 összes mezőgazdasági területének (Kengyel, 2020). Naár és társai a Központi Ingatlannylévántartás 2011. januári adatai szerint megállapították, hogy a termőföldek több mint 80%-a magánszemélyek tulajdonában van. A kárpótlás utáni új földtulajdon-struktúrában a kis méretű gazdaságok átlagosan 2 hektár alatti területet művelnek. Másrésről, a mezőgazdasági társaságok átlagosan 308 hektár megművelt területtel rendelkeznek. (Farm structure survey, 2014). Ennek eredményeként nyilvánvaló és szembetűnő különbség alakult ki a földtulajdonosok és a földhasználók között.

Ezen adatok tükrében láthatjuk, hogy a földtulajdonosok között nagyobb arányban találunk magánszemélyeket, akik kisebb méretű földterületekkel rendelkeznek, míg a mezőgazdasági társaságok vagy nagyüzemek jelentős méretű földterületeket művelnek. Ez a földtulajdoni és földhasználati struktúra azt mutatja, hogy a földeloszlás nem egyenletes, miközben azok, akik nagyobb földterületekkel rendelkeznek, jelentős befolyással bírnak az ország mezőgazdasági termelésére és gazdasági teljesítményére.

Az uniós agrárpolitika kulcselemei - az amerikaihoz hasonlóan - a vetésterület csökkentés termelés-csökkentés céljából és a támogatás a termeléstől elválasztása. Veszteségtérítés helyébe a termelés alakulásától független meghatározott összegű jövedelem-támogatást kaphatnak a támogatást igénylők. Amerikai felmérésekben is a mennyiségi termésszabályozás és a termeléstől elszakított támogatás eredményeképpen a gabonatermelő farmok 20% a kapta a kifizetések kétharmadát. A támogatási rendszerből a legnagyobb összegeket a nagyobb méretű gazdaságok merítik ki (Mishra et al., 2009; Galluzzo, 2013 és 2015), viszont a támogatások összevételéhez viszonyított aránya nem kiemelkedő, és a gazdaságok méretének növekedésével a támogatásoknak az árbevételre és a jövedelemre gyakorolt hatása csökken (Popp, 2002). A jelentős támogatásokat élvező nagyméretű gazdaságok gyakran nem is szorulnak különösebben jövedelem-támogatásra, tekintettel arra, hogy átlagosan magasabb jövedelemmel és nagyobb vagyonnal rendelkeznek (Popp, 2013). Enyedi György (1970) egyesült államokbeli tanulmányútja során is megállapította, hogy „a mezőgazdasági termelés koncentrációja előbb-utóbb Amerika egyik szent intézményének, a családi farmnak létalapját is megtámadja”. Enyedi megállapítását igazolják az adatok, miszerint folyamatosan csökken az amerikai gazdaságok száma, amely 2016-2023 időszakban 150 ezerrel csökkent 1,89 millió darabra¹⁰.

A területalapú közvetlen kifizetéseket érintő egyenlőtlenségek a mezőgazdasági területek nagyüzemi koncentrációjából és a támogatások maximalizálhatóságából adódnak. Ezt az egyenlőtlenséget tovább fokozza a bérleti konstrukciók elterjedése, és a mezőgazdasági területek olyan kezekben való koncentrálódása, amelyek nem elsődleges tulajdonúak (céghálók). Mindez tovább csökkenti az uniós támogatások hatékonyságát a közösségi célok támogatása terén.

¹⁰ Forrás: <https://data.nass.usda.gov/economics/farms-and-land-in-farms/>

Becslések szerint az előző programozási időszakban évente körülbelül 10,2 milliárd euró szivárgott ki az EU mezőgazdasági szektorából a 2014–2020 közötti kifizetési szabályok miatt (Ciaian et al., 2018; Grochowska et al., 2021).

Az Európai Unióban a 150 ezer euró feletti összegeknél 5%-os csökkentést nem csak Magyarország, hanem Ausztria, Belgium, Bulgária, Görögország, Írország és Lengyelország is alkalmazott a közvetlen kifizetéseknél (Matthews, 2018). A gazdaságméret optimalizálása, a kis-, és közepes méretű gazdaságok nagyobb mértékű támogatása lehetséges a támogatások felső határának meghatározásával. Ugyan a szabályozás megkerülhető a gazdaságok mesterséges szétदारabolásával, de azon nem változtat, hogy hatása visszafogja a gazdaságok növekedését (Popp, 2013).

Ezen megállapítást tette Mizik is 2019-ben, aki szerint a nagyüzemek kisebb termelési egységekre bontásával az intézkedés hatásai kiküszöbölhetők, ami Magyarországon jól megfigyelhető jelenség. A Központi Statisztikai Hivatal 2016-ban készült felmérése alapján a birtokkoncentráció következményeként az egyéni gazdaságok létszáma 12%-kal csökkent, ezzel szemben a gazdálkodó szervezeteké 11%-kal emelkedett. A 2013-ban bevezetett CXXII. törvény, amely a birtokméret felső határát szabályozza, alapvetően átformálta a mezőgazdasági tevékenységek struktúráját. Annak ellenére, hogy 2010 és 2013 között a 2500 hektárt meghaladó művelt területekkel rendelkező szervezetek és az általuk birtokolt területek mértéke csak nyolcadával mérséklődött, az azt követő három év során ezek a számok majdnem a felére csökkentek, és a használt területük nagysága 40%-kal csökkent.

A mesterséges feltételteremtésről szóló 37/2015. (VI. 30.) FM rendelet alapján, 2015 és 2020 között az egységes területalapú támogatási kérelmekre vonatkozóan összesen 54 gazdasági társaság esetében indult eljárás mesterséges feltételteremtés gyanúja miatt, szabálytalanság megállapítására azonban egyik esetben sem került sor a MÁK Közérdekű adatszolgáltatás adatai alapján, amelyet 2021-ben igényeltem.

Az EU-ban a legnagyobb támogatást a legtermékenyebb farmok vitték el és viszik el ma is, amelyek fokozatosan felvásárolják a műszaki fejlesztés és az intenzív termelés előnyeit kihasználni nem képes kis birtokokat (Popp-Oláh, 2016). Emiatt a KAP 2021-2027 tervezésénél hangsúlyosan jelent meg a redisztribúciós hatás figyelembevétele az erőteljes jövedelemátcsoportosítás céljából (Kengyel, 2021).

Az optimális farmméret meghatározásánál, a kedvező méretgazdaságosság eléréséhez a termelési feltételeken túl figyelembe kell venni a személyes ambíciókat és jövedelemcélokat is. Amennyiben a gazdaság vezetője úgy értékeli, hogy az elkölthető jövedelem ugyanolyan életszínvonalat biztosít, mint egy nem mezőgazdasági foglalkozás, akkor olyan jövedelem lehetőségével számolhat (Castle et al., 2012). Ezen gondolatmenet keretében feltételezésem szerint a helyi foglalkoztatás átlag munkabérével egyező összegű földhasználat támogatásával növelni lehetne a mezőgazdasági gazdálkodók számát, lehetőség szerint a nagy- és óriásgazdaságok terhére.

A KAP támogatási rendszerében a legjelentősebb tételt a közvetlen területalapú támogatások teszik ki (Jámbor et al., 2014). A területalapú támogatás nem a föld tulajdonosához, hanem a használójához kötődik, mivel az igénylésére nem a tulajdonos, hanem a földet használó jogosult (Dömsödi, 2006; Szabó, 2010). Korábbi években is fennállt a támogatások elosztásának problémája, amikor még területalapú támogatás mellett jelentős ártámogatás is volt. Az OECD adatai szerint az ártámogatás mintegy felét az input-előállítók és a földtulajdonosok kapták meg, és a támogatásra fordított erőforrások használati költsége közel negyedét tette ki, míg a mezőgazdasági termelőknek csupán alig több mint negyedrészt jutott belőle (OECD, 2002). A területi támogatás esetében az OECD szerint több mint 90% jutott a földtulajdonosoknak. A KAP-

ot az Európai Bizottságon kívül további kutatások is vizsgálták (Erjavec et al., 2011; Jámbor, 2012; Sahrbacher et al., 2012; Severini–Tantari, 2013; Potori, 2013; Ritter et al., 2013; Matthews et al., 2013; Ciaian et al., 2015; Deppermann et al., 2016; Bonfiglio et al., 2016; Boysen et al., 2016; Nagy–Káposzta, 2016; Galluzzo, 2018; Volkov, 2019; Bojnec–Fertő, 2019). Egyes tanulmányok negatív hatást mutattak be a kis gazdák esetében, mivel a pénzügyi támogatások torzító hatást generáltak a hatékonyság és termelékenység tekintetében, ami a KAP jelentős változtatásának szükségességére hívta fel a döntéshozók figyelmét (Ciaian–Swinnen, 2006; Ciaian et al., 2014; Rizov et al., 2013).

Korábbi tanulmányok, amelyek a Gini-indexen alapuló kvantitatív megközelítést alkalmaztak, kimutatták, hogy az Agenda 2000 bevezetése előtt, valamint a MacSharry reform eredményeként a Közös Agrárpolitika 1. pillérének közvetlen kifizetései nagyobb hatással voltak a bruttó mezőgazdasági bevételekre és a gazdák nettó jövedelmére, pozitív hatásokkal a jövedelemelosztásra (Keeney, 2000; Frawley–Keeney, 2000).

Magyarországon 2003-ban jött létre a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH), mely országos hatáskörrel rendelkező, önálló költségvetési szerv volt (Jámbor–Mizik, 2014). Az uniós támogatások kifizetésének, ellenőrzésének ellátásához az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer (IIER) létrehozása történt meg, amelyhez térképi állományokra alapozott Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer (MePAR) alkalmazás kapcsolódik (Kurucz, 2003). Ennek bevezetése az EU Tanács 3508/92/EGK rendelete alapján minden tagország számára kötelező (Buday et al., 2011).

A földalapú támogatások igénylése során a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően kizárólag a MePAR adatbázisát lehet figyelembe venni, ellenben a támogatási jogosultság megállapítása az egységes ingatlan-nyilvántartás szerint működik (Dömsödi, 2006). A két rendszer több szempontból is eltér egymástól (Ancsin et al., 2015) - a térképi támogatható terület legtöbb esetben különbözik a bejelentett földhasználati területtől -tovább bonyolítva a többes értelmezési lehetőségű jogszabályi környezetet.

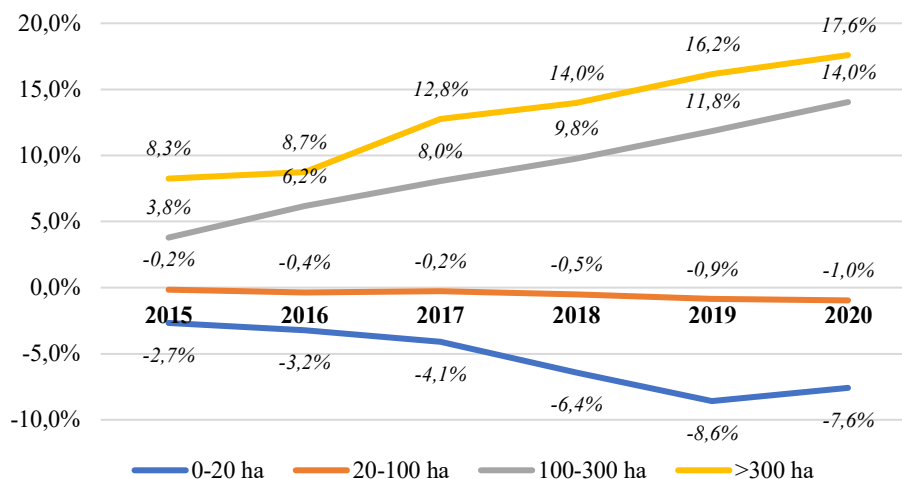
A MÁK adatai szerint (1. táblázat) a Közös Agrárpolitika 2014-2020 időszakában megfigyelhető létszámcsökkenés a kis-, és közepes gazdaságokat érintette legnagyobb mértékben. A 0-20 hektár kategóriában 10782 üzem szűnt meg, míg a 20-100 ha kategóriában 2063. A 100 hektár feletti üzemméret az európai statisztikában egységesen jelenik meg - átlagos mezőgazdasági üzemméret 16,6 ha volt 2016-ban -, eszerint magyar viszonylatban 1324 üzemmel bővült a nagy- és óriás kategória.

1. táblázat: Gazdaságok száma üzemméret kategóriánként Magyarországon, 2014-2020 (db)

	0-20 ha	20-100 ha	100-300 ha	>300 ha	Σ
2014	141904	27209	6789	2109	178011
2015	138110	27167	7046	2283	174606
2016	137357	27105	7208	2293	173963
2017	136067	27142	7335	2378	172922
2018	132811	27074	7453	2404	169742
2019	129723	26973	7593	2450	166739
2020	131122	26946	7742	2480	168290

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A bázis viszonyszámok ábrázolásával (3. ábra) szemléltethetővé válik a 100 hektár feletti támogatást igénylő gazdaságok létszámnövekedése, a 100 hektár alatti gazdálkodók kárára. A 2014-es bázisévhez viszonyított változások legnagyobb, 17,6%-os adata a nagy, - és óriásgazdaságok területhasználatát (és véleményem szerint az ehhez kapcsolódó támogatásfelhasználását) mutatja. A 100 hektár feletti gazdaságok meredeken növekvő változása tendencia-szerűen mutatja a jelenlegi folyamatokat.

3. ábra: Üzemméret változás bázis viszonyszámai, 2014-2020 (2014=100%)(%)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az óriás méretű gazdaságok száma 2109-ről 2480-ra emelkedett, több mint 17%-os pozitívummal. A birtokkoncentráció és a negatív vidéki folyamatok gyűrűzve felerősödnek a gazdálkodók számának csökkenésével, új megélhetés keresés miatti elvándorlással, és egyes érdekkörök birtokkoncentrációjának gátló hatása miatt. A 100 és 300 hektár közötti, valamint a 300 hektárnál nagyobb gazdaságok birtokolják a teljes terület 72,1%-át, viszont ezek a gazdaságok csupán az összesnek 1,2%-át alkották már korábban is (ld. Kerek-Marselek, 2009). A mezőgazdasági szereplők számának folyamatos csökkenése mellett a szakirodalmi áttekintés elengedhetetlen eleme az Európai Unió Közös Agrárpolitika céljainak és feladatának ismertetése, hogy megértsük, a jelenlegi folyamatok mennyire érik el annak vélt és valós céljait.

Káposzta 2014-ben megállapította, hogy Magyarországon a földhasználati rendszer alaposan átalakult, és ebben az átalakulási folyamatban kulcsszerepet játszottak olyan természetes fejlemények, amelyek együttesen segítették elő egy EU-kompatibilis rendszer kialakulását. Ez a rendszer nem csak a hagyományos kisgazdaságokat tartalmazza, hanem a termelés stabil alapjait teremtő, összehangoló és integráló nagyüzemeket is. Az átalakulást vezérlő folyamatok olyan szerves változásokból erednek, amelyeket Magyarország mezőgazdasági és földhasználati szektorában tapasztalunk. Ebben az új rendszerben a kisgazdaságok továbbra is meghatározók maradnak, és fontos szerepet játszanak a földhasználati struktúrában. Ugyanakkor a rendszer kiterjeszti magát, hogy befogadja a nagyüzemeket is, amelyek nem csak a termelést koordinálják, hanem biztonságos alapokat is teremtenek a mezőgazdasági szektor számára. Ez a komplex átalakulás olyan intézkedéseket és rendszerváltoztatásokat foglal magában, amelyek összehangolják a földhasználati rendszert az európai előírásokkal és normákkal. Ennek eredményeként Magyarország egy olyan földhasználati rendszert üzemeltet, amely nem csak gazdaságilag hatékony és versenyképes, de ugyanakkor összhangban van az Európai Unió környezetvédelmi és agrárirányelveivel is. A disszertációhoz kapcsolódó saját kutatásomban egyébként a 2014-2020-as programozási ciklus első évét, a fent idézett Káposzta (2014) féle forrásban is szereplő évet vettem kezdő évnek, amelytől kezdve folyamatosan romlott a korábbi, kedvezőnek nevezhető állapot.

Az adatok újszerű vizsgálatával valósabb adat kapható a gyakorlati tapasztalatom szerinti birtok, - és támogatáskoncentrációra. Az állami nyilvántartási rendszerek a mezőgazdasági szereplőket nagyobb számban tartják nyilván, elfedve a valós helyzetet. A 4. ábrán látható adatok is nagyságrendileg eltérőek a MÁK adataihoz képest, hasonlóan az Agrárkamara tagi nyilvántartásához. A Közzétételi listákból elkészített újszerű adatok valósabb képet adnak a gazdálkodók számára, és a birtokkoncentráció jelenlegi helyzetére vonatkozóan.

4. ábra: Mezőgazdasági gazdaságtípusok 2020-ban Magyarországon (db)

Forrás: Agrárcenzus 2020 adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az 1957-ben aláírt Római Szerződés már akkor hivatalos célként rögzítette a mezőgazdasági termelékenység javítását, a piacok egyensúlyának megőrzését, a gazdálkodók megfelelő életszínvonalának garantálását, az élelmiszerellátás biztonságának előtérbe helyezését, a fogyasztók számára elfogadható árak biztosítását, valamint a különböző régiók közti eltérések és az elmaradott területek hátrányainak mérséklését (Winters, 1998).

Az EU Vidékfejlesztési stratégiájának egy központi eleme az 1996-ban megalkotott „Cork-i deklaráció”, mely szerint a vidékfejlesztés a KAP elengedhetetlen részévé kell, hogy váljon. A dokumentum kulcsfontosságú céljai között említi a szegénység elleni harcot, új munkahelyek létrehozását, az emberek vidékről való elvándorlásának visszaszorítását, az esélyegyenlőség és az életminőség, az egészség, valamint a biztonság javítását. A Cork-i deklaráció alapján a vidékfejlesztés modernizációját a következő kritériumok figyelembevételével kell megvalósítani:

- A vidékfejlesztés prioritása (Rural preference). A vidékfejlesztési stratégiának prioritást kell élveznie, és vagy helyettesítenie, vagy integrálnia kell az agrárpolitikát.
- Integrált megközelítés (Integrated Approach). A kihívásokat és a fejlődési potenciált nem a megszokott gazdasági és társadalmi kategóriák alapján kell megvizsgálni, hanem azok összetettségében.
- Diverzifikáció (Diversification). A területek gazdasági és társadalmi diverzitásának megőrzése mellett a fejlesztési eljárások és a fejlődési területek sokféleségére kell összpontosítani.
- Fenntarthatóság (Sustainability). A területi fejlesztésnek ökológiai, gazdasági és társadalmi téren is tartósan működőnek kell lennie. A helyi intézkedéseknél a világméretű következményeket is mérlegelni kell.
- Szubszidiaritás (Subsidiarity). A fejlesztés sikerességéhez nélkülözhetetlen a helyi közösség bevonása, a gyakorlati alapú megközelítés és az összefogás.

- Egyszerűsítés (Simplification). A vidékfejlesztési stratégia hatékonyságához elengedhetetlen a bürokrácia mérséklése és az egyszerre megvalósuló nagyobb rugalmasság.
- Programozás (Programming). Összefüggő és könnyen érthető térségfejlesztési terveket kell kidolgozni, melyeket minden egyes térség számára egy közös, átfogó tervben kell összegyűjteni.
- Finanszírozás (Finance). Élni kell a sokoldalú finanszírozás együttes előnyeivel (beleértve a helyi erőforrások bevonását is), és a vidéki finanszírozási módszerek kidolgozásával csökkenteni kell a kisvállalkozások nehézségeit.
- Menedzsment (Management). Fokozni kell a helyi kormányzatok és a saját kezdeményezések működésének eredményességét technikai támogatás, oktatás, továbbképzés, hatékonyabb kommunikáció, a kutatásokból származó ismeretek és tapasztalatok megosztásával, illetve a nemzetközi kapcsolatok erősítésével.
- Értékelés és kutatás (Evaluation and Research). A projektek és eljárások könnyen érthetősége, valamint a közpénzek felhasználásának ellenőrzése érdekében növelni kell az utólagos vizsgálatokat, a nyomon követést és az eredményességi elemzést (Popp - Oláh, 2016).

A piaci stabilitás biztosításának alapelve, hogy védelmet kell nyújtani a gazdálkodóknak a kockázatokkal szemben, noha az árstabilitás megőrzésének kérdéseiben más megoldások is elérhetők, amelyek a szubszidiaritás elvét követve kezelik ezeket a problémákat. (Popp - Oláh, 2016).

Az agrárpolitika szerepe az élelmiszer előállítás, a tájfenntartás és a természeti elemek védelme, mely célok elérésének hatékony eszköze az agrártámogatási rendszer. A Közös Agrárpolitika 2014-2020-as támogatásai közvetve és közvetlenül is befolyásolták, befolyásolják a mezőgazdasági termelők döntéseit. Magyarország 9,3 millió hektár területének 7,3 millió hektár termőterülete (KSH, 2018) nemzetgazdasági jelentőségű iparággá emeli a mezőgazdaságot. Az EU területének kb. 90%-a vidéki térség, ennek több mint fele művelés alatt áll. Az EU 27 tagországa népességének csaknem 60%-a vidéki térségekben él. A 2014-2020 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről szóló 272/2014. (XI. 5.) Kormányrendelet határozza meg a vidékfejlesztés lehetőségét a támogatási forrásokon keresztül. Magyarország 2004. május 1-i Európai Unió csatlakozása új lehetőséget hozott a magyar mezőgazdaság számára. A SAPARD, EMVA és a VP programok bőséges forrásokkal látják el a hazai mezőgazdasági termelőket (Oláh – Vári, 2011). A földalapú támogatások folyamatosan növekvő összege (2. táblázat) kiemelkedő jövedelemforrássá vált a gazdák és befektetők számára annak ellenére, hogy az újonnan csatlakozó tagállamok nem kaphatták meg a régi tagállamok támogatásával megegyező összeget. Ez az egyenlőtlen versenyfeltételekkel történő csatlakozás (ld. erről Somai, 2014) is a területi egyenlőtlenséget fokozta. Ez a területi egyenlőtlenség személyes tapasztalatom szerint feszültséget okozott a magyarországi gazdák között, amely a területi egyenlőtlenségeket figyelembe nem vevő jelenlegi rendszerhez hasonló.

2. táblázat: EU földalapú támogatások + nemzeti támogatás (top-up) alakulása Magyarországon, a 2004 előtt csatlakozott EU tagországok átlagához viszonyítva (2004-2013) (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU kifizetés %-a	25	30	35	40	50	60	70	80	90	100
EU kifizetés +30% top-up	55	60	65	70	80	90	100	100	100	100

Forrás: FVM (2003) adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A támogatások a vidékgazdaságra pozitív és negatív hatásokat generálnak. A tájfenntartáson, a foglalkoztatáson és a termelésen kívül a nagybirtokrendszer kialakulása figyelhető meg, legfőképpen a konvergencia régiók leszakadó kistérségeiben. A támogatások részben elérik agrárpolitikai céljukat, de ugyanakkor fokozzák a vidéki térségek népességének elvándorlását, munkahelyek megszűnését és a biodiverzitás csökkenését. A korábbi programozási időszakokban is jellemző tendencia az ágazati szereplők közötti egyenlőtlenség. A „zöld bárók” és a termelészövetkezetek beruházásai 100-300 millió forintos forrásokat is felhasználnak (Káposzta, 2011). A 2014-2020 Közös Agrárpolitika vidékfejlesztési hiányosságait remélhetően a 2021-2027 KAP programjai korrigálják majd.

A versenyképességet és a termelés hatékonyságát jelző számítások, eredmények a társadalmi hasznossággal nem mindig találkoznak (Módos, 2006). Ugyanakkor a hatékonyság megítélésénél nehezen számszerűsíthető, de a társadalom jövője szempontjából fontos egyéb hatások is figyelembe veendők.

A kutatási téma további aktualitását a KAP célok eltérő teljesülésének vizsgálata szolgáltatja, a gazdaság szerkezet és piaci viszonyok elemzésével. A közös agrárpolitika fő céljait az EUMSZ 39. cikke a következőképpen határozza meg:

- 1) *„a mezőgazdasági termelékenység emelése, a műszaki fejlesztés fokozásával, a mezőgazdasági termelés racionalizálásával és a termelési tényezők – különösen a munkaerő – lehető legjobb felhasználásával (agrármodernizációs cél);*
- 2) *a mezőgazdasági lakosság számára méltányos, társadalmilag elfogadható jövedelem és életszínvonal megteremtése (jövedelempolitikai cél);*
- 3) *az agrárpiac stabilizálása, egyidejűleg a mezőgazdasági termelők és a fogyasztók külső hatásoktól történő védelme (piacstabilizálási cél);*
- 4) *az élelmiszerellátás biztonságának garantálása, hogy a tagországok megtermeljék az Unió számára az alapvető termékeket, s így mentesüljenek a világpiaci ingadozásoktól (ellátásbiztonsági cél);*
- 5) *a fogyasztói igények méltányos áron történő kielégítése (élelmiszer-politikai cél) (idézi Kengyel, 2020, 393 old.).”*

Az előző célok mentén úgy gondolom, hogy a 2) és 5) pontok nem teljesülnek teljesen. A támogatások koncentrálódása és a gazdaságok számának folyamatos csökkenése nem biztosítja a mezőgazdasági lakosság számára a méltányos, társadalmilag elfogadható jövedelmet, továbbá a piaci ár és felvásárlási ár hektikus különbsége nem teljesíti a fogyasztói igények méltányos áron történő kielégítését (erről részletesen ld. Lipcsei, 2021b).

3.2. A királynő effektus

A „királynő effektus” kifejezést eredetileg a földalapú támogatások kapcsán alkalmazták, de egy általánosabb jelenség, amely számos területen megfigyelhető. Ez a jelenség azt mutatja be, hogy a nagyobb, erősebb és már meglévő szereplők vagy vállalkozások előnyhöz jutnak a támogatások, források vagy lehetőségek elosztásakor, míg a kisebb, kevésbé erős, vagy kevésbé ismert szereplők hátrányos helyzetbe kerülhetnek (Tangermann, 2011).

A földalapú támogatások területén a „királynő effektus” azt jelenti, hogy a támogatások nagy része az agráriumban a nagyobb gazdaságokhoz és nagybirtokosokhoz kerül. Ennek oka, hogy a nagyobb gazdaságok rendelkeznek a szükséges infrastruktúrával, kapcsolatokkal és jogi ismeretekkel ahhoz, hogy hatékonyan kihasználják ezeket a forrásokat. Ennek eredményeként a kisebb gazdaságok és családi gazdaságok számára nehezebb hozzáférni ezekhez a támogatásokhoz, ami hátrányos helyzetbe hozhatja őket a versenyben, a fejlesztési lehetőségek

kihasználásában és a fenntarthatóság terén. A „királynő effektus” jelensége kiemelkedő fontosságú, mivel rámutat az egyenlőtlenségekre és a kevésbé előnyös helyzetben lévők hátrányaira. Az ilyen mértékű birtokkoncentráció az általam részletesebben is ismert Észak-Borsodban is megfigyelhető, ahol egy-egy érdekkör használatában és tulajdonában vannak bizonyos települések többségi földterületei. Az alábbi problémákat veti fel az efféle extrém birtokkoncentráció:

1. **Diverzifikációs hiány:** A nagyüzemi mezőgazdaság gyakran monokultúrák termelésben érdekelt, ami a termőföldek egészségét veszélyezteti, valamint a kártevők és betegségek gyorsabb terjedését is elősegítheti (Altieri, 1999). A jelenlegi precíziós gazdálkodási pályázatok is erősítik ezt, a nagyteljesítményű mezőgazdasági gépek vásárlásával.
2. **Vidéki elnéptelenedés:** A kisgazdaságok felszámolásával sok ember marad munka nélkül, és a vidéki területek elnéptelenedhetnek, ami közösségek felbomlásához vezethet (Van der Ploeg et al., 1994; Ritter, 2017).
3. **Biológiai sokféleség csökkenése:** Az intenzív gazdálkodás és a monokultúra gyakran csökkenti a biológiai sokféleséget, amely a környezet egészségének és a természeti erőforrásoknak a megtartásában kulcsszerepet játszik (Tscharntke et al., 2012).
4. **Gazdasági egyenlőtlenségek:** A mezőgazdasági területek koncentrációja a gazdasági erőforrások és a profit egyenlőtlen eloszlásához vezethet a gazdálkodók között (Borras–Franco, 2013).
5. **Hagyományos tudás elvesztése:** Sok helyi és hagyományos termelési módszer és gyakorlat vesztet el, amelyek évszázadokon keresztül bizonyultak hatékonyak és környezetbarátak (Berkes et al., 2000).
6. **Szociális és gazdasági feszültségek:** A birtokkoncentráció miatti gazdasági egyenlőtlenségek és a vidéki elnéptelenedés további társadalmi és gazdasági feszültségeket szülhetnek (Borras–Franco, 2012).
7. **Környezeti problémák:** Az intenzív, nagyüzemi gazdálkodás gyakran nagyobb mennyiségű vegyszer és műtrágya alkalmazásával jár, ami káros hatással lehet a talajra, a vízre és az ökoszisztémákra (Foley et al., 2005).
8. **Élelmiszerbiztonság és -szuverenitás:** A termelés és az élelmiszerellátás ellenőrzése kevés kézben koncentrálódik, ami sérülékenyebbé teheti az élelmiszerrendszert válsághelyzetekben (Patel, 2009).
9. **Árak és piacok torzítása:** A piaci dominancia miatt a nagyüzemi termelők jobb alkupozícióban lehetnek, ami torzíthatja az árakat és befolyásolhatja a piacok működését (De Schutter, 2011).
10. **Politikai befolyás:** A nagy mezőgazdasági vállalatok és gazdálkodók jelentős politikai befolyást szerezhetnek, ami befolyásolhatja a mezőgazdaságpolitikát és a környezetvédelmi szabályozást (Clapp–Fuchs, 2009).

A támogatások sok esetben a nagygazdaságok előnyét eredményezik (Oxfam, 2004), amelynek korlátozása vagy csökkentése érdemben eddig nem történt meg. A korábbi csökkentések csupán jelentéktelen összeget jelentenek, a nagygazdaságok ugyanolyan mértékben részesülhetnek a forrásokból, mint korábban. Az uniós statisztikák alapján egyértelműen látható, hogy a közvetlen kifizetések terén jelentős egyenlőtlenségek mutatkoznak a gazdaságok és gazdálkodók között, és ez a helyzet már évek óta fennáll. Fontos megjegyezni, hogy a kedvezményezettek mintegy 75%-a olyan támogatást kap, amely 5000 eurónál kevesebb, ami mindössze a teljes kifizetések 15%-át teszi ki. Ugyanakkor csupán 0,5% részesül olyan támogatásban, amely meghaladja a 100 ezer eurót (ez a teljes kifizetések 16,3%-át teszi ki) (Európai Bizottság, 2020; Grochowska et al., 2021). Ez a jelenség egyértelműen mutatja, hogy a közvetlen kifizetések eloszlása nem feltétlen igazságos és egyenletes. A jogi kiskapuk lehetőséget adtak a gazdaságok szétírására (a birtokmaximum kijátszása céljából), vagy családtagok nevére történő támogatásigénylésre. Továbbá, az *Agrár-Környezetgazdálkodási (AKG)* és *ÖKO* támogatásoknál 2022-től megszüntették a degressziót. Az

új, 2021-2027-re vonatkozó KAP-ban is félreértelmezhetően határozták meg a csökkentést, jelenlegi megnevezése szerint újraelosztó jövedelemtámogatást. A forrás célja a 1-10 hektáros gazdaságok számára 80 euró körüli, 10-150 hektáros gazdaságok számára 40 euró körüli többlettámogatás biztosítása hektáronként. A megvalósítást árnyalja az a tény, hogy ezekre a forrásokra minden igénylő jogosult a birtokmérete alapján. Tehát, egy 500 hektáros óriásgazdaság 10 hektárig jogosult a kiegészítő 80 euró körüli összegre és a 150 hektárig kifizetésre kerülő 40 euró körüli összegre¹¹.

A támogatások folyamatosan generálják a birtokkoncentrációt azáltal, hogy nincs felső határa a támogatási összegeknek, és egyedülálló adómentes jövedelemre lehet szert tenni támogatások igénylésével. Ezen túl nagy hatással van a kifizetésekre a forint-euró árfolyam, amely 2004 május elsejétől napjainkig közel 150 forintot romlott a forint rovására. Az árfolyamváltozás támogatásokra való hatását Lipcsei és Ritter vizsgálta 2021-ben a támogatásmaximalizálás folyamatában.

A támogatásmaximalizálás koncentráltabb lesz a forint gyengülése révén, amely szintén fokozni fogja a birtokkoncentrációt. Bár egyes támogatási jogcímek egyidejű igénylése nem mindig hoz magával további kötelezettségeket a gazdálkodók számára, az ilyen kapcsolódások lehetőséget adnak a támogatások intenzitásának növelésére. Az egyes támogatási jogcímekre vonatkozó szabályok döntő többségében azonos, vagy nagyon hasonló kritériumokkal rendelkeznek, így a gazdálkodók nem szembesülnek újabb és újabb korlátozó feltételekkel. Kiváló példa erre az *AKG* célprogramok és az évelő szálaspillangósokra vonatkozó Termeléshez kötött támogatások közötti támogatáskapcsolás (támogatásmaximalizálás). Ezen kívül az ültetvényekkel kapcsolatos célprogramok is kiegészíthetők más támogatási jogcímekkel, amelyek keretében akár 500 ezer Ft-nál is magasabb támogatási összeg vehető igénybe hektáronként (Lipcsei 2020a). 2022.10.01-i 422,18 euró árfolyam az eddigi legnagyobb kifizetésnövekedést eredményezte a közvetlen támogatásoknál, illetve a vidékfejlesztési támogatásoknál 400,17 forint/euró árfolyam is extrajövedelemhez juttatja az igénylőket. Ennek eredményeképpen átértékelődik a termelés és gazdálkodás kapcsolata, amely eredményezheti a passzív gazdálkodást is. Ez pedig véleményem szerint a támogatásmaximalizálással és a birtokkoncentrációval a negatív vidéki folyamatokat extrém módon felgyorsítja.

3.3. Agrárcenzus 2020

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) az európai uniós és hazai jogszabályi felhatalmazás alapján 2020 őszén mezőgazdasági összeírást hajtott végre, amelynek Budapest XVII. kerületi összeírója voltam. Az Európai Unió a tagállamokban a 2020. évi összeírást az Európai Parlament és a Tanács 2018/1091/EU rendelete alapján kötelezően írta elő. Adattartalmát tekintve a gazdaság azonosító adatait (neve, típusa, címe, egyéb azonosítók), a művelési ágak szerinti földhasználat jellemzőit, a használati jogokat, a növénytermesztés és az állattartás (kor és nem szerint) jellemzőit, a gazdaságban dolgozó személyzet adatait, a gazdaság nem mezőgazdasági tevékenységeit, az állattartáshoz kapcsolódó épületeket és trágyakezelést, valamint az alkalmazott mezőgazdasági termelési módszereket, mint a kutatás tárgyát (KSH, 2019). Adatszolgáltatásra a mezőgazdasági tevékenységet végzők, a KSH mezőgazdasági regiszterében, a MÁK, a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, a NAK és egyéb szervezet adatbázisában szereplők kötelezettek. A felvétel összeírójaként feladatom az volt, hogy a munkánk naprakész adatokat szolgáltatson az agrárium helyzetéről, a változásokról, illetve adatokat biztosítson a döntéshozók és gazdálkodók részére az

¹¹Forrás: https://www.mvh.allamkincstar.gov.hu/documents/20182/13734841/4+mell%C3%A9klet+BISS_CRISS+%C3%A9s+termel%C3%A9shez+k%C3%B6t%C3%B6tt+n%C3%B6v%C3%A9ny+alap%C3%BA+t%C3%A1mogat%C3%A1sok+t%C3%A1l%C3%A9k+2023.pdf/f7a56092-793e-7c5b-f6ef-e43871710795?t=1682333476209

ágazatot érintő döntésekben. A szakmai előmenetelenél megfogalmazódott gyakorlati és adateltérési problémák az összeírás során is megjelentek. A korábbi publikációimban taglalt valótlán adatok a gazdálkodók aktív státuszánál is felmerültek. Az általam megkérdezett válaszadók több mint fele nem volt aktív gazdálkodó, csupán agrárkamara tagsága miatt volt megkérdendő. A kamarai tagság kiterjedt szikvízgyártóra, kávékereskedőre, aránykalászos gazdátanfolyamot elvégzettre, termőföldvásárlás előtt álló regisztrált földművesre és további nem aktív mezőgazdasági szereplőre. A feldolgozott adatokból megállapítható, hogy a magyar gazdátársadalom kis-, és közepes méretű gazdaságai folyamatos zsugorodásban vannak a nagy-, és óriás birtokokkal szemben. Az elmúlt tíz év alatti közel 1/3-os gazdaságcsökkenés a vidék problémáinak fokozódását eredményezte. Az összeírásban is szereplő gazdaságméret kategóriák sem tükrözik teljes mértékben a jelenlegi helyzetet. A földhasználat adatainál 5-300 ha csoportosítása nem szemlélteti a valós adatokat, miszerint a 100 ha alatti gazdaságok több mint 10%-a szűnt meg 2014 óta a MÁK adatai szerint.

A kutatási területtel összefüggő adatok szerint a gazdaságok száma 2010-ben 351 ezer volt, 2013-ban 297 ezer, 2016-ban 274 ezer és 2020-ban 234 ezer. A MÁK adatai alapján 2014-ben 178011 fő igényelt területalapú támogatást, melyek száma 2020-ra 168290 főre csökkent. A két adatsor közötti különbséget a támogatást nem igénylő és egy hektár alatti gazdálkodók száma adja. További fontos adat az egy gazdaságra jutó földterület nagysága 2010 és 2020 években. Ebben az adatszolgáltatási pontban az átlagos birtokméret szántó esetében 18 hektárról 26,7 hektárra nőtt. Az üzemméretkategóriák nélküli összesítés szintén nem tükrözi a más adatbázisokból és a kutatási eredményeimből kimutatott kis-, és közepes birtokkategória csökkenését. A földtulajdon szempontjából a H1 hipotézissel megegyezően alakult a birtokkoncentráció, a 300 hektár feletti gazdaságokban nőtt a földtulajdon aránya. A 300-1199,9 ha kategóriában 17%-ról 19%-ra, 1200 felett pedig 9-ről 13%-ra. Az 1 hektár alatti gazdaságok földtulajdona 4%-kal, az 1-300 hektár méretű gazdaságok földtulajdona 5%-kal csökkent. Érdekességgé megemlíthető, hogy 2010-ben, a jellemzően kisk gazdaságokkal rendelkező Svájc esetében a gazdaságok 95%-a 50 hektár alatti volt (FOA, 2010). Az Agrárcenzus 2020 adatgyűjtése nem vonatkozott a földtulajdonváltozás okára, amely betudható az uniós források koncentrációjának növekedésében megnövekvő bevételeknek a nagy, - és óriás gazdaságoknál. A kevés helyben lakó gazdát számláló településeken tapasztalatom szerint egy-egy érdekkör használatába kerülnek a termőföldek, vagy egy-egy domináns gazdaság kialakulása következik be. Kutatási feladatom ezen - véleményem szerint negatív - folyamat vizsgálata, amely az általam használt üzemméretkategóriák esetében reálisabb eredményt tükröznek. A bérelt terület átlagos nagysága az adatgyűjtés alapján szántó esetében 70 hektár, gyepek esetében 36 hektár volt, messze felülmúlva az uniós és hazai gazdaságok átlagméretét. Az adatokból az a következtetés vonható le, hogy a nagyméretű földbérlet koncentrációja a támogatások koncentrációját is generálja.

3.4. A földalapú támogatások jogszabályi környezete

A vidékfejlesztés teljes mértékben az Európai Unió és tagállamainak helyi szabályozásainak van alárendelve. Úgy gondolom, a jogi szabályozás több esetben nem tökéletes szakmai döntést alapul véve született meg. A hiányos és nem pontos jogszabályok lehetőséget adnak a támogatást igénylőknek a jogértelmezés sokszínűségére, ezáltal a források nem megfelelő felhasználására. A földalapú támogatások feltételeit az alábbi jogszabályok határozzák meg:

A 2007. évi XVII. törvény a mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről, meghatározza a törvény célját és alapelveit, az illetékes hatósági jogkör gyakorlását, a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szervek feladatait, az átruházott feladatokat ellátó szerv feladatait, az együttműködő szervezet feladatait, a hatáskörrel rendelkező hatóság feladatait, a támogatási adatkezelését, a támogatási adatok védelmére vonatkozó külön rendelkezéseket, a nyilvántartási

rendszereket, az Egységes Mezőgazdasági Ügyfél-nyilvántartási Rendszert és a Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszert. Továbbá az eljárási szabályokon belül az iratbetekintést, az iratok kezelését és vezetését, az iratok megőrzését, a kapcsolattartást, a kérelmek benyújtását és a hozzá kapcsolódó ügymenetet, illetve a jogkövetkezményeket. A 2007. évi XVII. törvény szabályozza a vis major eseteket és az ökológiai jelentőségű területek művelési előírásait is. Az utóbbi a területalapú támogatás része, mint nem kötelező támogatás.

A 9/2015. (III. 13.) FM rendelet a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól rendelkezik egyes támogatások felhasználásáról, jogosultak feltételeiről és az igénylési eljárásról. A rendelet szabályozza az anyajuhtartás, anyatehén, hízottbika-tartás, tejhasznú tehéntartás támogatását. A növénytermesztési ágazatban a rizstermesztés, cukorrépa termesztés, zöldségnövény termesztés, ipari zöldségnövény termesztés, extenzív gyümölcstermesztés, intenzív gyümölcstermesztés, szemes fehérjetakarmány-növény termesztés, szálas fehérjetakarmány-növény termesztés támogatása, ipari olajnövény termesztés támogatása szerepel. A 9/2015. (III. 13.) FM rendelet az egyik legfontosabb szabályozás, amely nagymértékben meghatározza a mezőgazdasági területek hasznosítását, közvetve befolyásolja a vidék foglalkoztatási lehetőségeit, az elvándorlást és összességében a kistérségi szintű fejlődést.

A 9/2019. (IV. 1.) AM rendelet az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból finanszírozott egyes támogatások 2019. évi igénybevételével kapcsolatos eljárási szabályokról szóló rendelet hatálya kiterjed az EMVA-ból finanszírozott, a 2014–2020 programozási időszakban a Vidékfejlesztési Program keretében meghirdetett, alábbi kódszámú és megnevezésű intézkedésekre:

1. VP4-10.1.1-15 *Agrár-környezetgazdálkodási kifizetés,*
2. VP4-11.1.1-11.2.1-15 *Ökológiai gazdálkodásra történő áttérés, ökológiai gazdálkodás fenntartása,*
3. VP5-8.1.1-16 Erdősítés támogatása,
4. VP4-4.4.1-16 Élőhelyfejlesztési célú nem termelő beruházások,
5. VP4-4.4.2.2-16 Vízvédelmi célú nem termelő beruházások: vízvédelmi és vizes élőhely létrehozása, fejlesztése,
6. VP4-10.2.1.1.-15 A védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának in situ megőrzése,
7. VP3-14.1.1.-16 A tejágazat szerkezetátalakítását kísérő állatjóléti támogatás,
8. VP4-10.1.1-16 *Agrár-környezetgazdálkodási kifizetés,*
9. VP4-10.2.1.2-17 Védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának ex situ vagy in vitro megőrzése, továbbá a genetikai beszűkülést megelőző tanácsadói tevékenységek támogatása,
10. VP5-8.4.1-16 Az erdőgazdálkodási potenciálban okozott erdőkárok helyreállítása,
11. VP4-12.1.1-16 Natura 2000 mezőgazdasági területeknek nyújtott kompenzációs kifizetések,
12. VP4-12.2.1-16 Natura 2000 erdőterületeknek nyújtott kompenzációs kifizetések,
13. VP4-13.2.1-16 Kompenzációs kifizetések természeti hátránnyal érintett területeken,
14. VP3-17.1.1-16 Mezőgazdasági biztosítás díjához nyújtott támogatás,
15. VP4-15.1.1-17 Erdő-környezetvédelmi kifizetések,
16. VP5-8.2.1-16 Agrár-erdészeti rendszerek létrehozása,
17. VP5-8.3.1-17 Az erdőgazdálkodási potenciálban okozott erdőkárok megelőzése,
18. VP5-8.5.1-16 Az erdei ökoszisztémák ellenálló képességének és környezeti értékének növelését célzó beruházások,
19. VP3-14.1.1-18 A tejágazat szerkezetátalakítását kísérő állatjóléti támogatás,
20. VP4-11.1.-11.2.-18 *Ökológiai gazdálkodásra történő áttérés, ökológiai gazdálkodás fenntartása.*

A 10/2015. (III. 13.) FM rendelet az éghajlat és környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatokra nyújtandó támogatás igénybevételének szabályairól tekinthető az „alap”

jogszabálynak, miszerint a rendeletnek való meg nem felelés kizárja az igénylőt mindennemű támogatás igénybeviteléből, illetve visszafizetésre is kötelezi. A rendelet kiterjed a növénytermesztés diverzifikálására, az állandó gyepterületek fenntartására és az ökológiai jelentőségű területekre is (parlagon hagyott terület, terasz, fás sáv, magányosan álló fa, fa-és bokorcsoport, kis kiterjedésű tó, kunhalom, gémeskút, vízvédelmi sáv, táblaszegély, agrár-erdészeti terület, erdőszélek mentén fekvő támogatható sáv, rövid vágásfordulójú fás szárú energetikai ültetvény, ökológiai jelentőségű másodvetés, nitrogénmegkötő növényekkel bevetett terület).

A 10/2019. (IV. 1.) AM rendelet az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból, valamint a központi költségvetésből finanszírozott egyes támogatások igénybevitelével kapcsolatos eljárási szabályokról szóló miniszteri rendeletek módosításáról, kiegészíti a hatályos jogszabályok 2014-2020 KAP szabályozását.

A 61/2009. (V. 14.) FVM rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtott agrár-környezetgazdálkodási (AKG) támogatások igénybevitelének részletes feltételeiről. A legmagasabb összegű kiegészítő támogatások rendelete. Az öt éves pályázat az agártámogatások legkedveltebb pályázata, ezáltal a vidéki területek hasznosításának és termőpotenciáljának alapja. Az AKG pályázat a korábbi KAP-ok része is volt. A korábbi Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)-ben az eredeti tervhez képest közel háromszoros volt a túljelentkezés. Az elemzések rávilágítottak arra, hogy a támogatásban részesülők többsége olyan programokban vett részt, amelyek csupán alacsony szintű agrár-környezetvédelmi követelményeket állítottak, és ezeknek a programoknak a környezeti előnyei is meglehetősen korlátozottak voltak. Az intézkedés keretében a támogatottak 0,8%-ának (212 fő) volt 1000 hektár feletti területe, akik az összes AKG támogatás 29,3% át vették igénybe. A 10 hektár alatti területű gazdaságokat kitevő 48,1%, (12489 fő) a támogatásoknak mindössze négy százalékát vette igénybe (Respect, 2009).

A 2014-2020 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről szóló 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet a források elosztásában részt vevő szervek feladatát határozza meg és az eljárások pontos menetét szabályozza. Az Európai Bizottság 908/2014/EU végrehajtási rendelete az 1306/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a kifizető ügynökségek és más szervek, a pénzgazdálkodás, a számlaelszámolás, az ellenőrzési szabályok, a biztosítékok és az átláthatóság tekintetében történő alkalmazására vonatkozó szabályok megállapításáról szóló rendelete alapján lehetőség van a támogatási adatok nyilvános elérésére. Az információk közzétételét internetes úton olyan keresőeszköz segítségével kell megvalósítani a tagállamnak, hogy a nyilvánosság számára lehetővé tegye az azokba való betekintést.

Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból finanszírozott intézkedések esetén az Európai Unió havi térítés keretében utal Magyarország számára, egy adott hónap lejárt kifizetés összegét általában két hónappal később utalja át euróban. A 22/2016. (IV.5.) FM rendelet 28. § (1) pontja szerint, a támogatás rész-, illetve végkifizetése, valamint a támogatási kérelem tárgyában a határozat meghozatala tárgyév december 1., és tárgyévet követő év június 30. között történik. A Kincstár havi költséglehívás keretében nyújtja be igényét, amit az Európai Unió két hónap múlva térít euróban. Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból finanszírozott intézkedések esetében negyedéves költségnyilatkozatok alapján számol el a Kincstár az Európai Unióval, szintén euróban.

Az Európai Parlament és a Tanács 2013. december 17-i, a közös agrárpolitika finanszírozásáról, irányításáról és monitoringjáról és a 352/78/EGK, a 165/94/EK, a 2799/98/EK, a 814/2000/EK, az 1290/2005/EK és a 485/2008/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 1306/2013/EU rendeletének (a továbbiakban: Rendelet) 75. cikke (1) bekezdésének első és

második albekezdései értelmében a Magyar Államkincstár (továbbiakban: Kincstár) az egységes területalapú támogatási rendszerben a tárgyév december 1-je és a következő naptári év június 30-a közötti időszakban legfeljebb két részletben teljesíthet kifizetést, amennyiben a Rendelet 74. cikke szerinti jogosultsági feltételek ellenőrzése megtörtént.

A támogatást igénylők részére a Magyar Államkincstár forintban fizeti ki a megállapított támogatásokat. Földalapú támogatások szempontjából Közvetlen támogatásokat és Vidékfejlesztési támogatásokat különböztetünk meg, amelyeknek eltérő pénzügyi szabályozása. Amíg a Közvetlen támogatások esetében az 1306/2013/EU rendelet 106. cikk (3) bekezdés első albekezdése szerint meghatározott árfolyamot, addig a Vidékfejlesztési támogatások esetében az euró-forint átváltásra a Bizottság 2014. március 11-i, az 1306/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendeletnek a kifizető ügynökségek és más szervek, a pénzgazdálkodás, a számlaelszámolás, a biztosítékok és az euro használata tekintetében történő kiegészítéséről szóló 907/2014/EU rendelet 34. cikk (1) bekezdése és 40. cikke szerint meghatározott árfolyamot alkalmazza a MÁK az alábbiak szerint:

„(1) Az 1305/2013/ EU rendelet II. mellékletében említett összegek esetében, és az 1698/2005/EK rendelet alapján jóváhagyott intézkedésekkel kapcsolatos olyan összegek esetében, amelyek kedvezményezetteknek történő kifizetését az 1305/2013/EU rendelet alapján jóváhagyott vidékfejlesztési programok biztosítják, az árfolyamok meghatározó üzleti ténye azon év január 1-je, amely során a támogatás odaítélésére vonatkozó határozatot meghozták. Mindazonáltal azokban az esetekben, amikor az uniós szabályok értelmében az első a bekezdésben említett összegek kifizetése több éven át elhúzódik, az éves részletekre vonatkozó árfolyam meghatározó üzleti ténye azon év január 1-je, amely évre a szóban forgó részletet folyósítják.

Az 543/2011/EU végrehajtási rendelet IX. mellékletének 2. a) pontja szerinti az 1308/2013/EU rendelet 32. és 33. cikkében említett működési alapokhoz vagy programokhoz konkrétan kapcsolódó általános költségek fedezésére szánt összegek esetében az árfolyam meghatározó üzleti ténye azon év január 1-je, amely évre az általános költségek vonatkoznak. (...) A 40. cikk szerint az uniós jogi szabályozás szerint meghatározott üzleti tények megállapítása során az alkalmazandó árfolyam az Európai Központi Bank (EKB) által legutoljára rögzített árfolyamon hónap első napját megelőzően, amelyben az üzleti tény bekövetkezik”.

A támogatás folyósítása az adott évi támogatás kapcsán az 1306/2013/EU rendelet 75. cikk (1) bekezdés harmadik albekezdése alapján előleg fizethető az 59. cikk (1) bekezdése szerinti adminisztratív ellenőrzések és a keresztellenőrzések lefolytatása után a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően. A támogatás forintban kerül kifizetésre, az euró/forint átváltási arány a kifizetési kérelem benyújtás évének január 1-jén fennálló Európai Központi Bank középárfolyam szerint kerül meghatározásra. A támogatás folyósítása a 2007. évi XVII. törvény 28/A. § (2) bekezdése alapján a támogatást igénylő ügyfél-nyilvántartási rendszerben rögzített fizetési számlájára történik.

Bár a bevezetőben is jeleztem, hogy a kutatásom során elsősorban az általam vizsgált időszakra vonatkozó szabályozást veszem alapul, de a teljesség kedvéért röviden kitérek a jelenlegi programozási ciklus legfontosabb ismérveire. A KAP 2023-2027 időszakában¹² a fenntarthatóság jelentősebb szerepet kapott az új agrárpolitika kialakításában, miközben a magyar kormány az intézkedések kidolgozásánál és a nemzeti társfinanszírozás növelésével törekedett arra, hogy egyensúlyt teremtsen a környezeti és versenyképességi szempontok között. A támogatások révén

¹² Forrás: <https://www.nak.hu/kap-2023-2027>

a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar versenyképesebbé válhat, hatékonyabban termelhet, és jobban ellenállhat a válságoknak, valamint az éghajlati kihívásoknak is.

Az I. pillér teljes költségvetése 2485 milliárd forint. Ebből a közvetlen támogatásokra 2421 milliárd forint áll rendelkezésre, amely teljes egészében uniós forrásból származik. A II. pillér 2891 milliárd forint, amelyből 597 milliárd forint az uniós forrás, illetve a kiegészítő hazai forrás összege a következő 5 évre 2294 milliárd forint¹³. Az I. pillér földalapú támogatásai a Fenntarthatóságot elősegítő alapszintű jövedelemtámogatás, amely feltételeesség előírásainak való megfelelés esetén minden gazdálkodónak elérhető (147 euró/ha). Az Újraelosztó támogatás 10 hektárig 80 euró/ha, 10-150 hektárig 40 euró/ha. A Fiatal gazda területalapú támogatás 40 évnél fiatalabb, képzettséggel rendelkező gazdálkodók számára 300 hektárig elérhető támogatás (150 euró/ha). Az Agro-ökológiai program önkéntes többletvállalásokért a teljes üzemméretre igényelhető támogatás (80 euró/ha). Továbbá a Termeléshez kötött támogatások növénytermesztéshez és állattenyésztésre is igénybe vehetőek a korábbi pénzügyi ciklushoz hasonlóan. A II. pillérben az AKG és ÖKO támogatások nagyobb összeget jelentenek a gazdálkodók számára. A kutatásom a KAP 2023-2027 időszakára nem terjed ki, azonban az alábbi jogszabályok¹⁴ ismerete nélkülönözhetetlen a támogatások változásának ismeretéhez:

Az agrártámogatások eljárási rendjéről szóló 2022. évi LXV. törvény (KAP törvény) mellett több kormányrendelet és miniszteri rendelet szabályozza a Közös Agrárpolitikából és a nemzeti költségvetésből biztosított agrártámogatások végrehajtását és igénybevételét.

Ezek közé tartozik a 601/2022. (XII. 28.) Kormányrendelet, amely a támogatások végrehajtásának szervezetéről és intézményeiről rendelkezik. Emellett az igénybevétellel kapcsolatos eljárási szabályokat az Európai Mezőgazdasági Garanciaalapból és a központi költségvetésből finanszírozott támogatások esetén az 13/2023. (IV. 19.) AM rendelet (EK rendelet) és a támogatások feltételeit rögzítő 14/2023. (IV. 19.) AM rendelet (Feltételeesség rendelet) határozza meg.

További szabályok között szerepel az Agro-ökológiai Programhoz kapcsolódó támogatás igénybevételének részletes szabályairól szóló 15/2023. (IV. 19.) AM rendelet (AÖP rendelet), valamint az Európai Mezőgazdasági Garanciaalapból finanszírozott közvetlen támogatások igénybevételének szabályait meghatározó 17/2023. (IV. 19.) AM rendelet (CIS rendelet) és az aktív mezőgazdasági termelők minőség követelményeiről szóló 18/2023. (IV. 19.) AM rendelet (Aktív mg. rendelet).

Ezen kívül a fiatal mezőgazdasági termelők támogatásáról (Fiatal gazda rendelet) és egyes közvetlen támogatásokhoz kapcsolódó miniszteri rendeletek módosításáról is rendelkezik a 19/2023. (IV. 19.) AM rendelet és a 20/2023. (IV. 19.) AM rendelet.

A Vidékfejlesztési Program kötelezettségvállalási összegének emeléséről dönt a 1151/2023. (IV. 24.) Kormányhatározat, míg a pénzügyi alapok felhasználását szabályozó miniszteri rendeletek módosításáról az 26/2023. (VI. 30.) AM rendelet gondoskodik.

Az agrártámogatások felhasználásának rendjét rögzíti a 54/2023. (IX. 13.) AM rendelet (Eljárási rendelet).

¹³ Forrás: <https://www.palyazat.gov.hu/programok/kozos-agrarpolitika>

¹⁴ Forrás: <https://www.nak.hu/kap-2023-2027/kap-jogszabalyok>

3.5. Vidékfejlesztés és mezőgazdaság

A 2015. augusztus 10-én elfogadott és 2019. szeptember 9-én módosított magyarországi Vidékfejlesztési Program kapcsán, az általam kiindulásként vizsgált 2014-2020 közötti 7 éves időszakban Magyarország számára 4,2 milliárd euró (+737 millió euró nemzeti társfinanszírozás) költségvetési forrást biztosított az Európai Unió (EC, 2019). A források a strukturális alapokon belül több csatornán kerültek kifizetésre. A KAP közvetlen-, és vidékfejlesztési támogatásai a mezőgazdaság nélkülözhetetlen bevételi forrása lettek, meghatározott célokból. A Vidéki térségek Európai Kartája (1995: 4. cikkely) a vidék funkcióit három pontban összegezte. Ezek: (1) a gazdasági, (2) az ökológiai és (3) a társadalmi-kulturális funkciók. A gazdasági funkciók alatt a Karta (a) a lakosság élelmiszerszükségletének kielégítését szolgáló; (b) továbbá az ipar és az energiatermelés számára megújítható nyersanyagokat előállító mezőgazdaságot; (c) a mezőgazdasági, ipari, kézműves és kereskedelmi jellegű, szolgáltató kis-, és közepes méretű vállalkozásokat; (d) az üdülés és a turizmus üzletágát; valamint (e) a mezőgazdaság és a biotechnológia alapját képező genetikai erőforrások megőrzését sorolja (Székelyhidi, 2003).

Az ökológiai funkció elválaszthatatlan a mezőgazdasági tevékenységtől, annak szerves része a biodiverzitás megőrzése, a fenntartható mezőgazdaság és az erőforrások védelme. Székelyhidi szerint a vidék és a mezőgazdaság összekapcsolása annyiban valóban jogos, hogy a mezőgazdasági termelés még nemigen képzelhető el másutt, mint vidéken. Továbbá Buckwell (1998) is megfogalmazza a mezőgazdaság „nem termelő” juttatását, miszerint a farmerek olyan javakat és szolgáltatásokat nyújtanak, amit a piac nem ismer el. Ezek a funkciók a termelés céljából vagy annak kiváltására szolgálnak. Az utóbbi az uniós források vitatott része, vagyis, hogy milyen mértékben korlátozzák a termelést a környezetvédelem javára. Az ipari mezőgazdaság olyan energiaintenzív földhasználat, amely káros környezeti, gazdasági, társadalmi és regionális hatásai már a felszínen is megjelennek (Ángyán et al, 2002). Az európai folyamatokban egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a környezetvédelmi, természetvédelmi, ökológiai és fenntartható törekvések. Ritter (2008b) is kiemeli a természeti erőforrások és a környezet védelmét a vidéki élet társadalmi elvárásainál. Az agrárgazdálkodás környezetgazdálkodási megközelítése a természeti és ember által létrehozott környezet hosszú távú szabályozott hasznosítását, tervezett fejlesztését és hatékony védelmét jelenti, miközben megőrzi a természet ökológiai egyensúlyát és figyelembe veszi a társadalom szükségleteit (Madas, 1985).

A többfunkciós mezőgazdaság három feladatát Schumacher (Schumacher, 1991, 122. old.) a következőkben fogalmazta meg:

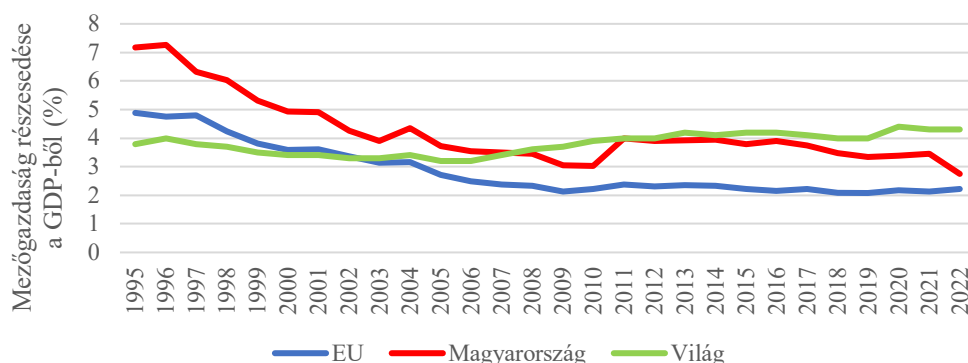
- *„Az embert állandó érintkezésben kell tartania az élő természettel, amelynek ő maga rendkívül sebezhető pontja és az is marad;*
- *Emberarcúvá kell formálnia és meg kell nemesítenie az ember tágabb környezetét;*
- *Meg kell termelnie az élelmiszereket és egyéb anyagokat, amelyre az emberiségnek szüksége van”.*

Pontosabb meghatározását Harrach (1992) az alábbiak szerint írja:

- *„Értékes beltartalmú, szermaradvány-mentes termékek előállítása;*
- *A kultúrtáj ápolása és a biodiverzitás fenntartása;*
- *A talajt, vizeket, levegőt érintő környezetterhelés csökkentése, illetve elkerülése;*
- *Alfogadható jövedelem biztosítása a lehető legtöbb ember számára”.*

Újszerű értelmezését Alfons (1994) határozza meg a Vidéki térségek Európai Kartája csoportosításával megegyezően: (1) termelési funkciók; (2) környezeti vagy tájfunckciók és (3) a földdel kapcsolatos kultúrfunkciók. A vidékfejlesztés és mezőgazdaság funkciói egymástól elválaszthatatlan módon jelentkeznek a régebbi szakirodalomokban, és a jelenlegiekben is kisebb-nagyobb értelmezésembeli különbséggel. Mindenkorai hasonlóság a mezőgazdaság stratégiai

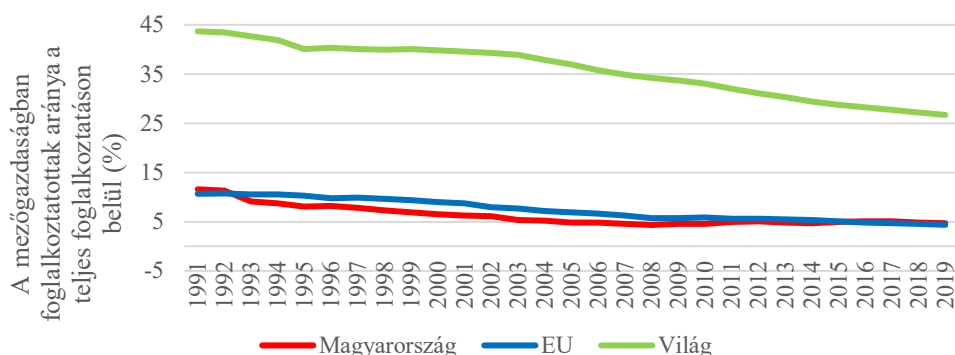
szerepének kiemelésében van. A multifunkcionalitáson túlmenően, az agrárium alapvető nemzetgazdasági szerepe a GDP-ben és a teljes foglalkoztatásban betöltött aránya alapján mérhető elsőként. Globális szinten a mezőgazdaság részesedése a GDP-ből 4% körül van 1995 óta, a Világbank¹⁵ adatai alapján (5. ábra).

5. ábra: A mezőgazdaság átlagos részesedése az EU27, Magyarországon és a Világ össz GDP-jéből, 1995-2022 (%)

Forrás: Világbank és OECD adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az Európai Unióban 1995-ben a mezőgazdaság GDP-n belüli aránya közel 5% volt. Az évek során azonban egyértelmű csökkenő tendencia figyelhető meg, és a 2000-es évek közepén a részesedés 3% alá süllyed. 2010-től némi ingadozás következik be, de a 2020-as évek elejére a mezőgazdaság részesedése az EU GDP-jében körülbelül 2,2-2,3% körülire csökken. A földalapú támogatások növekvő összege nem eredményezi a növekedést az adatokban. A magyarországi adatok az EU-hoz hasonlóak. 1995-ben a mezőgazdaság részesedése a GDP-ből körülbelül 7% volt, ami az egyik legmagasabb érték ezen az idővonalon. A részesedés a következő években jelentősen csökken, különösen a 2000-es évek elejére. Az új évezred első évtizedében a mezőgazdaság GDP-n belüli részesedése 4% alá esik. A 2010-es évektől a részesedés viszonylag stabilizálódni látszik, 3-4% közötti értékeken ingadozva, de 2022-re a mezőgazdaság részesedése a magyar GDP-ből 3% alatti értékre csökken. A GDP-ben játszott szerepe mellett, a foglalkoztatás esetében jelentősebb hangsúly van a mezőgazdaságnak (6. ábra).

6. ábra: A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a teljes foglalkoztatáson belül az EU27-ben, Magyarországon és a Világon, 1991-2019 (%)

Forrás: Nemzetközi Munkaügyi szervezet (ILO) adatai¹⁶ alapján saját szerkesztés (2024)

A fejlődő országokban a foglalkoztatottaknak nagyobb hányada dolgozik a szektorban, a fejlett országokban - többek közt a technológiai fejlesztések eredményeképpen - csökken a munkaerő

¹⁵ Forrás:

<https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?end=2022&start=1960&type=shaded&view=chart&year=2022>

¹⁶ Forrás: <https://ourworldindata.org/employment-in-agriculture>

lekötésében betöltött szerepe. Mindezek mellett, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a teljes foglalkoztatáson belül globálisan csökkenő tendenciát mutatott az 1991-2019 közötti időszakban. 1991-ben volt az arány a legmagasabb, 43,68%-kal, ami azt jelenti, hogy a munkaerő majdnem felét a mezőgazdaság foglalkoztatta. A következő években egy viszonylag lassú, de állandó csökkenés következett be, 1995-re az arány 40,06%-ra esett, ami több mint 3 százalékpontos csökkenés 4 év alatt. A 2000-es évek elejére a mezőgazdasági foglalkoztatás aránya továbbra is csökkent, elérve a 39,8%-ot 2000-ben és a 39,5%-ot 2001-ben. A csökkenés üteme a 2000-es évek elején kissé lassult, de a mezőgazdasági foglalkoztatás az évtized második felétől ismét folyamatosan csökkent. A 2010-es évekre a munkaerő harmadát tették ki a mezőgazdasági dolgozók. Az évtized végére, 2019-re az arány 26,6%-ra esett, ami több mint 17 százalékpontos csökkenést jelent 1991-hez képest, és közel 6 százalékpontos csökkenést a 2010-es évek elejéhez képest. Az EU-ban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya szintén folyamatosan csökkent az 1991 és 2019 közötti időszakban. Az arány csökkenése lineáris, bár vannak kisebb ingadozások. 1991-1999 időszakban a csökkenés viszonylag lassú volt, az érték 10,7%-ról 9,3%-ra csökkent, ami egy évtized alatt mintegy 1,4 százalékpontos csökkenést jelent. 2000-2009 időszakban a csökkenés gyorsult, 8,9%-ról 5,7%-ra esett vissza, ami közel 3,2 százalékpontos csökkenést jelent. 2010-2019 között az arány tovább csökkent, de a csökkenés üteme lassult az előző évtizedhez képest, 5,8%-ról 4,3%-ra esett, ami 1,45 százalékpontos csökkenés egy évtized alatt. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a teljes foglalkoztatáson belül Magyarországon 1991 és 2019 között szintén folyamatosan csökkenő tendenciát mutat. 1991-ben a legmagasabb az arány, közel 11,5%-ot ért el. A csökkenés jelentős mértékű az első évtizedben (1991-2000), ahol az agrár-foglalkoztatás gyorsan csökkent, 6,4%-ra. A 2000-es évektől kezdve - kisebb ingadozásokkal - az arány stabilizálódott 4-5% körüli értékeken. Az utolsó adat, 2019-ben, 4,7%-ot mutat. Ebből arra következtethetünk, hogy Magyarországon a mezőgazdaság szerepe a foglalkoztatásban csökkent az elmúlt évtizedekben.

Az ipari termelés nélküli, és turizmusra sem alkalmas vidéki térségek egyedüli vidékfejlesztési ágazata a mezőgazdaság. A termelő és nem termelő – aktív és passzív – mezőgazdaság jelentősége kiemelkedő jelentőségű a hátrányos járásokban. Az elnéptelenedő települések foglalkoztatási lehetőségei sokszor a közmunkaprogramban és a vállalkozásban merülnek ki. A vállalkozás többször csak a helyben lakók mezőgazdasági tevékenységén keresztül valósulhat meg, akik jövedelmét az uniós források jelenthetik. Ezért is tartom fontosnak annak vizsgálatát, hogy az ágazat támogatásának koncentrációja hogyan alakul. A következőkben az erre irányuló kutatásom módszertanára, és eredményeire térek ki.

4. ANYAG ÉS MÓDSZER

A földalapú támogatások felhasználását hazai és nemzetközi kutatók, valamint az illetékes hivatalok is folyamatosan elemzik/értékelik. Véleményem szerint a témát több oldalról kell megközelíteni, a vonatkozó kutatásokat pedig a téma sokszínűsége és változatossága miatt többféleképpen kell elvégezni. Többlépcsős kutatási tervem szerint az első évben elvégzett megelőző/feltáró kutatás elemzett adatai alapozzák meg a további vizsgálatokat az eredmények révén. A megelőző adatok felhasználásával, és a Magyar Államkincstár Közzétételi lista-adatainak elemzésével együtthatók, korrelációk, és területi egyenlőtlenségek kiszámítására nyílik lehetőség. A feldolgozott adatok felhasználásával egyedi mutatószám létrehozására van lehetőség, amely a támogatások felhasználásának ellenőrizhetőségét jobban szemlélteti az eddigi mutatószámoknál.

A statisztikai módszertannal elért eredmények lehetőséget adnak a támogatások eloszlásának és elosztásának értelmezésére, illetve további vizsgálatokhoz biztosítanak újszerű adatokat. A statisztikai módszertannal is alátámasztott, konkrétan kiválasztott, és a primer kutatás célpontjául szolgáló járás a lakóhelyem, illetve az általam vezetett családi gazdaság üzemközpontja, amely további gyakorlati ismeretekkel segíti a kutatási tervem kivitelezését.

Szekunder adat - és információgyűjtést a Magyar Államkincstár, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (Balázs, 2019), a Központi Statisztikai Hivatal, az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer és a Kormányhivatalok részéről kezdtem már el, illetve folytattam a disszertáció kapcsán. Az adatokat SPSS, QGIS, Microsoft Word, Microsoft Access programokkal dolgozom fel. Mivel a kutatások során gyakran jelenik meg az Excel használata (Fabulya, 2019 és 2022), több esetben a számításokat én is a Microsoft Excel programcsomagjával végeztem, a megfelelő képletek kódolása révén.

A doktori disszertáció négy kutatási szakasz alapján épül egymásra, és eredményez reményeim szerint egy új, unikális szakmai eredményt. Ezek mentén a következő módszertani lépéseket alkalmaztam:

4.1. Megalapozó primer kutatás

A kutatási téma érzékenysége miatt szükségesnek éreztem megalapozó kutatást végezni kérdőíves felmérés formájában a földalapú támogatásokról, hogy a kutatási hipotéziseket egy szélesebb merítésű (nem csak saját tapasztalaton alapuló) gyakorlati oldalról is meg tudjam alapozni. Nélkülözhetetlennek tartottam a mezőgazdasági szereplők véleményét kikérni a téma vizsgálata előtt, mint kiindulási alap. A támogatások egyenlőtlensége, és az ebből eredő eltérő társadalmi igények folyamatosan megjelennek a KAP ciklusaiban. A korábbi bázisjogosultsági, termőföld minőségtől függő, vagy üzemméret szerinti támogatás-elosztás véleményem szerint kardinális kérdés a témában.

Szakmai konzultációk segítségével felépített primer kutatásomban az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

- A válaszadók milyen földalapú támogatásokat igényeltek, illetve a termelést vagy a támogatást tekintik elsődlegesnek?
- Az üzemméret összefügg-e a kiegészítő támogatásokkal?
- Milyen területmaximumot/támogatásmaximumot határoznának meg a gazdálkodók a támogatások kifizetéséhez egy igénylő esetében, és mekkora üzemméretet kellene jobban támogatni?

- Kellene-e szabályozni, hogy a településhez tartozó termőföldek ne kerülhessenek egy család/érdekkör döntő tulajdonába, illetve a támogatások maximumát egy személyhez köthető összes (saját és céges) területek összesítésével kellene-e meghatározni?
- Szeretnék-e a megkérdezettek, hogy a földalapú támogatások minden évben előre meghatározott időpontban és euróban kerüljenek kifizetésre?
- Milyen munkaerőpiaci problémák korlátozzák a foglalkoztatást, és van-e alternatív lehetőség a munkaerőhiány enyhítésére (robotizáció, közfoglalkoztatás, hátrányos helyzetű illetve roma munkaerő bevonása)?
- Mit tartanak a földalapú támogatások legfontosabb céljának, és a Vidékfejlesztési Program mely támogatásain változtatnának?

A primer adatfelvétel standardizált kérdőív segítségével, elektronikus formájú megkérdezéssel történt 2020 tavaszán, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara regisztrált mezőgazdasági szaktanácsadóinak megkeresésével (600 fő). Gyakorló szaktanácsadóként közvetlenül kerestem meg a kollégákat, kihasználva a szakmai kapcsolatok előnyét, alapozva a széles ügyfélkörre, és bízva a nagyobb részvételi arányban. Kérdőíves vizsgálatomat a kutatási célkitűzéseimnek megfelelően kiválasztott célcsoporton (gazdálkodó szaktanácsadók és ügyfelek, fórumokon és közösségi oldalakon elérhető gazdálkodók) végeztem el. A célcsoporton belüli véletlenszerű mintavétel mentén Magyarország összes megyéjéből érkeztek válaszok (205 db). A kérdőívben nyitott és zárt kérdéseket, Likert és arányskálát, továbbá tudás-kérdéseket alkalmaztam. A kérdőívet a Pandémia hatásaira tekintettel Google Drive kérdőív program segítségével készítettem és juttattam el az érintettekhez. Az adatbázis feldolgozása Office Excel és SPSS program segítségével történt. Az eredmények közül kiemelendők a kutatásom szempontjából a támogatások üzemméret szerinti csökkentésére; a kis-, és közepes méretű gazdaságok versenyképességének javítására; az egyenlőbb forráselosztásra vonatkozó javaslatok; valamint a vidéki területek kihívásainak hangsúlyozása válaszadói szemszögből.

4.2. Földalapú támogatások felhasználásának jogcímenkénti vizsgálata

A következő szakaszban a 2014-2020 KAP összes földalapú jogcímeinek Közzétételi listák szerinti elemzésével vizsgáltam a földalapú támogatások a) területi- és b) igénylők szerinti eloszlását az alábbi szántóföldi¹⁷ jogcímek szerint¹⁸:

- *Területalapú támogatás;*
- *Zöldítés támogatás igénylése;*
- *Ipari olajnövény termesztés támogatása;*
- *Ipari zöldségnövény támogatás igénylése;*
- *Szálás fehérjenövény támogatás igénylése;*
- *Szemes fehérjenövény támogatás igénylése;*
- *VP-M10.1.1-Agrár-környezetgazdálkodás;*
- *VP-M11.1.1-Ökológiai áttérés;*
- *VP-M11.2.1-Ökológiai fenntartás;*
- *Zöldségnövény termesztés támogatás igénylés;*
- *Extenzív gyümölcstermesztés támogatás igénylés;*
- *Intenzív gyümölcstermesztés támogatás igénylés.*

¹⁷ A támogatások maximalizálása csak a szántóföldi hasznosításoknál releváns, többi művelési ágot nem vizsgáltam.

¹⁸ Cukorrépa és rizstermesztési támogatások elemzésére az alacsony igénylési elemszám miatt nem tértem ki.

A jogcímek ismertetésén túl az előírások alternatív értelmezési lehetőségeit is bemutatom ellenőri/szaktanácsadói/gazdálkodói tapasztalatom révén, a *támogatásmaximalizálás* értelmezése céljából. Az elérhető adatbázisokkal a helyben lakó *magánszemélyek* és *nem magánszemélyek* támogatásfelhasználását lehetséges kimutatni, illetve a támogatást igénylők területi elhelyezkedését. Továbbá lehetőség nyílik a *nem helyben lakó*, illetve *helyi székhelyű igénylők* forrásfelhasználását kalkulálni. Üzemméret kategóriák (az EU-s gyakorlat és a szakirodalmi tapasztalatok fényében ezek: 0-20, 20-100, 100-300, 300<hektár) kialakítása mentén a változások bázis viszonzyszám szerinti ábrázolása, valamint a támogatást igénylők - *magánszemély* és *nem magánszemély* - forrásfelhasználásának szembeállítás, illetve összefüggés keresése eddig nem vizsgált és nem publikált adatokat generál. A közzétételi adatok SPSS programban történő szűrése és rendezése alkalmassá teszi az adatokat területi egyenlőtlenségi mutatók kiszámítására.

A jogcímek támogatás-maximalizálásra való alkalmasságát, és a többi támogatáshoz való kapcsolatát/korrelációját is vizsgáltam. SPSS program használatával meghatározható a Közzétételi listákból az igénylők száma, személye, forrásösszege és területi elhelyezkedése. Térképi ábrázolással segítettem a területi egyenlőtlenségi vizsgálatok eredményeinek értelmezését.

A területi és megoszlási viszonzyszámok segítségével földrajzilag jól elhatárolható területek - járásek és települések - adatait vizsgáltam. Összehasonlító viszonzyszámok időbeli és térbeli összehasonlításával lehetővé vált a földalapú támogatások felhasználásának és koncentrációjának tanulmányozása, mivel az Európai Unió támogatási rendszerében a területi kiegyenlítésnek hangsúlyos szerepe van. A területi egyenlőtlenségi dimenziók (elhelyezkedés, mennyiség, minőség, szerep, szerkezet, kapcsolat, viszony pozitív és negatív folyamatainak összefüggéseivel kerestem az újszerű összefüggéseket.

4.3. Földalapú támogatások felhasználásának egyenlőtlenségi vizsgálata

A következő lépésként végrehajtott elemzések során, a területi egyenlőtlenségek vizsgálatára az alábbi mutatók és többváltozós módszereket használtam:

- *Hoover-index;*
- *Gini-együttható;*
- *Duál-mutató;*
- *Herfindahl-Hirschman-index;*
- *Pearson-féle korreláció;*
- *Faktoranalízis;*
- *Klaszterelemzés;*
- *Diszkriminancia analízis;*
- *Leíró statisztika;*
- *Idősorelemzés;*
- *Keresztábra elemzés;*
- *Kétmintás t-próba;*
- *Varianciaelemzés.*

A támogatást igénylők száma és a felhasznált források forintösszege lehetőséget biztosít a területi egyenlőtlenség vizsgálatára alkalmas *Hoover-index* kiszámítására. A Hoover-index az egyik legáltalánosabban használt területi egyenlőtlenségi mutató. A mutató legfontosabb jellemzője, hogy a két mennyiségi ismerv területi megoszlásának százalékban kifejezett eltérését méri. Kiemelendő emellett, hogy a jellege alapján aszimmetrikus, tehát a két összevetett megoszlás szerepe felcserélhető (Molnár, 2015). Két mennyiségi ismerv területi megoszlásának eltérése az alábbi képlet használatával mutatható be. A kutatásokban leggyakrabban népességi adatokat

vetnek össze társadalmi-gazdasági mutatókkal, melyek harmonizációjának révén a támogatást igénylők számát ültetem át a vizsgálatba a támogatási jogcímek forintösszegeivel szinkronizálva.

$$h = \frac{\sum_{i=1}^n |x_i - f_i|}{2}$$

- ahol x_i és f_i a két megoszlási viszonyszámot (gazdálkodók száma, kifizetett támogatás) jelenti. A módszer alapján meghatározásra kerülhet, hogy földalapú támogatások (f_i) hány százalékát kell átcsoportosítani a területegységek között, hogy a területi megoszlása a támogatást igénylők számával (x_i) azonos legyen.

Amíg a Hoover-index a Lorenz-görbe és az átló közötti maximális függőleges távolság hossza, a Gini-index a Lorenz-görbe és az átló közötti terület és a fél négyzet területének aránya. A *Gini-együttható* a jövedelmi egyenlőtlenség leggyakoribb nemzetközi mutatója, a koncentráció relatív nagyságát jellemzi. Az egyes csoportok jövedelmét hasonlítja össze a többi csoport jövedelmével, és ez alapján méri a jövedelemeloszlást. Az együttható százalékos értéke 0 és 100% között mozog, amely szerint a 0%-os Gini-együttható tökéletes jövedelmi egyenlőséget, a 100% pedig teljes koncentrálódást, azaz a teljes jövedelmi egyenlőtlenséget mutatja. Súlyozott és súlyozatlan formában is kiszámítható, amennyiben a kutatás figyelembe akarja venni a fajlagos adatokat.

$$\text{Súlyozatlan GINI} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |x_i - x_j|}{2 * n^2 * \bar{x}}$$

$$\text{Súlyozott GINI} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |x_i - x_j| * f_i * f_j}{2 * (\sum_{k=1}^n f_k)^2 * \bar{x}}$$

A *Duál-mutató* a teljes megoszlás átlaga feletti értékek átlagának és a teljes megoszlás átlaga alatti értékek átlagának a hányadosa. Képlete:

$$D = \frac{x_a}{x_m}$$

ahol az $\bar{x}$ az x_i számtani átlaga, az x_a $\bar{x}$ -nál nagyobb x_i értékek számtani átlaga, az x_m az $\bar{x}$ -nál kisebb x_i értékek számtani átlaga. A két részcsoport meghatározása külső és belső információ alapján történhet. Az adatsor értékei alapján határozzuk meg a belső információt. Ezen belül a két alcsoport határait vagy az eredeti koncepcióban lévő átlag alapján állapítjuk meg, vagy egy adott kvantilis értékhez igazítjuk. Amennyiben külső információról beszélünk, a csoportokat területi jellemzőkkel, vagy nem területi jellemzőkkel (például települések népessége) körvonalazzuk. Akkor beszélhetünk területi egyenlőségről, ha a mutató értéke 1, ennél nagyobb érték esetén az index azt az ollót mutatja, amely az átlagosan nagyobb értékkel bíró és átlagosan kisebb értékkel rendelkező területegységek között fennáll (Tóth-Káposzta, 2014). Szintén a földalapú támogatások területi egyenlőtlenségeit vizsgáltam a mutatóval, könnyű értelmezhetősége és magyar vonatkozása miatt.

A *Herfindahl-Hirschman-index* a jövedelmi részesedések koncentrációját méri, amellyel az egyes jövedelemrészesedések megoszlását vizsgáljuk. A mutató maximális értékét akkor veszi fel, ha az összes jövedelem egy kézben koncentrálódik, minimális értékét akkor, ha egyenletesen oszlik el a vizsgált sokaságban. A képlettel kifejezett mutató értékészlete az $[1/n, 1]$ intervallum. A mutató a vizsgálni kívánt jelenség megoszlásainak négyzetösszegeként számítandó:

$$HHI = \sum \left(\frac{y_i}{\sum y_i} \right)^2$$

Területi koncentráció kifejezésére kétféleképpen használható a Herfindahl–Hirschman -index. Egyrészt a homogén megfigyelési egységek több területegység közötti koncentráltság vagy egyenlőség vizsgálatához használható a mutató. Jelen esetben a földalapú támogatások kiegészítő támogatásainak elemzéséhez alkalmazható. Más szempontból, egy adott területegységen belül az attribútumok szerinti megoszlás jellemezhető a megfigyelési egységek tulajdonságai alapján. Térbeli elemzésnél különbözőséget és heterogenitást lehet összehasonlítani egyes területegységekre a meghatározott mutatók segítségével. A mérőszám meghatározásánál minden esetben kiszámítottam a minimál értéket (56,82) amely azt jelenti, hogy a járások közötti egyenlő forráselosztás esetén a $HHI=56,82$.

A *Pearson-féle korreláció* adatsorokon ad megbízható értéket, ahol a két változó közötti kapcsolat egy egyenessel leírható. A koefficiens értéke -1 és +1 között mozog. Ha az együttható abszolút értéke közelít az 1-hez, a kapcsolat annál erősebb. Erős korrelációt mutat, ha az abszolút érték 0,7 és 1 között van; közepes korrelációt 0,3 és 0,7 között; míg 0 és 0,3 között gyenge korrelációt jelez. Amennyiben a korrelációs együttható előjele pozitív, akkor a két változó között egyenes, ellenkező esetben fordított arányosság áll fenn. Ha nincs korreláltság ($r=0$) a két változó nem feltétlenül független, de az biztos, hogy nincs köztük lineáris típusú összefüggés (Györi–Egri 2020). Az üzemméret kategóriák és a földalapú támogatások közötti összefüggések feltárása lehetséges a módszerrel.

A támogatások egyenlőtlenségének vizsgálata után a vizsgált földalapú támogatási információk és - a területi fejlettséget leíró változók bevonásával alkalmazott - többváltozós módszerek segítségével a területi fejlettséggel/egyenlőtlenséggel való összefüggéseket tártam fel. Ennek során lehetőség volt annak a kimutatására, hogy a földalapú támogatások eloszlása, azok esetleges egyenlőtlensége vajon összefüggésben van-e a gazdasági-társadalmi állapotokat leíró változókkal. A vizsgálatokhoz az alábbi, a terület- és vidékfejlesztéssel foglalkozó kutatásokban elfogadott főbb mutatócsoportokat vontam be: lakónépesség, népmozgalom, végzettség, településszerkezet, infrastruktúra, fejlettség, gazdaság-szerkezet, adózás, foglalkoztatás, munkanélküliség és segélyezés. A bevont mutatók elemzésére, a köztük való összefüggések feltárására, illetve különböző területi-csoportok kialakításához a következő többváltozós módszereket használtam:

A *faktoranalízis* valószínűség-számítási és statisztikai-matematikai dimenziócsökkentési eljárás, amely alkalmazásával több, egymással korreláló változóból kevesebb számú, de egymással nem korreláló faktort hozunk létre (Sajtos–Mitev, 2007). A faktorelemzéssel célom az volt, hogy létrehozzak olyan aggregált mutatószámokat (kompozit indikátorok) amely segítségével vizsgálhatók a területegységek közötti különbségek. Az analízis segítségével arra voltam kíváncsi, hogy melyek azok a legfontosabb dimenziók, amelyek mentén az egyes hazai járások elkülönülnek egymástól, valamint hogy a járási szintű különbségek alakításában a vizsgált, földalapú támogatásokkal kapcsolatos mutatók szerepet játszanak-e?

A *klaszterelemzés* a sokdimenziós osztályozás legelterjedtebb módszere. Azt vizsgálja, hogy a területi megfigyelési egységekben a vizsgált jellemzők/mutatószámok alapján milyen egységekbe sorolhatók az adatok. A hasonlóság alapján lehetséges a standardizált adatok csoportosítása, amely alapján a magyarországi járásokat sikeresen lehet kategorizálni, például a földalapú támogatások; üzemméret; termőföld művelési ágak és támogatható terület; aranykorona; igénylők száma; nem helyben lakók területhasználata és egyéb adatok alapján. További adatok fűzhetőek be a vizsgálatba a gazdasági, társadalmi, infrastrukturális mutatók használata esetén, illetve KSH, T-STAR, TEIR, ÁMÖ, Kormányhivatal adatbázisaiból. Az elemzéssel lehetséges a Közzétételi listák standardizált adatainak összevetése az egyéb klaszterezett adatokkal.

A *diszkriminancia-analízis* ¹⁹ olyan adatelemzési módszer, amelyet kategóriába tartozás előrejelzésére, ellenőrzésére lehet használni. Vizsgálatával a csoporthoz tartozás százaléka becsülhető meg független változókkal. Az analízis során akár a támogatást igénylők csoportjait is lehetséges lesz szétválasztani és azonosítani, valamint a csoporttagságokat előrejelezni. A diszkriminancia elemzés célja, hogy a például klaszterelemzéssel létrehozott csoportok elkülönülését leginkább meghatározó változókat kiválasszuk. Ezzel a módszerrel meghatározható, hogy melyek azok a változók, amelyek egy adott csoportosítás kialakításban döntő szerepet kaptak, melyek azok a jellemzők, amelyek szerint az egyes csoportok leginkább különbséget mutatnak. Ezt a módszert arra kívánom felhasználni, hogy a klaszterelemzéssel kialakított területegység csoportokat mélyebben megvizsgáljam és meghatározzam az elkülönülést leginkább eredményező gazdasági-társadalmi indikátorokat.

A *leíró statisztika* segítségével a kvantitatív adatok könnyebben átláthatók, kezelhetőbb alakra hozhatók. Alkalmazásával minden vizsgálati változó önmagában vizsgálható. Alapvető statisztikai módszerekkel átlagszámítás, gyakoriság, relatív gyakoriság, szóródási mutatószámok és terjedelem vizsgálható.

Idősorelemzés során a 2014-2020 időszak éves adatait vizsgálom támogatási formánként, üzemméretenként, igénylők típusa szerint. Koncentráció számítás eredményeit idősorelemzés alá vetem. Trendelemzéssel próbálom kimutatni a változás irányát, mértékét és dinamikáját.

A *keresztábra elemzés* két nominális változó közötti összefüggés meghatározására alkalmas. Arra keresem a választ, hogy (pl. igénylők típusa és üzemméret alapján) a magánszemélyek és nem magánszemélyek között van-e különbség. A megelőző kutatásom adatainak egyszerű leírása és keresztábra elemzése az üzemméretre és támogatások igénylésére/korlátozására vonatkozik.

Kétmintás t-próbát egy nominális és egy mennyiségi ismerv vizsgálatára alkalmazom, két csoport közötti különbségek azonosítására.

A *varianciaelemzés* két csoport átlagainak összehasonlítására alkalmazható egy mennyiségi változó függvényében. Vizsgálom, hogy három vagy több csoport esetén a különböző minőségű területek között hogyan alakulnak a támogatások. A kutatás vizsgálatait, illetve azok hipotézisekkel való kapcsolatát a 3. táblázatban foglaltam össze.

3. táblázat: A hipotézisvizsgálatok tervezett szekunder módszertani eszközei

Hipotézis/ vizsgálat	H1	H2	H3	H4	H5
Hoover-index	X	X			
Gini-együttható	X	X			
Duál-mutató	X	X			
Herfindahl-Hirschman-index	X	X			
Egyváltozós statisztikai módszerek	Leíró statisztika	Leíró statisztika	Leíró statisztika	Leíró statisztika	Leíró statisztika
Kétváltozós statisztikai módszerek	Idősorelemzés Pearson-féle korreláció	Keresztábra elemzés Pearson-féle korreláció	Kétmintás t- próba Variancia- elemzés	Kétmintás t- próba Variancia- elemzés	Kétmintás t-próba Pearson-féle korreláció
Többváltozós statisztikai módszerek		Klaszterelemzés	Klaszterelemzés	Klaszterelemzés	Faktorelemzés

Forrás: saját szerkesztés (2024)

¹⁹ Forrás: <https://spssabc.hu/tobbvaltozos-elemzes/diszkriminanciaanalizis/>

4.4. Járási primer kutatás

Térségi szintű primer kutatásom célja soft elemzéssel és kvalitatív megközelítéssel is igazolni vagy cáfolni a vonatkozó hipotéziseimet, és alátámasztani az elvégzett elemzéseket egy konkrét térségben, a Mezőcsáti járásban (4. ábra). Ez nem csak lakóhelyem, és családi gazdaságom működési területe, de a statisztikai vizsgálatok alapján a helyben lakó magánszemélyként támogatást igénylők szerint legritkábban lakott járás is.

A Mezőcsáti járás Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található (7. ábra). A járás központja Mezőcsát városa. A járás területe 351,27 négyzetkilométer, és 2022-es adatok alapján 13 807 fő lakja, ami 40 főt jelent négyzetkilométerenként. A járáshoz egy város, Mezőcsát, és további 7 község tartozik. A MÁK (Magyar Államkincstár) Közzétételi listák szűrésekor a Mezőcsáti járásban a vidékfejlesztési (VP) források felhasználása terén számottevő eltérések tapasztalhatók a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* között. A helyi lakosok között 96 magánszemély, míg a helyi székhelyű nem magánszemélyek között 36 támogatást igénylő szerepel. A 2014-2021-es időszakban a helyben lakó magánszemélyek összesen 207,5 millió forint VP forrást használtak fel, míg a helyi nem magánszemélyek jelentősen több, összesen 1,2 milliárd forint támogatást vettek igénybe. Ezen kívül **6 vállalkozás van, amelyek egy-egy helyi magánszemélyhez köthetők**, és ezek a magánszemélyek további támogatásokat is igényelnek. Továbbá, 42 magánszemély esetében lehet valamilyen családi kapcsolatot azonosítani egy másik személlyel, ami tovább erősíti a támogatások koncentrációját a járásban. A családi kapcsolatok növelik a támogatásokhoz való hozzáférés valószínűségét, és így a támogatások koncentrációjának növekedését eredményezik a Mezőcsáti járásban. Helyben lakó gazdálkodók esetében évente átlagosan 259 fő igényelt *területalapú támogatást* a Mezőcsáti járásban, ami kevesebb a többi járáshoz képest.

7. ábra: Mezőcsáti járás elhelyezkedése

Forrás: QGIS saját szerkesztés (2024)

Egyik célom olyan kvantitatív interjú összeállítása volt, amely értékelhető kiegészítő adatokat szolgáltat. Az interjú eredményeképpen a területkoncentráció, támogatásmaximalizálás és az uniós források egyenlőtlen eloszlására vonatkozó információkat pontosítottam.

Az interjú készítés folyamata során a témamegjelölésre, tervezésre, felkészülésre, a megvalósításra, adatrögzítésre, eredményének megbízhatóságának vizsgálatára és az ismeretek

közlésére irányult a tevékenységem. A témamegjelölés során megfogalmaztam a tárgyalandó alapkérdéseket. A tervezés, felkészülés során kellett megtervezni az interjú előkészületét és a lebonyolítás folyamatát. Interjúvázlat alapján szükséges volt megtervezni a teljes időbeli folyamatot. A megvalósítás során hangsúlyoztam a kutatás közhasznú célját, valamint minden esetben a helyi székhelyű és helyben lakó gazdálkodók, valamint a vidék kapcsolatának viszonyát is, amellyel megérthetővé válik a kutatás célja.

A térségi szintű primer kutatással ellenőrizni és pontosítani kívántam a szekunder eredményeimet, illetve a Mezőcsáti járás országos adatokhoz viszonyított különbözőségét. A primer kutatás tervezett interjúalanyai, akik leginkább tisztában vannak a helyi viszonyokkal az alábbi személyek voltak:

jegyzők:

- Gelej, Igrici, Tiszadorogma, Tiszatarján- Burainé Hajdu Éva;
- Mezőcsát, Ároktő, Hejőpapi- Kovács Zsuzsanna (nem tudott érdemben válaszolni);
- Tiszakeszi- Kruj Tímea;

és polgármesterek:

- Ároktő- Szabóné Csizmadia Judit;
- Gelej- Demeterné Nyeste Erzsébet (nem vett részt);
- Hejőpapi- Miskolci Tibor;
- Igrici- Tóth Sándor (kisgazdálkodóként dolgozik másodállásban);
- Mezőcsát- Siposné Horváth Anita (nem tudott érdemben válaszolni);
- Tiszadorogma- Tóth Zoltán;
- Tiszakeszi- Sipos Imre;
- Tiszatarján- Bögre Lajosné (tartós betegsége miatt interjút nem tudtam készíteni).

A területi egyenlőtlenségek, a támogatásmaximalizálás és birtokkoncentráció, valamint a támogatást igénylők közötti kapcsolat vizsgálatához szükséges helyi információk gyűjtése a fentnevezett személyekkel volt lehetséges. Fontos szempont volt a személyes konzultáció során, hogy a válaszadó részére világos visszacsatolást adjak a kutatási cél közhasznú és közérdekű eredményére. Az interjú relevanciáját a személyes tapasztalatom és helyi ismereteim biztosították.

5. EREDMÉNYEK ÉS AZOK MEGBESZÉLÉSE

A disszertáció előzményeként megalapozásaként elvégzett tudományos és statisztikai elemzéseim eredményeképpen a téma kisebb-nagyobb érdekességeit/összefüggéseit állapítottam meg. Kérdőíves kutatás keretében feltártam, hogy az agrárszabályozás sokszor nem tükrözi a gazdálkodói igényeket, esetenként a gyakorlat teljes ellentéte az elméletnek. A támogatást igénylők válaszainak révén következtetéseket vontam le a gazdálkodók adottságaira a támogatásokhoz fűződő viszonyuk alapján. Megválaszolásra került a gazdálkodói jövőkép szerinti birtokméret korlátozás, a források borítékon belüli elosztási elképzelése, bizonyos foglalkoztatási problémák okai, és legfőképpen a támogatások igénylési/elérhetőségi/felhasználási kérdései.

Elemzések révén megállítottam, hogy bizonyos mezőgazdasági termékek esetében nincs konkrét összefüggés a megtermelt mennyiség és a piaci-felvásárlói árak között. Több esetben a kereskedelmi árás kiemelkedően alakult a termelői árhoz és a termésmennyiséghez képest. Vizsgáltam a forint-euró árfolyamváltozás hatását a földalapú támogatásokra és kiemeltem a hazai-uniós ellentétét a vidékfejlesztési kifizetésekre. A kutatásban a 2004-2021 időszak vizsgálatánál kimutattam az árfolyamváltozás jogcímekre vonatkozó eredményét, illetve a kifizetésekre való pozitív hatását.

Már a disszertáció kapcsán vizsgáltam az *Agrár-környezetgazdálkodás* pályázat támogatás igénylőinek térbeli elhelyezkedését, város-vidék eloszlását a felhasznált források szempontjából. A Közzétételi listák adataival elsőként a helyben lakó magánszemélyek és nem magánszemélyek forrásfelhasználását vizsgáltam abból kifolyólag, hogy a támogatások milyen eloszlásban, koncentrációban kerültek kifizetésre magánszemélyek és a gazdasági társaságok.

Továbbiakban elemezni kívánom a földalapú támogatások felhasználását, kiemelt szereppel a termelést nem célzó forrásokra, hogy mely támogatások használatosak „passzív” gazdálkodásra, támogatáshalmozás céljából.

Jellemzést adok majd az egyes járások és a támogatáskoncentráció kapcsolatára, hogy miként szakadnak le térségek az országos átlagtól, és milyen hatással van egyik a másikra. Áttekinthetővé válik a nagybirtokrendszer és a támogatásigénylések közötti viszony is. Az általam kiválasztott Mezőcsáti járás vonatkozásában az összefüggések komplexebb feltárását célzom meg.

Az eredmények gyakorlati használhatósága reményeim szerint az állami szerveknek, szaktanácsadóknak és gazdálkodóknak kiemelkedő jelentőségű lehet. Azt a nagyfokú támogatás egyenlőtlenséget szeretném szemléltetni, amely személyes tapasztalatom szerint gátja a vidékfejlesztésnek, növeli a vidék elnéptelenedését, szétszakítja a gazdaságszövetet, és a mezőgazdaságot egyszerű befektetésnek degradálja. A konvergencia régiók kultúrtáji állapota a támogatások folyamatosságától függ. A mezőgazdasági támogatások megszűnése a vidéki termőföld újbóli műveletlenségét eredményezheti. A kutatási eredmények hatással lehetnek a jogi szabályozás mezőgazdasági pontosítására, ezáltal a területi folyamatokra, a vidéki térségek állapotára, és a vidékgazdaság javítására is.

Összességében a vizsgált téma térszerkezeti összefüggéseire kívánok rávilágítani üzemméret és földalapú támogatások vonatkozásában. Kutatásaim alapján javaslatokat kívánok tenni a földalapú támogatások módosítására, a források célszerűbb felhasználása érdekében. Fontos gyakorlati kapcsolódásként, szaktanácsadói és családi gazdálkodói munkámban kívánom kamatoztatni a megszerzett tudást és tapasztalatot.

5.1. A megalapozó primer kutatás eredményei

A kutatási téma érzékenysége miatt szükségesnek éreztem megalapozó kutatást végezni kérdőíves felmérés formájában a földalapú támogatásokról. Nélkülözhetetlennek tartom a mezőgazdasági szereplők véleményét kiemelni a téma vizsgálata előtt, mint kiindulási alapot. A támogatások egyenlőtlensége és az ebből eredő, eltérő társadalmi igények folyamatosan megjelennek a KAP ciklusaiban. A korábbi bázisjogosultsági, termőföld minőségtől függő, vagy üzemméret szerinti támogatáselosztás kardinális kérdés a témában.

Kutatásomban az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

- A válaszadók milyen földalapú támogatásokat igényeltek?
- Az üzemméret összefügg-e a kiegészítő támogatásokkal?
- A termelést vagy a támogatást tekintik elsődlegesnek?
- Mekkora üzemméretet kellene jobban támogatni?
- Milyen területmaximumot határoznának meg a gazdálkodók a támogatások kifizetéséhez egy igénylő esetében?
- A támogatások maximumát egy személyhez köthető összes (saját és céges) területek összesítésével kellene-e meghatározni?
- Egyetértenek-e a válaszadók a közvetlen támogatások 60 ezer euró feletti kifizetés csökkentésével, illetve a 100 ezer euró felső határ maximalizálásával?
- Szeretnék-e a megkérdezettek, hogy a földalapú támogatások minden évben előre meghatározott időpontban kerüljenek kifizetésre?
- Mit tartanak a földalapú támogatások legfontosabb céljának?

A primer adatfelvétel standardizált kérdőív segítségével, elektronikus megkérdezéssel történt 2020 február-márciusban. A Nemzeti Agrárgazdasági Kamara összes regisztrált mezőgazdasági szaktanácsadójának megkeresésével (600 fő) készült kérdőívek (ld. 2. Melléklet) Magyarország összes megyéjéből érkeztek (205 db). Kérdőíves vizsgálatomat a kutatási célkitűzéseimnek megfelelően kiválasztott célcsoporton (gazdálkodók és gazdasági társaságok) végeztem el. A kérdőívet Google Drive kérdőív program segítségével készítettem el. Az adatbázis feldolgozása Office Excel és SPSS program segítségével történt.

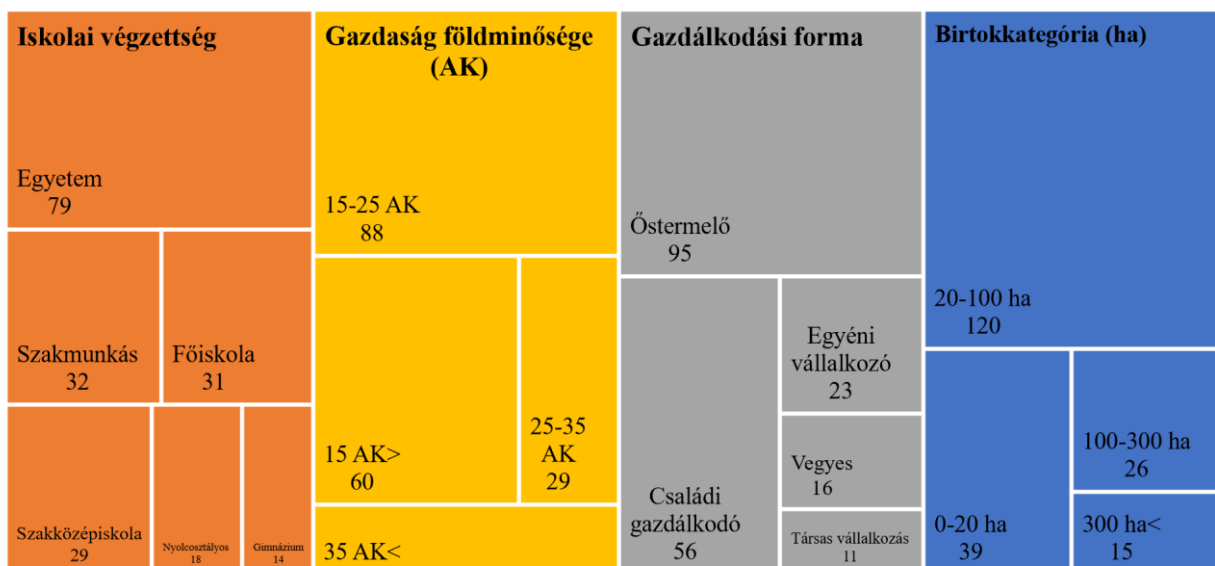
A Közös Agrárpolitika ciklusainak változása nagyban meghatározza a vidék fejlődését és a mezőgazdaság változási irányát. Amennyiben az intenzív gazdálkodás részére biztosít az Európai Unió nagyobb forrást, akkor annak irányába változik a területhasználat, amennyiben a környezetvédelem felé, akkor az fog dominálni.

A földalapú támogatások nagymértékű forrásai a mezőgazdasági termelést kedvezőtlen adottságú térségekben másodlagossá változtatták, és támogatás függővé tették az életképességet. A megelőző kutatás adatainak egyszerű leírása és keresztábra elemzése az üzemméretre és támogatások igénylésére/korlátozására vonatkozik.

Az adatelemzési tervben a minta összetétele és a szakmai kérdések egyváltozós elemzését gyakorisági tábla készítésével végeztem el. Továbbá célfa elemzéssel kerestem összefüggést a támogatások igénylésének kapcsolatára, azon hipotézis alapján, hogy van kapcsolat a támogatások igénybevétele és a birtokméret között.

A válaszadók birtokméret szerint, 39 fő 20 hektár alatti, 120 fő 20-100 hektár közötti, 26 fő 100-300 hektár közötti és 15 fő 300 hektár feletti gazdaságot vezet. 5 fő nem adott meg adatot erre vonatkozóan. Iskolai végzettség szerint, 18 fő nyolcosztályos végzettséggel, szakmunkás

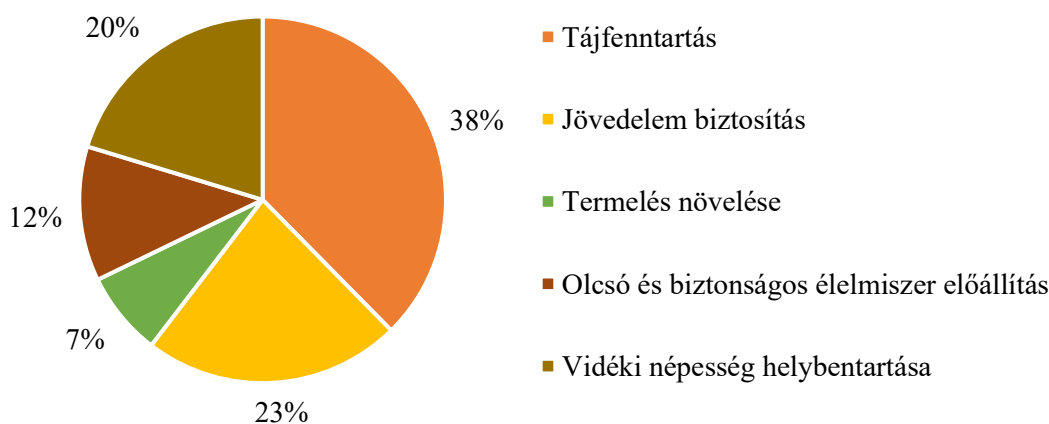
végzettséggel 32 fő, szakközépiskolaival 29 fő, gimnáziummal 14 fő, főiskolaival 31 fő és 79 fő egyetemi végzettséggel rendelkezett (8. ábra). Két esetben nem volt válasz. Gazdálkodási forma szempontjából 56 fő családi gazdálkodóként, 23 fő egyéni vállalkozóként, 95 fő őstermelőként, 16 fő vegyes gazdálkodási formaként és 11 válaszadó társas vállalkozás vezetőjeként üzemelteti gazdaságát. Négy válaszadó nem jelölt meg választ. A termőföld minősége alapján 60 fő 15 AK alatti, 88 fő 15-25 AK közötti, 29 fő 25-35 AK közötti és 25 fő 35 AK feletti földeken gazdálkodik. Hárman nem válaszoltak.

8. ábra: Megelőző primer kutatás válaszadóinak megoszlása iskolai végzettség, gazdaságuk földminősége, gazdálkodási forma, és birtokméretük alapján (fő)

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

Kérdőíves felmérésem a Közös Agrárpolitika gazdálkodók általi módosítási elképzeléseit szemlélteti, hogy milyen irányba változtatnák a gazdálkodók a döntéshozást. A téma megértéséhez először a földalapú támogatások legfontosabb (9. ábra) célját véleményeztettem a válaszadókkal. A kérdés a vidékfejlesztés céljaival megegyező állításokat tartalmazott. 203 kitöltő közül 38% a tájfenntartást, 23% a jövedelem biztosítást, 20% a vidéki népesség helyben tartását, 12% az olcsó és biztonságos élelmiszer előállítását, míg mindössze 7% a termelés növelését jelölte meg, mint a földalapú támogatások legfontosabb célját.

9. ábra: Földalapú támogatások legfontosabb céljainak megoszlása a válaszadók véleménye alapján (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

A válaszok jelentős része megerősíti hipotéziseim azon részét, mely szerint a földalapú támogatás termeléstől függetlenül, mint jövedelem realizálódik az igénylőknél. A kapcsolódó célfa elemzés (ld. 3. Melléklet) termeléshez kötött támogatás és üzemméret közötti kapcsolatot állapított meg. A kérdőív válaszadóinak 36,9%-a vette igénybe a jogcímet, akik birtokmérete 28 hektárnál nagyobb. A válaszok szerint nagyobb százalékban igényelnek kiegészítő támogatást nagyobb birtokméret felett. Az AKG és a Termeléshez kötött támogatás igénylésének kapcsolata megállapítható, mivel a Termeléshez kötött támogatást igénybe vevők - 29,1% - 53,3%-ban az AKG-t is igénylik (ld. 4. Melléklet). Az adat azon hipotézisemet erősíti, miszerint a támogatások kapcsolása, együttes igénylése prioritást élvez bizonyos gazdálkodók számára a termeléssel ellentétben.

A KAP 2021-2027 esetében a kutatás arra irányult, hogy a gazdálkodók szerint a támogatások maximumát (földhasználat szerint magánszemély 300 ha, társas vállalkozás 1200 ha, vetőmag-előállító és állattartó telep üzemeltetője 1800 ha) egy személyhez köthető összes saját és céges területek egybevitelével kellene-e meghatározni (4. táblázat).

4. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges támogatási területmaximum és támogatási összegmaximum összefüggés-táblázata (%)

	Ön szerint, a támogatások maximumát (földhasználat szerint magánszemély 300 ha, társas vállalkozás 1200 ha, vetőmag-előállító és állattartó telep üzemeltetője 1800 ha) egy személyhez köthető összes saját és céges területek egybevitelével kellene meghatározni?				
Egyetért-e a közvetlen támogatások 60.000 euró (kb. 20 millió Ft) feletti kifizetés csökkentésével, illetve a 100.000 euró (cca. 33,4 millió Ft) felső határ maximalizálásával?		Igen	Nem	NT/NV	Összesen
	Igen	66,8%	2,5%	2,0%	71,3%
	Nem	11,4%	5,4%	2,5%	19,3%
	NT/NV	5,9%	0,5%	3,0%	9,4%
	Összesen	84,2%	8,4%	7,4%	100,0%

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

A válaszadók 84,4%-a támogatná azon elképzelést, hogy egy-egy személy gazdasági társaságokon és egyéb személyeken keresztül többszörösen ne részesüljön a közös büdzséből. Az összes megkérdezett 8,4%-a válaszolt „nem”-mel. A 100 hektárnál nagyobb területen gazdálkodók közül mindössze 15,4% szerint nem kell a támogatási rendszert megváltoztatni. A válaszadók 66,8%-a szerint a birtokméretet és a források összegét szükséges lenne maximalizálni a jövőben. További 11,4% határozná meg a birtokmaximumot az egy személyhez köthető teljes földhasználat révén. A közvetlen támogatások 60 ezer euró feletti kifizetés csökkentését, illetve a 100 ezer euró felső határ maximalizálását a válaszadók közül 71,3% támogatja, 19,3% nem támogatja és 9,4% nincs álláspontja.

Nyitott kérdés mentén, az „igen” válasz indokaként az esélyegyenlőség, capping, felzárkóztatás és a nagygazdaságok túltámogatása szerepel. A „nem”-mel válaszolók szerint a közvetlen támogatás felső határának maximalizálása versennyel ellentétes, vetésforgó szűkülést okozó, birtokméret aprózódást elősegítő, nem versenyképes gazdaságokat eredményező hatást érne el. Továbbá véleményük szerint kompenzáció bevezetésével lehetséges a maximalizálás, a támogatás szükségessége nem területmérettől függ, nem diszkriminációval, hanem összefogással kellene ösztönözni a termelést, a kertészeti ágazatnak szüksége van a többletre.

A következőkben arra kerestem a választ, hogy a különböző gazdaságméretű támogatást igénylők miként viszonyulnak a Közvetlen támogatások maximalizálásához. Az eredmények szerint az óriás gazdaságok a leginkább elutasítók, illetve a 100-300 hektár közötti gazdálkodók. A 100

hektár alatti válaszadók a források csökkentésével egyetértettek, többségük az „igen” választ jelölte meg (5. táblázat).

5. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges gazdaságméret és támogatási összegmaximum összefüggés-táblázata (%)

		Egyetért-e a közvetlen támogatások 60.000 euró (kb. 20 millió Ft) feletti kifizetés csökkentésével, illetve a 100.000 euró (cca. 33,4 millió Ft) felső határ maximalizálásával?			
		Igen	Nem	NT/NV	Összesen
Mekkora gazdasága területe (hektárban)?	kicsi (20 ha alatt)	63,2%	21,1%	15,8%	100,0%
	közepes (20-100 ha)	86,7%	6,7%	6,7%	100,0%
	nagy (100-300 ha)	50,0%	38,5%	11,5%	100,0%
	óriás (300- ha)	13,3%	86,7%	0,0%	100,0%
	Összesen	71,9%	19,6%	8,5%	100,0%

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

A kis gazdaságok (20 hektár alattiak) tulajdonosainak többsége (63,2%) támogatja ezt a lépést, míg az óriás gazdaságok (300 hektár feletti) tulajdonosainak túlnyomó része (86,7%) ellenez. A közepes (20-100 hektár) és nagy (100-300 hektár) méretű gazdaságok esetében a támogatók aránya 86,7%, illetve 50% volt. Ez jelzi, hogy minél nagyobb a gazdaság, annál kevésbé támogatják a tulajdonosok a támogatások csökkentését. Összességében a válaszadók 71,9%-a támogatja, míg 19,6%-a ellenzi a javasolt változtatásokat. A továbbiakban arra kerestem a választ, hogy milyen területmaximumot határoznának meg a gazdálkodók a támogatások kifizetéséhez saját gazdaságuk esetében (6. táblázat). A válaszadók birtokméret szerinti többsége 300 hektárban maximalizálná a területméretet. Az összesített válaszok esetében 1% 20 hektár alatt, 37,8% 20-100 hektárban, 28,1% 100-300 hektárban és 33,2% 300 hektár felett korlátozná a gazdaságok területmaximumát.

6. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges gazdaságméret és területmaximum összefüggés-táblázata (%)

		Ön milyen területmaximumot határozna meg a támogatások kifizetéséhez egy igénylő esetében (hektárban)?				
		kicsi (20 ha alatt)	közepes (20-100 ha)	nagy (100-300 ha)	óriás (300- ha)	Összesen
Mekkora gazdasága területe (hektárban)?	kicsi (20 ha alatt)	2,8%	30,6%	27,8%	38,9%	100,0%
	közepes (20-100 ha)	0,0%	52,9%	30,3%	16,8%	100,0%
	nagy (100-300 ha)	0,0%	0,0%	34,6%	65,4%	100,0%
	óriás (300- ha)	6,7%	0,0%	0,0%	93,3%	100,0%
	Összesen	1,0%	37,8%	28,1%	33,2%	100,0%

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

Az üzemméret és a területmaximum kereszttábla elemzése arra is válasz ad, hogy a válaszadók közül a nagy gazdaságok vezetői támogatnák a legkevésbé a többi üzemkategóriát, magukat prioritálva. Ellenben, a kis-, és közepes méretkategóriákba tartozók a legelfogadóbbak a területmaximum kérdésében. Ez a határsáv magyarországi viszonylatban nem tűnik soknak,

viszont az EU 2016 évi, 16,6 hektáros átlagának a hatszorosa. 2020-as adatokkal számolva, 100 hektár *területalapú támogatása* 4,9 millió forint (saját számítás alapján, MÁK kifizetési adat, 2020), *Zöldítés támogatása* 2,7 millió forint. További támogatások maximalizált igénybevétele esetén (szántóföldi hasznosítás): *Agrár-környezetvédelmi támogatás* MTÉT szántó madárvédelmi előírás csoport támogatása 12,3 millió forint, és Termeléshez kötött szalastakarmány támogatása 2,4 millió forint. Az összes lehívható legmagasabb támogatási összeg szántó esetében így 22,4 millió forint/év. Tehát egy 100 hektáros gazdaság 11,5-szer több jövedelemhez jut, mint az éves nettó minimálbér (1284780 Ft/év). A következő legtöbb válasz a 300 hektár volt 33 válasszal, illetve 25 válaszadó nem határozná meg a területmaximumot.

Kerestem a választ arra is, hogy a gazdálkodók szeretnék-e, hogy a földalapú támogatások minden évben előre meghatározott időpontban kerüljenek-e kifizetésre. A 203 válaszadó közül 199-en egyetértettek a források kifizetésének tervezhetőségével. A Magyar Államkincstár gyakorlatának megfelelően tárgyév október 15-től kezdődően, következő év június 30-ig fizetik ki a földalapú támogatásokat. A kifizetések minden évben változó időpontjai nem biztosítanak tervezhetőséget a termelés input oldalán, és a külső pénzügyi finanszírozás területén sem. Ezeken túl, jelentős problémát jelent a bevételek megnövekedése dupla évnvi kifizetés esetén az adózás szempontjából, melynél könnyen válhat az uniós forrás adóköteles forrássá. Egyedüli ellenérvként az ellenőrző szervek túlterheltsége jelenthet elfogadható magyarázatot a változó kifizetési időpontokra, amely megszüntethető további létszámbővítéssel.

A kutatásból megállapítható, hogy jelentős változtatási igény fogalmazódott meg a válaszadó gazdálkodók szerint. Az esélyegyenlőség és piaci verseny kiegyenlítése igény részükről, több esetben lemondás esetén is. A válaszokban többszörösen visszatérő birtokméret korlátozás egyszer és mindenkorra megoldást jelentene a felvázolt kívánalmakra. A válaszadók 84%-a 100 hektárban korlátozná a gazdaságok birtokméretét és 71% az igényelhető támogatásokat is degresszivitással határozná meg. A VP célprogramok közül a válaszadók a nem közvetlenül termelést szolgáló forrásokat csökkentenék leginkább. A felszabadult forrásokat a megkérdezettek a kis-, és közepes méretű gazdaságok támogatásnövelésére használnák fel. Legnagyobb egyetértés a kitöltők között a támogatások tervezhető kifizetési időpontjainak meghatározásánál jelent meg, amelynél 98% válasz volt „igen”. A vizsgálat eredményei egyértelműen rámutatnak, hogy a KAP 2021-2027 ciklus editálására jelentős a társadalmi elvárás, területmaximalizálás és támogatásmaksimalizálás bevezetésével. Megoldást jelentene a nagyszámú gazdasági társaság korlátozása több kisméretű, helyi keresletet kiszolgáló, helybéli vállalkozás előtérbe helyezésével.

5.2. Földalapú támogatások felhasználásának jogcímenkénti vizsgálata

Vizsgálatom során eddig nem publikált egyedi és újszerű információkat sikerült feltárni a közzétételi listák alapján. A helyi lakosok és igénylő személyek alapján végzett vizsgálat új megközelítést nyújt a földalapú támogatások egyenlőtlensége és fontossága terén.

5.2.1. Területalapú támogatás (Single Area Payment Scheme - SAPS)

A *Területalapú támogatás* a föld használatától függetlenül igényelhető a támogatásra jogosultak - a föld jogszerű használója - számára. Az összegét az adott támogatási évben az EU Bizottsága rendelete és Agrárminisztérium rendelete határozza meg. Ezt az összeget az úgynevezett SAPS-területtel (bázisterülettel) osztják el, ami meghatározza a maximális hektáronkénti támogatást (amely csökkenhet a visszaosztási ráta értékével). Az átváltási árfolyamról az EU külön jogszabály rendelkezik.

Minden mezőgazdasági termelő jogosult a *Területalapú támogatásra*, amelyet a MePAR-ban támogathatónak meghatározott mezőgazdasági területeken lehet igényelni. A területeket

kultúrállapotban kell tartani termeléssel vagy anélkül. *Területalapú támogatásra* csak az azonosított földhasználó jogosult az adott területre vonatkozóan, aki/amely az egységes kérelem beadására nyitva álló határidő utolsó napján jogszerű földhasználattal rendelkezik. Egy gazdasági évben egy adott mezőgazdasági parcellára (beleértve a földalapú támogatásokat is) csak egyszer nyújtható be támogatási kérelem, de több jogcímre természetesen a jogszabályban előírt feltételek alapján igényelhető az adott támogatás. Az 1 hektárnál kisebb területre nem folyósítható támogatás, és egy parcella mérete nem lehet kisebb 0,25 hektárnál. A támogatás további feltételei közé tartozik a kölcsönös megfeleltetés (KM) rendszerében előírt feltételrendszer betartása, valamint a 10/2015 (III. 13.) FM rendelet 2. §-ában meghatározott minimumkövetelmények teljesítése, amelyeket a gazdaság teljes területén kötelező betartani.

A Területalapú támogatás kifizetési adatai eltérőek a MÁK közérdekű adatigénylésre szolgáltatott adataitól, ami az igénylés és a kifizetés közötti ellenőrzési és pénzügyi tranzakciós csúszás miatt alakult ki. A MÁK felé történő többszöri adatkérés ellenére sem szolgáltatott pontosabb adatokat, ezáltal az egyes évek kifizetési anomáliái kis mértékben torzítják az adatokat. Az adatok különbözősége a hipotéziseim igazolására vonatkozó vizsgálataimat viszont nem befolyásolja.

A MÁK adatai szerint markáns jelenség a 100 hektár alatti igénylők számának 10% alatti csökkenése. Az évről évre megállapítható jelenség pozitívan hat a birokkoncentrációra. A legnagyobb csökkenés a 0-20 hektár birtokméretű támogatást igénylők között alakult ki. Ebben a kategóriában 2014 év 141904 igénylése 2020-ra 131122 darabra csökkent. A legnagyobb, 17,6%-os növekedés a 300 hektár feletti birtokkategóriában volt. A helyszíni ellenőri, szaktanácsadói és gazdálkodói tapasztalatom szerint a birtokkoncentrációt tovább fokozzák a magánszemélyek és nem magánszemély igénylők közötti átfedések, és az érdekkörök szerinti kapcsolatok.

A jelenlegi helyzetet tovább torzítják a különböző nyilvántartások adatai. Az Agrárcenzus 2020 összeírójaként, az általam felkeresett agrárkamaraik tagok több mint fele nem végzett növénytermesztési és állattenyésztési munkát, földalapú támogatást sem igényelt. A Nemzeti Agrárgazdasági Kamara által szolgáltatott adatok szerint 388250 db kamarai tag van Magyarországon (7. táblázat). Tévesen az a következtetés vonható le, hogy nagyrésze gazdálkodó. A nyilvántartási adatok kevésbé valós tartalmát támasztja alá az a megállapítás, hogy a kamarai tagok többsége nem termelő. Ez a megállapítás is a kis és közepes méretű gazdaságok megszűnésének folyamatát fedi el, ezért is kiemelkedő fontosságú ezen birtokméretű gazdaságok vizsgálata, tekintettel a birtokkoncentrációra.

7. táblázat: NAK 2021. évi tagi adatok (fő)

Östermelő	Egyéni vállalkozó	Östermelő és egyéni vállalkozó is	Földműves	Gazdálkodó szervezet	Mezőgazdasági termelő szervezet	Önkéntes és pártoló személy	Önkéntes és pártoló szervezet	Σ
275357	27648	7472	36787	40558	107	251	70	388250

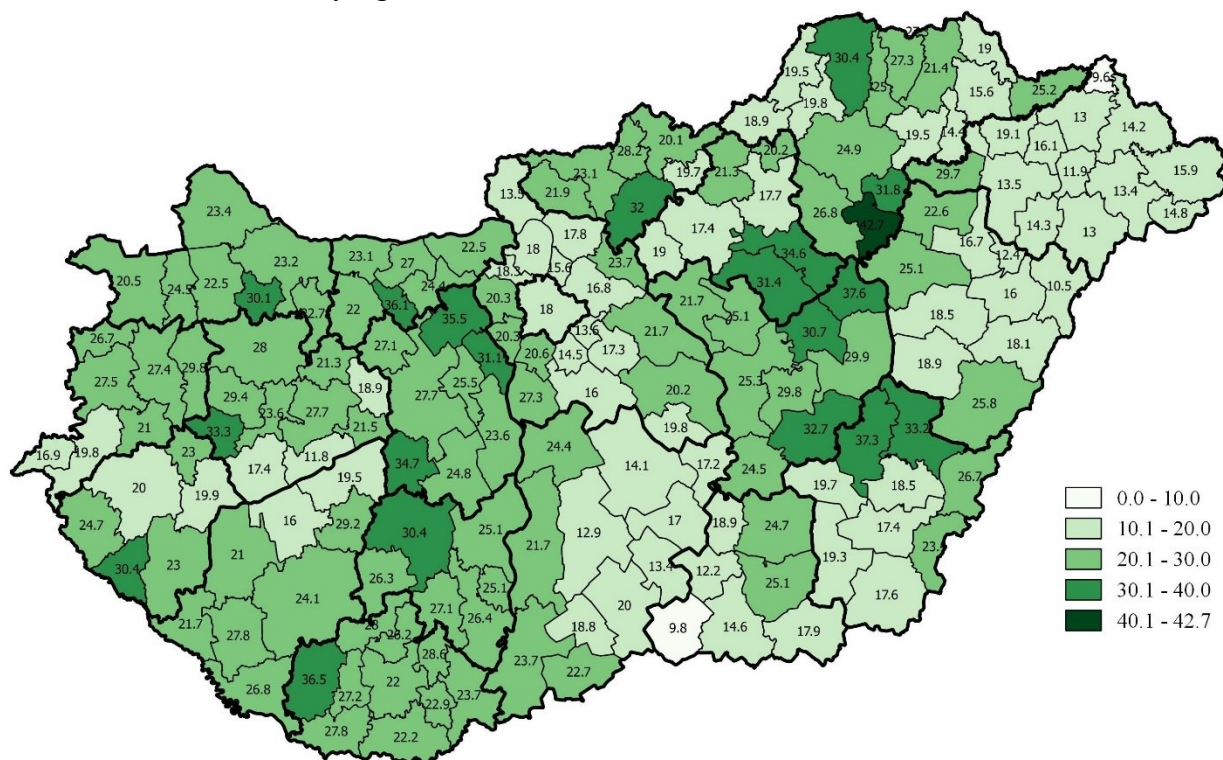
Forrás: NAK adatok alapján saját szerkesztés (2024)

Az egy hektár alatti gazdálkodók száma nem határozható meg erre vonatkozó adatot a NAK nem szolgáltatott többszöri adatigénylésemre sem. Saját tapasztalatom alapján úgy vélem, hogy jelentős számú termelő van, akik nem igényelhetnek földalapú támogatást, ám az erre vonatkozó analízis nem része a kutatásomnak. Vizsgálataim a földalapú támogatásokra jogosult, egy hektár feletti igénylőkre irányulnak, ezáltal feltárható a források kapcsolása/lehívása.

A kifizetési adatok és az igénylési adatok között jelentős eltérés van, hasonlóan a mezőgazdasági szereplők nyilvántartásához. A Magyar Államkincstár közérdekű adatigénylési adatai és a közzétételi listák adatai között is eltérések figyelhetők meg. Az 5. Melléklet tartalmazza a

Területalapú támogatás igénylési adatait, 2016-2021 közt. Kutatásomban az általam használt birtokkategóriák és igénylők típusa szerint csoportosítottam az adatokat. A kifizetési adatok abban térnek el az igénylési adatoktól, hogy a Magyar Államkincstár által kifizetett összegek nem minden esetben tárgyévben kerülnek kifizetésre. Emiatt a 2017. évben alacsonyabb a kifizetési támogatás, mint a többi évben. Sorozatos közérdekű adatigénylések során emiatt kértem a Magyar Államkincstár részéről pontosított adatokat, amelyeket folyamatosan megtagadtak arra való hivatkozással, hogy a közérdekű listák alapján ezek elérhetőek. Ezért a táblázatban az látható, hogy különbség mutatkozik a kifizetési és igénylési adatok között.

A kutatásom során részletesen elemeztem a 2016-2021 évi Közzétételi listák adatait, amelyek segítségével megvizsgáltam, hogyan változtak a járásokban található gazdálkodók területigényei az adott időszak alatt (10. ábra). A központi célom az volt, hogy átfogó és részletes képet kapjak arról, hogyan oszlanak el és alakulnak az egyes járásokban a magánszemélyek által igényelt földterületek. Az adatokat átlagolás útján dolgoztam fel, hogy meghatározzam az egy magánszemély által használt földterületet lakóhely szerint. Ez az átlagos földterület az adott járásokra jellemző, és meghatározza, hogy egy helyben lakó támogatást igénylő magánszemély hány hektár támogatható területre jogosult a *Területalapú támogatás* keretében. A kutatás eredményeképpen a Mezőcsáti járásban volt a legnagyobb átlagos területigény, amely elérte a 42,7 hektárt. Ez arra utal, hogy ebben a járásban a gazdálkodók általánosságban nagyobb földterületeket használnak gazdasági tevékenységük során. Ugyanakkor a Záhonyi járásban az átlagos területigény lényegesen alacsonyabb volt, mindössze 9,6 hektár. Az efféle, újszerű elemzés és adatok alapján felmerülnek a hipotéziseim menti kérdések az eltérő területigények mögött rejlő okokról és összefüggésekről. Továbbá, az egy magánszemélyre jutó területigény jelentős különbségei a járások között hatással lehetnek a gazdálkodók lehetőségeire, versenyképességére, és a földhasználat hatékonyságára.

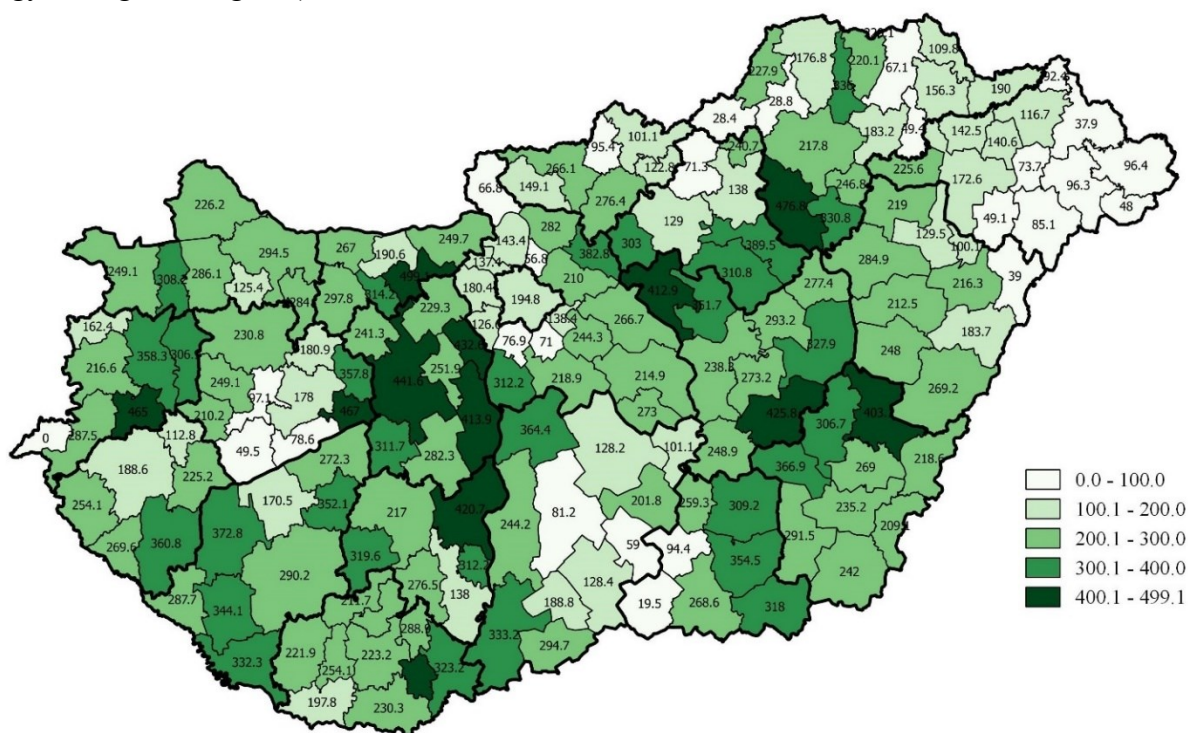
10. ábra: TERA igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A kutatásom eredményei további alapot és iránymutatást nyújtanak a *területalapú támogatás* rendszerének értékeléséhez és javításához. Az egyenlőtlenségek az egy magánszemélyre jutó

területekben rávilágítanak az igazságosság és a hatékonyság kérdéseire, és lehetővé teszik a döntéshozók számára, hogy az erőforrásokat jobban eloszthassák azok között, akik a leginkább rászorulnak és kihasználják a támogatási lehetőségeket.

További elemzés alapján megfigyelhető, hogy a nem magánszemélyek által megvalósított területhasználat (11. ábra) koncentráltan jelenik meg bizonyos régiókban, és jelentős különbségeket mutat az igénylők között. A 100 hektár alatti nem magánszemély *Területalapú támogatást* igénylők a Balaton-felvidékre, az Észak-Magyarországi régióra, a Duna-Tisza köze déli részére, Nyírségre, Szatmár-Beregi-síkságra és a Budapest környéki agglomerációra koncentrálódnak. Az igénylők között a 100 hektár üzemméretű gazdaságok dominálnak, amelyek jellemzően nagyobb termelési kapacitással és gazdasági aktivitással rendelkeznek. Ezek a gazdaságok szélesebb területen fejtik ki tevékenységüket, és az átlagos területigényük ennek megfelelően magasabb. Ennek eredményeképpen a termékenyebb és jobb termelési potenciállal rendelkező agrárkörzetekben nagyobb birtokméretű igénylők szerepelnek (Mezőföld, Nagykunság, Jászság stb.).

11. ábra: TERA igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

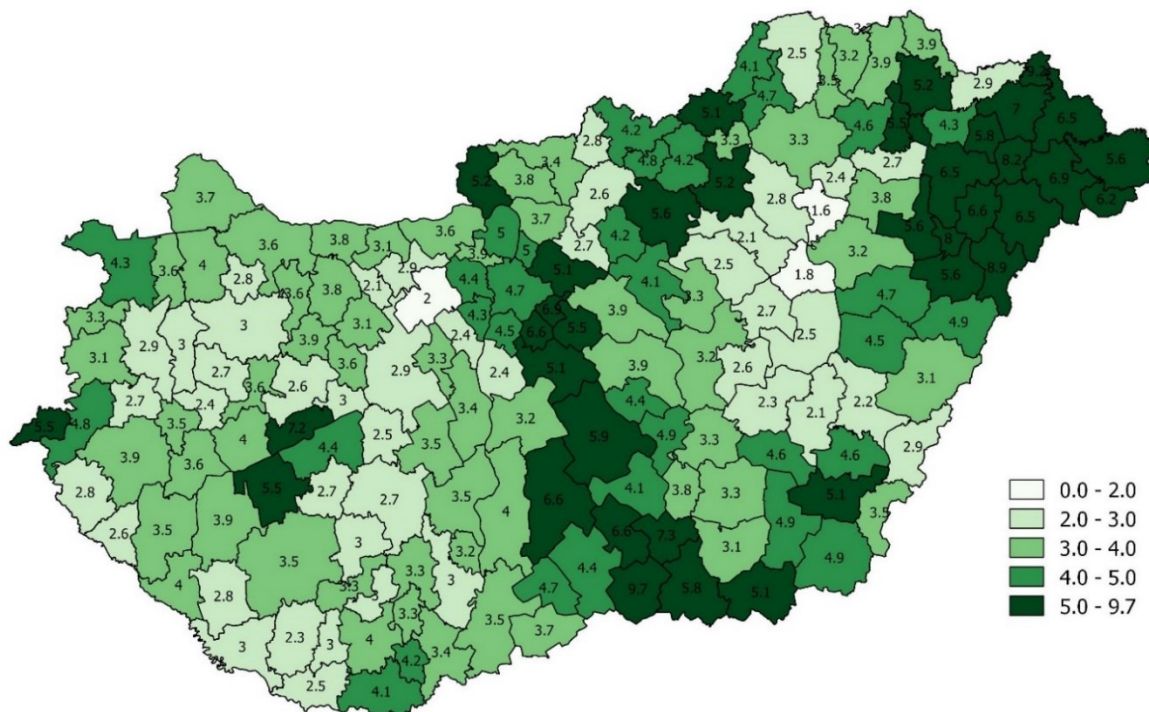
A székhely szerinti vizsgálat további érdekes információkat nyújt az igénylők területi eloszlásáról és a támogatások koncentrációjáról. A legnagyobb területi koncentráció a Tatabányai járásban figyelhető meg (499,1 ha), ahol a gazdasági tevékenység intenzitása és a nagyüzemi gazdálkodás dominanciája magasabb területigényt eredményez. Ezzel szemben a Móraközi járásban alacsonyabb átlagos területhasználat (19,5 ha) figyelhető meg, ami véleményem szerint a kisebb méretű családi gazdaságokra, és az ottani mezőgazdasági tevékenységre vezethető vissza.

Pearson-féle korreláció: Az adatok alapján tovább vizsgáltam az éves átlagolt támogatásokat az igénylők számához viszonyítva. Az eredmények alapján egy nagyon erős pozitív korrelációt kaptam, ahol az $r = 0,91$ érték jellemzi a kapcsolatot. Ez a magas korrelációs érték arra utal, hogy a magánszemélyek és nem magánszemélyek közötti kapcsolat rendkívül erős, az egy igénylőre eső támogatási összeg tekintetében. Ez azt jelenti, hogy amelyik évben nagyobb az egy igénylőre eső támogatás a magánszemélyek tekintetében, akkor ez ugyanúgy nagyobb a nem magánszemélyek

körében is. Az igénylők száma közötti korreláció ($r=0,6$) ugyan alacsonyabb a magánszemélyek és nem magánszemélyek összevetésében is, de még mindig közepesen erős összefüggés mutatható ki. Ez tehát azt jelenti, hogyha egy adott évben több a magánszemély igénylők száma, akkor a nem magánszemély igénylők száma is több. Az adatokra hatással van a forint-euró árfolyam, az igénylők száma, a kifizetésre kerülő támogatási keretösszege, és a kifizetés éve is.

Keresztábra elemzés (ld. 6. Melléklet): Az elemzés eredményei alapján megfigyelhető, hogy a magánszemélyek között a kisebb üzemméretű gazdaságok jelentős túlsúlyban vannak. A támogatást igénylő magánszemélyek 76,0%-a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodik. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában csak 18,7%, a 100-300 hektár kategóriában pedig mindössze 4,4% található meg. A legnagyobb területen gazdálkodók (300 hektár felett) aránya még ennél is alacsonyabb, mindössze 0,8%. A nem magánszemélyek között éppen az előzővel ellentétes tendenciát figyelhetünk meg. Az ő esetükben alulreprezentáltak a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár), mindössze 31,3% található ebben a kategóriában. Ugyanakkor szignifikánsan nagyobb arányban vannak jelen a 20 hektár feletti területen működő gazdaságok között. A 20-100 hektár kategóriában az igénylők 25,2%-a található, a 100-300 hektár kategóriában pedig 19,7%. A legnagyobb területen gazdálkodók (300 hektár felett) aránya 23,8%. Ezek az adatok azt mutatják, hogy a támogatások igénylésében jelentős különbségek vannak a magánszemélyek és nem magánszemélyek között az üzemméret alapján. A kisebb gazdaságok túlsúlyban vannak a magánszemélyek között, míg a nagyobb területen gazdálkodó gazdaságok dominálnak a nem magánszemélyek között.

A helyben lakó támogatást igénylők *TERA* jogcímszáma alapján (12. ábra), az aktuális forint-euró árfolyam szerinti és a földhivatali adatokkal kiszámítható a gazdálkodók területi sűrűsége. Az újszerű adat új szemszögből szemlélteti a járások területi egyenlőtlenségét. A *TERA* adatokból meghatározott mutatószám szerint a Mezőcsáti, Tiszafüredi és Bicskei járásban a legalacsonyabb a helyben lakó támogatást igénylők sűrűsége (fő/ha).

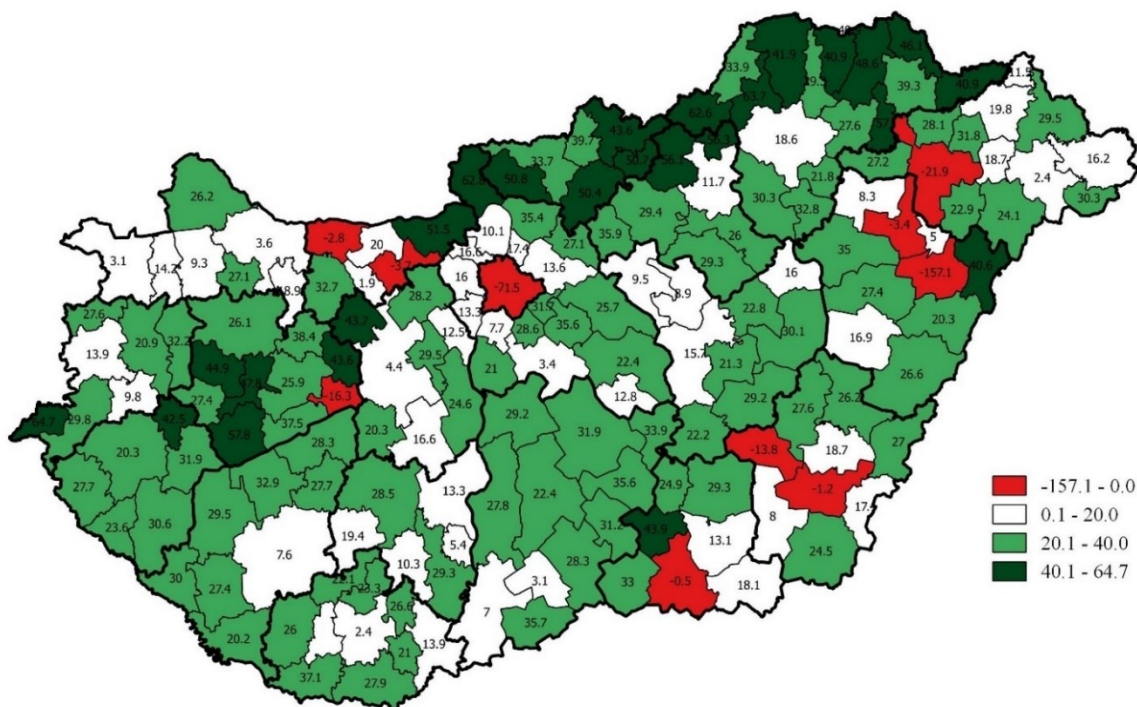

12. ábra: 100 hektár támogatható területre jutó, földalapú támogatást igénylő, helyben lakó magánszemélyek járásonkénti száma (fő/100ha)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A mutatószám definiálásával egyben megállapítható a gazdaságok átlagterülete is. A Mezőcsáti járásban 62,5 ha, Tiszafüredi járásban 55,5 ha, a Bicskei járásban 50 ha az átlagbirtokméret. A legkisebb átlagbirtokméret 10,3 ha, a Mórahalmi járásban. A magánszemélyek száma megmutatja, hogy mennyire koncentrált a földhasználat a helyben lakó gazdálkodók között. Ennek során a kisbirtok kategória - 0-20 ha - képezi az 5 érték feletti adatokat. A vizsgálat szempontjából a három darab 0-2 kategóriába tartozó, és a 44 darab 2-3 értékkategóriába tartozó járás kiemelt jelentőségű. Ezekben a járásokban az átlagosnál kevesebb a helyben lakó gazdálkodó, és ezáltal a források nem helyben realizálódnak.

A nem helyi támogatást igénylők részletes vizsgálata (13. ábra) további újszerű és informatív információkkal szolgál, melyek rávilágítanak a földalapú támogatások eloszlásának nem helyi hasznosulására.

13. ábra: Nem helyi támogatást igénylők földhasználat (támogatható terület %-a)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az adatok feltárják, hogy a támogatások gyakran nagyobb városokban koncentrálnak, ami számos tényezővel magyarázható, mint például a művelési ingázás, a befektetési célú földhasználat, valamint a mezőgazdasági termeltetés/bérművelés.

A Takarnet adatai alapján részletesen összesítettem a támogatásra jogosult mezőgazdasági területeket településenként, külön kategorizálva a gyümölcsösöket, kerteket, kivett területeket, legelőket, réteket, szántóföldeket és szőlőket. Ezekből a területekből kivontam az SPSS adatokból számított helyi támogatási igényléseket. Ezen differenciált területi adatok alapján kiszámítottam azt a mértéket, amely százalékosan kifejezi a nem helyi szereplők által kérelmezett földterületeket.

Az adatok elemzése rámutatott arra, hogy a földhasználat koncentrációja negatív értékeket mutat (tehát több az igényelt terület, mint a járás területe, mert a járáson kívül van a gazdasága az igénylőnek) a nagyobb városokban, ahol földtulajdonosok és földhasználók nagyobb számban élnek. Ez a tendencia azt mutatja, hogy a támogatások egy része inkább az urbanizált területeken gyűlik össze.

A hipotézisem szerint az elmaradott régiókban tapasztalható forrás elszivárgás miatt aránytalanul nagy területeket használnak fel azon személyek vagy vállalkozások, akik nem helybeliek, amely az uniós finanszírozás „elszivárgását” eredményezi. A piros színnel jelölt járásokban működő igénylők földhasználata kiemelkedően nagyobb, mint az adott járás mezőgazdasági területének mérete. Budapesten az igénylők által használt földterület mérete 71,5%-kal magasabb, mint az összes mezőgazdasági terület. A Debreceni járásban pedig még markánsabban kifejeződik ez a tendencia. Itt az igénylők által használt földterület mérete 157,1%-kal meghaladja a járás összes mezőgazdasági területét.

Ezen adatok és összefüggések alapján megerősítést nyer az elmélet, amely szerint az elmaradottabb régiókban az uniós források nagyobb mértékben szivároghatnak el azáltal, hogy nem helyi szereplők nagy területeket használnak fel az adott régió mezőgazdasági célra szánt földterületein.

5.2.2. Zöldítés támogatás

A vonatkozó rendelet az éghajlat és környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatokra nyújtandó támogatás igénybevételének szabályairól, valamint a szántóterület, az állandó gyepterület és az állandó kultúrával fedett földterület növénytermesztésre vagy legeltetésre alkalmas állapotban tartásának feltételeiről szóló 10/2015. (III. 13.) FM rendelet (a továbbiakban: 10/2015. (III. 13.) FM rendelet).

Támogatásra jogosult az 1307/2013/EU rendelet 43. cikk (1) bekezdése alapján az éghajlat és környezet szempontjából előnyös gyakorlatok folytatására kötelezett, egységes területalapú támogatásra jogosult mezőgazdasági termelő, aki a tárgyévben egységes kérelmet nyújt be és teljesíti az 1307/2013/EU rendelet III. Cím III. Fejezetének 43-47. cikkeiben és a 10/2015. (III. 13.) FM rendeletben foglalt feltételeket.

A támogatás követelménye a terménydiverzifikáció, ökológiai jelentőségű területek kijelölése, valamint az állandó gyepterület megőrzése, amely nem gazdánként, hanem tagállami szinten kerül betartatásra.

Terménydiverzifikáció teljesítéséhez május 1-től szeptember 30-ig terjedő időszakra vonatkozóan a 10 és 30 hektár közötti szántóterülettel rendelkező ügyfeleknek legalább két különböző növénykultúrát kell termesztelniük és a legnagyobb területet elfoglaló növénykultúra aránya nem lehet több, mint a teljes szántóterület 75%-a. A 30 hektárt meghaladó szántóterülettel rendelkező ügyfeleknek legalább három különböző növénykultúrát kell termesztelniük, ahol a termesztett növénykultúrák közül a legnagyobb területet elfoglaló kultúra aránya nem haladhatja meg a teljes szántóterület 75%-át és a két legnagyobb területet elfoglaló növénykultúra együttes aránya nem haladhatja meg a teljes szántóterület 95%-át.

A teljes egységes kérelemben szereplő terület 5%-át kell kijelölni ökológiai jelentőségű területnek²⁰, amely súlyozása különböző értékekkel történik.

²⁰ Ökológiai jelentőségű területnek minősülnek a parlagon hagyott terület, terasz, tájelem (fás sáv, magányosan álló fa, fa- és bokorcsoport, kis kiterjedésű tó, kunhalom, gémeskút), vízvédelmi sáv (folyóvíz és állóvíz melletti), táblaszegély, agrár-erdészeti terület, erdőszelek mentén fekvő támogatható sáv (termeléssel vagy termelés nélkül), rövid vágásfordulóú fás szárú energetikai ültetvény, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a mezőgazdasági területek erdősítéséhez nyújtandó támogatás igénybevételének részletes szabályairól szóló 88/2007. (VIII. 17.) FVM rendelet és az 1305/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet alapján erdősített terület (a továbbiakban: erdősített terület), amely az egységes területalapú támogatás vonatkozásában 2008. évben támogatható területnek minősült, ökológiai jelentőségű másodvetés és nitrogénmegkötő növényekkel bevetett terület.

A gyepterületek megőrzése követelmény szerint megkülönböztetésre került az érzékeny állandó gyepterület (Natura 2000 területek) és a nem érzékeny állandó gyepterület.

Az állandó gyepterület országos arányát évente a Kincstár határozza meg a 639/2014/EU rendelet 43. cikke alapján. Ha a tárgyévi állandó gyepterület aránya a 2015. évben meghatározott arányhoz képest több mint 5%-kal csökken, és az állandó gyepterület tárgyévi összterülete legalább 0,5%-kal csökken a referencia arányban szereplő állandó gyepterület összterületéhez viszonyítva, akkor olyan területeket, amelyek nem minősülnek állandó gyepterületnek, állandó gyepterületté kell visszaállítani. A feltételek betartása alól mentesül, aki ökológiai gazdálkodást folytat és a tanúsítást bizonyítani tudja, illetve a mezőgazdasági termelő, aki kistermelői támogatásban részesül.

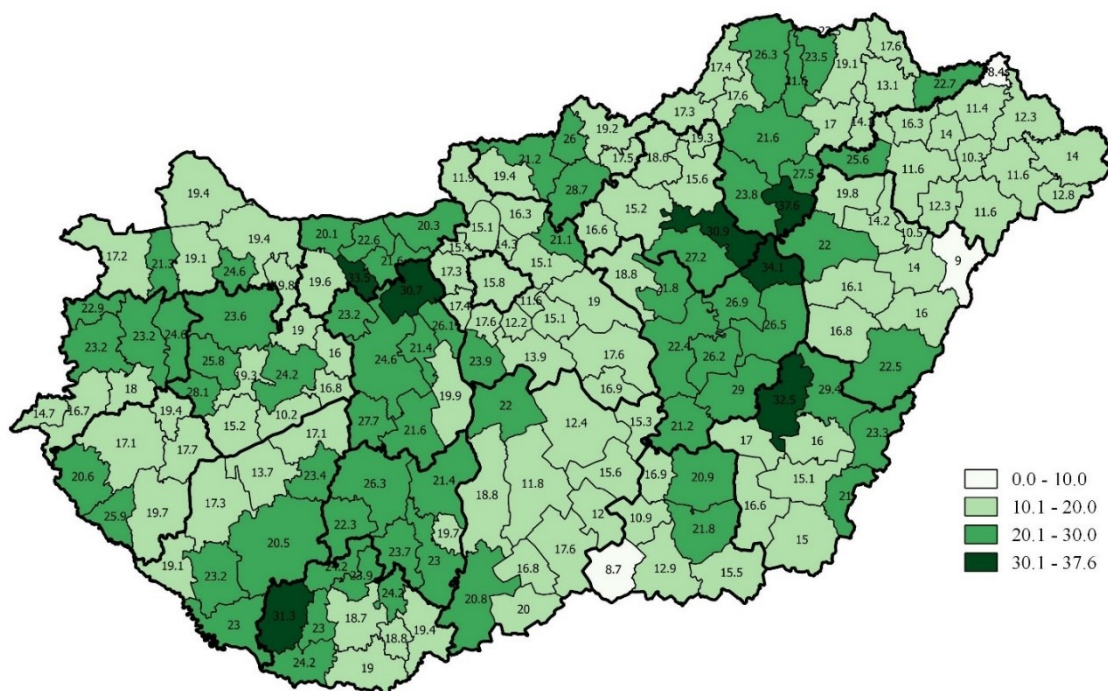
A 7. Mellékletben szerepelnek a 2014-2021 évi igénylési adatok. A kifizetések rendszertelenségét tükrözik az évenként változó értékek. A Közvetlen támogatások kifizetését a tárgyév október 1-i forint-euró átváltási érték határozza meg, illetve, hogy ellenőrzés alá vonták-e az adott igénylőt. További feltétele a kifizetéseknek az állami akarat és a forrásigény rendelkezésre álló pénzügyi fedezete. A támogatási összegeket az igénylők számával összevetve megállapítható, hogy a növekvő igénylőszám ellenére csökken a támogatási összeg.

A támogatás tárgyévét követő kifizetése rendszeresen torzítást okozott a kifizetésekben. Tévesen azt a következtetést sugallja a táblázat, hogy megnövekedett az igénylők száma a 0-20 hektáros birtokkategóriában, míg a többiben csökken. Ez a folyamat pontosan a tényleges birtokkoncentrációs folyamat ellentéte. A forintösszegek megjelenítésével lehetséges a valós folyamat magyarázása.

Amennyiben hat év átlagában birtokkategóriánként vizsgáljuk a jogcím eloszlását, a 0-20 hektár birtokméretű nem magánszemély igénylők (2663 db) összesen 563,3 millió forint támogatást kaptak. A 20-100 hektár üzemméretű 1862 igénylő 2,7 milliárd forint támogatást, a 100-300 hektár birtokméretű 1290 igénylő 6,7 milliárd forintot, a 300 hektárnál nagyobb méretű 1509 igénylő pedig 39 milliárd forint *Zöldítés támogatás* kifizetést kapott. Ezek az adatok rávilágítanak a támogatások eloszlásának és a birtokméretnek a kapcsolatára. Megmutatják, hogy a nagyobb méretű gazdaságok nagyobb támogatásban részesülnek, ami összhangban van a gazdasági tevékenységük kiterjedt és komplex jellegével, ám erőteljes birtokkoncentrációt eredményezve jelentős a támogatások koncentrálódása is a nagy gazdaságoknál.

A nem magánszemély igénylők esetében a növekvő igénylő szám mellett a magánszemélyekhez viszonyított forintösszeg arányának van kiemelt szerepe. A *Területalapú támogatással* szinte minden esetben együtt igényelt *Zöldítés* támogatás a nem magánszemély igénylők esetében huszadannyi volt, mint a nem magánszemély igénylők száma úgy, hogy az utóbbiak kétszeres támogatási összeget igényeltek a magánszemélyekhez képest. Ez az arány a birtokkoncentrációt fokozza, elfedve azt a gyakorlatot is, hogy magánszemélyek gazdasági társaságokon keresztül is igényelnek támogatást, több esetben több családtag nevében is.

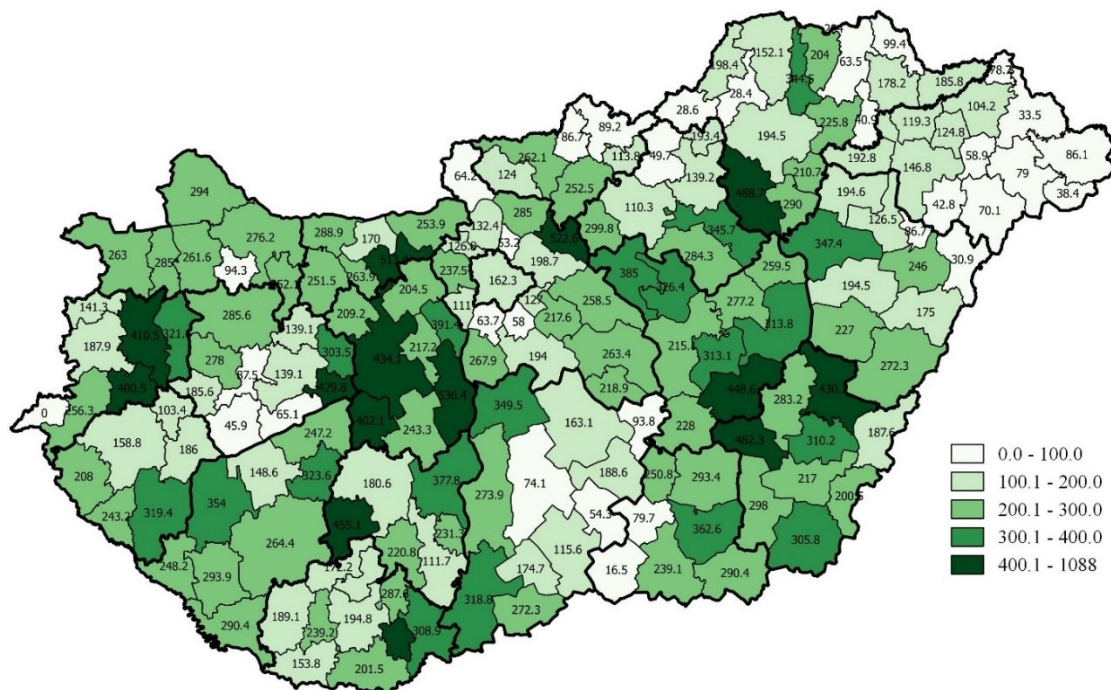
A Közzétételi listák adatainak vizsgálata során hasonló eredményeket tapasztaltam, mint a *Területalapú támogatás* esetében. Az adatok azt mutatják, hogy a támogatásra jogosultak gyakran egyidejűleg igénylik a *Zöldítés* és a *Területalapú támogatást*. Ebből az a következtetés vonható le, hogy mindkét jogcím alapvetően igénybevett támogatási forma. A magánszemélyek esetében érdemes megfigyelni, hogy a Mezőcsáti járásban a legnagyobb az egy magánszemélyre jutó átlagterület, 37,6 hektár (14. ábra). A legnagyobb földhasználati adatokat az Oroszlányi, Bicskei, Szigetvári, Gyomaendrődi, Füzesabonyi és Tiszafüredi járásban mutattam ki. Ez azt jelzi, hogy ezekben a járásban a helyben lakó gazdálkodók általában nagyobb földterületeken gazdálkodnak. Saját tapasztalatom alapján nem csupán a helyben lakó gazdálkodók birtokmérete jelentős mértékű, hanem a gazdasági érdekkörhöz kapcsolódó birtokkoncentráció is.

14. ábra: Zöldítés támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A legnagyobb gazdálkodók általában cégeken keresztül is használnak területeket és igényelnek támogatásokat. További koncentrációt okoz a családon belüli, a családtagok további földhasználata is, mivel gyakori jelenség, hogy a gazdálkodó családok több tagja is aktívan részt vesz a földművelési tevékenységben, és a családtagok további földterületeket használnak fel a gazdálkodáshoz. Ez a földterület-koncentráció tovább erősíti a nagyobb méretű gazdaságok és családok gazdasági befolyását és hatalmát adott területen. A 15. ábrán ábrázoltam a nem magánszemély támogatást igénylők területhasználatát.

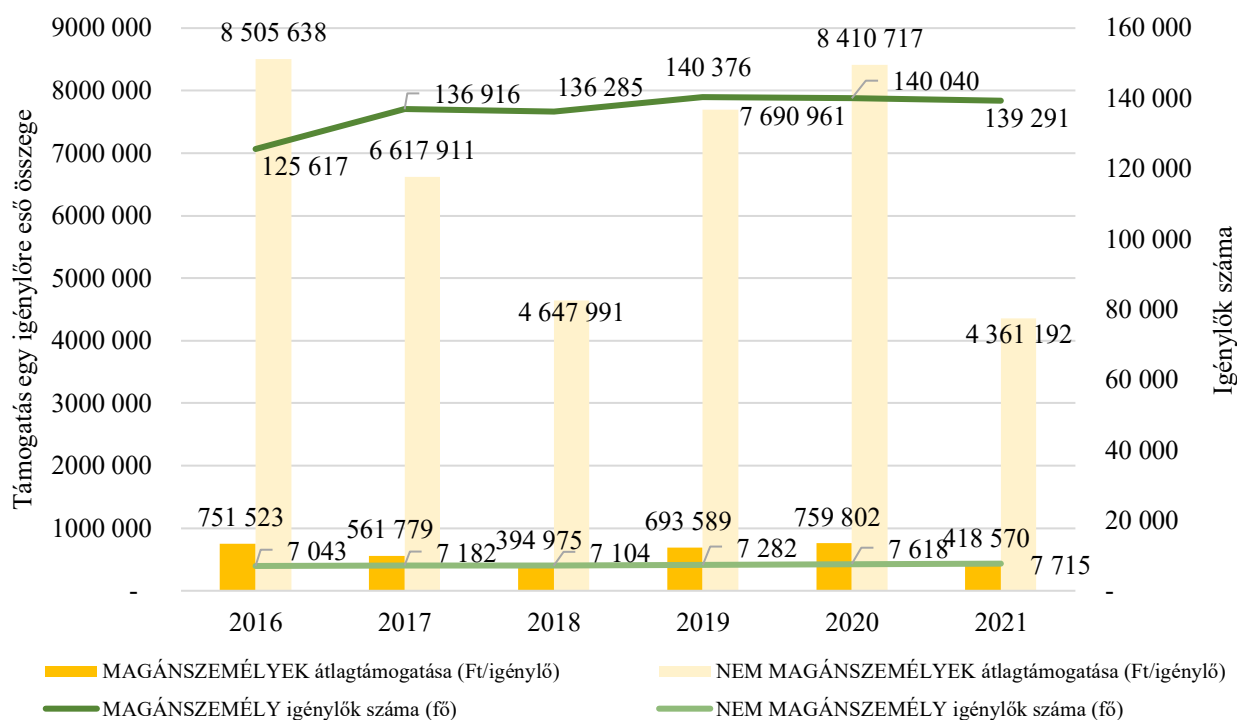

15. ábra: Zöldítés támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az igénylőnként meghatározott területméretből következtethetünk a támogatások koncentrációjára. Legnagyobb, 1088 hektár az egy igénylőre eső terület a Bólyi járásban. Az igénylők száma 6 év átlagában 18,33 db, amíg a legmagasabb érték Budapest esetében 253,17 db.

Pearson-féle korreláció segítségével azt vizsgáltam, hogy van-e kapcsolat a magánszemély és nem magánszemély igénylők között, valamint az egy igénylőre eső támogatások között, és ha igen, akkor milyen szoros ez a kapcsolat. A MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai (16. ábra) alapján elemeztem az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatás összegét.

16. ábra: Zöldítés támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

2016-ban 125617 magánszemély igénylőre átlagosan 751 ezer forint támogatás jutott, míg 2021-ben 139291 igénylőre átlagosan 418 ezer forint. A *nem magánszemély* igénylők száma 7043-ról 7715-re emelkedett, miközben az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 8,5 millió forintról 4,3 millió forintra csökkent.

A továbbiakban az éves átlagolt támogatásokat viszonyítottam az igénylők számához. Egy nagyon erős pozitív korrelációt kaptam $r=0,99$ értékkel. Ez alapján megállapítható, hogy a magánszemélyek és nem magánszemélyek közötti kapcsolat nagyon erős az egy igénylőre eső támogatási összeg vonatkozásában. Ez azt jelenti, hogy amikor az egy igénylőre eső támogatás nagyobb a magánszemélyek esetében, akkor ugyanez a tendencia tapasztalható a nem magánszemélyek körében is. Az igénylők száma közötti korreláció ($r=0,65$) ugyan alacsonyabb a magánszemélyek és nem magánszemélyek összevetésében is, de még mindig közepesen erős összefüggés figyelhető meg. Tehát, ha egy adott évben nő a magánszemély igénylők száma, akkor a nem magánszemély igénylők száma is növekszik.

Keresztábra elemzés (8. Melléklet) alapján megállapítható, hogy a magánszemélyek között szignifikánsan nagyobb arányban fordulnak elő 0-20 hektár közötti területen gazdálkodók (79,3% az összes magánszemély támogatást igénylőkön belül), ugyanakkor a 20 hektár feletti üzemméret kategóriák rendre alul reprezentáltak (20-100 ha: 16,4%; 100-300 ha: 3,7%; 300 hektár felett 0,6%). A nem magánszemély igénylők között éppen az előző fordítottját tapasztalhatjuk.

Alulreprezentáltak a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodók (36,4% az összes nem magánszemély támogatást igénylők közül), ugyanakkor szignifikánsan nagyobb arányban vannak jelen ebben a típusban a 20 hektár feletti területen működő gazdaságok (21-100 ha: 25,4%; 100-300 ha: 17,6%; 300 ha felett: 20,6%).

5.2.3. Agrár-környezetgazdálkodás támogatás (AKG)

A 2002-ben hazai költségvetési forrásból elkezdett Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) 2004-2009 között Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) néven, majd 2009-2014 időszakban az ÚMVP keretében működött. A 2014-2020 KAP keretében megvalósuló *Agrár-környezetgazdálkodás pályázat* (ld. erről Kárpáti–Maác, 2009) a Vidékfejlesztési Program (VP) legnagyobb összegű kiegészítő támogatása az *Ökológiai gazdálkodás* mellett.

Az *Agrár-környezetgazdálkodási pályázat* indokltsága és célja a felhívás szerint a vidéki területek fenntartható fejlődésének támogatása, a környezet állapotának megőrzése és javítása, a mezőgazdasági eredetű környezeti terhelés csökkentése, környezetvédelmi szolgáltatások biztosítása, a természeti erőforrások fenntartható használatán alapuló mezőgazdasági gyakorlat erősítése. Kiemelten kívánja továbbá támogatni a biodiverzitás megőrzését a természetes életkörülményeik között (a gazdaságban), a természet, a víz, és a talaj védelmét a termőhelyi adottságoknak megfelelő termelési szerkezet kialakításával, a környezettudatos gazdálkodás és fenntartható tájhasználat kialakításával.

Az AKG feltételei a legbonyolultabb előírásokat tartalmazzák az összes földalapú támogatás közül. Sikeres pályázáson – a pályázat során az alapkövetelményeken felül egyedi vállalatokat tehet a pályázó a bírálat sikerességéhez szükséges többletpontokért – túlmenően általános és tematikus előíráscsoportokra vonatkozó követelményeket kell teljesíteni.

A támogatást igénylőnek a kötelezettségvállalás teljes időtartamára (2016. január 1-től 2021. december 31-ig) vonatkozóan jogszerű földhasználónak kell lennie. Egy tábla területének legalább 0,25 hektárnak kell lennie (kivéve a növényvédőszer mentes zöldugar/méhlegelő szegély és a füves mezsgye területek tábláit, ahol a minimális táblaméret 0,05 ha).

Gazdálkodási naplót kell vezetni minden területre vonatkozóan, amelynek adattartalmát elektronikusan be kell jelenteni a tárgyévet követően ügyfélkapun keresztül a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatalhoz (NÉBIH). Az érintett táblák kapcsán a támogatást igénylő köteles tápanyag-gazdálkodási tervet készíteni öt évnél nem régebbi talajminta alapján, és ültetvények esetében levélanalízis szerint.

A tápanyag-gazdálkodási tervet minden év szeptember 30-ig kell elkészíteni az azt követő évre vonatkozóan. Amennyiben az adott növénykultúra betakarítása szeptember 30-a után történik meg, akkor a következő növényre vonatkozó tápanyag-gazdálkodási tervet a betakarítást követő 30 napon belül kell elkészíteni.

Zöldugar esetében az ugaroltatás ideje alatt tilos műtrágya és növényvédőszer alkalmazása, kaszálást vagy szárazást legalább 10 cm magas tarló hagyása mellett lehet végezni június 1. után, amennyiben nincs más természetvédelmi korlátozás. Talajműveléses esetekben zöldtrágya vetés, baktérium/szervestrágya kijuttatás és talajlazítás is vállalható a pályázat beadása során, melyet a pályázati időszak bármelyik évében megvalósítható.

Kötelezően vetésforgót kell kialakítani más mezőgazdasági előírásokkal szinkronban, kivétel a szálas pillangós növények termesztése abban az esetben, ha a teljes támogatási időszakra

vonatkozik. A természetű növények listája a pályázat mellékleteiben van meghatározva szántó és ültetvény esetében is.

Vetőmagmennyiséget és csemeteszámot nem határoz meg a pályázat, az ültetvények esetében csak a maximum 15%-os tőszámhiány a kizáró ok. Támogatásmaximalizálás esetén a 9/2015. (III. 13.) termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól szóló FM rendelet előírásait kell figyelembe venni. Ezekben az esetekben legtöbbször a szálas pillangós növényekkel vagy ültetvényekkel kapcsolják össze a támogatást igénylők a pályázatot. Ültetvények esetében további elvárás madárodúk és szexferomoncsapdák kihelyezése a területen, melyek bizonyos esetekben rovarbúvóhellyel is bővíthetők.

Ellenőri munkám során a Hagyományos gyümölcsös jogcím volt a legalkalmasabb hasznosítási mód az ültetvényeknél a passzív gazdálkodásra és a támogatásmaximalizálásra. A jelenlegi, 2021-2024 időszakra szóló AKG és ÖKO pályázatoknál a hektáronkénti támogatás összege meghaladja a 800 000 forintot hektáronként úgy, hogy legalább 30 db/ha csemetét kell tartani a területen.

Az *Agrár-környezetgazdálkodási pályázathoz* kapcsolható támogatások a támogatásmaximalizálás szempontjából kutatási célom fontos eleme, amely legtöbb esetben gyepterület esetén a Natura 2000 támogatással, szántó esetén bármelyik Termeléshez kötött támogatással is szerepelhet. Gyakorlati tapasztalatom szerint a *Szálas fehérjenövény termesztési támogatással* kombinálják az AKG jogcímet. Ez esetben évelő pillangós növény telepítésével az 5 vagy 3 éves pályázat időszakára terveznek vele a gazdálkodók.

Sok esetben a földhasználó nevében fut a pályázat, de más mezőgazdasági szereplő takarítja be a szénát. Így a földhasználó/támogatást igénylő adminisztratív feladatokat ellátva, fizikai munkavégzés nélkül lesz jogosult a támogatásra.

Az általam vizsgált 2016-2021 időszakban kettő *Agrár-környezetgazdálkodási pályázat* jelent meg. 2015-ben a VP-4-10.1.1-15 kódszámú, illetve 2016-ban csökkentett tematikus előírás csoportot tartalmazó VP4-10.1.1-16 kódszámú felhívás. Az általam folyamatosan kérelmezett közérdekű adatigénylést folyamatosan megtagadta a Magyar Államkincstár arra való hivatkozással, hogy a kért adatok elérhetőek a Közzétételi listák révén.

Kutatásomban nem volt lehetőség ketté bontani a két felhívást, illetve a tematikus előírás csoportokat sem a MÁK közérdekű adatigényléseimnek sorozatos megtagadása miatt. Az adatfeldolgozás során figyelembe kellett vennem a többi igényelt jogcímet, hogy legnagyobb pontossággal tudjam meghatározni az igénylési adatokat. Az adatok megközelítő kiszámítása az egyes igénylők által megigényelt többi támogatások együttes vizsgálatával volt lehetséges.

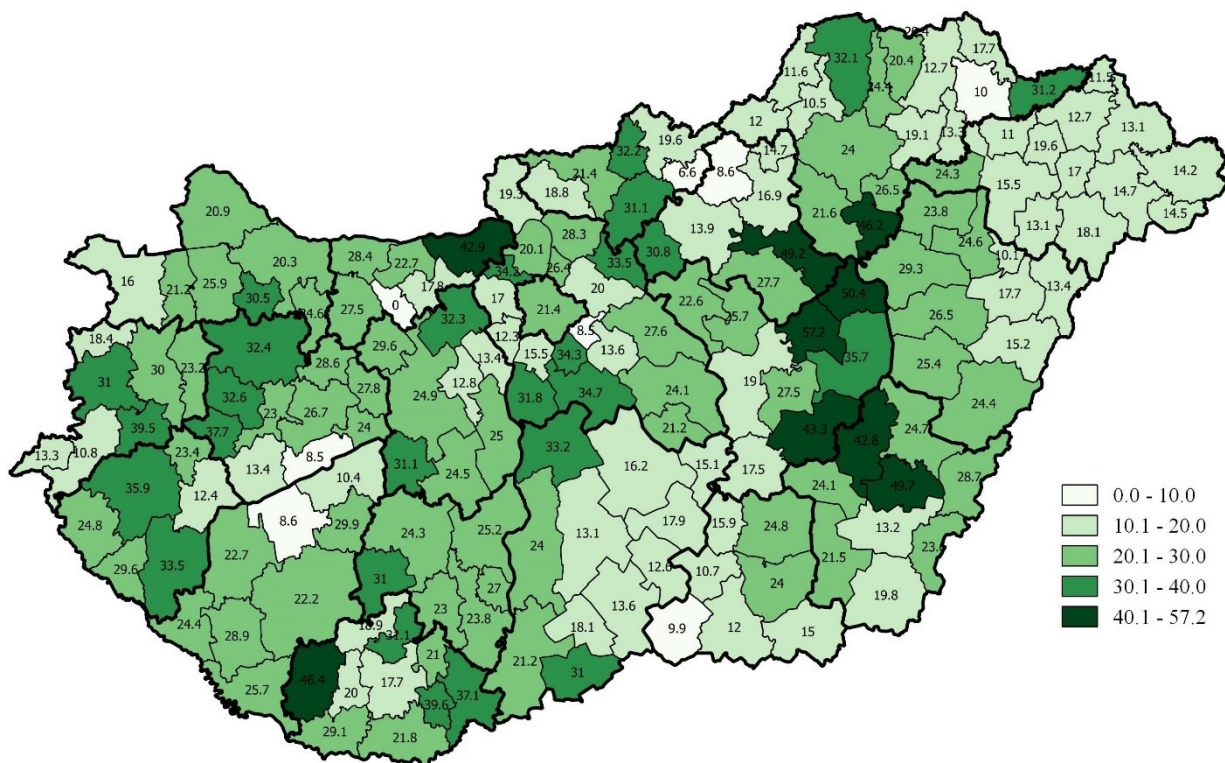
A többletmunka eredményeképpen meghatározásra került az állattartók elkülönítése a kertészeti és szántóföldi ágazatoktól, a MePAR fedvények figyelembevételével. A 2015 és 2016 évi pályázatokat összesítve vizsgáltam²¹.

Az átlagolt adatok alapján AKG jogcímen 11225 fő *magánszemély* és 1211 darab *nem magánszemély* igénylő vett részt (9. Melléklet). A *magánszemélyek* esetében a jogosultsággal rendelkezők 25,1 milliárd forint értékű támogatásban részesülhettek.

²¹ A Közzétételi listákban nincs elkülönítve a két jogcím, összesítve szerepelnek a támogatási összegek. A jogcímekre vonatkozó közérdekű adatigénylést a MÁK sorozatosan megtagadta.

Ezzel szemben, a *nem magánszemélyekből* álló igénylők, amelyek száma a *magánszemélyek* tizedét tette ki, közel feleakkora, pontosabban 10,7 milliárd forint értékű támogatásra voltak jogosultak.

Bár a MÁK ismételten megtagadta a közérdekű adatok részemre történő kiadását, a közzétételi lista alapján elkészített járási szintű térkép (17. ábra) szemléletesen tükrözi a hipotéziseim által megfogalmazott, illetve a gyakorlatban tapasztalt támogatáskoncentrációs problémákat, amely adatszűrése nem végezhető el teljeskörűen az elérhető adatbázisokból.

17. ábra: Agrár-környezetgazdálkodás támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

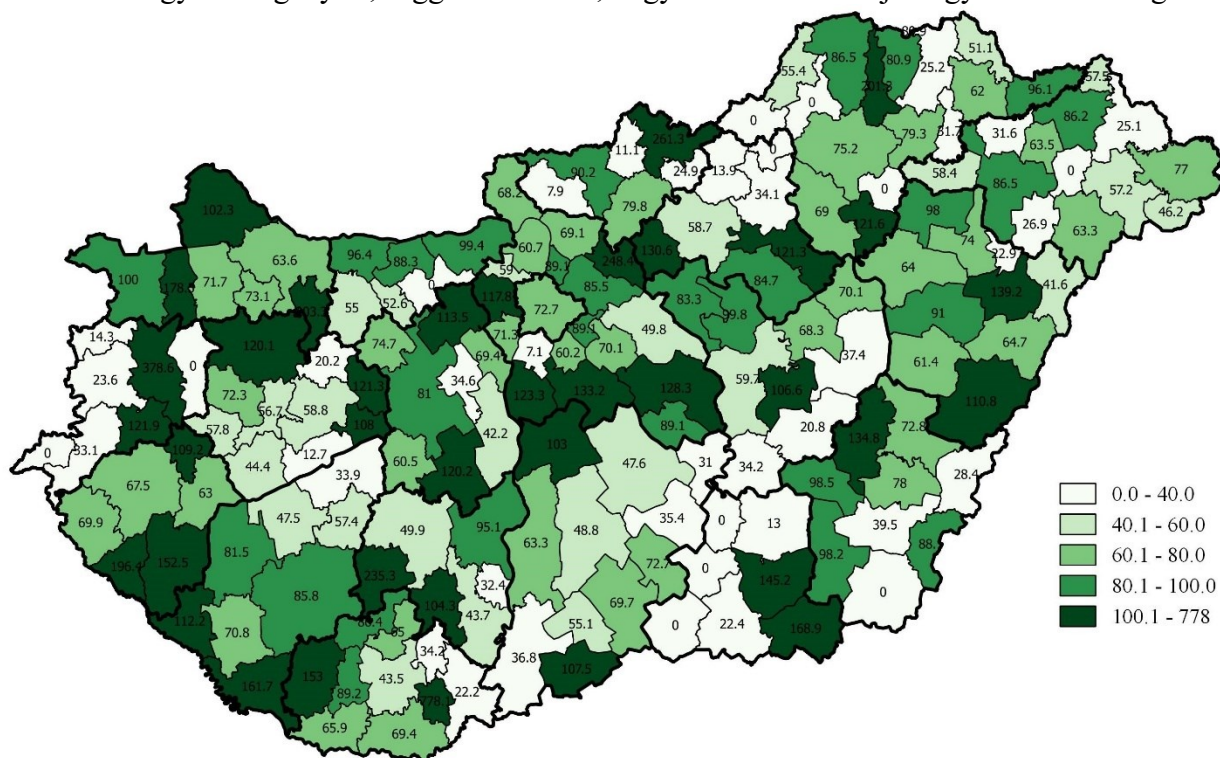
Az adatok alapján megállapítható, hogy a jogcím támogatásmaximalizálás és támogatáskoncentrációs szempontjából releváns, és több járás esetében van átfedés a 100 hektár területre jutó *helyben lakó magánszemélyek* térképével (12. ábra), amely a nagygazdaságok forráselvonását mutatja.

A Kiskunságban, Hajdúságban, Nyírségben és a Szatmár-Beregi-síkságban az igényelt támogatás hektáralapon nagyon alacsony, ami a kis-, és közepes méretű gazdaságok nagymértékű jelenlétét indikálja. A kismértékű birtokméret kis *AKG* területet is eredményez.

A nagyobb birtokméret kitűnik a Mezőcsáti, Füzesabonyi, Tiszafüredi, Kunhegyesei, Mezőtúri, Gyomaendrődi, Békési, Esztergomi és Szigetvári járásokban. Ezekben a járásokban a magánszemélyek birtokmérete jelentősebb az átlagnál, és egyenesen arányos a támogatások kapcsolásával is, a támogatásmaximalizálással.

Hipotézisemet igazolja a vizsgálat, miszerint a nagyobb gazdaságok nagyobb forrásokat használnak fel a több típusú támogatás lehívása révén.

Az 18. ábrán feltüntetett adatok azokat az igényléseket reprezentálják, melyeket nem *magánszemélyek* nyújtottak be AKG támogatásra vonatkozóan. Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy nincs egyértelmű összefüggés az elhelyezkedés (területi adottságok) és az igénylések száma között. A *nem magánszemélyek* az AKG támogatásokat különböző minőségű területeken egyaránt igénylik, függetlenül attól, hogy az adott terület jó vagy rossz minőségű.

18. ábra: Agrár-környezetgazdálkodás támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A hipotézisem további alátámasztást nyert azáltal, hogy a *nem magánszemélyek* esetében a támogatások maximalizálására való törekvés széleskörű, és nem függ a terület minőségétől vagy elhelyezkedésétől. Az igénylők olyan kiegészítő támogatásokat is leírnak, melyek nem csupán a terület minőségétől, de a földrajzi fekvéstől függetlenül is elérhetőek. Ez a következtetés tovább mélyíti a hipotézisem szerinti megállapításokat a *nem magánszemélyek* AKG támogatások iránti igényeinek háttéréről és motivációiról.

A *nem magánszemély* támogatást igénylők székhelyének elhelyezkedése a nagyvárosok koncentrációját eredményezi az igénylők szempontjából. Hét járás esetében nem volt helyi székhelyű *nem magánszemély* támogatást igénylő a vizsgált időszakban. Ez azt jelenti, hogy nem működnek helyi székhelyű jogi személy igénylők ezekben a járásokban.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

A területi egyenlőtlenségek kiszámítására (8. táblázat) a Duál-mutatót a Súlyozatlan Gini-együtthatót, a Hoover és a Herfindahl-Hirschman indexet választottam. Mindegyik mutató alkalmas az egyenlőtlenségek elemzésére forintösszegek és igénylők száma szerint is. A négy üzemkategóriát együtt és külön is vizsgáltam, hogy szemléletesebben mutakozzon meg a támogatási rendszer forrásainak eloszlása. A vizsgálat adatait a járási támogatást igénylők száma, és az általuk felhasznált forrás összege szolgáltatta. A kutatás további részében is ezeket a területi egyenlőtlenségi mutatókat használok minden jogcím esetében.

8. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (AKG)

Agrár-környezetgazdálkodás támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl- Hirschman- index*	Súlyozatlan Gini- együttható (%)	Duál- mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	3,94	305,68	63	7,97
		Σ Ft		294,00	63	7,79
	20-100 ha	Σ fő	4,27	149,29	53	5,33
		Σ Ft		141,74	53	5,38
	100-300 ha	Σ fő	3,22	170,08	61	7,61
		Σ Ft		173,65	62	7,81
	300< ha	Σ fő	6,81	651,58	90	-
		Σ Ft		709,70	91	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	17,18	247,36	59	6,67
		Σ Ft		163,79	55	5,81
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	8,35	139,17	56	5,93
		Σ Ft		140,34	57	6,11
	20-100 ha	Σ fő	5,62	122,01	52	4,94
		Σ Ft		123,23	53	5,07
	100-300 ha	Σ fő	4,78	137,87	58	6,35
		Σ Ft		135,61	58	6,47
	300< ha	Σ fő	14,62	184,24	69	17,64
		Σ Ft		228,66	74	16,40
	Összes üzemkategória	Σ fő	19,46	114,95	49	4,68
		Σ Ft		117,48	53	5,42

Megjegyzés:

*Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Magánszemélyek és nem magánszemélyek esetében a Hoover index alapján meghatároztam, hogy az AKG támogatás hány százalékát kellene átcsoportosítani a területegységek között, hogy a területi megoszlása egyenletes legyen. A nem magánszemélyek minden üzemkategóriában nagyobb területi egyenlőtlenséget eredményeztek a magánszemélyekhez képest. Az üzemméretek együttes vizsgálata esetén 17,18%-ot kellene átcsoportosítani a területi egységek között magánszemélyek esetében. Nem magánszemélyek közötti a támogatások 19,46%-át kellene átcsoportosítani a területi egységek között. Mindkét igénylő típus között a 300 hektár feletti igénylések eredményezik a legnagyobb egyenlőtlenséget.

A Herfindahl–Hirschman -index (HHI) vizsgálat keretében a gazdasági koncentrációt kvantifikáltam. Egy specifikus minimalizált érték, 56,82, lett meghatározva, ami azt mutatja, hogy a járáások közötti egyenlő forráselosztás esetén a HHI értéke 56,82-re csökkenne. **Az analízis során az is nyilvánvalóvá vált, hogy a birtokméret növekedésével párhuzamosan az egyenlőtlenség is szignifikánsan növekszik.** A legmagasabb HHI érték a 300 hektárnál nagyobb üzemméreteket esetén található, különösen a magánszemélyek kategóriájában, amely a legnagyobb területi egyenlőtlenséget mutatja. Az üzemméretkategóriák összesítésével végzett vizsgálat során a koncentráció kevésbé volt szembeötlő, azonban ebben a kontextusban a magánszemélyek esetében még mindig magasabb szintű egyenlőtlenség volt megállapítható. A HHI, mint koncentrációra és diverzitásra utaló indikátor, kulcsfontosságú jelentőséggel bír a pénzügyi források járáások közötti elosztásának²² megértésében és értelmezésében, valamint potenciálisan

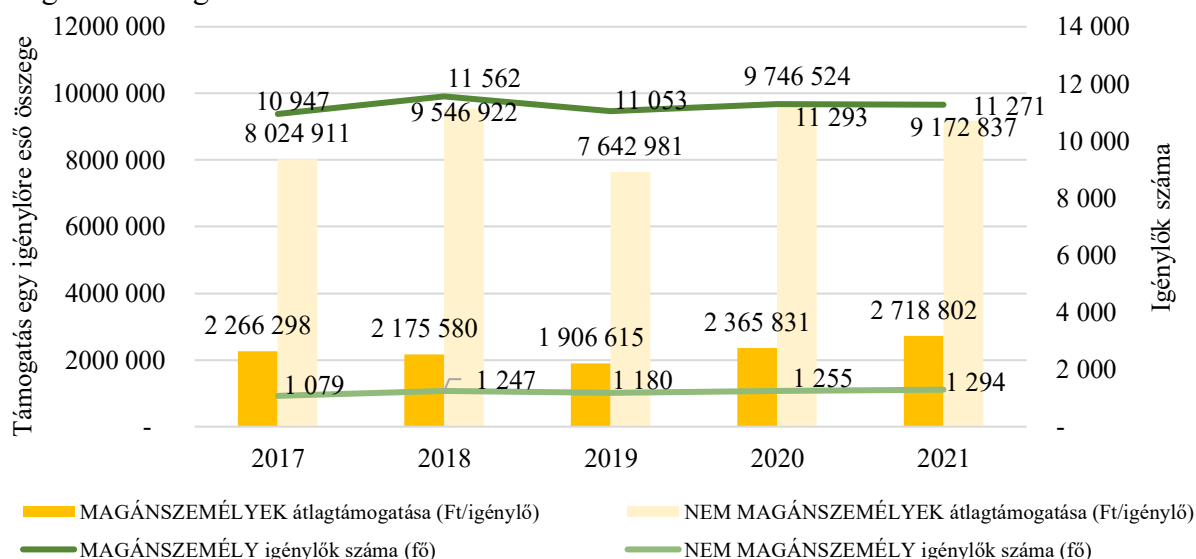
²² A támogatási rendszer országosan egységes és független a területi adottságoktól, a kedvezőtlen adottságú területek ugyanolyan mértékben részesülnek a támogatásban, mint a jó adottságú területek.

segíthet azonosítani azokat a területeket, ahol a politikai intervenció és a támogatáspolitikai szabályozások további finomítása szükséges lehet a jövőbeli egyenlőtlenségek mérséklése érdekében.

A Súlyozatlan Gini-együttható használatával kalkuláltam a tökéletes egyenlőséget (0%) és a maximális koncentrációt (100%). Az igénylők átlagos számát és a nekik fizetett támogatások összegét szeparáltan elemezve azonosítottam a *magánszemélyek* és *nem magánszemélyek* Súlyozatlan Gini-együtthatóját. Az eredmények általában az 50%-ot közelítik - jelentős a területi egyenlőtlenség - minden igénylő típus és birtokméret esetében. Kiemelkedően magas, mintegy 90% körüli értékkel jellemezhető a 300 hektár feletti birtokmérettel rendelkező *magánszemélyek*. Az ilyen magas Gini-együttható, különösen a 300 hektár feletti birtokok esetében, jelentős koncentrációt és egyenlőtlenséget mutat a támogatási összegek elosztásában.

A Duál-mutató alkalmazásával egy mélyreható elemzést végeztem, amelynek során meghatároztam, hogy az átlag feletti értékek átlaga hányszorosa az átlag alatti értékekének. Az elemzés fókuszában azok az adatok álltak, amelyek lehetővé tették a támogatások és az igénylők száma közötti reláció számszerűsítését és összehasonlítását. Az adatok túlnyomó részben hasonló mintázatot mutattak, azonban egy kivételt képezett: a *nem magánszemélyek* 300 hektár feletti birtokkategóriája. Ebben a kategóriában a Duál-mutató 17,64-re emelkedett az igénylők, illetve 16,4-re a támogatási összegek szempontjából. Ezen értékek rávilágítanak arra, hogy ebben a konkrét birtokkategóriában milyen mértékű volt az egyenlőtlenség az átlag feletti és alatti értékek között. Fontos megemlíteni, hogy a jogcím széles körű igénylése megfigyelhető volt, ami a támogatásmaximalizálás stratégiájának tudható be. Ez a stratégia a legnagyobb lehetséges támogatási összegek elérésére törekszik, optimalizálva a rendelkezésre álló forrásokat a támogatások maximális kihasználása érdekében.

Pearson-féle korrelációs elemzés során azt vizsgáltam, hogy van-e összefüggés a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között, valamint, hogy ez az összefüggés mennyire erős. Az adatokat a MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai alapján (19. ábra) vettem figyelembe, amelyek tartalmazták az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatási összeget.

19. ábra AKG támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A 2017-es adatok szerint 10947 *magánszemély* igénylő átlagosan 2,2 millió forint támogatást kapott, míg 2021-ben 11217 igénylőre átlagosan 2,7 millió forint jutott. Ezzel szemben a *nem*

magánszemélyek igénylőinek száma 1097-ről 1294-re emelkedett, és az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 8 millió forintról 9,1 millió forintra növekedett. Az öt éves támogatási ciklus kifizetéseinek eltérését a forint-euró átváltás és a kifizetések esetleges időbeli csúszása okozza. A *magánszemélyek* esetében az egy igénylőre eső támogatás összege is növekedett, míg a nem *magánszemélyeknél* ennél még nagyobb növekedés volt tapasztalható. Ez az információ fontos jelzést ad arra vonatkozóan, hogy a támogatások terén a nem *magánszemélyek* számára jelentős mértékű növekedés történt, és az egy igénylőre eső támogatási összegek is magasabbak lettek. Ugyanakkor érdemes további részletes elemzéseket végezni és más tényezőket is figyelembe venni annak érdekében, hogy teljes képet kapjunk a támogatási rendszer alakulásáról és az esetleges kapcsolatokról a különböző igénylők és a támogatási összegek között. Első lépésként a *magánszemély* én *nem magánszemély* támogatást igénylők számát viszonyítottam egymáshoz. Erős pozitív korrelációt kaptam, $r=0,76$ értékkel. Megállapítható, hogy a *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők közötti kapcsolat erős, de nem annyira mérvadó, mint a többi jogcím esetében. Véleményem szerint az eredményt a jogcím szigorúbb feltételrendszere és a több éves kötelezettsége magyarázza. A vizsgálat további szakaszában az egy igénylőre eső támogatási összegeket elemeztem. Ez esetben ($r=0,55$) közepes korrelációt kaptam, amely szinkronban van a fenti elképzeléssel. Ez a korrelációs érték azt sugallja, hogy van egy közepes mértékű, de még mindig meglehetősen erős kapcsolat a két változó között, ahol az egyik változó növekedése a másik változó növekedésével jár együtt.

Trendelemzés eredménye: A trendfüggvény felvétele excel táblázatkezelő segítségével történt, és a vizsgált függvény típusok közül (lineáris, exponenciális, logaritmikus, hatvány és másodfokú polinom) a polinomiális bizonyult a legmegfelelőbbnek ($y=115397x^2-582856x+3E+06$; $R^2=0,8749$). A trendfüggvény alapján 2017-től csökkentek a kifizetések, 2019 évtől kezdődően a kifizetések növekvő tendenciát mutattak. Az eltéréseket a kifizetési anomáliák okozták a *magánszemély* igénylők esetében, illetve a forint-euró árfolyam is hatással volt a folyamatra. *Nem magánszemélyek* esetében megközelítően azonos adatokat kaptam, amely a kifizetések kiegyenlítetttségét mutatja. Trendfüggvény alapján enyhe növekedés prognosztizálható. A leginkább illeszkedő polinomiális függvény értéke $y=-13137x^2+328366x+8E+06$; $R^2=0,1772$.

Keresztábra elemzés (10. Melléklet) eredményei alapján észrevehető, hogy a *magánszemélyek* között a kisebb üzemméretű gazdaságok jelentős túlsúlyban vannak. A támogatást igénylő *magánszemélyek* 72,2%-a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodik. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában csak 24,6%, a 100-300 hektár kategóriában pedig mindössze 3,1% található meg. A legnagyobb területen gazdálkodók (300 hektár felett) aránya még ennél is alacsonyabb, mindössze 0,1%.

A *nem magánszemélyek* között is csökkenő tendenciát figyelhetünk meg. Az ő esetükben alulreprezentáltak a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár), mindössze 35,5% található ebben a kategóriában. A 20-100 hektár kategóriában az igénylők 41,1%-a található, a 100-300 hektár kategóriában pedig 18,7%. A legnagyobb területen gazdálkodók (300 hektár felett) aránya 4,7%. A támogatás 300 hektár feletti csökkenése a támogatás intenzitása miatt realizálódik, mivel 300-1200 hektár között a támogatás 85%-át, míg 1200 hektár felett csupán 50%-át kaphatják meg a támogatásra jogosultak. A szabályozást birtokszétosztással kerülték ki a korábbi években. **A koncentrációt elfedő folyamat fokozódása nem várható, mert a 2022-ben induló új felhívásból kikerült a támogatás csökkenő intenzitása. Meglátásom szerint ez a nagy és óriás birtokméretű támogatást igénylők nagyobb forrásfelhasználását fogja eredményezni, elvonva a többi igénylőtől a forrásokat. A birtokkoncentráció általi támogatásmaximalizálás fokozódni fog.** Az adatok részletes elemzése azt mutatja, hogy az üzemméret jelentős különbségeket eredményez a támogatások igénylésében a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* között. Az adatok alapján látható, hogy a kisebb gazdaságok, amelyeket főként *magánszemélyek* működtetnek, túlsúlyban vannak a támogatások igénylésében. Ez azt jelenti,

hogy a kisebb méretű gazdaságokban dolgozó *magánszemélyek* nagyobb arányban igénylik és kapják meg a támogatásokat. Ellenben a nagyobb területen gazdálkodó gazdaságok, amelyeket többnyire *nem magánszemélyek* vagy nagyobb vállalatok működtetnek, dominálnak a *nem magánszemélyek* között a támogatások igénylésében. Ezek a különbségek a gazdasági és jogi környezet, valamint a támogatási programok sajátosságai és feltételei miatt alakulnak ki. A kisebb gazdaságok, amelyeket *magánszemélyek* működtetnek, gyakran több támogatásra szorúlnak a fenntartható működéshez, míg a nagyobb gazdaságok, amelyeket *nem magánszemélyek* irányítanak, lehetőségeik alapján nagyobb mértékű támogatásokat igényelhetnek. Ezek az adatok kiemelik az üzemméret szerepét a támogatások igénylésében és megoszlásában, és felhívják a figyelmet a különböző gazdasági szereplők támogatáshoz való hozzáféréseinek egyenlőtlenségére.

5.2.4 Ökológiai gazdálkodás

Az ökológiai gazdálkodás Abayné és társai szerint (2002) túlélési esélyt nyújt a piaci versenyben lemaradó kiscgazdaságok számára azáltal, hogy egy sajátos igényt kielégítő keresletet tud kielégíteni. A jogcím tipikusan nem a nagygazdaságok támogatása, illetve a szigorú többletellenőrzés miatt nem a kontrollálatlan kiscgazdaságok forrása, melyek Lakner (2021) szerint fajlagosan nagyobb környezetterhelést eredményeznek a közepes gazdaságoknál. A jogcímet 2015-ben és 2017-ben hirdette meg a MÁK pályázat keretében. A nyertes pályázók 2016.01.01-től és 2018.01.01-től vállalhattak kötelezettséget a támogatás iránt. A sorozatos adatkéréseim során a jogcímre vonatkozó adatkéréseimet is sorozatosan megtagadták arra való hivatkozással, hogy a Közzétételi listák tartalmazzák az általam kért adatokat. Így nem voltak elérhetőek számomra az egyes földhasználati kategóriák szerinti támogatási adatok, ezért a jogcímet összesítve tudtam feldolgozni. A birtokkoncentráció és üzemméret vizsgálat szempontjából nem volt akadályozó tényező a közérdekű adatszolgáltatás megtagadása. Az *Ökológiai gazdálkodás támogatása* jogcím az *AKG*-hoz hasonlóan kiemelt támogatási forma a támogatásmaximalizálás szempontjából. Bizonyos esetekben a termelési jövedelmet többszörösen meghaladó földalapú támogatási összegek jellemzőek, amelyek birtokkoncentrációt generálnak, és elvonják a forrásokat a kis-, és közepes méretű gazdaságoktól.

A **jogcím célja** a Felhívás szerint a biológiai sokféleség fenntartása és növelése, a természetes önszabályozó folyamatok erősítése, a talaj biológiai állapotának védelme és javítása, a növényvédőszeres szakszerűtlen használatából és a helytelen tápanyag-gazdálkodásból eredő kedvezőtlen környezeti hatások csökkentése, és az élelmiszerbiztonság garantálása. A támogatással érintett területek esetében a minimális méret 0,25 hektár minden földhasználati kategória esetében, és összesen legalább 1 hektár igénylésnek kell lennie. A támogatást igénylő személy vagy vállalkozás vállalja, hogy a támogatott területeken az érvényes kötelezettségvállalás időtartama alatt érvényes szerződéssel rendelkezik egy olyan hazai akkreditált ökológiai tanúsító szervezettel, amely a naptári év minden napjára kiterjed. Az *Ökológiai gazdálkodás támogatásában* érintett területet nem lehet ugyanabban az időszakban bevonni az *Agrár-környezetgazdálkodási támogatásba*. A támogatás kérelmezőjének a kötelezettségek ellenőrzése érdekében a gazdaság egész területén a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevétele szabályait meghatározó 9/2015. (III. 13.) FM rendelet szerinti gazdálkodási naplót naprakészen kell vezetnie. Az összes tevékenységet, beleértve a növényvédelmi kezeléseket (permetezési napló), az állatállomány változásait (havi jelentés), és a szervezetrágya mérleg nyilvántartását (éves mérleg) a támogatást igénylőnek rögzítenie kell a gazdálkodási naplóban, amelyet minden év január 1-jétől december 31-ig tartó időszakra vonatkozóan folyamatosan kell vezetni, az adott támogatási időszakra vonatkozóan érvényes kitöltési útmutató alapján. A kötelező földhasználati bejelentkezésen túl tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni minden évben, illetve a felhívásban szereplő növényfajtákat természet. Minden tevékenységet és input anyagbeszerzést a tanúsító felé be kell jelenteni, amely engedélyt vagy tiltást is eredményezhet. Szántó esetében kettő év, ültetvény esetében három év az átállási időszak. A jogcím tiltja a

hagyományos növényvédőszeres és műtrágyák használatát, melyek túlzott gyomosodást eredményeznek a támogatásorientált gazdaságokban. Legtöbb esetben termelés nincs, egyedüli cél a releváns kötelezettségek teljesítése. Az átállás alatti időszak támogatás mértéke közel duplája az átállt státuszúhoz képest (9. táblázat).

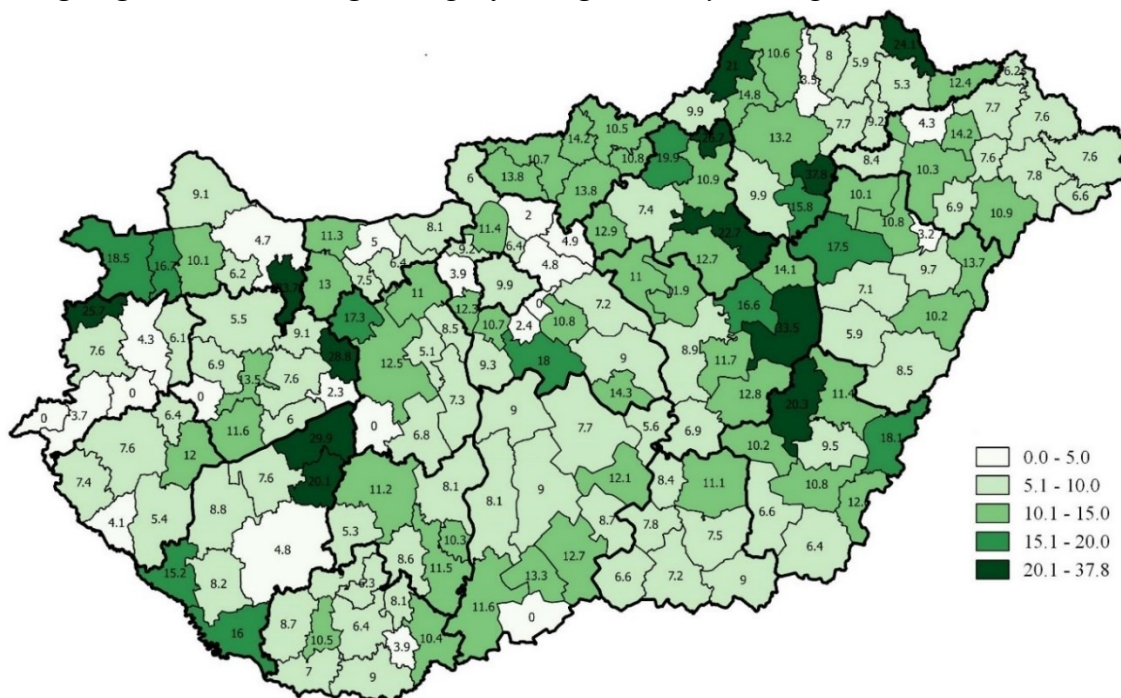
9. táblázat: Ökológiai gazdálkodás támogatási összegei

Földhasználati kategória	Támogatás mértéke (€/ha/év)	
	Átállás alatt	Átállt
Szántó	242	172
Zöldség	516	366
Almafélék	1040	802
Szőlő	843	674
Egyéb gyümölcs	734	568
Gyepgazdálkodás- kaszálás	84	84
Gyepgazdálkodás- legeltetés	147	147

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A KSH adatai alapján 2015 év 129735 hektárjához képest 2022 évre 325729 hektárra nőtt a tanúsított terület. A termelők száma 1971-ről 5129-re nőtt. A tanúsított és támogatást is igénylő gazdálkodók között 3021 *magánszemély* és 534 *nem magánszemély* volt. A támogatási összeg a *magánszemélyeknél* 4,5 milliárd Ft, a *nem magánszemélyeknél* 2,8 milliárd Ft volt. A támogatásmaximalizálás szempontjából elterjedt az *AKG* és *ÖKO* támogatások pályázati ciklusonkénti variálása a nagyobb támogatás elérésének céljából. **Véleményem szerint a gazdálkodói szám vissza fog esni a 2025-ben induló új pályázatban, az előzőekben felvázolt elképzelésem miatt.**

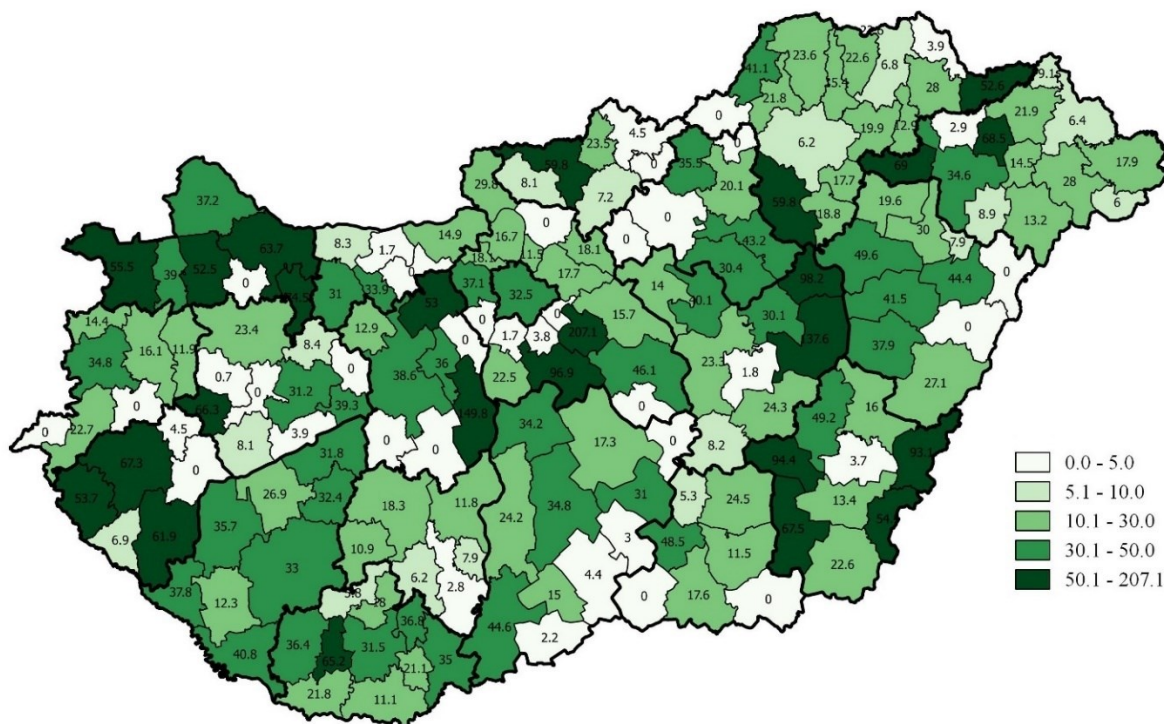
A Magyar Államkincstár (MÁK) Közzétételi lista-adatainak alapos és részletes elemzése során az elmúlt hat év tendenciáit vizsgáltam meg (ld. 11. Melléklet). Ezen adatok összegyűjtésével egy átlagos képet kaptam a magyarországi földterületek igénylési tendenciáiról. A 20. ábra mutatja be az *Ökológiai gazdálkodás támogatást igénylő magánszemélyek* átlagos területhasználatát.

20. ábra: Ökológiai gazdálkodás támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználat Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A vizsgálat eredményeképpen hat járásban egyáltalán nem történt területi igénylés ebben az időszakban. A Tiszaújvárosi járásban az átlagos igényelt terület nagysága 37,8 hektár volt, ami kiemelkedik az összes többi járáshoz képest. Tekintettel arra, hogy a Tiszaújvárosi járásban főként szántóföldi növénytermesztéssel foglalkoznak, saját tapasztalatom - primer kutatásommal támasztom alá - alapján az igénylés mögötti fő indok a támogatások maximalizálása. Az 5-10 hektáros kategóriába tartozik a legtöbb (78 db) járás. Az 5-10 hektáros területi kategória gyakorisága több okra is visszavezethető, például a területek gazdálkodásához szükséges erőforrások, a támogatási rendszerek, vagy akár a földrajzi adottságok is közrejátszhatnak ebben. Emellett az is feltehető, hogy ezen területek mérete optimális a kisebb és biogazdaságok számára, mivel elegendő területet biztosítanak a hatékony mezőgazdasági műveléshez, de mégis kezelhető méretűek. A 78 járás, mely ebben a kategóriában helyezkedik el, önmagában is jelzi, hogy milyen fontos szerepet játszik ez a méretkategória a magyar agrárstruktúrában, és milyen gazdasági, társadalmi és környezeti tényezők alakíthatják a földhasználati mintázatokat az országban. Nem *magánszemélyek* (21. ábra) tekintetében 24 olyan járás volt az országban, ahol egyáltalán nem regisztráltak igénylést ebben a csoportban, ami arra utal, hogy ezekben a térségekben a *magánszemélyek* domináltak a földhasználatban, vagy más művelési és gazdálkodási formák voltak előnyben.

21. ábra: Ökológiai gazdálkodás támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

15 járásban az igénylők által igényelt átlagos terület az 5 hektárig terjedő birtokkategóriába tartozott. Ez a kisebb terület lehetőséget biztosít kevésbé intenzív művelési módokra vagy speciális kultúrák termesztésére. További 18 járásban az igénylések az 5-10 hektáros kategóriában mozogtak. Ebben a kategóriában már nagyobb, összefüggő területek állnak rendelkezésre, amelyek a nagyobb volumenű gazdálkodásra is lehetőséget adnak. A 10-30 hektáros kategória a legtöbb járást, összesen 55-öt foglalta magába. Véleményem szerint ezekben a járásokban jellemzően intenzívebb gazdálkodási formák, nagyobb művelési területek és korszerűbb technológiák vannak jelen. Továbbá 39 járás igénylése esett a 50 hektárig terjedő kategóriába. A legnagyobb igénylési adatokkal rendelkező járások közül a Monori járás emelkedett ki, ahol az igénylések átlaga elérte a 207,1 hektárt. A legnagyobb birtokkategóriában az állattartók voltak túlsúlyban. Véleményem szerint ennek oka az, hogy a támogatásoknak köszönhetően a

nagyobb területtel rendelkező állattartó gazdaságok többlettámogatást kaphatnak, amely jól magyarázza a támogatásmaximalizálás jelenségét ebben a szektorban.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

A *magánszemélyek* és *nem magánszemélyek* körében a Hoover index segítségével került meghatározásra (10. táblázat), mennyi az *Ökológiai gazdálkodás támogatásának* az a százaléka, amelyet a területegységek között kellene újra elosztani ahhoz, hogy a támogatások területi megoszlása egyenletessé váljon.

10. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (ÖKO)

Ökológiai gazdálkodás támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl- Hirschman- index*	Súlyozatlan Gini- együttható (%)	Duál- mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	6,57	150,62	53	5,10
		Σ Ft		149,17	54	5,10
	20-100 ha	Σ fő	7,00	138,38	57	6,18
		Σ Ft		142,21	58	6,61
	100-300 ha	Σ fő	7,87	575,09	87	-
		Σ Ft		665,69	88	-
	300< ha	Σ fő	0,99	3750,00	99	-
		Σ Ft		3788,00	99	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	15,18	144,63	53	5,00
		Σ Ft		141,50	55	5,63
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	16,08	150,74	55	5,50
		Σ Ft		170,90	60	6,73
	20-100 ha	Σ fő	7,57	206,33	66	9,42
		Σ Ft		224,59	69	10,71
	100-300 ha	Σ fő	6,16	317,34	82	45,60
		Σ Ft		329,37	82	65,57
	300< ha	Σ fő	6,76	795,80	92	-
		Σ Ft		854,60	93	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	24,69	159,03	55	5,37
		Σ Ft		237,24	70	11,37

Megjegyzés:

*Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A *magánszemélyek* esetében megfigyelhető volt, hogy a birtokméret növekedésével párhuzamosan emelkedett a területi egyenlőtlenség mértéke, míg a 300 hektáros üzemkategóriában ez az arány csökkenést mutatott, csupán 0,99%-ot. Az üzemméretek együttes vizsgálata esetén 15,18%-ot kellene átcsoportosítani a területi egységek között. A *nem magánszemélyek* körében a legmagasabb szintű egyenlőtlenség a 0-20 hektár feletti gazdaságok esetében volt megfigyelhető. Ahhoz, hogy egyenletes területi eloszlású legyen a támogatás, a támogatások 16,08%-át lenne szükséges átcsoportosítani a különböző területegységek között. Az egyenlőtlenség mértéke jelentősen koncentráltabbá vált, amikor a négy üzemkategóriát együttesen elemeztem, az egyenlőtlenség mértéke 24,69% volt.

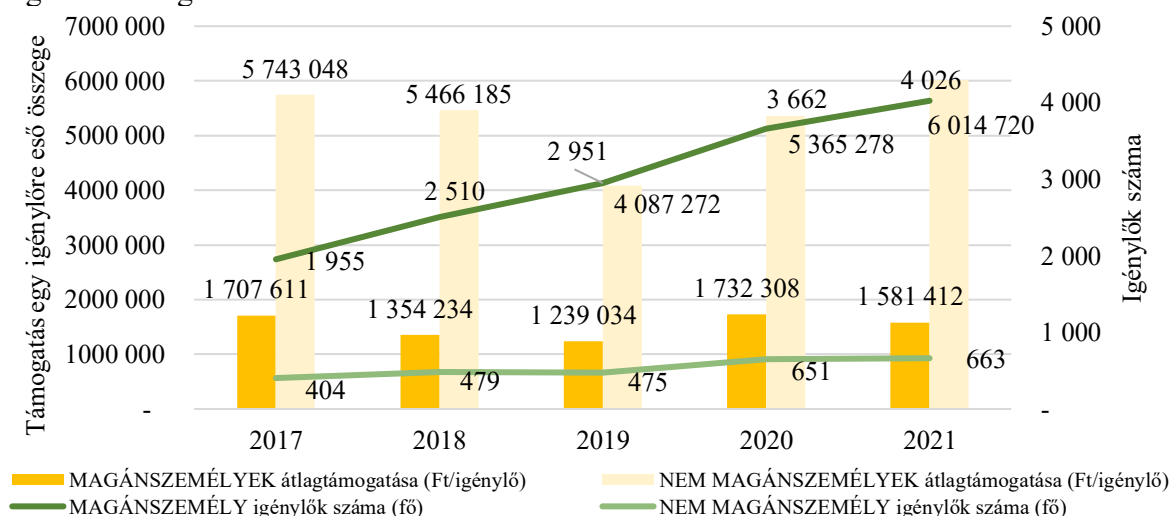
A Herfindahl–Hirschman -index (HHI) vizsgálat során a fókusz a koncentráció mértékének kiszámításán volt. Meghatároztam egy minimális értéket, amely 56,82, és ez az érték azt reprezentálja, hogy egy ideális, minden járás között egyenlő forráselosztás esetén a HHI 56,82 lenne. Észrevehető, hogy a támogatási összegek koncentrációja markánsabb, mint az igénylők száma, kivéve a 0-20 hektáros üzemméretű *magánszemélyek* esetét. Az igénylők típusától

függetlenül, a 100 hektár feletti méretkategóriákban észlelhető a jelentősebb koncentráció. A *magánszemélyeknél* a koncentráció háromszorosára, míg a *nem magánszemélyeknél* négy- vagy ötszörösére növekszik. A legnagyobb támogatási összeg a 300 hektár feletti gazdaságok bevételei között figyelhető meg. Az üzemkategória nélküli vizsgálat során, a koncentráció kevésbé nyilvánvaló, de még ebben az esetben is megfigyelhető a *nem magánszemélyek* által realizált, nagyobb arányú forrásfelhasználás. Ezen belül is különbségek lehetnek az egyes méret- és típuskategóriák között, amelyek azt sugallják, hogy a források elosztása szignifikánsan eltérhet az egyes szegmensek között.

A Súlyozatlan Gini-együttható alkalmazásával számszerűsítettem a teljes egyenlőséget (0%) és a maximális koncentrációt (100%). Külön-külön elemzést végeztem az átlagosan érintett igénylők számára és a részükre kifizetett támogatások összegére vonatkozóan, hogy megállapítsam a *magánszemélyek* és *nem magánszemélyek* Súlyozatlan Gini-együtthatóját. Megfigyelhető, hogy a teljes koncentrációhoz közelítő adatok a 300 hektárnál nagyobb üzemméretek esetén találhatók. A Gini együttható vizsgálatokor is megállapítható a forráskoncentráció, ami ebben az esetben különösen a nagy és óriási birtokméretekre volt jellemző, és amely a birtokkoncentráció révén következett be. A legkisebb mértékű egyenlőtlenség a 100 hektárnál kisebb területű igénylőknél volt észlelhető.

A Duál-mutató használatával azonosítottam és értékeltem, hogy az átlag feletti értékek átlaga milyen mértékben haladja meg az átlag alatti értékeit. Az analízis során a Duál-mutatószámok különös figyelmet kaptak, különösen a 100-300 hektár birtokméretű *nem magánszemélyek* adatai terén. Ebben a kategóriában a mutató 45,60 volt az igénylők oldaláról, míg a támogatások tekintetében 65,57. A 100-300 hektár közötti birtokméretű *nem magánszemélyek* esetében a mutatószámok kiemelkedően magasak, amelyek azt sugallják, hogy ebben a kategóriában az átlag feletti értékek átlaga markánsan magasabb, mint az átlag alatti értéké. **Továbbá, a vizsgálat során megállapítható volt, hogy az egyenlőtlenség mértéke fokozódik a birtokméret növekedésével.** Ezt az összefüggést nem csak az abszolút adatok, hanem a Duál-mutatószámok is alátámasztják, melyek tendenciát mutatnak a növekedés irányába a birtokméret növekedésével összhangban.

Pearson-féle korrelációs elemzés során azt vizsgáltam, hogy van-e összefüggés a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között, valamint, hogy ez az összefüggés mennyire erős. Az adatokat a MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai alapján (22. ábra) vettem figyelembe, amelyek tartalmazták az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatási összeget.

22. ábra: ÖKO támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

Az 2017-es adatok szerint 1955 *magánszemély* igénylő átlagosan 1,7 millió forint támogatást kapott, míg 2021-ben ez a szám 4026 igénylőre és átlagosan 1,5 millió forint támogatásra változott. Ez azt jelenti, hogy a *magánszemélyek* átlagosan alacsonyabb támogatást kaptak 2017-hez képest, bár az igénylők száma növekedett. A *nem magánszemélyek* igénylőinek száma 404-ről 663-ra emelkedett az időszakban, és az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 5,7 millió forintról 6 millió forintra növekedett. Tehát a *nem magánszemélyek* átlagosan magasabb támogatást kaptak az időszakban, és az igénylők száma is növekedett. Ennél a jogcímnél is, az *AKG*-hoz hasonlóan az öt éves támogatási ciklus kifizetéseinek eltérését a forint-euró átváltás és a kifizetések tárgyévét követő csúszása okozza. A vizsgálat során az évenkénti támogatást igénylők számát viszonyítottam egymáshoz. Nagyon erős pozitív korrelációt kaptam $r=0,96$ értékkel. Véleményem szerint a *magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények szorosan összefüggenek a *nem magánszemélyek* által benyújtott igényekkel. **Ez arra utal, hogy a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* támogatási kérelmei esetenként egy érdekkörhöz tartoznak (közeli rokonságban élő személyek *magánszemélyként* és gazdasági társaságként is nyújtanak be támogatási igényt úgy, hogy egy családhoz tartoznak), elfedve a birtokkoncentrációt.** A vizsgálat következő fázisában a támogatási igényeket elemeztem, konkrétan az egy igénylőre eső támogatási összegeket vizsgáltam részletesebben. Ez esetben ($r=0,70$) közepes korrelációt kaptam, amely azt jelenti, hogy a két vizsgált változó között pozitív irányú kapcsolat van. Az eredmény szintén a birtokkoncentráció feltételezését vonja maga után.

Trendelemzés során a trendfüggvény felvétele *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők esetében is hasonlóan alakult. Polinomiális függvénnyel jellemezhető az adatsor. *Magánszemélyek* esetében $y=72388x^2-421761x+2E+06$; $R^2=0,3935$, *nem magánszemélyek* esetében $y=322109x^2-2E+06x+7E+06$; $R^2=0,6681$ a trendvonal egyenlet. A trendfüggvény lefutása azt mutatja, hogy 2017 és 2019 között csökkent az egy igénylőre jutó támogatási összeg mind a *magánszemélyek*, mind a *nem magánszemélyek* tekintetében, a következő években (2019 és 2021 között) viszont növekedés volt tapasztalható.

Keresztábra (ld. 12. Melléklet) elemzés eredményei alapján észrevehető, hogy a *magánszemélyek* között a kisebb üzemméretű gazdaságok jelentős túlsúlyban vannak. A támogatást igénylő *magánszemélyek* 86,6%-a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodik. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában csak 12,7%, a 100-300 hektár kategóriában pedig mindössze 0,6% található meg. A *magánszemélyek* között egyetlenegy 300 hektárnál nagyobb birtokméretű igénylő található. A *nem magánszemélyek* esetében is fordítottan arányos a birtokméret és az igénylők száma. Az ő esetükben alulreprezentáltak a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár), mindössze 57,9% található ebben a kategóriában. A 20-100 hektár kategóriában az igénylők 32,9%-a található, a 100-300 hektár kategóriában pedig 7,9%. A legnagyobb területen gazdálkodók (300 hektár felett) aránya 1,3%. **Az adatok részletes elemzése azt mutatja, hogy az üzemméret jelentős különbségeket eredményez a támogatások igénylésében a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* között.** Az adatok alapján látható, hogy a kisebb gazdaságok, amelyeket főként *magánszemélyek* működtetnek, túlsúlyban vannak a támogatások igénylésében. A jogcím magas élőlétszáma eredményezi a nagygazdaságok alacsony szintjét, mivel a támogatási feltételek nem teljesíthetők az ipari mezőgazdaságra jellemző nagyüzemi gépesítettséggel és precíziós technológiákkal annak ellenére, hogy egyes kutatások (pl. Westbury et al., 2011; Dabkiene et al., 2021) a nagygazdaságok környezetkímélőbb gazdálkodási módját állapították meg a technológiai fejlettség révén.

5.2.5. Szálas fehérjenövény támogatás

A jogcím a földalapú támogatások kedvelt kiegészítő támogatása a támogatást igénylők között. Az előírások átfedése révén nem kötelező külön vállalatoknak megfelelni, emiatt kiegészíthető a

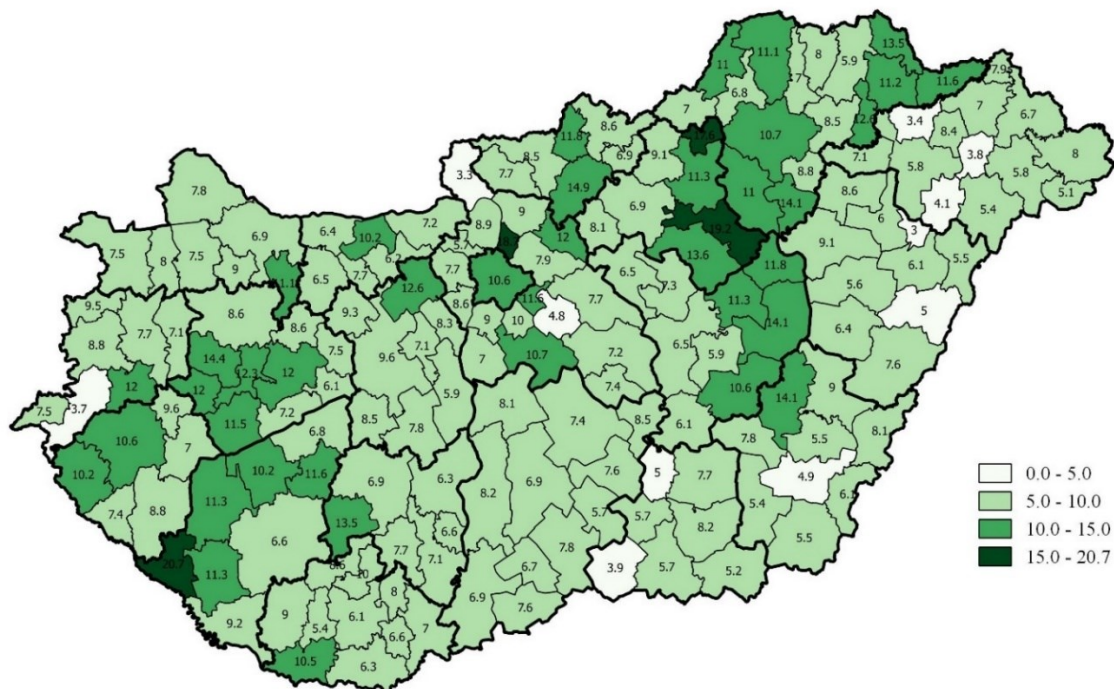
TERA, Zöldítés, AKG vagy *ÖKO* támogatás is a szálas fehérjenövényekkel. A termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól szóló 9/2015. (III. 13.) FM rendeletben szereplő *Szálas fehérjenövény támogatás* előírásai a passzív gazdálkodás sikeres jogcíme. A támogatás igénybevételére az a mezőgazdasági termelő jogosult, aki a jogszabályban meghatározott²³ növényt termeszt, meghatározott mennyiségű és igazolt eredetű hektáronkénti minimális szaporítóanyagot felhasznált a vetéshez, a többéves művelésre alkalmas kultúra a támogatási kérelmében bejelentett tábla legalább 80%-án összefüggő állományként jelen van. Továbbá, első éves kultúrában augusztus 1-jéig egyszeri, többéves kultúra esetén július 1-ig legalább kétszeri kaszálást végezzen. A növények többsége nitrogénmegkötőként lehetőséget biztosít a zöldítési kötelezettség teljesítésére, vagy *AKG* esetében teljes agrotechnikai mentességet biztosít.

A támogatásmaximalizálás eredményeképpen *TERA+*; *Zöldítés+*; *MTÉT szántó+*; *Szálas fehérjenövény támogatások* hektáronkénti összege meghaladja a 250 ezer forintot. Az AM tájékoztatása szerint 2012 és 2016 között átlagosan közel 150 ezer hektáron termeltek lucernát a gazdák, 2017-ben a terület nagysága alig maradt el a 200 ezer hektártól, 2018-ban pedig meg is haladta azt. 2016-ban mindösszesen 9413 *magánszemély* igényelt *Szálas fehérjenövény támogatást* 2,1 milliárd forint összegben (ld. 13. Melléklet). Többségében (8599 fő) 0-20 hektár területi kategóriában igényeltek. 2021-re 14145 főre nőtt az igénylők száma. A támogatás összege 2,9 milliárd forint volt, amely betudható a Forint gyengülésének. 2016-os bázisévhez képest a 100-300 hektár közötti igénylők száma 172%-kal nőtt. Megállapítható a támogatás koncentrációja a nagygazdaságok esetében. A *nem magánszemély* igénylők száma 1152-ről 1802-re nőtt, a támogatás teljes összegének jelentős csökkenésével, amely a kisebb méretű farmok igényléseinek köszönhető. Csökkentek a 100 hektár feletti gazdaságok igénylései öt év vonatkozásában. Legnagyobb csökkenés a 300 hektár feletti igénylőknél történt. Utóbbiban a támogatás összege 1,8 milliárd forintról 1,6 milliárd forintra mérséklődött.

Bázis viszonyszám eredménye: A 2016-os bázisévhez képest jelentős változás állapítható meg az igénylők és az üzemméretek között is. A 2015 évtől bevezetett jogcím 2016 évben került kifizetésre, emiatt választottam bázisévnak. A *magánszemélyek* között mind a három üzemkategóriában - 300 hektár felett nem volt igénylő - nőtt az igénylés. A 0-20 hektárt igénylő gazdálkodók száma 127%-144%-149%-152%-150% növekedést mutatott. A 20-100 hektár kategóriában 115%-146%-155%-172%-152% volt a növekedés. A 100-300 hektár üzemkategóriában jelentősen megnőtt az igénylők, 16 főről nőtt 28 főre. *Nem magánszemély* támogatást igénylők *Szálas fehérjenövény támogatásigénylés* is pozitívan változott a 100 hektár alatti kategóriában. A 0-20 hektár igénylők között 2016 évhez képest 185%-ra változott az igénylés 2020-ra. A 20-100 hektár kategória 116%-132%-139%-150% változást eredményezett. 100-300 hektár között stagnálás volt kimutatható, annak ellenére, hogy 2017 év jogcímet érintő kifizetései csökkentek, ezáltal csökkenés (89%) jelentkezett, amely érték figyelmen kívül hagyható. A 300 hektár feletti igénylés lecsökkent a bázis évhez képest 2020-ra 38%-ra. Az adatok tanúsága szerint nem volt olyan járás, ahol ne lettek volna *magánszemélyek* igénylők (23. ábra). Kiemelkedően magas, 15 hektár feletti területigényeket figyeltem meg a Csurgói járásban, ahol átlagosan 20,7 hektár, a Dunakeszi járásban 18,7 hektárral, a Bélapátfalvai járásban 17,6 hektárral, és a Füzesabonyi járásban 19,2 hektárral. **Ezek a járások jellemzően szántóföldi növénytermesztésre specializálódtak, saját tapasztalatom alapján úgy vélem, hogy az igénylések mögötti fő mozgatórugó a támogatások maximalizálása volt. Megfigyeléseim**

²³ Lucerna széna, lucerna erjesztett takarmány, lucerna zöldtakarmány, komlós lucerna, sárkerek lucerna, tarkavirágú lucerna, takarmánylucerna, bíborhere, fehérhere, korcshere, vöröshere, alexandriai here, legány féle keverék, borsós kukoricacsalamádé, borsós napraforgó-csalamádé, szarvaskerep, baltacím, takarmánybaltacím, takarmány- (tavaszi) búkköny, pannonszöszös búkköny, rozsos szöszös búkköny, őszi búza pannon búkköny, átnőttlevelű szilfium, keleti kecskeruta, lósóka, csicsóka.

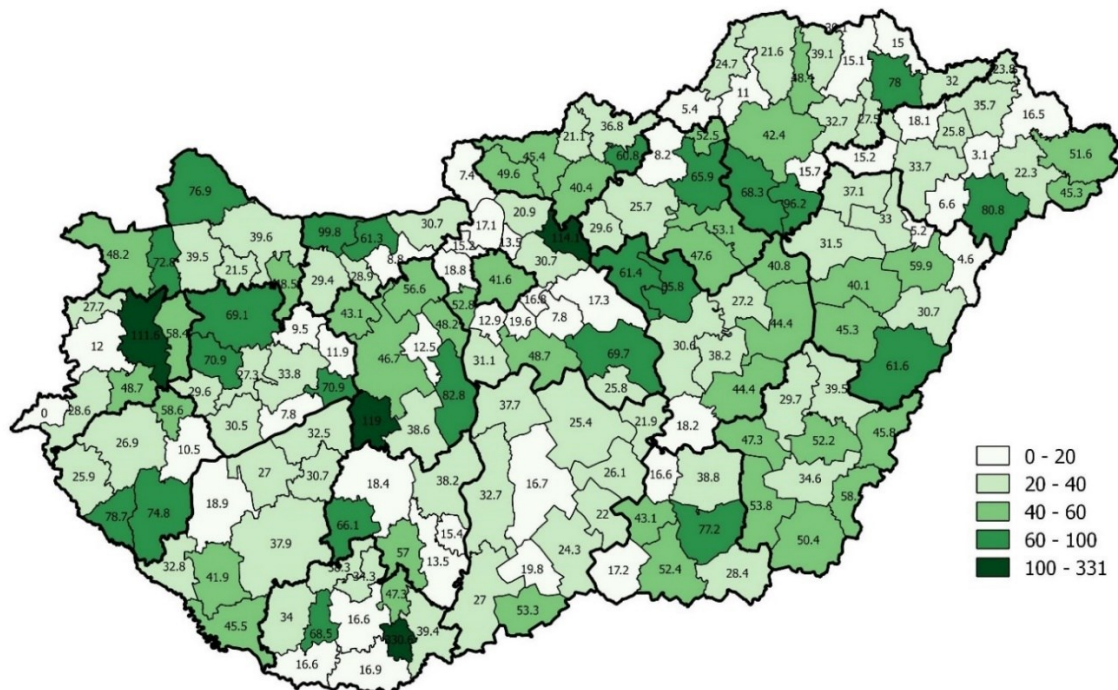
szerint az *AKG* igénylésekkel is jelentős az átfedés, amely erősíti a feltevést, hogy a támogatások maximalizálásának igénye az egyik leggyakoribb ok a nagyobb területigények mögött, ami egyben a passzív gazdálkodás gyakori előfordulását is mutatja ebben az időszakban.

23. ábra: Szálas fehérjenövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A *nem magánszemélyek* általi igénylések részletes elemzése során megállapítottam, hogy a Szentgotthárdi járás volt az egyetlen olyan terület, ahol nem került sor a jogcím igénylésére (24. ábra).

24. ábra: Szálas fehérjenövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Ugyanakkor néhány más járásban, mint az Aszódi (114,1 hektár), Sárvári (111,6 hektár), Enyingi (119 hektár) és Bólyi járásban (330,6 hektár) kiemelkedően nagy területeket igényeltek, ami az adott járásokban a szántóföldi növénytermesztés dominanciájára utal. Véleményem szerint ez azt sugallja, hogy az igénylések mögött a támogatások maximalizálásának szándéka áll, arra való tekintettel, hogy a támogatások kapcsolásának vizsgálatánál a leggyakrabban előforduló jogcím volt. Az összegzett adatokból továbbá az is kiderül, hogy a 42 járásban az átlagosan igényelt terület 20 hektár alatti. Ugyanakkor 64 járásban ez az átlagérték 20-40 hektár közé esik, 41 járásban 40-60 hektár között van és 23 járásban a 60-100 hektár közötti értéket mutatott. Az állattartók által benyújtott igénylések sajátossága az, hogy nem minden esetben egyeztek meg a specifikus jogcím szerinti igénylésekkel. Ez abból is adódhat, hogy az igénylők általános preferenciája miatt ez az adott jogcím volt a legkedveltebb közöttük. **Ezenfelül az elemzés során észleltem, hogy az AKG igénylésekkel jelentős az átfedés. Ez az átfedés megerősíti a feltevést, hogy a támogatások maximalizálása és a passzív gazdálkodás gyakori előfordulása határozza meg leginkább a nem magánszemélyek igénylési szokásait.** Továbbá ez esetben is igazolódik az MVH ellenőri munkám alatt tapasztalt támogatásintenzív jogcímkapcsolás, azaz támogatásmaximalizálás. Az első évi telepítési költség és az évenkénti 3-4 kaszálási költség a legalacsonyabb ráfordításigényű jogcímmé teszi a Szálas fehérjenövény támogatást. Saját tapasztalatom alapján úgy vélem, hogy az AKG támogatással való együttes igénylése a legjövödelmezőbb szántóföldi növénytermesztési jogcímmé teszi a támogatásmaximalizálás és passzív gazdálkodás szempontjából.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

Magánszemélyek és nem magánszemélyek esetében (11. táblázat) a Hoover index alapján meghatározásra került, hogy a Szálas fehérjenövény támogatás hány százalékát kellene átcsoportosítani a területegységek között, hogy a területi megoszlása egyenletes legyen.

11. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Szálas fehérjenövény)

Termeléshez kötött szálas fehérjenövénytermesztés támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl-Hirschman-index*	Súlyozatlan Gini-együttható (%)	Duál-mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	5,92	107,49	47	4,26
		Σ Ft		101,96	45	4,00
	20-100 ha	Σ fő	5,25	102,55	46	4,05
		Σ Ft		108,14	47	4,34
	100-300 ha	Σ fő	6,32	323,18	83	-
		Σ Ft		326,87	83	-
	300< ha***	Σ fő	-	-	-	-
		Σ Ft		-	-	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	11,45	104,51	46	4,16
		Σ Ft		98,03	44	3,90
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	8,09	92,30	41	3,50
		Σ Ft		98,06	44	3,89
	20-100 ha	Σ fő	6,43	96,91	45	4,10
		Σ Ft		98,49	46	4,38
	100-300 ha	Σ fő	6,14	139,56	62	10,03
		Σ Ft		141,29	63	12,73
	300< ha	Σ fő	15,66	439,75	88	-
		Σ Ft		605,35	90	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	18,45	88,91	40	3,35
		Σ Ft		110,17	50	5,24

Megjegyzés:

* Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

*** A hiányzó adatok esetében nem volt igénylés.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A *magánszemélyek* között a legnagyobb üzemekategóriában a 100-300 hektár méret okozza a legnagyobb területi egyenlőtlenséget. A *magánszemélyek* között nem volt 300 hektár feletti igénylő. Az üzemméretek együttes vizsgálata esetén 11,45%-ot kellene átcsoportosítani a területi egységek között, amely a 100 hektár feletti gazdaságok jelentős forrásfelhasználásának tudható be.

Nem magánszemélyek közötti legnagyobb egyenlőtlenség a 300 hektár feletti gazdaságok esetében állapítható meg. A támogatások 15,66%-át kellene átcsoportosítani a területi egységek között. Amennyiben a négy üzemekategóriát együtt elemezzük koncentráltan jelentkezik a területi egyenlőtlenség (18,45%).

Súlyozatlan Gini-esetében a járások jogcímösszege közötti differencia átlagosan a 100%-hoz viszonyítva 90% a 300 hektár feletti *nem magánszemély* igénylők esetében. Megközelítő értéket (83%) a 100 hektár üzemméret feletti *magánszemélynél* is meg lehetett állapítani. Gini vizsgálatánál is leírható a birtokkoncentráción keresztüli forráskoncentráció, amely ebben az esetben a nagy és óriás birtokokra jellemző. Legkisebb egyenlőtlenség a 100 hektár alatti igénylőknél jegyezhető meg.

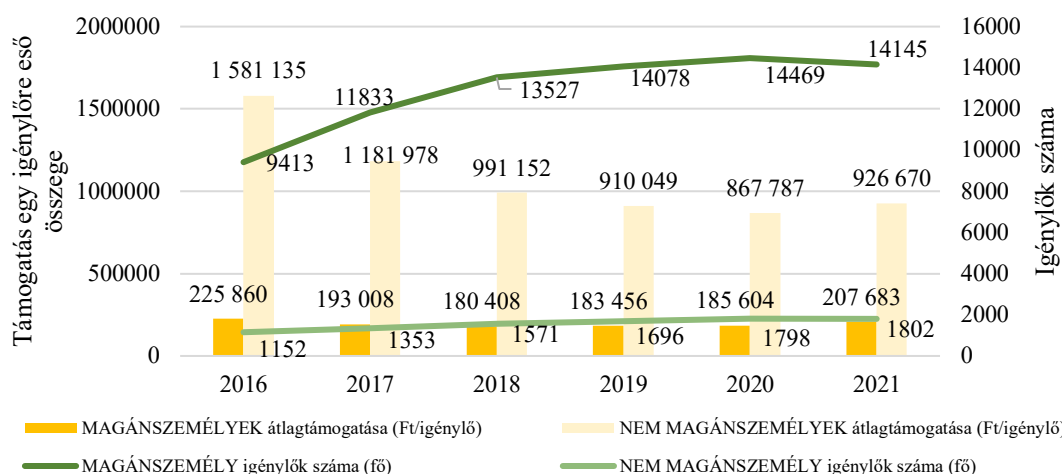
Herfindahl–Hirschman -index vizsgálatánál a koncentrációt számoltam ki. Megállapítható, hogy a támogatási összeg koncentráltabban van jelen, mint az igénylők száma, a 0-20 hektár üzemméretű *magánszemélyek* kivételével. Az igénylők típusától függetlenül 100 hektár felett állapítható meg jelentősebb koncentráció.

Magánszemélyeknél háromszorosa, míg a *nem magánszemélyeknél* négy-ötszörös a koncentráció. A legnagyobb támogatási összeg a 300 hektár feletti gazdaságok bevételeként jelenik meg. Üzemméretkategóriák nélküli vizsgálat esetén kevésbé szembetűnő a koncentráció, de ebben az esetben is leírható a *nem magánszemélyek* nagyobb arányú forrásfelhasználása.

A Duál-mutatóval határoztam meg, hogy az átlag feletti értékek átlagos értéke hányszorosa az átlag alatti értékeknek. A *magánszemélyek* között 110 járásban volt átlag alatti a támogatást igénylők száma, illetve 112 járás átlag feletti támogatással rendelkezett. Mindegyik adatsorra a kb. négyszeres különbség állapítható meg az átlag feletti járások javára, rámutatva a területi egyenlőtlenségekre. A Duál-mutatószámok közül kiemelendő az összesített üzemméretben kiszámolt érték, amely tekintetben nagyobb a területi egyenlőtlenség a gazdák számánál (4,16), mint az igényelt támogatásnál (3,90).

A *nem magánszemély Szálas fehérjenövény támogatást* igénylők között is hasonló értékek kerültek kiszámításra. A *nem magánszemélyek* között 105 járásban volt átlag alatti a támogatást igénylők száma, illetve 108 járás átlag alatti támogatással rendelkezett. Ebben az esetben nagyobb volt a területi egyenlőtlenség az igényelt támogatás tekintetében (5,24), mint a gazdák száma tekintetében (3,35).

Pearson-féle korrelációval arra a kérdésre kerestem a választ, hogy van-e kapcsolat a *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők és az egy igénylőre eső támogatások között, és ha igen, az mennyire szoros. A MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai alapján (25. ábra) állapítottam meg az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatás összegét is. 2016-ban 9413 *magánszemély* igénylőre átlagosan 225 ezer forint támogatás jutott, amíg 2020 évben 14469 igénylőre átlagosan 185 ezer forint. A *nem magánszemélyek* igénylők száma 1152-ről 1798-ra emelkedett úgy, hogy az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 1,5 millió forintról 867 ezer forintra csökkent.

25. ábra: Szálas fehérjenövény jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2020

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

Első lépésként az évenkénti támogatást igénylők számát viszonyítottam egymáshoz. Nagyon erős pozitív korrelációt kaptam $r=0,97$ értékkel. Megállapítható, hogy a *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők közötti kapcsolat nagyon erős. Véleményem szerint az összefüggés a birtokkoncentrációban szerepet játszó *magánszemélyek*hez köthető gazdaságokhoz és az állattartó/állattenyésztő igénylők és takarmány előállítók szoros kapcsolata miatt írható le. A vizsgálat további szakaszában az egy igénylőre eső támogatási összegeket elemeztem. Ez esetben ($r=0,78$) is erős korrelációt kaptam, amely a fenti elképzelésemet erősíti meg.

Trendelemzés során egy igénylőre eső támogatási összeg trendfüggvényeinek felvétele excel táblázatkezelő segítségével történt, és a vizsgált függvény típusok közül a polinomiális bizonyult a legmegfelelőbbnek ($y=5958x^2-38562x+240606$; $R^2=0,9694$). A trendfüggvény alapján a következő évben is csökkenés várható. A csökkenés nagyrészt köszönhető annak, hogy évről-évre nőtt az igénylők száma. *Magánszemélyek* esetében 2016 és 2018 között csökkenés ment végbe az egy igénylőre eső támogatás tekintetében, ugyanakkor a rá következő években enyhe növekedést (stagnálást) tapasztalhatunk. A változás az 2018 évtől elindult *Ökológiai gazdálkodás pályázat* hatásának tudható be, illetve a kifizetések csúszása is befolyásolta. Az elmúlt öt évben lejátszódó folyamatok legjobban másodfokú pilononnal írhatóak le ($y=51508x^2-237814x+1E+06$; $R^2=0,9889$). A következő időszakban kizárólag a trendfüggvényre hagyatkozva enyhe növekedés prognosztizálható. **Véleményem szerint a 2022. évi AKG+ÖKO pályázatok kiemelt támogatási összegei miatt további növekedés várható.**

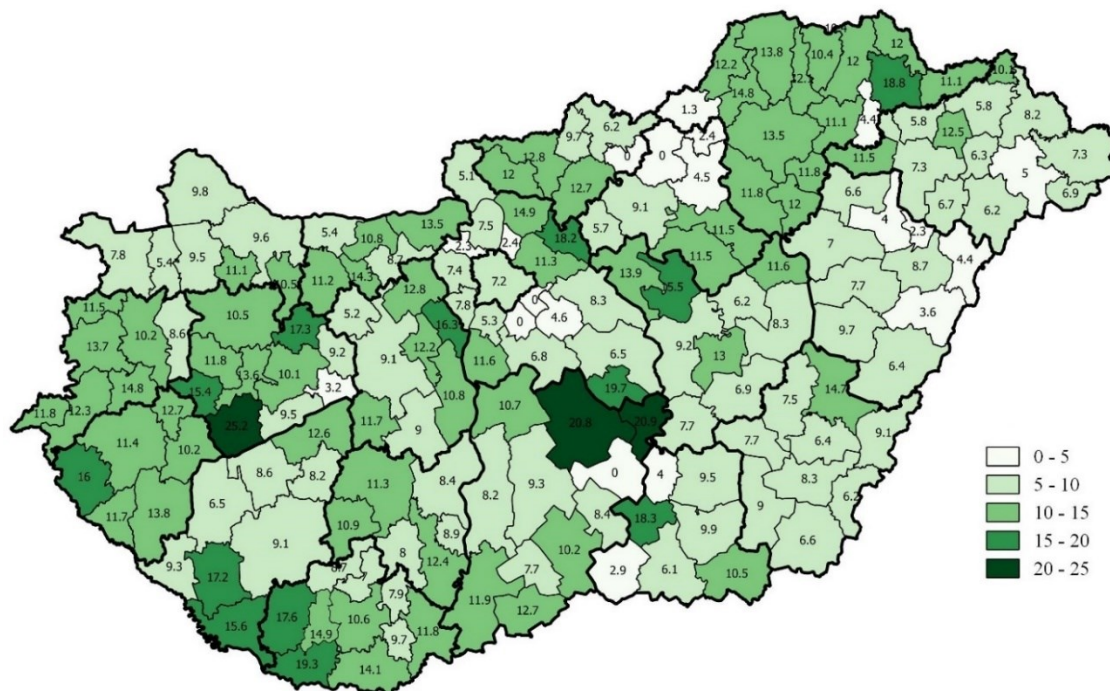
Keresztábra elemzés (ld. 14. Melléklet) alapján megállapítható, hogy a *magánszemélyek* között szignifikánsan nagyobb arányban fordulnak elő 0-20 hektár közötti területen gazdálkodók (91,2%) az összes *magánszemély* támogatást igénylőkön belül), ugyanakkor a 20 hektár feletti üzemméret kategóriák rendre alul reprezentáltak (20-100 ha: 8,7%; 100-300 ha: 0,2%; 300 hektár felett 0%). A *nem magánszemély* igénylők között éppen az előző fordítottját tapasztalhatjuk. Alulreprezentáltak a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodók (51% az összes *nem magánszemély* támogatást igénylők közül), ugyanakkor szignifikánsan nagyobb arányban vannak jelen ebben a típusban a 20 hektár feletti területen működő gazdaságok (21-100 ha: 37,8%; 100-300 ha: 10,0%; 300 ha felett: 1,2%).

5.2.6. Szemes fehérjenövény támogatása

A mezőgazdasági termelők körében egyre nagyobb jelentőséggel bír a szemes fehérjetakarmánynövények termesztése. Ennek támogatása céljából kialakított program révén azok a termelők

kaphatnak anyagi támogatást, akik megfelelnek bizonyos előre meghatározott kritériumoknak. Ezen kritériumok központi eleme, hogy a termelőnek az adott növény termesztéséhez kötött közvetlen támogatások igénybevételére vonatkozóan a 9/2015. (III. 13.) FM rendeletnek meg kell felelnie. Ennek melléklete tartalmazza azokat a konkrét növényfajtákat, amelyek termesztése esetén jogosultak a termelők a támogatásra. Szója, lóbab vagy édescsillagfűrt termesztése esetén az elvárt minimális hozam 1 tonna hektáronként. Ezzel szemben, ha a termelő szárazborsót, csicseriborsót, takarmányborsót vagy mezei borsót termeszt, akkor a minimális hozamként elvárt mennyiség már 2 tonna hektáronként. De nem elegendő csupán a hozamot elérni. A termelőnek továbbá bizonyítania kell, hogy legalább a jogszabályi mellékletben meghatározott, hektáronkénti minimális mennyiségű szaporítóanyagot használt fel a termesztés során. Emellett fontos, hogy a termelő képes legyen igazolni a szaporítóanyag beszerzését is. A termelőknek a kötelezően előírt betakarítandó termés mennyiséget értékesítési számla vagy betárolási jegy formájában kell igazolniuk. Ezen túlmenően, a gazdálkodási tevékenységekről részletes és pontos feljegyzéseket kell vezetniük egy gazdálkodási naplóban.

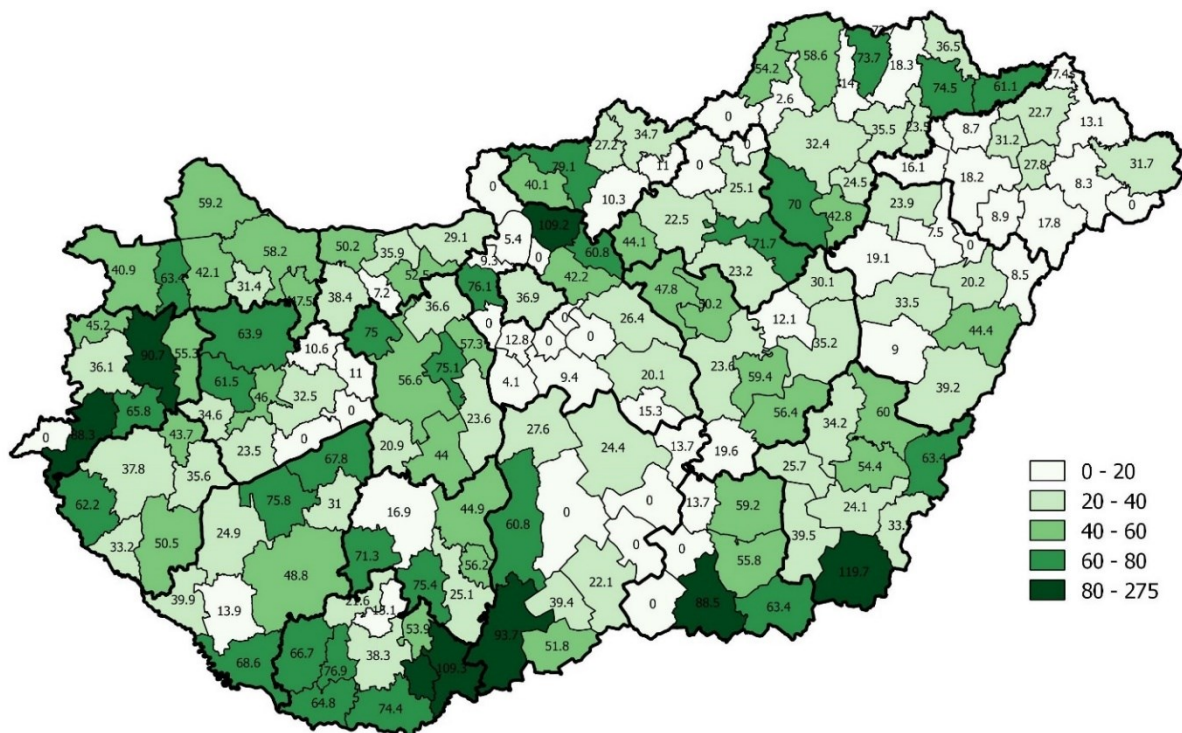
2016-ban mindösszesen 3189 *magánszemély* igényelt *Szemes fehérjenövény támogatást* 1,6 milliárd forint összegben (ld. 15. Melléklet). Többségében (2809) 0-20 hektár területi kategóriában igényeltek. 2021-re 2584-re főre csökkent az igénylők száma. Ekkor a támogatás összege 2,1 milliárd Ft volt, amely betudható a Forint gyengülésének és a csökkenő számú igénylésnek. Az adatokat elemezve az látható, hogy a *nem magánszemély* igénylők száma lényeges mértékben, pontosan 136 darabbal csökkent, a korábbi 762-ről 626-ra. Az eset különösen érdekes és figyelemre méltó annak fényében, hogy a támogatások teljes összege is csökkent, méghozzá körülbelül 10%-kal, holott elviekben az igénylők számának csökkenése nem indokolná ezt az arányt, kivéve, ha a csökkenés oka a támogatás mértékének csökkentésében keresendő. Továbbá, az adatok azt is mutatják, hogy azok a gazdaságok, amelyek mérete meghaladja a 100 hektárt, szintén kevesebb támogatási kérelmet nyújtottak be az elmúlt öt év során. Azoknál az igénylőknél, akik 300 hektárnál is nagyobb területtel rendelkeznek, az igénylések száma megfelelő volt. A 26. ábra mutatja, hogy az egyes járásokban az egy gazda által használt átlagterület milyen mértékű volt a *magánszemélyek* által benyújtott igénylések esetében. Öt járásban egyáltalán nem volt igénylés, míg a többi járásban változó mértékben voltak jelen az igénylők.

26. ábra: Szemes fehérjenövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A rendelkezésre álló adatok elemzése alapján több fontos következtetés is levonható a gazdálkodók tevékenységi preferenciáiról és a jogcím népszerűségéről. A bemutatott adatok alapján egyik kiemelkedő megállapítás az, hogy a vizsgált jogcím az igénylések kisebb átlagterülete ellenére minden járásban népszerű a gazdálkodók között. Ez arra utal, hogy a jogcím olyan specifikus tevékenységekhez kapcsolódik, amelyeket viszonylag kis területen, de magas szakmai tudás és technikai felkészültség mellett valószínűleg meg. Azoknál a gazdálkodóknál, akiknél a speciális gépesítés és az azzal járó magas szaktudásigény jelen van, ez a tevékenység nem tekinthető a passzív gazdálkodás kategóriájába tartozónak. *Nem magánszemély* igénylők esetében 18 járásban egyáltalán nem érkezett igénylés a vizsgált időszakban, ami azt mutatja, hogy ezekben a területeken a *nem magánszemélyek* nem vettek részt, vagy nem voltak érdekeltek a támogatásban (27. ábra).

27. ábra: Szemes fehérjenövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Ezzel szemben, 33 járásban a benyújtott igénylések átlagos területe 20 hektár vagy annál is kisebb volt, amely alacsony átlagterületi igénylési adatokat mutat, és felveti azon specifikus tényezők vizsgálatának szükségességét, amelyek befolyásolhatják ezen területeken a támogatási igényléseket. Továbbá, egy másik, jelentősebb csoportot alkottak azok a járások, ahol a területigénylés 20-40 hektár között mozgott - ezek száma összesen 52 járást tett ki. Ebben a kategóriában a járások jelentős része helyezkedett el, ami azt jelezheti, hogy ebben a területi kategóriában a *nem magánszemély* igénylők számára a támogatások különösen vonzóak lehetnek.

Ezenfelül 34 járást azonosítottam, ahol az igénylések átlagterülete 40-60 hektár közötti sávba esett. Közepes területi igénylésnek tekinthetjük a 60-80 hektáros kategóriát, amelybe 24 járás esett, míg a legnagyobb területeket igénylők, azaz az 80 hektár feletti területigénylési adatokat bemutató járások száma mindössze 7 volt. A legnagyobb területeket igénylő járások szűkös száma és disztribúciója arra utalhat, hogy ebben a méretkategóriában az igénylők csoportja korlátozottabb, és/vagy hogy ebben a méretkategóriában specifikus kihívások és korlátozó tényezők lehetnek jelen.

A legnagyobb területekkel rendelkező járásokat kiemelten érdemes megvizsgálni. E csoportban a Bólyi járás állt az élen 275,2 hektáros átlagterülettel. A nagyobb táblaméretekkel rendelkező igénylők esetében a speciális gépigény miatt az igénylések gyakran ugyanazokhoz az igénylőkhöz köthetők évről évre. Ezek az igénylők tipikusan olyan járásokban tevékenykednek, ahol a termőföld kiváló minőségű és lehetővé teszi a gazdálkodók számára, hogy nagyobb területeken, hatékonyan gazdálkodjanak.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

Hoover-index alkalmazásával (12. táblázat) azt figyeltem meg, hogy mind a *magánszemélyek*, mind a *nem magánszemélyek* esetében a 0-20 hektáros üzemkategóriában a legmagasabb a területi egyenlőtlenség.

12. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Szemes fehérjenövény)

Termeléshez kötött szemes fehérjenövénytermesztés támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl-Hirschman-index*	Súlyozatlan Gini-együttható (%)	Duál-mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	6,34	192,24	64	8,70
		Σ Ft		205,07	66	9,36
	20-100 ha	Σ fő	5,07	304,49	74	13,61
		Σ Ft		333,54	75	14,20
	100-300 ha	Σ fő	4,25	880,99	92	-
		Σ Ft		931,52	93	-
	300< ha***	Σ fő	-	-	-	-
		Σ Ft		-	-	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	12,24	200,54	65	9,07
		Σ Ft		259,45	70	11,31
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	7,32	145,62	60	7,23
		Σ Ft		155,78	62	7,97
	20-100 ha	Σ fő	6,74	152,34	63	8,64
		Σ Ft		158,01	64	9,30
	100-300 ha	Σ fő	6,72	250,92	77	20,85
		Σ Ft		285,45	79	25,26
	300< ha	Σ fő	18,78	993,48	94	-
		Σ Ft		1345,72	95	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	18,53	149,63	61	7,52
		Σ Ft		226,21	71	12,39

Megjegyzés:

* Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

*** A hiányzó adatok esetében nem volt igénylés.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Ezen megfigyelés azt jelzi, hogy ebben a méretkategóriában a támogatások eloszlása nem egyenletes, és jelentős különbségek mutatkoznak az egyes üzemek között. Továbbá, az összehasonlító elemzés során azt találtam, hogy a *magánszemélyek* körében az összesített kategóriában a területi egyenlőtlenség 12,24%-ot tesz ki.

Ezzel szemben, a nem magánszemély igénylőknél ez az arány magasabb, 18,53%-ot ér el. Ezek az adatok relevánsak, mert rávilágítanak arra, hogy a *nem magánszemélyek* között nagyobb a szórás a támogatások területi eloszlásában. A legmagasabb egyenlőtlenségi értéket a *nem magánszemélyek* 300 hektár feletti kategóriájában regisztráltam, ahol 18,53%-ot kellene átcsoportosítani, hogy a támogatások területi eloszlása egyenletesebb és igazságosabb legyen.

Herfindahl–Hirschman- index (HHI) alkalmazásával az adatelemzés során szembetűnő volt, hogy a birtokméret növekedésével a területi egyenlőtlenség is egyenes arányban növekszik, ami azt sugallja, hogy a nagyobb birtokméretek és a források egyenlőtlen elosztása között direkt kapcsolat áll fenn. A 100 hektárnál nagyobb birtokméretek esetében, az igénylők típusától (*magánszemélyek* vagy *nem magánszemélyek*) függetlenül, a koncentráció számottevően megnőtt. Ezenfelül, a 300 hektárnál nagyobb méretű gazdaságok rendelkeztek a legmagasabb támogatási összeggel, ami jelentős finanszírozást biztosított ezen üzemek számára az adott kategóriában, ezzel is tovább növelve a források koncentrációját és az egyenlőtlenségeket. Érdekességgéppen, ha nem veszünk figyelembe üzemméret-kategóriákat a vizsgálat során, a *magánszemélyek* között a koncentráció inkább észrevehető volt.

Súlyozatlan Gini-együttható elemzés fókuszában két fő csoport állt, nevezetesen a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek*, melyeket külön-külön vizsgáltam, hogy precíz és pontos értékelést végezhessek az igénylők számára és az általuk kapott támogatásokra vonatkozóan, mely adatokat átlagolva használtam fel további elemzéseimhez. Az elemzés során különös figyelmet fordítottam a birtokméretek és a kapcsolódó támogatások eloszlásának mélységére és szélességére.

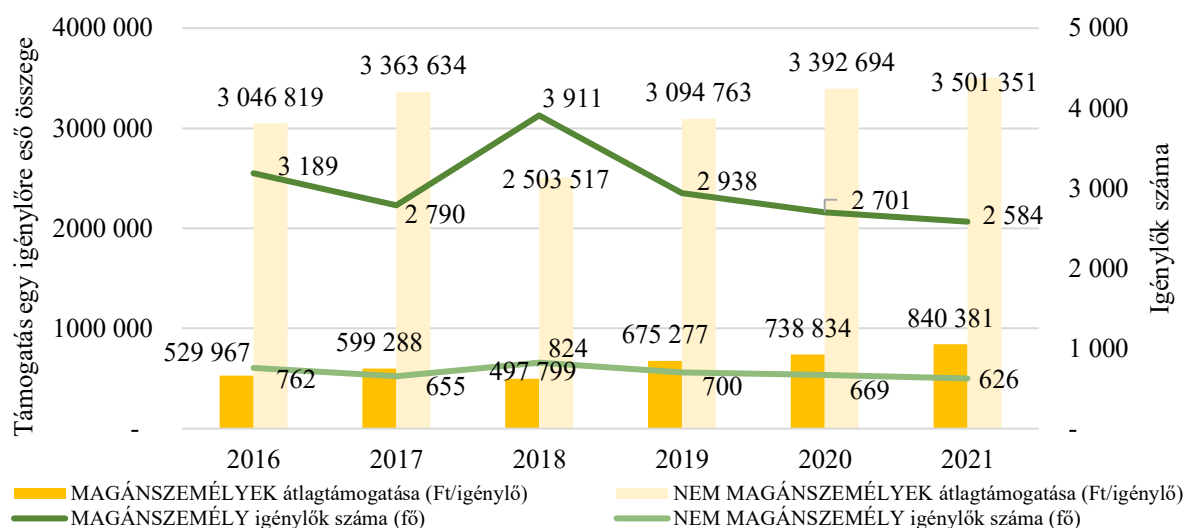
Az eredmények különösen érdekesek voltak a 100 hektárnál nagyobb birtokok esetében, ahol a Gini-együtthatók 90% fölötti értékeket mutattak. Ez az érték nem csupán magasnak számít, hanem egyértelműen jelez egy erőteljes forráscentralizációt és a támogatási források kiemelten magas koncentrációját. A számok mögött rejlő valóság az, hogy ezen birtokméret felett a támogatási források számottevően egy kevés szereplő között összpontosulnak, ami azt jelzi, hogy a támogatáselosztás nem egyenletes, és bizonyos igénylők vagy személyek domináns részesedést kapnak a rendelkezésre álló forrásokból.

A nagy és óriás méretű birtokokon a forráskoncentráció érezhetően magasabb volt, ami szembenáll a kisebb, 100 hektár alatti birtokok esetében tapasztalt jelentősen alacsonyabb egyenlőtlenséggel. Ez az ellenpontosítás rávilágít arra, hogy az erőforrások és támogatások eloszlása szignifikánsan eltérő lehet a birtokméretek növekedésével.

Az analízis folyamatában a Duál-mutató alkalmazásával a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* kategóriája közötti különbségeket is elemeztem. Megállapítottam, hogy a *magánszemélyek* körében nem fordult elő igénylés a 100 hektárnál nagyobb kategóriában. Ugyanakkor, a *nem magánszemélyek* körében a 300 hektárnál nagyobb kategóriában szintén nem történt igénylés. Ezek a tényezők jelentős mértékben befolyásolták a Duál-mutató értékeit és azok interpretációját, mivel az adott kategóriák hiánya torzítja az adatokat, és ezen keresztül a mutatószámok és az elemzési eredmények megbízhatóságát is.

A továbbiakban mindkét igénylőtípus - a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* - esetében egyértelműen kimutattam, hogy a birtokméret növekedésével direkt módon növekszik a területi egyenlőtlenség is. Ezt az összefüggést tovább erősítette, és objektíven támogatták a Duál-mutató értékei, amelyek tendenciájukban fokozatosan emelkedtek a birtokméret növekedésével párhuzamosan. Az eredmények így alátámasztják, hogy a birtokméret és a területi egyenlőtlenség között szoros és egyenes arányú kapcsolat figyelhető meg, amelyek szignifikáns mértékben befolyásolják a földterületek használatát és annak menedzsmentjét.

Pearson-féle korrelációs elemzés során fő célom az volt, hogy feltárjam, milyen kapcsolat áll fenn a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között, és hogy ez az összefüggés mennyire erős. Az adatokat a MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai alapján (28. ábra) vettem figyelembe, amelyek tartalmazták az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatási összeget.

28. ábra: Szemes fehérjenövény támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A 2016-os adatok szerint 3189 *magánszemély* igénylő átlagosan 529 ezer forint támogatást kapott, míg 2021-ben 2584 igénylőre átlagosan 840 ezer forint jutott. Ezzel szemben a *nem magánszemélyek* igénylőinek száma 762-ről 626-ra csökkent, és az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 3 millió forintról 3,5 millió forintra növekedett. Megfigyelhető az igénylések száma és a jogcím keretösszege közötti fordított arányosság. 2018 évben a *nem magánszemély* támogatást igénylők magas száma okozta a támogatási összeg csökkenését. Ugyanakkor érdemes további részletes elemzéseket végezni és más tényezőket is figyelembe venni annak érdekében, hogy teljes képet kapjunk a támogatási rendszer alakulásáról, és az esetleges kapcsolatokról a különböző igénylők és a támogatási összegek között. Az évenkénti támogatást igénylők számát egymáshoz viszonyítva nagyon erős pozitív korrelációt kaptam $r=0,97$ értékkel. Megállapítható, hogy a *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők közötti kapcsolat nagyon erős. Az egy igénylőre eső támogatási összegek elemzése során is erős ($r=0,79$) korrelációt kaptam. A korrelációs elemzés során kapott két korrelációs érték megerősíti, hogy a két változó között meglehetősen erős kapcsolat áll fenn. Az erős korreláció azt jelenti, hogy amikor a *magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények növekednek, a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények is növekednek, és fordítva. Ez azt sugallja, hogy a két csoport közötti támogatási igények nagyban függenek egymástól, és a növekedés vagy csökkenés egyik csoportban hatással van a másik csoport igényeire.

Trendelemzés során egy *magánszemély* igénylőre eső támogatás trendfüggvényének felvétele excel táblázatkezelő segítségével történt, és a vizsgált függvény típusok közül (lineáris, exponenciális, logaritmikus, hatvány és másodfokú polinom) a polinomiális bizonyult a legmegfelelőbbnek. Ennek az egyenlete $y=14666x^2-41288x+568992$, R-négyzet értéke 0,8715. A trendfüggvény alapján a következő évben növekedés várható az igénylők számánál. *Nem magánszemélyek* esetében kiegyenlített adatokat kaptam, amely a jogcím változatlanlanságát feltételezi a *nem magánszemély* igénylők szempontjából. Véleményem szerint a jogcím specializálódást követel meg a szemes fehérjenövényt termeszto gazdaságoktól, amely speciális gépparkot és tudást is igényel. Ezeknek az állandó tényezők, állandó – véleményem szerint hasonló – igénylési adatokat fognak eredményezni. Ez esetben is a leginkább illeszkedő polinomiális függvény értéke $y=64132x^2-364609x+3E+06$; $R^2=0,4214$.

Keresztábra elemzés (ld. 16. Melléklet) alapján megállapítható, hogy a *magánszemélyek* között a kisebb üzemméretű gazdaságok dominálnak. A támogatást igénylő *magánszemélyek* 85,6%-a 0-

20 hektár közötti területen gazdálkodik. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában csak 14,0%, a 100-300 hektár kategóriában pedig mindössze 0,4% található meg. A 300 hektár birtokméret felett pedig nincsenek támogatást igénylő *magánszemélyek*. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a kisebb méretű gazdaságok, amelyek főként *magánszemélyek* tulajdonában vannak, dominálnak a támogatások igénylésében. Ugyanakkor a nagyobb üzemméretű gazdaságok, amelyek nagyobb területeken gazdálkodnak, alulreprezentáltak ebben a folyamatban. A *nem magánszemélyek* között alulreprezentáltak a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár), mindössze 38,0% található ebben a kategóriában. A 20-100 hektár kategóriában található a legtöbb igénylő (46,8%). A 100-300 hektár közötti kategóriában pedig 13,4%, míg a legnagyobb területen gazdálkodók (300 hektár felett) aránya 1,7% a *nem magánszemély* igénylők között. Az adatok alapján megfigyelhető, hogy a *Szemes fehérjenövények termesztése* egy speciális jogcím, ahol kevésbé jellemző a birtokkoncentráció és a támogatások maximalizálása. Ez a jogcím olyan technikai feltételeket és szaktudást igényel, amely nem minden gazdaság számára elérhető vagy megvalósítható. Emellett a területi adottságok is befolyásolják, hogy mely gazdaságok foglalkoznak szemes fehérjenövények termesztésével. A termesztéshez megfelelő talaj- és éghajlati feltételek, valamint speciális termőterületek szükségesek, amelyek nem minden régióban adóttak. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a szemes fehérjenövények termesztése egy specifikus mezőgazdasági ágazat, amelynek sajátosságai miatt a birtokkoncentráció kevésbé jelentős tényező, és más kritériumok alapján történik a támogatások elosztása.

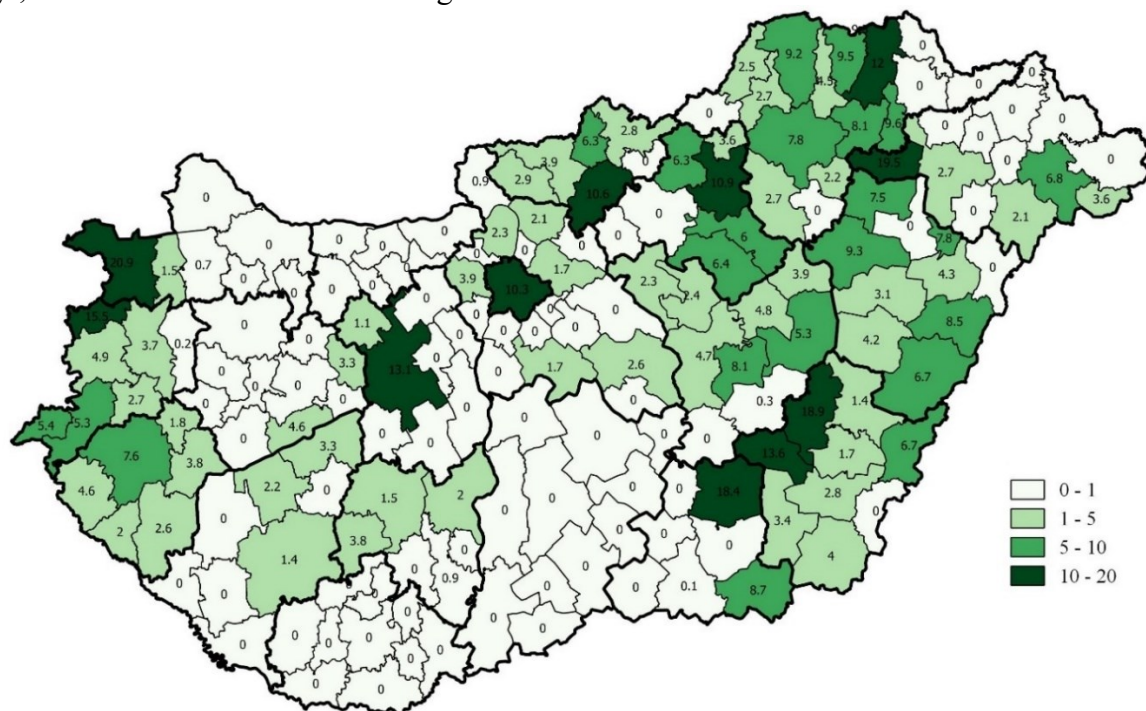
5.2.7. Ipari olajnövény támogatása

Az ipari feldolgozás céljára termesztett olajnövény termesztés támogatásának igénybevételére az a mezőgazdasági termelő jogosult, aki a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól szóló 9/2015. (III. 13.) FM rendelet melléklet szerinti növényt termeszt, legalább a jogszabály mellékletben meghatározott, hektáronkénti minimális mennyiségű szaporítóanyagot az általa a termeléshez kötött közvetlen támogatás igénylése céljára bejelentett teljes terület vonatkozásában használ, és a szaporítóanyag beszerzését igazolja. A növényállományt rendes növekedési feltételek mellett legalább a virágzás kezdetéig megőrzi. 2018-as évben volt az első kifizetés a jogcímben. Ebben az évben összesen 619 *magánszemély* élt az *Ipari olajnövény támogatás* igénybevételének lehetőségével, mely során összesen 373 millió forint összegben részesültek támogatásban (ld. 17. Melléklet). 2021-re az adatok egy lényeges csökkenést mutatnak az igénylők számát és a kifizetett támogatás összegét tekintve. Az igénylők száma 465 főre csökkent, ami az előző évekhez képest érezhető visszaesést jelent, valamint a kifizetett támogatás összege is arányosan lecsökkent, ekkor 249 millió forint értékben.

Amennyiben a *nem magánszemélyek* támogatási igényléseit és az azokból származó kifizetéseket vizsgáljuk, észrevehető, hogy ezen csoport esetében is egy csökkenő trend mutatkozik, ami adatokból kiolvasható. Az adatok alapján a 20-100 hektáros birtokkategóriájában a változás mértéke volt a legkisebb a *nem magánszemélyek* körében. Az összes támogatásból kifizetett összeg szinte azonos mértékű a *nem magánszemélyek* részére kifizetett támogatás összegével, amely egy jelentős megállapítás és összefüggésben lehet a nagygazdaságok - jelentős forrásigénnyel és felhasználással jellemezhető - működésével. Ez az adat nemcsak arra utal, hogy a nagygazdaságok domináns szerepet töltenek be a támogatási keretek kihasználásában, de arra is, hogy az esetleges politikai intézkedések, vagy a támogatási feltételek és kritériumok módosítása az ő helyzetüket és működésüket is számottevően befolyásolhatja.

A 29. ábra alapján jól azonosítható az egyes gazdák által átlagosan használt terület mérete *magánszemély* igénylők esetében. Az elemzés szerint 87 járásban egyáltalán nem volt igénylő, míg 6 járásban az igénylés átlagterülete nem érte el az 1 hektárt. Az 1-5 hektáros kategóriában 49 járásban voltak igénylések, míg az 5-10 hektár közötti kategóriában 22. 11 járásban volt az

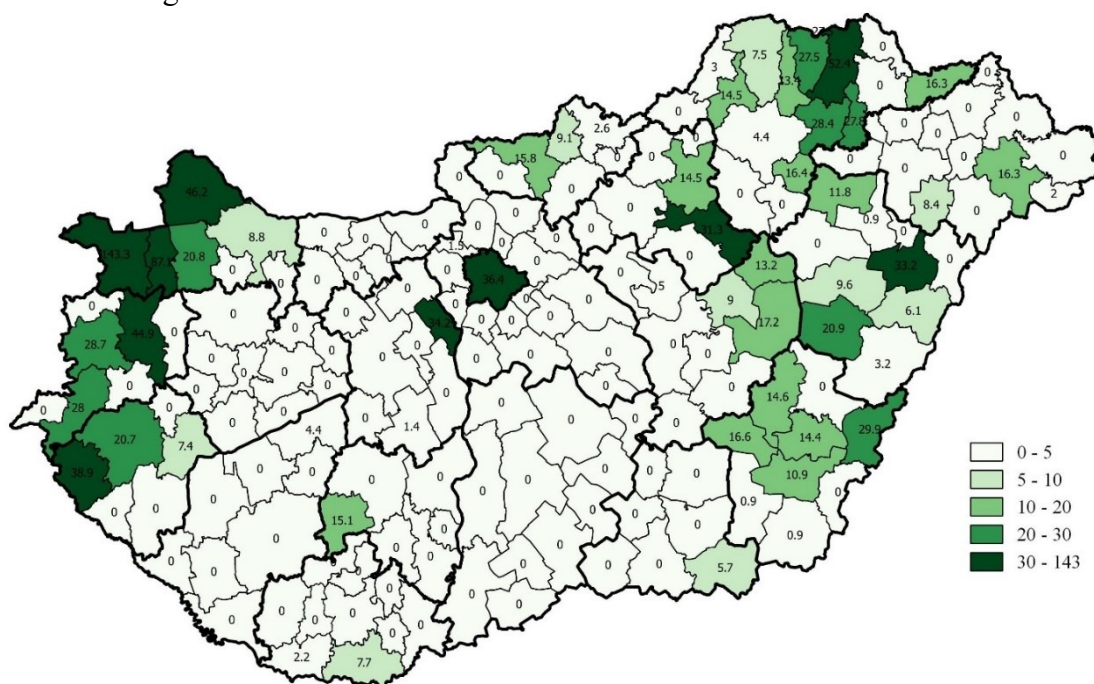
átlagterület 10 hektár feletti. Kiemelkedik az adatok közül a Soproni járás, ahol az igénylések átlaga a legmagasabb volt, elérve a 20,9 hektárt. Egy érdekesség az adatok között a budapesti igénylőkkel kapcsolatban: az információk alapján megállapítható, hogy az adatok jellemzően nem helyi, hanem más területekről érkező gazdálkodókat tükröznek.

29. ábra: Ipari olajnövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A nem magánszemélyek igényléseinek vizsgálatakor (30. ábra) 118 járásban nem regisztráltam igénylést, ami felhívja a figyelmet arra, hogy ezen területeken nem volt jelentős aktivitás vagy érdeklődés a támogatás iránt.

30. ábra: Ipari olajnövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

Ezen túlmenően, 12 járásban az igényelt átlagterület az 5 hektárig terjedő birtokkategóriába sorolható, mely viszonylag kis területű birtokokat foglal magába. Az 5-10 hektáros csoportba 11 járás esett, ami egy közepes méretű birtokokat jelöl, míg 15 járásban a 10-20 hektáros igénylési adatok domináltak. Továbbá, 19 járás tartozott a 20 hektár feletti kategóriába, amely egy már jelentős méretű birtokokat implikál. A legnagyobb igényléssel rendelkező járások között a Soproni járás (143,3 ha) és a Kapuvári járás (87,1 ha) emelkedik ki. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a nem magánszemélyek különösen aktívak voltak, és jelentős méretű területeket igényeltek támogatás céljából, szemben a többi járással.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

A 13. táblázatban foglaltam össze a területi egyenlőtlenségi mutatókat az Ipari olajnövény támogatásra vonatkozóan.

13. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (ipari olajnövény)

Termeléshez kötött ipari olajnövénytermesztés támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl-Hirschman-index*	Súlyozatlan Gini-együttható (%)	Duál-mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	12,40	513,93	86	39,74
		Σ Ft		535	87	50,06
	20-100 ha	Σ fő	7,50	946,92	93	-
		Σ Ft		1028,35	93	365,62
	100-300 ha	Σ fő	-	10000,00	99	-
		Σ Ft		10000,00	99	-
	300< ha***	Σ fő	-	-	-	-
		Σ Ft		-	-	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	23,50	519,53	86	40,07
		Σ Ft		824,19	89	59,26
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	18,13	324,17	82	51,85
		Σ Ft		416,344	86	81,44
	20-100 ha	Σ fő	12,19	374,29	86	-
		Σ Ft		418,33	87	254,84
	100-300 ha	Σ fő	10,01	2088,89	97	-
		Σ Ft		2194,23	97	211,11
	300< ha	Σ fő	4,80	5555,56	99	-
		Σ Ft		5921,72	99	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	32,62	316,78	82	49,29
		Σ Ft		898,48	90	96,22

Megjegyzés: * Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

*** A hiányzó adatok esetében nem volt igénylés.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A magánszemélyek és a nem magánszemélyek 0-20 hektáros üzemkategóriájában mutatkozik a legmagasabb területi egyenlőtlenség. A magánszemélyek körében a 20-100 hektáros kategóriában a területi egyenlőtlenség 7,5%-ot tesz ki, míg a nem magánszemély igénylőknél ez az arány 12,19%. Az üzemméretek aggregált vizsgálatakor megállapítottam, hogy a magánszemélyek esetében 23,5%-os, míg a nem magánszemélyek esetében 32,62%-os átcsoportosításra lenne szükség a támogatások területi eloszlásának egyenletesebbé tétele érdekében.

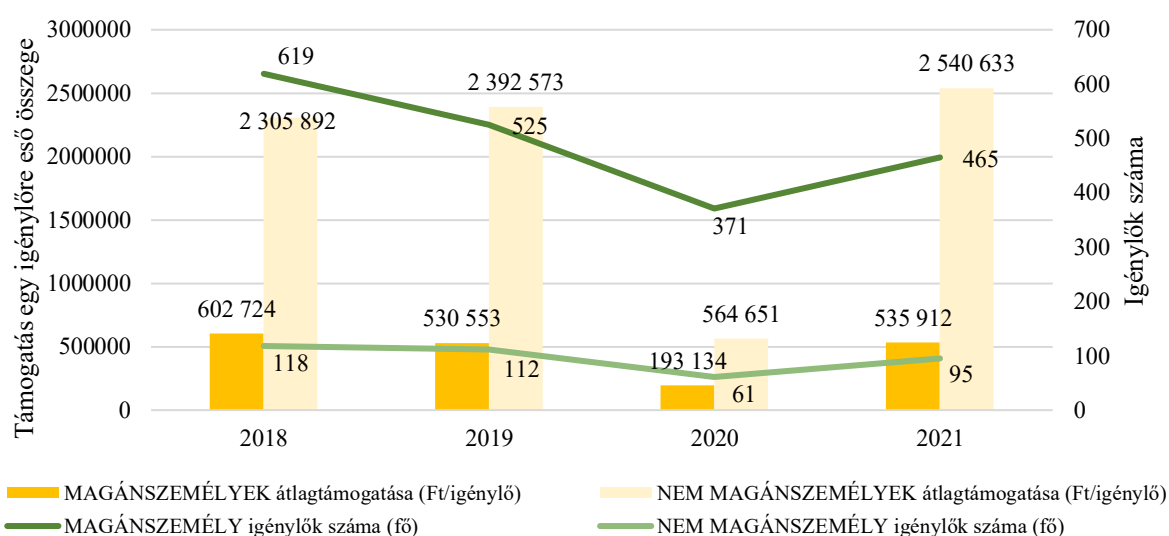
Herfindahl-Hirschman -index (HHI) vizsgálatot végeztem a koncentrációs szintek értékelése kapcsán, célul tűzve a területi egyenlőtlenségek és a birtokméret-változások összefüggéseinek bemutatását. A legmagasabb HHI adatot (10000) a magánszemélyek mutatják az összes jogcím közül. Megfigyelhető, hogy a birtokméret növekedésével a területi egyenlőtlenség is arányosan növekszik. A 100 hektárnál nagyobb birtokméretek esetében az igénylők típusától függetlenül a

koncentráció számottevően megnő. A 300 hektárnál nagyobb méretű gazdaságok rendelkeznek a legmagasabb támogatási összeggel, ami jelentős finanszírozást biztosít ezen üzemek számára az adott kategóriában. Ha nem vesszünk figyelembe üzemméret-kategóriákat a vizsgálat során, a *magánszemélyek* között a koncentráció inkább észrevehető, azonban ebben a kontextusban is megfigyelhető a *nem magánszemélyek* magasabb mértékű forrásfelhasználása.

A Súlyozatlan Gini-együttható alkalmazásával a *magánszemélyeket* és a *nem magánszemélyeket* szeparáltan vizsgáltam, azért, hogy pontosan értékelhessem az igénylői számok, és a részükre nyújtott támogatások átlagolt adatait. A 100 hektárnál nagyobb birtokok esetében a Gini-együtthatók 90% felettiek voltak, ami kiemelten magas koncentrációt és erős forráscentralizációt jelez. Ez azt sugallja, hogy ezen birtokméret felett a támogatási források jelentős mértékben kevés szereplő között összpontosulnak, tehát a támogatáselosztás kevésbé egyenletes. A nagy és óriás birtokokon a forráskoncentráció sokkal magasabb, míg a 100 hektár alatti birtokok esetében az egyenlőtlenség mértéke szignifikánsan alacsonyabb volt.

Duál-mutató a 20 hektár feletti kategóriában észrevehetően magas értékeket regisztráltam, ami különös figyelmet igényelt az elemzés folyamán. Itt a Duál-mutató értékei kivételesen magasak voltak, ami arra utal, hogy ebben a kategóriában az átlag feletti értékek és az átlag alatti értékek közötti különbség különösen nagy. Megfigyeltem, hogy a *magánszemélyek* esetében nem voltak igénylők a 100 hektár feletti kategóriában. Ezzel szemben, a *nem magánszemélyek* esetében a 300 hektár feletti kategóriában nem voltak igénylők. Ezek a tényezők szignifikánsan befolyásolták a Duál-mutató értékeket és azok interpretációját, mivel a kategóriák hiánya torzítja a mutatószámokat és azok elemzését. Mindkét támogatásigénylő típus, tehát a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* esetében egyaránt megfigyeltem, hogy a birtokméret növekedésével egyenes arányban nőtt a területi egyenlőtlenség is. Ezt az összefüggést a Duál-mutató értékei is alátámasztották, amelyek tendenciózan emelkedtek a birtokméret növekedésével.

Pearson-féle korrelációs elemzés során fő célom az volt, hogy feltárjam, milyen kapcsolat áll fenn a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között, és hogy ez az összefüggés mennyire erős. Az adatokat a MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai alapján (31. ábra) vettem figyelembe, amelyek tartalmazták az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatási összeget.

31. ábra: Ipari olajnövény támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A jogcím 2018 évben indult a korábbi évek igénylési anomáliái miatt. A 2018-as adatok szerint 619 *magánszemély* igénylő átlagosan 602 ezer forint támogatást kapott, míg 2021-ben 465 igénylőre átlagosan 535 ezer forint jutott. Ezzel szemben a *nem magánszemélyek* igénylőinek száma 118-ról 95-re csökkent, és az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 2,3 millió forintról 2,5 millió forintra növekedett. Az évenkénti támogatást igénylők számát egymáshoz viszonyítva nagyon erős pozitív korrelációt kaptam $r=0,95$ értékkel. Megállapítható, hogy a *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők közötti kapcsolat nagyon erős. Az egy igénylőre eső támogatási összegeket elemzése során is erős ($r=0,96$) korrelációt kaptam. A korrelációs elemzés során kapott két korrelációs érték megerősíti, hogy a két-két változó között meglehetősen erős kapcsolat áll fenn. Az előzőleg említett korrelációs értékek azt mutatják, hogy a *magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között szoros összefüggés tapasztalható.

Trendelemzés folyamán az egy *magánszemély* igénylőre eső támogatás összeg trendfüggvényének felvétele excel táblázatkezelő segítségével történt, és a vizsgált függvény típusok közül (lineáris, exponenciális, logaritmikus, hatvány és másodfokú polinom) a polinomiális bizonyult a legmegfelelőbbnek. Ennek az egyenlete $y=103737x^2-464900x+849803$, R-négyzet értéke 0,5627. A trendfüggvény alapján kardinális megállapítás nem tehető.

Nem magánszemélyek esetében is kiegyenlített adatokat kaptam, amely a jogcím változatlanságát feltételezi a *nem magánszemély* igénylők szempontjából. Véleményem szerint a jogcím specializálódást követel meg az ipari olajnövényt termesztő gazdaságoktól, amely speciális gépparkot és tudást is igényel. Ez esetben is a leginkább illeszkedő polinomiális függvény értéke $y=472325x^2-2E+06x+4E+06$; $R^2=0,3688$. A kifizetések rendszertelensége²⁴ miatt megállapítás nem tehető, nem lehetséges konkrét következtetéseket levonni.

Keresztábra elemzés (ld. 18. Melléklet) alapján megállapítható, hogy a *magánszemélyek* között a kisebb üzemméretű gazdaságok dominálnak. A támogatást igénylő *magánszemélyek* 92,9%-a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodik. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában csak 6,7%, a 100-300 hektár kategóriában pedig mindössze 0,4% található meg. A 300 hektár birtokméret felett pedig nincsenek támogatást igénylő *magánszemélyek*. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a kisebb méretű gazdaságok, amelyek főként *magánszemélyek* tulajdonában vannak, dominálnak a támogatások igénylésében. Ugyanakkor a nagyobb üzemméretű gazdaságok, amelyek nagyobb területeken gazdálkodnak, alulreprezentáltak ebben a folyamatban. A *nem magánszemélyek* között a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár) 64,9% található ebben a kategóriában. A 20-100 hektár kategóriában az igénylők 29,9%-a található. A 100-300 hektár közötti kategóriában pedig 4,1%, míg a legnagyobb területen gazdálkodók (300 hektár felett) aránya 1,0% a *nem magánszemély* igénylők között. **Az adatok alapján megfigyelhető, hogy az ipari olajnövények termesztése egy speciális jogcím, ahol kevésbé jellemző a birtokkoncentráció és a támogatások maximalizálása.** Ez a jogcím olyan technikai feltételeket és szaktudást igényel, amely nem minden gazdaság számára elérhető vagy megvalósítható.

5.2.8. Ipari zöldségnövény támogatása

Az ipari feldolgozás céljára termesztett zöldségnövények termelési támogatásának igénybevitelére azok a mezőgazdasági termelők jogosultak, akik a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevitelének szabályairól szóló 9/2015. (III. 13.) FM rendelet mellékletében

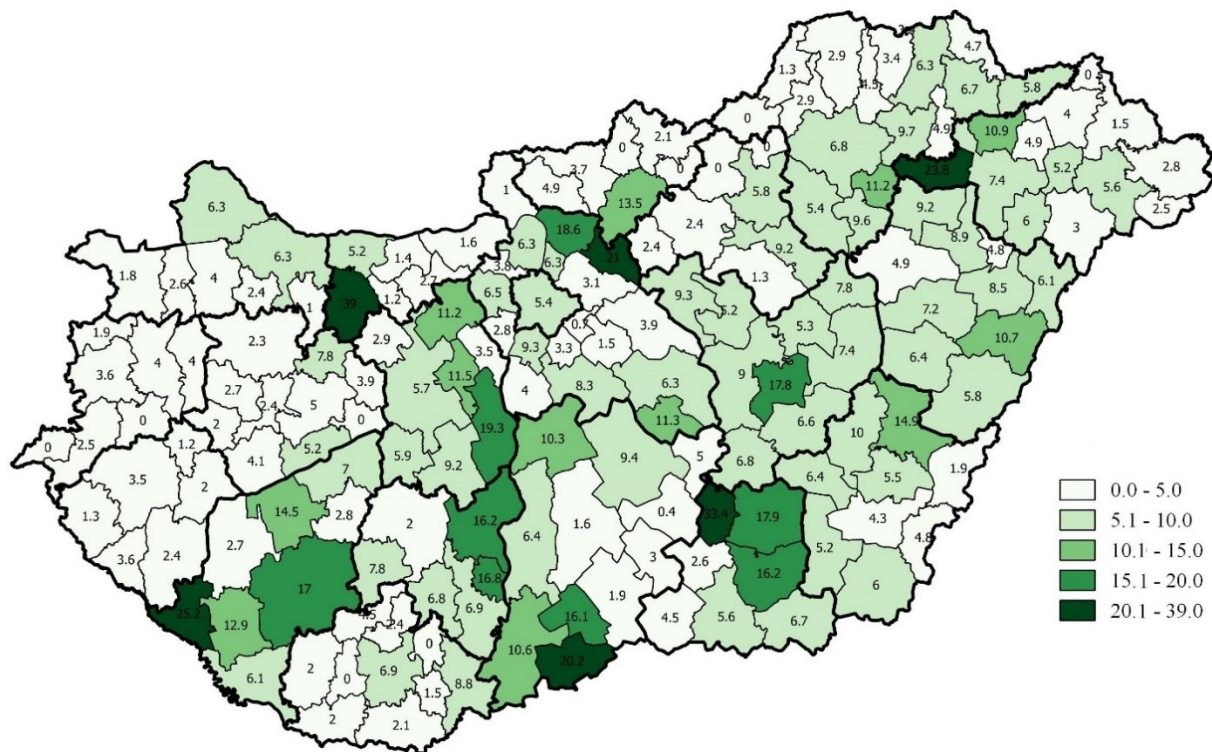
²⁴ A megítélt támogatások kifizetése között nincs rendszeresség és tervezhetőség. A tárgyévben igényelt támogatás kifizetése történhet tárgyévben is és az utána következő években is.

meghatározott zöldségnövényeket termesztik. Ugyanakkor az étkezési célra termesztett burgonya a kivétel ezen szabály alól. A támogatás igénybevételéhez a rendelet által meghatározott szabályoknak megfelelően legalább a jogszabályi mellékletben rögzített hektáronkénti minimális mennyiségű szaporítóanyagot kell felhasználni és a szaporítóanyag beszerzését számlával kell alátámasztani. Továbbá a növényállományt a normál növekedési feltételek mellett meg kell őrizni legalább a virágzás kezdetéig. Azonban fontos kiemelni, hogy a sóska és a spenót esetében ezt az előírást nem kell követni. Az étkezési célra termesztett burgonya esetében különleges feltételek érvényesek. Ebben az esetben a termelőnek az előírt minimális gumómennyiséget legalább hektáronkénti alapon kell felhasználnia a termeléshez kötött közvetlen támogatás igénylése céljára bejelentett teljes területen.

Az *Ipari zöldségnövény termesztéséhez* kapcsolódó támogatási adatok alapján 2017-ben összesen 2375 *magánszemély* kapott kifizetést. Az igénylők ebben az évben összesítve 1,1 milliárd forint értékben részesültek támogatásban, amint azt a 19. Mellékletben foglaltam össze. 2021-re az igénylő *magánszemélyek* száma emelkedett, 2895 főig. Ez a növekedés 22%-os bővülést jelent az igénylők számában. A kérelmek számának emelkedésével párhuzamosan a kifizetett támogatások összegében is emelkedést mutattak, ugyanis a kifizetett támogatások összértéke 1,7 milliárd forintra nőtt.

A *nem magánszemély* igénylők esetében szintén növekedés volt tapasztalható. 2017-ben 468 igénylő 1,7 milliárd Ft támogatást kapott, amely 2021-re 2,1 milliárd Ft összegre emelkedett 528 igénylő részére. Ennél a jogcímnél is látható, hogy a *nem magánszemély* igénylők a *magánszemélyekhez* hasonló támogatásban részesültek vannak ellenére, hogy számuk jelentősen alacsonyabb volt.

A jogcím területi vizsgálatánál (32. ábra) a járási szintű adatokkal lehetőség nyílik a területi egyenlőtlenségeket vizsgálni a birtokkoncentráció és támogatásmaximalizálás vonatkozásában.

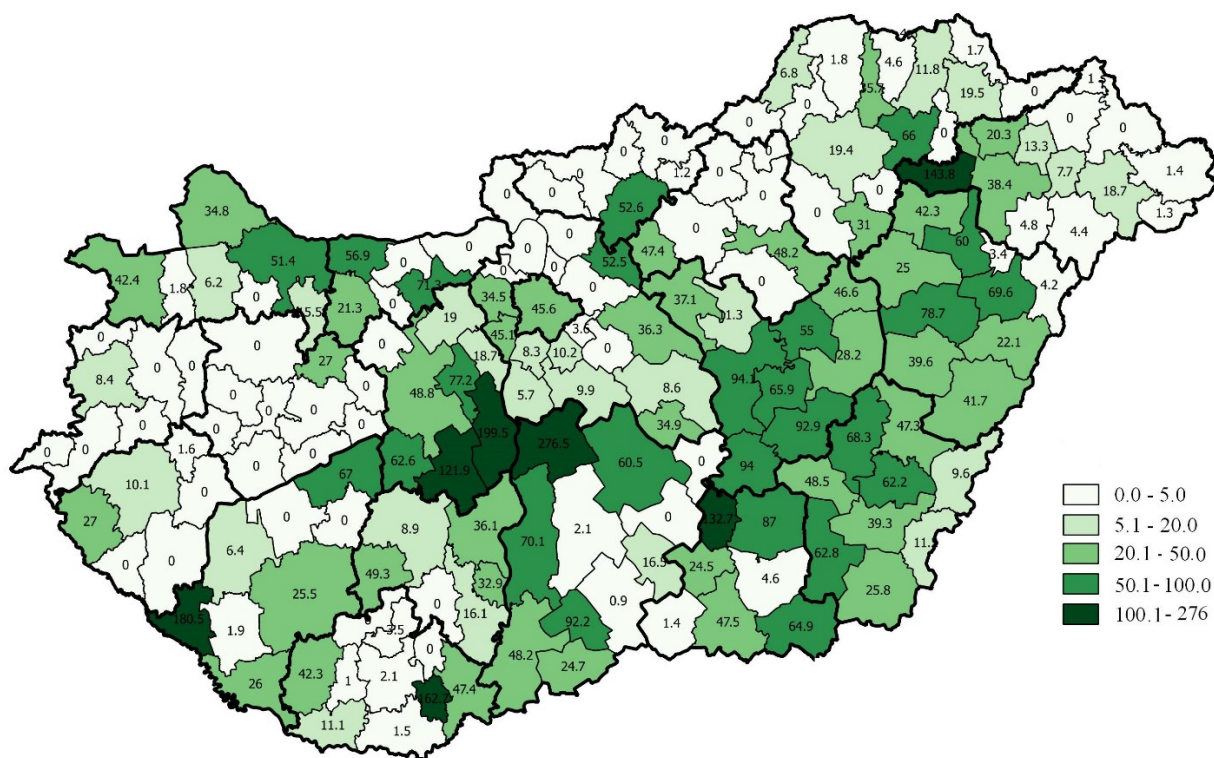

32. ábra: Ipari zöldségnövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A *magánszemély* igénylők esetében megfigyelhető a kis területméret. 11 járásban nem volt igénylés a vizsgált időszakban. A jogcím nem tipikus esete a passzív gazdálkodásnak és a támogatásmaximalizálásnak a speciális agrotechnikai munkák miatt. A jogcímhez tartozó növénykultúrák mindegyike munkaintenzív és speciális tudást igényel, azon túlmenően, hogy nagy ráfordításigényű. Ezen növénytermesztési ágazatba tartozó növények intenzív mezőgazdasági tevékenységet igényelnek mind a növényvédelemben, mind a tápanyagutánpótlásban. Úgy gondolom, emiatt a magas ráfordításigény miatt azon termelőknél, akik a támogatások lehívását tekintik elsődleges vagy fő céljuknak, nem jellemző ez a jogcím. Bizonyos esetekben átfedés, támogatás kapcsolás volt megfigyelhető, amely szintén nem a támogatásmaximalizálást erősíti.

A *nem magánszemélyek* esetében (33. ábra) 54 járásban nem érkezett igénylés. A járásokat az igényelt átlagterület alapján különböző kategóriákba lehet csoportosítani. Ebben az összefüggésben 23 járásban az igényelt átlagterület 5 hektár alatti volt, 26 járásban 5-20 hektár közötti igényeket találtam, továbbá 40 járásban 20-50 hektár, míg 25 járásban 50-100 hektár közötti igényeket regisztráltam. Emellett kiemelhetem, hogy néhány járásban különösen nagy területi igények voltak. Például a Sárospataki járásban az átlagos igényelt terület 121,9 hektár, a Csongrádi járásban 132,7 hektár, a Tiszavasvári járásban 143,8 hektár, a Bólyi járásban 162,7 hektár, a Csurgoi járásban 180,5 hektár, a Dunaújvárosi járásban 199,5 hektár, és a Kunszentmiklósi járásban 276,5 hektár területet igényeltek. Ezek az adatok azt mutatják, hogy az igénylések területi eloszlása jelentős eltéréseket mutat az egyes járások között.

33. ábra: Ipari zöldségnövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A *nem magánszemély* igénylők esetében megfigyelhető a nagyobb birtok méret, amely több esetben 100 hektár feletti. Az igénylések többségében a jó mezőgazdasági adottságokkal rendelkező vidékeken vannak, a domb és hegyvidéki területeken többségében nem jellemző ez a jogcím. Véleményem szerint az igénylések között a csemegekukorica termesztésével foglalkozó vállalkozások adták a legnagyobb értékeket, akik akár több 100 hektár csemegekukoricát is

termeltek minden évben. Ezeknél az üzemeknél a meglévő technológia és több esetben a feldolgozóipar adott, így ebben a jogcímen folyamatos az igénylés. Budapest esetében a 45,6 hektár átlag terület a Budapesti székhelyű gazdasági társaságoknak tudható be.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

A *magánszemélyeknél* és a *nem magánszemélyeknél* is a 0-20 hektáros üzemkategóriában a legnagyobb a területi egyenlőtlenség (14. táblázat). *Magánszemélyeknél* 20-100 hektáros kategóriában 5,99%, a 100-300 hektáros kategóriában 7,2% és a 300 hektár feletti kategóriába 1,37% területi egyenlőtlenség.

14. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Ipari zöldségművelés)

Termeléshez kötött ipari zöldségműveléstermesztés támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl-Hirschman-index*	Súlyozatlan Gini-együttható (%)	Duál-mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	9,06	397,32	78	18,25
		Σ Ft		427,30	79	19,28
	20-100 ha	Σ fő	5,99	474,76	82	26,37
		Σ Ft		469,09	83	28,39
	100-300 ha	Σ fő	7,20	666,66	91	-
		Σ Ft		662,57	91	-
	300< ha	Σ fő	1,37	6250,00	99	-
		Σ Ft		6116,36	99	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	15,83	379,48	78	17,81
		Σ Ft		414,11	80	20,05
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	13,57	206,55	70	15,13
		Σ Ft		239,80	74	21,63
	20-100 ha	Σ fő	6,23	292,65	79	25,70
		Σ Ft		301,14	80	51,65
	100-300 ha	Σ fő	5,29	370,26	82	-
		Σ Ft		385,65	83	64,07
	300< ha	Σ fő	8,78	787,65	93	-
		Σ Ft		847,57	94	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	22,42	237,29	72	12,91
		Σ Ft		343,48	81	29,60

Megjegyzés:

* Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az üzemméretek együttes vizsgálata esetén 15,83%-ot kellene átcsoportosítanom a területi egységek között annak érdekében, hogy a támogatások területi eloszlása egyenletesebb legyen a *magánszemélyek* között. Ezzel szemben, *nem magánszemélyek* esetében a támogatások 22,42%-ának átcsoportosítása lenne szükséges az egyenletes területi eloszlás eléréséhez.

A Herfindahl–Hirschman -index (HHI) vizsgálat során szembetűnővé vált számomra, hogy a területi egyenlőtlenség és a birtokméret között közvetlen arányosság mutatkozik. Az igénylők típusától függetlenül a 100 hektár feletti birtokméretnél a koncentráció számottevően megnő. A 300 hektárnál nagyobb méretű gazdaságok rendelkeznek a legmagasabb támogatási összeggel, ami jelentős finanszírozást biztosít ezen üzemek számára az adott kategóriában. Ha nem veszünk figyelembe üzemméret-kategóriákat a vizsgálat során, a *magánszemélyek* között a koncentráció

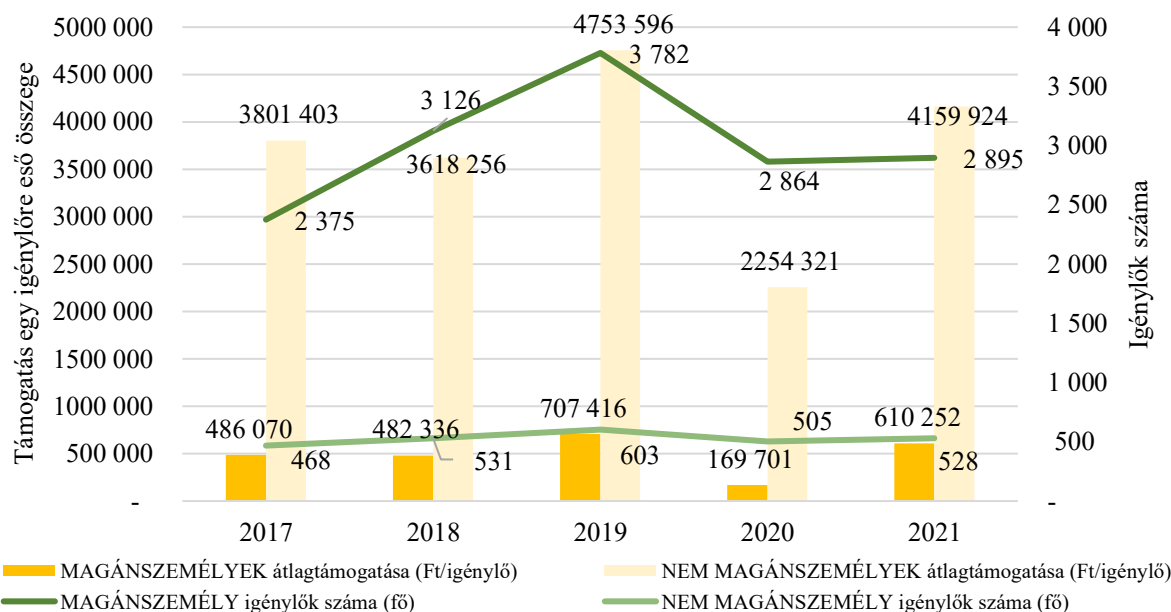
inkább észrevehető, azonban ebben a kontextusban is megfigyelhető a *nem magánszemélyek* magasabb mértékű forrásfelhasználása.

Az igénylők közötti egyenlőtlenségek és koncentráció mértékét a Súlyozatlan Gini-együttható segítségével elemeztem, amely lehetővé tette számomra a tökéletes egyenlőség (0%) és maximális koncentráció (100%) számszerűsítését. Az elemzés során a *magánszemélyek* és *nem magánszemélyek* esetén is külön-külön értékeltem az átlagolt igénylői számokat és a számukra nyújtott támogatásokat. Az 100 hektárnál nagyobb birtokok esetében tapasztaltam 90% feletti Gini-együtthatókat, ami jelentős koncentrációt jelez. A Gini-elemzés során is megfigyelhető volt a nagyobb és óriás birtokokon összpontosuló forráskoncentráció, míg a 100 hektár alatti birtokoknál alacsonyabb egyenlőtlenség volt észlelhető.

A Duál-mutatóval határoztam meg, hogy az átlag feletti értékek átlagos értéke hányszorosa az átlag alatti értékeknek. Mindkét támogatásigénylő típus esetében, ahol a terjedelem meghaladta a 100 hektárt, nem volt átlag alatti érték, így ebben a kategóriában a vizsgálat nem volt lehetséges. **A birtokméret növekedésével egyenes arányban nőtt a területei egyenlőtlenség is.**

Pearson-féle korrelációs elemzés során alapvető célom az volt, hogy átfogó képet kapjak a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények közötti kapcsolatáról, valamint annak erősségéről. Az adatokat annak érdekében elemeztem, hogy meghatározzam, milyen mértékben áll fenn összefüggés a két csoport által benyújtott támogatási igények között. Ezenkívül a korrelációs elemzés segítségével kívántam meghatározni az összefüggés erősségét is. A korreláció mértéke lehetővé teszi számomra, hogy értékeljem, mennyire szorosan kapcsolódnak egymáshoz a támogatási igények a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* esetében. Ennek eredményeként lehetőség nyílik meghatározni az összefüggés mértékét és jellegét, ami fontos információ a kutatási témám szempontjából.

Az adatokat a MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai alapján (34. ábra) vettem figyelembe, amelyek tartalmazták az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatási összeget.

34. ábra: Ipari zöldség-növény támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A jogcím 2017-ben indult – kiválva a *Zöldség-növény támogatásból* – a 2016 évi olajretek igénylések miatti támogatásmaximalizálás miatt. A 2017-es adatok szerint 2375 *magánszemély*

igénylő átlagosan 486 ezer forint támogatást kapott, míg 2021-ben 2895 igénylőre átlagosan 610 ezer forint jutott. A *nem magánszemélyek* igénylőinek száma 468-ról 528-ra nőtt, és az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 3,8 millió forintról 4,1 millió forintra növekedett. Az igénylések száma és az igénylőkre eső támogatási összeg egyenesen arányos, amely a forint-euró árfolyam változásával magyarázható, továbbá a jogcím támogatásmaximalizálásra alkalmasságát jelzi.

Az évenkénti támogatást igénylők számát egymáshoz viszonyítva nagyon erős pozitív korrelációt kaptam $r=0,99$ értékkel. Megállapítható, hogy a *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők közötti kapcsolat nagyon erős. Az egy igénylőre eső támogatási összegeket elemzése során is erős ($r=0,99$) korrelációt kaptam. A korrelációs elemzés során kapott két korrelációs érték megerősíti, hogy a két-két változó között meglehetősen erős kapcsolat áll fenn. Tehát jelentős összefüggést tapasztalhatunk a *magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között. Az erős korreláció azt mutatja, hogy amikor a *magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények növekednek, a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények is növekednek, és fordítva. Ez arra utal, hogy a két csoport közötti támogatási igények szorosan összefüggenek egymással, és a növekedés vagy csökkenés az egyik csoportban hatással van a másik csoport igényeire.

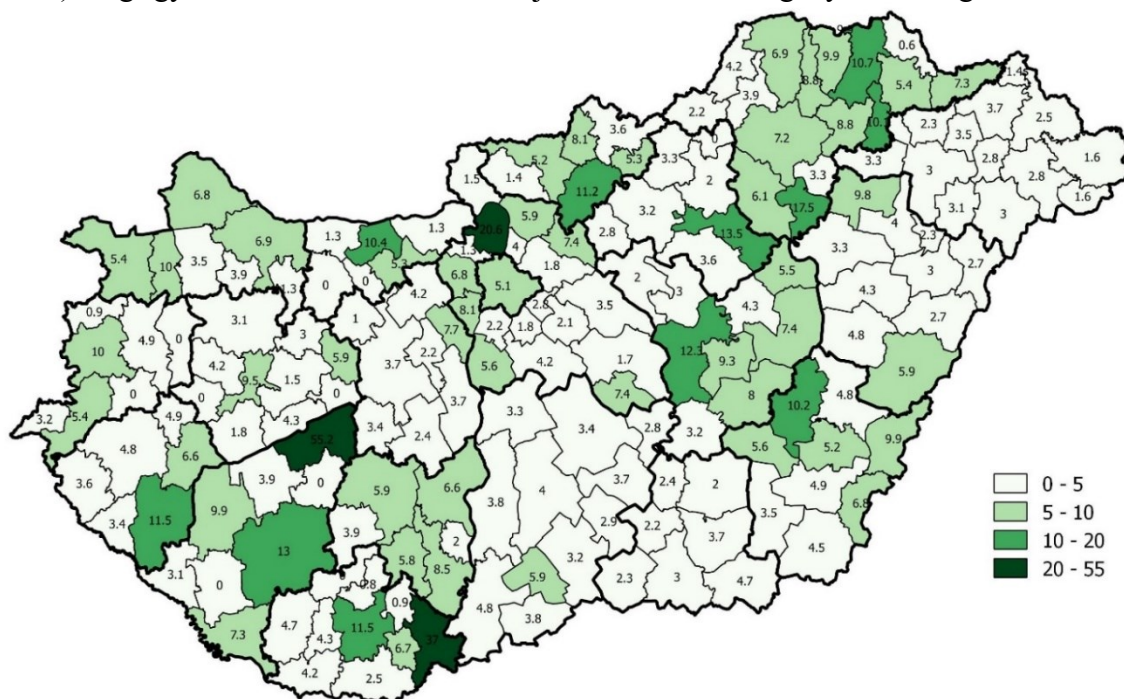
Trendelemzés eredményeképpen az egy *magánszemély* igénylőre eső támogatás összeg trendfüggvényének felvétele excel táblázatkezelő segítségével történt, és a vizsgált függvény típusok közül (lineáris, exponenciális, logaritmikus, hatvány és másodfokú polinom) a polinomiális bizonyult a legmegfelelőbbnek. Ennek az egyenlete $y=8983,7x^2-603329x+573322$, R-négyzet értéke 0,0094 (ez a 2020 évi alacsony kifizetési eredménnyel magyarázható). A trendfüggvény jövőbeli tendenciára vonatkozó magyarázóértéke nem releváns. A *nem magánszemélyek* esetében nagyon alacsony R-négyzet értéket kaptam (0,0184). Ebben az esetben is a legjobban illeszkedő polinomiális függvényt találtam, amelynek egyenlete: $y=38777x^2-297354x+4E+06$.

Kereszt tábla elemzés (ld. 20. Melléklet) alapján megállapítható, hogy a *magánszemélyek* között a kisebb üzemméretű gazdaságok dominálnak a támogatások igénylésében. A támogatást igénylő *magánszemélyek* 91,9%-a 0-20 hektár közötti területre igényelte a jogcímet. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában mindössze 7,6%, míg a 100-300 hektár kategóriában mindössze 0,5% található meg. 300 hektár birtokméret felett egy támogatást igénylő *magánszemély* volt. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a kisebb méretű gazdaságok dominálnak, amelyek főként *magánszemélyek* tulajdonában vannak. Ugyanakkor a nagyobb üzemméretű gazdaságok, amelyek nagyobb területeken gazdálkodnak, alulreprezentáltak ebben a folyamatban. Ez azt jelenti, hogy a támogatási igények eloszlása erősen összefügg az üzemmérettel, és a nagyobb területen gazdálkodó, *magánszemélyek*hez kötődő gazdaságok kevésbé részesülnek támogatásban az adott rendszerben. A *nem magánszemélyek* között alulreprezentáltak a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár), mindössze 48,3% található ebben a kategóriában. A 20-100 hektár kategóriában található az igénylők 35,0%-a. A 100-300 hektár közötti kategóriában 13,9%, míg a legnagyobb területen gazdálkodók (300 hektár felett) aránya 2,9% a *nem magánszemély* igénylők között.

Az adatok alapján tehát látható, hogy az ipari zöldségnövények termesztése egy olyan speciális jogcím, ahol folyamatosan növekszik az igénylők száma mind a *magánszemélyek*, mind a *nem magánszemélyek* esetében, és amely lehetőséget kínál a támogatások maximalizálására. Ez a trend jelzi, hogy az ipari zöldségnövények termesztése vonzóvá vált a mezőgazdasági termelők és vállalkozások számára, akik kihasználják a jogcím által nyújtott előnyöket és lehetőségeket.

5.2.9. Zöldségnyövény termesztés támogatása

A Zöldségnyövény termesztés támogatásának igénybevételére az a mezőgazdasági termelő jogosult, aki a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól szóló 9/2015. (III. 13.) FM rendelet melléklet szerinti növényt termeszt szántóföldi, üvegházi vagy fóliasátras technológiával. A zöldségnyövények többségét (fűszerpaprika, paprika, paradicsom, tökfélék, padlizsán, uborka) a virágzás kezdetéig meg kell őrizni, a többi zöldség,- és évelő fűszernövényt pedig az Egységes Kérelem benyújtását követő két hétig kell a területen tartani. A rendeletben meghatározott mennyiségű vetőmagot kell elvetni és a vetőmagbeszerzést számlával kell igazolni. Az üvegházi és fóliasátras technológiával termesztett növények esetében a zöldségnyövény termesztési támogatására jogosult terület meghatározásakor a támogatásra jogosult területként az üvegház vagy fóliasátor által teljes területen lefedett területet kell figyelembe venni. A magánszemélyek által igényelt támogatások vizsgálata során egyes szempontokban statikus, míg más aspektusokban változást mutató trendek figyelhetők meg (21. Melléklet). Bár a támogatást igénylő magánszemélyek száma nem mutatott számottevő változást a vizsgált periódus alatt, egy adott birtokméret-kategórián belül azonban eltérő a helyzet. Megfigyelhető, hogy a 20-100 hektáros birtokméretű gazdaságok esetében a támogatások iránti igény szignifikáns mértékben csökkent. A támogatási összeg csökkent annak ellenére, hogy a forint gyengülése többletbevételhez juttatta a gazdálkodókat. A nem magánszemély igénylők esetében szintén csökkenés volt tapasztalható. 2016-ban 423 igénylő 781 millió forint támogatást kapott, amely 2021-re 481 millió forint összegre csökkent 317 igénylő részére. A magánszemélyek és nem magánszemélyek, illetve a nagygazdaságok támogatásának elemzésekor szembetűnő, hogy aránybeli és abszolút értelemben is jelentős mértékű támogatás jut ez utóbbiakhoz. A nagygazdaságok támogatásának mértéke sokszor indokolható a gazdaságok méretével, és azzal a képességükkel, hogy mobilizálják a támogatáshoz szükséges forrásokat és kapcsolatokat. Ugyanakkor, a források ezen elosztása felveti a kisgazdaságok és a magánszemélyek igazságos támogatásának kérdését is, amelyek potenciálisan hátrányos helyzetbe kerülhetnek a támogatási források ilyen elosztása mellett. A jogcím területi vizsgálatánál a magánszemély igénylők esetében (35. ábra) megfigyelhető a kis területméret. 9 járásban nem volt igénylés a vizsgált időszakban.

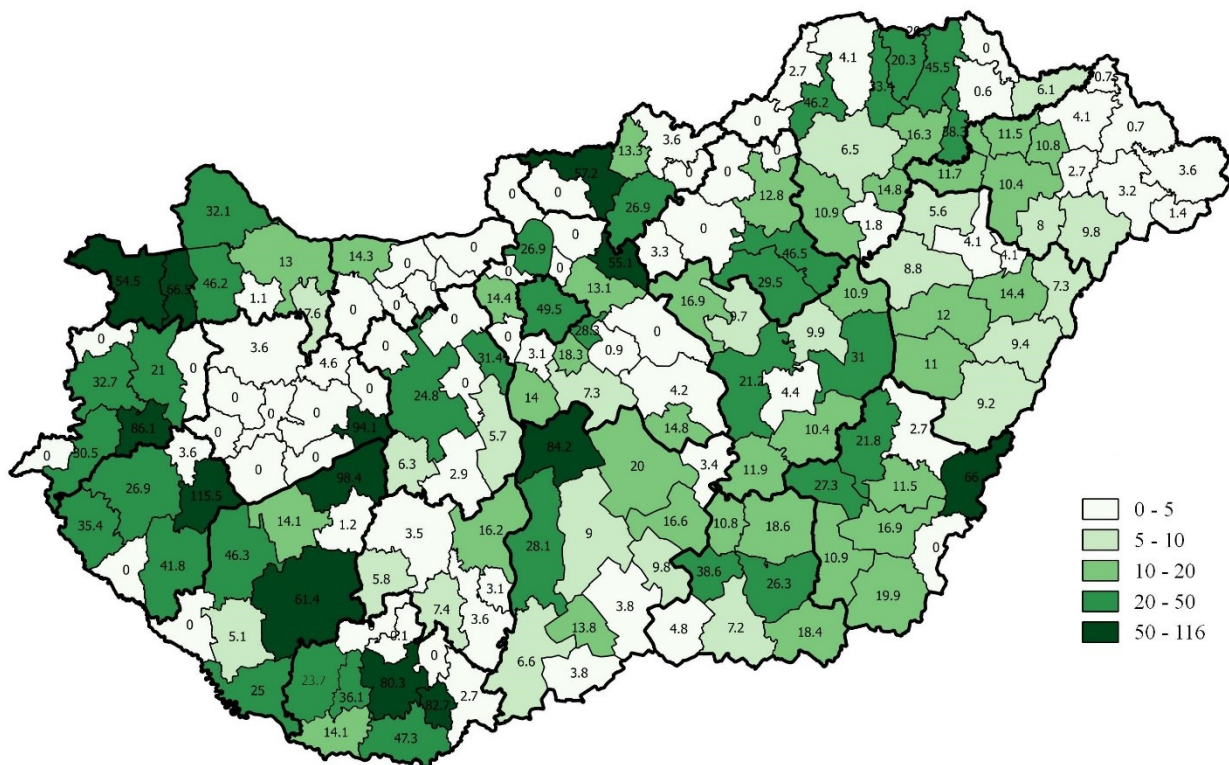
35. ábra: Zöldségnyövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A jogcím tipikus esete a passzív gazdálkodásnak és a támogatásmaximalizálásnak a betakarítást nem igénylő előírások miatt. A jogcímhez tartozó növénykultúrák közül a spárgatők és édeskömény termesztés a leggyakoribb, ezek fordulnak elő a legtöbb igénylőnél, akik tapasztalatom szerint legtöbbször a támogatások maximalizálását tartják szem előtt. Mivel a növénykultúrákat vetésidőtől számított két hétig szükséges megtartani a jogosultság megszerzéséhez, ez a jogcím a legellenőrizhetlenebb a gyakorlatban. Ezen növénytermesztési ágazatba tartozó növények intenzív mezőgazdasági tevékenységet igényelnek mind a növényvédelemben, mind a tápanyagutánpótlásban. 104 járásban az igényelt terület 0-5 hektár között mozgott. Ebben a kategóriában az igények viszonylag kisebb területeket képviseltek. Emellett 46 járásban az igényelt terület 5-10 hektár között mozgott, ami már valamivel nagyobb földterületeket jelentett. Továbbá, 12 járásban az igényelt terület 10-20 hektár közötti kategóriába esett. A legnagyobb, 20 hektár feletti igénylési kategóriát a Szentendrei járás (20,6 hektár), a Mohácsi járás (37 hektár) és a Siófoki járás (55,2 hektár) alkotta. Ezekben a járásokban az igények nagy területet képviseltek, ami kiemelkedik a többi járáshoz viszonyítva. Ezek az adatok azt mutatják, hogy az igénylők területi igényei széles skálán mozogtak, és az eltérések meglehetősen szignifikánsak voltak az egyes járások között.

A többi jogcím közül átfedést mutat a térképi ábrázolás az *AKG* és *ÖKO* jogcímmel, ami hipotézisemet alátámasztja a támogatásmaximalizálás témában, miszerint kiemelt támogatási összeg érhető el a két jogcím kombinálásával. Ezen támogatáskapcsolás a *Szálas fehérjenövény* és *AKG* igénylésekhez hasonlóan elterjedt passzív gazdálkodási (támogatásintenzív gazdálkodás) mód.

A *nem magánszemély* igénylők (36. ábra) között is megfigyelhető az a kapcsolat, hogy a jogcím az *AKG* és *ÖKO* támogatásokkal kerül együtt igénylésre több esetben. A térképi ábrázolásnak köszönhetően a járási adatok megmutatják, hogy a Nyugat-Dunántúl és az Alföld egy része érintett ebben a vonatkozásban.

36. ábra: Zöldszénynövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területföldhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A budapesti 49,5 hektár igénylési adat szintén azt mutatja, hogy a budapesti székhelyű gazdasági társaságok igénybe veszik ezt a jogcímet. Tapasztalatom szerint az Észak-magyarországi régió rossz adottságú területein gazdálkodó egyes cégek – akiknél elsődlegesen a támogatás megszerzése a cél – is igénybe veszik ezt a jogcímet. Ezeknél a gazdasági társaságoknál az előírásokra odafigyelve történik a növénytermesztés úgy, hogy a lehető legkisebb ráfordítással a költségeket minimalizálják és a lehető legnagyobb támogatást tudják igénybe venni. 35 járás esetében nem volt igénylő, viszont 13 járásnál az igénylés meghaladta az 50 hektárt.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

A 15. táblázat esetében a magánszemélyeknél a 100-300 hektáros üzemmegakóriában a legnagyobb a területi egyenlőtlenség, míg a *nem magánszemélyeknél* a 0-20 hektáros csoportban. Az adatok alapján a *magánszemélyek* között nem volt olyan igénylő, aki 300 hektárnál nagyobb területtel rendelkezett volna.

15. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Zöldségnövény)

Termeléshez kötött zöldségnövény termesztés támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl-Hirschman-index*	Súlyozatlan Gini-együttható (%)	Duál-mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	10,37	306,47	75	15,46
		Σ Ft		262,86	73	13,58
	20-100 ha	Σ fő	7,24	208,25	70	12,61
		Σ Ft		211,34	71	15,60
	100-300 ha	Σ fő	14,20	892,86	93	-
		Σ Ft		1065,34	94	-
	300< ha***	Σ fő	-	-	-	-
		Σ Ft		-	-	-
	Összes üzemmegakória	Σ fő	17,81	297,87	75	14,63
		Σ Ft		218,09	70	11,43
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	16,48	165,88	65	9,07
		Σ Ft		207,88	69	11,32
	20-100 ha	Σ fő	10,34	203,02	71	12,95
		Σ Ft		233,80	73	15,12
	100-300 ha	Σ fő	12,43	407,78	87	-
		Σ Ft		522,82	89	-
	300< ha	Σ fő	1,03	2777,78	98	-
		Σ Ft		2809,50	98	-
	Összes üzemmegakória	Σ fő	31,18	155,44	62	7,50
		Σ Ft		225,58	71	12,89

Megjegyzés:

* Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

*** A hiányzó adatok esetében nem volt igénylés.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az adatok további elemzésekor rávilágítottam arra, hogy az üzemméretek együttes vizsgálata esetén 17,81%-ot kellene átcsoportosítani a területi egységek között annak érdekében, hogy a támogatások területi eloszlása egyenletesebb legyen a *magánszemélyek* között. Ezzel szemben, *nem magánszemélyek* esetében a támogatások 31,18%-ának átcsoportosítása lenne szükséges az egyenletes területi eloszlás eléréséhez.

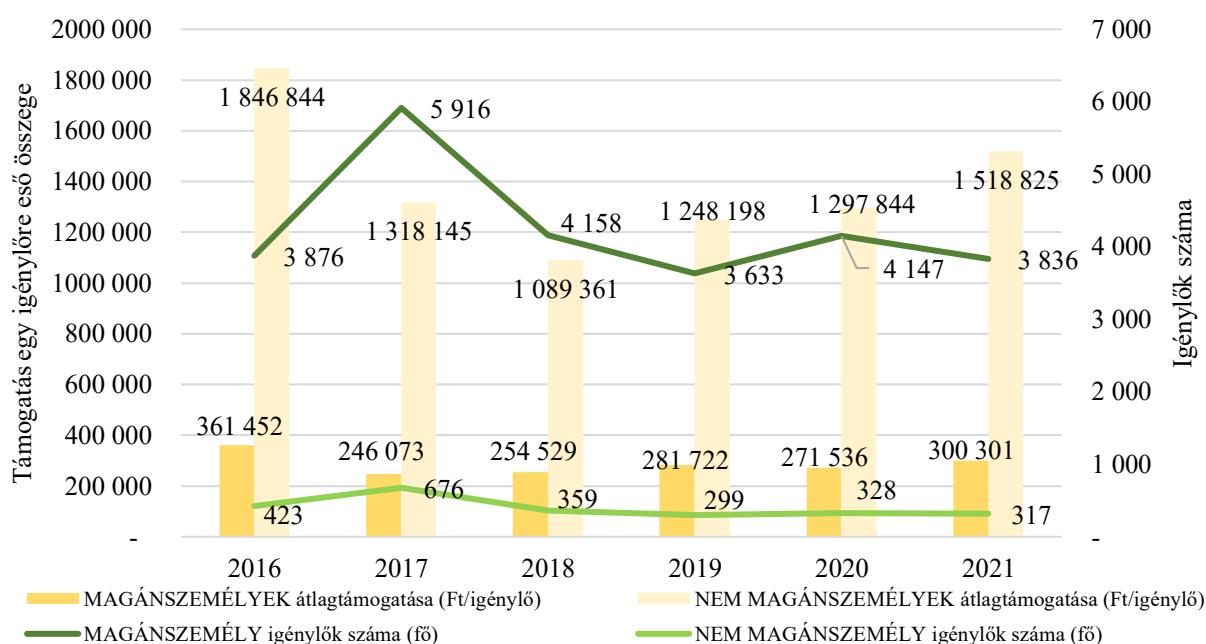
A Herfindahl-Hirschman -index (HHI) vizsgálat keretében a koncentrációkat értékeltem, annak érdekében, hogy a területi egyenlőtlenségek és birtokméret-változások kapcsolatát kimutassam. A

vizsgálat során szembetűnővé vált számomra, hogy a területi egyenlőtlenség és a birtokméret között közvetlen arányosság mutatkozik. Tehát, minél nagyobb a birtok mérete, annál jelentősebb az egyenlőtlenség. Az igénylők típusától függetlenül a 100 hektár feletti birtokméretnél a koncentráció számottevően megnő. A legnagyobb támogatási összeg a 300 hektár feletti gazdaságok esetében figyelhető meg, amely jelentős forrásellátottságot feltételez ebben az üzemméretkategóriában. Üzemméretkategóriák nélküli vizsgálat esetén a *magánszemélyeknél* szembetűnőbb a koncentrálódás, de ebben az esetben is leírható a *nem magánszemélyek* nagyobb arányú forrásfelhasználása.

A Gini-elemzés során is megfigyelhető volt a nagyobb és óriás birtokokon összpontosuló forráskoncentráció, míg a 100 hektár alatti birtokoknál a legkevesebb egyenlőtlenség volt észlelhető.

A Duál-mutatóval határoztam meg, hogy az átlag feletti értékek átlagos értéke hányszorosa az átlag alatti értékeknek. Mindkét támogatásigénylő típus esetében, ahol a terjedelem meghaladta a 100 hektárt, nem volt átlag alatti érték, így ebben a kategóriában a vizsgálat nem volt lehetséges. Az adatsorban jelentősebb különbség nem volt tapasztalható, hasonló egyenlőtlenség figyelhető meg minden érintett kategóriában, az átlag feletti értékekkel rendelkező járások javára, amely rávilágít a területi egyenlőtlenségekre.

Pearson-féle korrelációs elemzés során fő célom az volt, hogy feltárjam, milyen kapcsolat áll fenn a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között, és hogy ez az összefüggés mennyire erős. Az adatokat a MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai alapján (37. ábra) vettem figyelembe, amelyek tartalmazták az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatási összeget. A 2016-es adatok szerint 3876 *magánszemély* igénylő átlagosan 361 ezer forint támogatást kapott, míg 2021-ben 3836 igénylőre átlagosan 300 ezer forint jutott. Ezzel párhuzamosan a *nem magánszemélyek* igénylőinek száma 423-ról 317-re csökkent, és az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 1,8 millió forintról 1,5 millió forintra csökkent. Megfigyelhető az igénylések számának és az egy igénylőre eső támogatási összeg csökkenése annak ellenére, hogy a forint folyamatosan gyengült ezekben az években.

37. ábra: Zöldség-növény támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

Az évenkénti támogatást igénylők számát egymáshoz viszonyítva nagyon erős pozitív korrelációt kaptam $r=0,94$ értékkel. Megállapítható, hogy a *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők közötti kapcsolat nagyon erős. Az egy igénylőre eső támogatási összegeket elemzése során is erős ($r=0,92$) korrelációt kaptam.

A korrelációs elemzés során kapott két korrelációs érték megerősíti, hogy a két-két változó között meglehetősen erős kapcsolat áll fenn. Az előzőleg említett korrelációs értékek azt mutatják, hogy a *magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között szoros összefüggés tapasztalható.

Trendelemzés során az egy *magánszemély* igénylőre eső támogatás-összeg trendfüggvényének felvétele excel táblázatkezelő segítségével történt, és a vizsgált függvény típusok közül (lineáris, exponenciális, logaritmikus, hatvány és másodfokú polinom) a polinomiális bizonyult a legmegfelelőbbnek. Ennek az egyenlete $y=11538x^2-74992x+373410$, R-négyzet értéke 0,6377. A trendfüggvény alapján következtetés nem vonható le.

Nem magánszemélyek esetében is kiegyenlített adatokat kaptam, amely gyakorlati tapasztalataim alapján a jogcím változatlanságát eredményezi a *nem magánszemély* igénylők szempontjából. Ez esetben is a leginkább illeszkedő polinomiális függvény értéke $y=86824x^2-563704x+2E+06$; $R^2=0,9028$.

Keresztábra elemzés (ld. 22. Melléklet) alapján megállapítható, hogy a *magánszemélyek* között a kisebb üzemméretű gazdaságok dominálnak. A támogatást igénylő *magánszemélyek* 97,1%-a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodik. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában csak 2,8%, a 100-300 hektár kategóriában pedig mindössze 0,1% található meg. A 300 hektár birtokméret felett pedig nincsenek támogatást igénylő *magánszemélyek*.

A *nem magánszemélyek* között alulreprezentáltak a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár), mindössze 72,3% található ebben a kategóriában. A birtokméret növekedésével csökken az igénylő száma, a 20-100 hektár kategóriában 23,7%, a 100-300 hektár közötti kategóriában 3,7% és 300 hektár feletti kategóriában 0,2%.

Az adatok részletes elemzése alapján megfigyelhető, hogy a vizsgált jogcím kiemelt fontossággal bír a kisebb gazdaságok támogatásában, és érdekes módon jelen vannak a 100 hektár feletti gazdaságok is ebben a kategóriában. Ez azt jelzi, hogy a jogcím a kisebb méretű gazdaságok számára is lehetőséget kínál, és bizonyos mértékben rugalmasságot mutat a nagyobb területeken gazdálkodó gazdaságok számára is.

A jogcímre történő specializálódás nyomon követhető az évenkénti igénylésekben is, ahol az adatok mutatják, hogy a kisebb gazdaságok és a 100 hektár feletti gazdaságok is egyaránt igénylik a támogatást. Ez a trend hasonlóan jellemző más egyedi technológiai igényű növények esetében is, ahol a termelők az adott jogcímekre specializálódva igénylik a támogatásokat.

5.2.10. Intenzív gyümölcsstermesztés támogatása

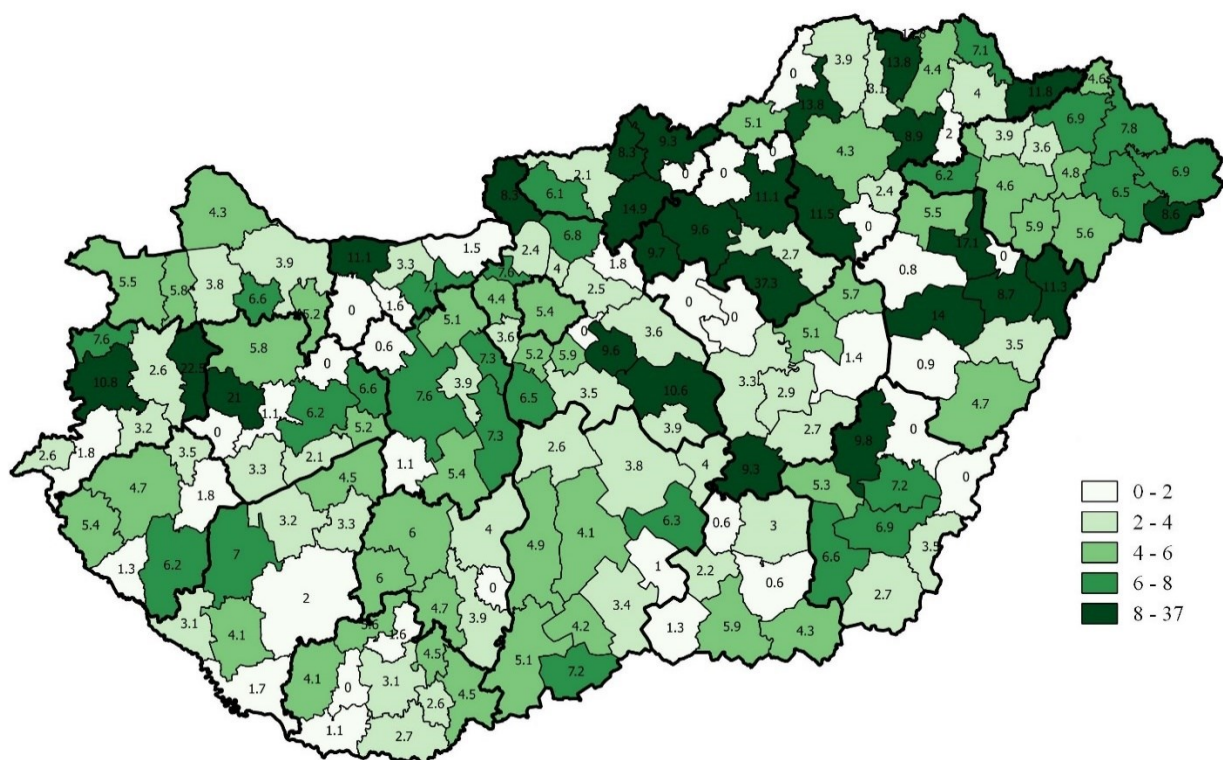
A támogatás igénybevételére az a mezőgazdasági termelő jogosult, aki a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól szóló 9/2015. (III. 13.) FM rendelet melléklet szerinti növényt termeszt, akinek a támogatási kérelemmel érintett homogén ültetvénye eléri a rendelet mellékletében meghatározott telepítéskori, hektáronkénti minimális tőszámot. Az ültetvény a jogszabály mellékletében meghatározott maximális életkort nem haladhatja meg

és/vagy fix, telepített öntözéssel és/vagy legalább 85%-os tőszámbeállottsággal kell rendelkezni. A hektáronkénti minimális tőszám meghatározásánál a telepítési engedélyben meghatározott tőszámot kell figyelembe venni.

Az *Intenzív gyümölcsstermesztési támogatásokra* 2018-ban összesen 2295 *magánszemély* nyújtott be kérelmet, amelynek teljes kifizetési értéke 2 milliárd forint volt (ld. 23. Melléklet). Ebben az évben a 0-20 hektáros méretkategóriájú gazdaságok igényelték a támogatásokat a legnagyobb számban. 2021-re a támogatást igénylő *magánszemélyek* száma növekedést mutatott, elérve a 2604 főt, azonban a támogatások teljes összege nem változott.

A jogi személyiséggel rendelkező szervezetek, tehát a *nem magánszemélyek* körében is megfigyelhető egy növekvő tendencia a támogatásokban. Azt tapasztalható, hogy ezen igénylők által realizált teljes támogatási összeg az elemzett periódus alatt megmaradt közel a kiindulási évhez képest. Továbbá, megfigyelhető, hogy egyik igénylői típus esetében sem találkozunk 300 hektárnál nagyobb birtok méretű támogatási kérelmekkel a vizsgált időszak alatt.

A jogcím LAU1 térképi ábrázolásával (44. ábra) lehetőség nyílik a területi elhelyezkedést vizsgálni. Az intenzív gyümölcsstermesztés a munkaigényes ágazatok közé tartozik ezért jellemzően kis birtokméret figyelhető meg a *magánszemélyek* között. 16 járásban nem volt igénylés. Elhelyezkedés szerint a nagyobb területű igénylések az Észak-magyarországi és Észak-alföldi régióra koncentrálódnak. A 2-4 hektáros kategóriába tartozott a legtöbb (38) járás, míg 26 járásban volt az igénylés 8 hektár felett. A **jogcím nem releváns a birtokkoncentráció és passzív gazdálkodás szempontjából.**

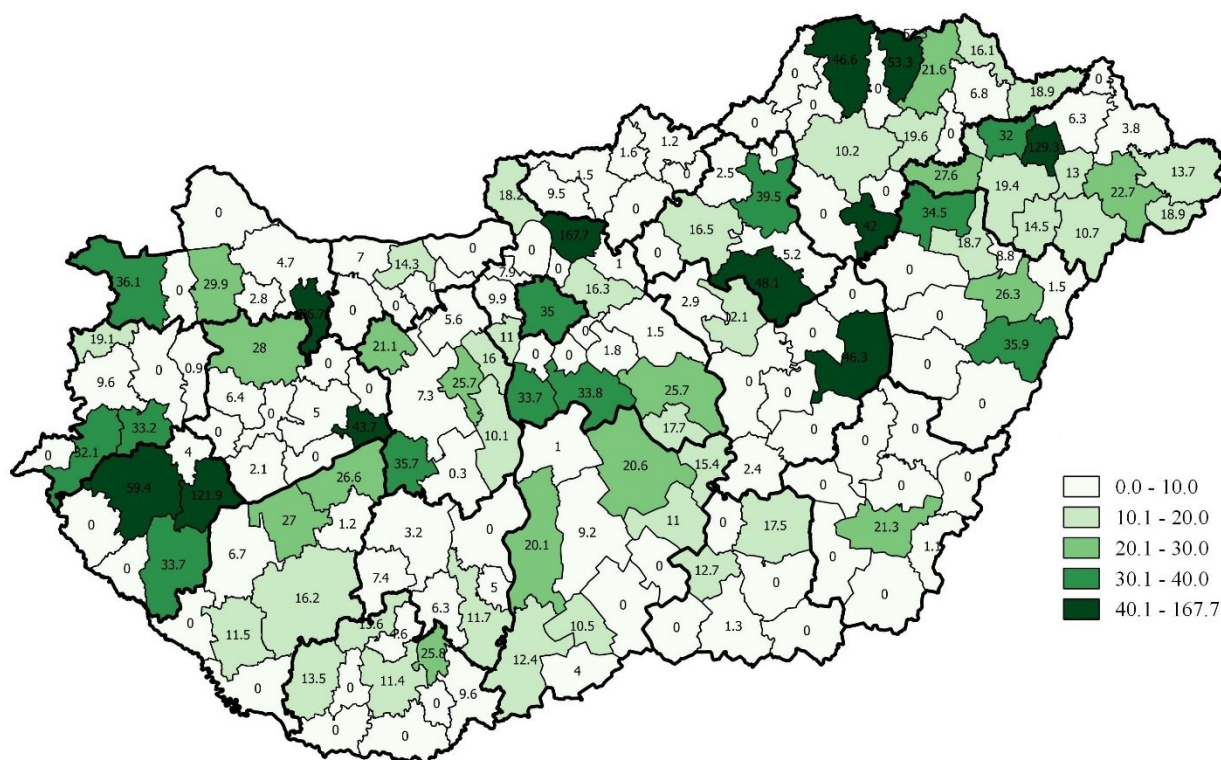
38. ábra: Intenzív gyümölcsstermesztés támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az elemzés során a *nem magánszemélyek* igénylései alapján 34 járásban egyáltalán nem érkezett igénylés egy adott jogcím vonatkozásában. Ugyanakkor adataim azt is feltárták, hogy a vizsgált járások között jelentős méretű területek is megfigyelhetők.

Elgondolkodtató és érdekes módon az egyes járásokat a földterületek nagysága szerint kategorizálva, 43 járásban 0-10 hektár közötti, 34 járásban 10-20 hektár közötti, 15 járás esetén 20-30 hektár közötti, 12 járásban 30-40 hektár közötti, míg 11 járásban a 40 hektárnál nagyobb területek iránti támogatás-igény mutatkozik (39. ábra).

A Váci járás különösen kiemelkedik 167,7 hektár átlagterülettel. Ez a szám jelentősen eltér a többi járástól, és arra utal, hogy ezen a területen a mezőgazdasági vagy egyéb, a földhasználattal összefüggő tevékenységek sokkal nagyobb kiterjedésű területeket érintenek, és hogy nagyobb, összefüggő területek állnak itt rendelkezésre.

39. ábra: Intenzív gyümölcsstermesztés támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

A 16. táblázat szerint a 0-20 hektáros üzemmegakóriában a legnagyobb a területi egyenlőtlenség mindkét csoportban. Megfigyeléseim szerint a *magánszemélyek* között nem volt olyan igénylő, aki 300 hektárnál nagyobb területtel rendelkezett volna. Az adatok további elemzésekor rávilágítottam arra, hogy az üzemméretek együttes vizsgálata esetén 18,79%-ot kellene átcsoportosítanom a területi egységek között annak érdekében, hogy a támogatások területi eloszlása egyenletesebb legyen a *magánszemélyek* között.

Ezzel szemben, *nem magánszemélyek* esetében a támogatások 15,79%-ának átcsoportosítása lenne szükséges az egyenletes területi eloszlás eléréséhez. Az általam végzett összehasonlítások eredményeképpen azt tapasztaltam, hogy a négy üzemmegakóriát együtt elemezve koncentráltan jelentkezik a területi egyenlőtlenség, méghozzá 26,83%-os mértékben.

16. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Intenzív gyümölcs)

Termeléshez kötött intenzív gyümölcsstermesztés támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl-Hirschman-index*	Súlyozatlan Gini-együttható (%)	Duál-mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	13,34	397,12	71	11,00
		Σ Ft		327,57	70	10,41
	20-100 ha	Σ fő	6,60	335,42	80	29,30
		Σ Ft		338,14	81	28,42
	100-300 ha	Σ fő	5,28	2299,17	97	-
		Σ Ft		2576,16	98	-
	300< ha***	Σ fő	-	-	-	-
		Σ Ft		-	-	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	18,79	387,62	71	10,95
		Σ Ft		312,91	72	12,05
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	15,79	203,08	69	9,82
		Σ Ft		239,01	73	15,63
	20-100 ha	Σ fő	9,35	259,34	78	47,27
		Σ Ft		265,93	79	41,38
	100-300 ha	Σ fő	9,27	900,00	93	-
		Σ Ft		1079,33	94	-
	300< ha***	Σ fő	-	-	-	-
		Σ Ft		-	-	-
	Összes üzemkategória	Σ fő	26,83	187,78	66	10,92
		Σ Ft		257,85	76	19,74

Megjegyzés:

* Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

*** A hiányzó adatok esetében nem volt igénylés.

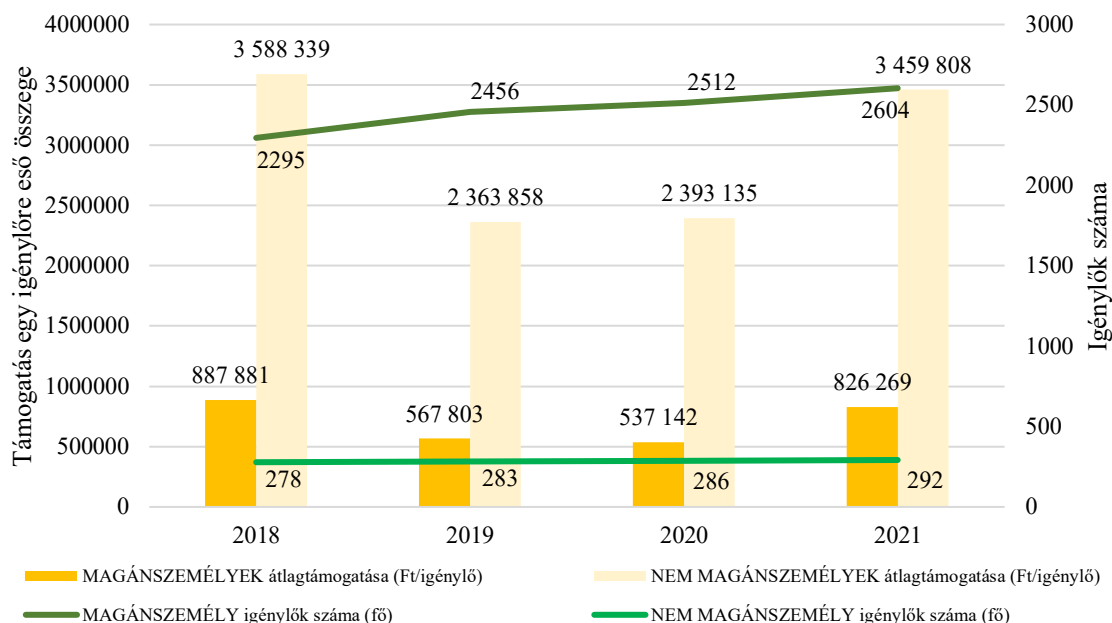
Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A magánszemélyek esetében a koncentráció háromszorosa a minimálisnak, míg a nem magánszemélyek esetében négy-ötszörös az arány. Ez jelentős eltérést mutat a két csoport között, éles kontrasztban a kívánatos 56,82-es HHI értékkel. A legnagyobb támogatási összeg a 300 hektár feletti gazdaságok esetében figyelhető meg, amely jelentős forrásellátottságot feltételez ebben az üzemkategóriában. Üzemméretkategóriák nélküli vizsgálat esetén a magánszemélyeknél szembetűnőbb a koncentráció, de ebben az esetben is leírható a nem magánszemélyek nagyobb arányú forrásfelhasználása.

A Gini-elemzés során is megfigyelhető volt a nagyobb és óriás birtokokon összpontosuló forráskoncentráció, míg a 100 hektár alatti birtokoknál a legkevesebb egyenlőtlenség volt észlelhető.

A Duál-mutatóval határoztam meg, hogy az átlag feletti értékek átlagos értéke hányszorosa az átlag alatti értékeknek. Mindkét támogatásigénylő típus esetében, ahol a terjedelem meghaladta a 100 hektárt, nem találtam átlag alatti értéket, így ebben a kategóriában a vizsgálat nem volt lehetséges. Minden adatsorban jelentős különbség tapasztalható az átlag feletti járások javára, amely rávilágít a területi egyenlőtlenségekre. Kiemelkedő a 20-100 hektár üzemméretű kategóriában kiszámolt Duál-mutatószám, ahol a területi egyenlőtlenség mértéke a gazdák számára (29,30) nagyobb, mint az igényelt támogatás esetében (28,42). A nem magánszemély igénylők esetében a kapcsolat az előző ponttal ellentétben van jelen.

Pearson-féle korreláció során fő célom az volt, hogy feltárjam, milyen kapcsolat áll fenn a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között, és hogy ez az összefüggés mennyire erős. Az adatokat a MÁK Közzétételi listáinak átlagolt adatai alapján (40. ábra) vettem figyelembe, amelyek tartalmazták az igénylők számát és az egy igénylőre eső támogatási összeget. A 2018-es adatok szerint 2295 *magánszemély* igénylő átlagosan 887 ezer forint támogatást kapott, míg 2021-ben 2604 igénylőre átlagosan 826 ezer forint jutott. Ezzel párhuzamosan a *nem magánszemélyek* igénylőinek száma 278-ról 292-re nőtt, és az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 3,5 millió forintról 3,4 millió forintra csökkent. Megfigyelhető az igénylések száma és az egy igénylőre eső támogatási összeg fordított arányossága, amelyet a jogcím keretösszege magyaráz.

40. ábra: Intenzív gyümölcstermesztés támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

Az évenkénti támogatást igénylők számának összehasonlítása során rendkívül erős pozitív korrelációt kaptam, amelynek értéke $r=0,98$. Ez azt mutatja, hogy a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* közötti kapcsolat rendkívül erős a támogatási igények számát illetően. Az adatok alapján egyértelműen megállapítható, hogy a két csoport között nagyon szoros összefüggés áll fenn ebben a tekintetben. Az egy igénylőre eső támogatási összegek elemzése során is erős korrelációt kaptam, melynek értéke $r=0,99$. Ez azt jelenti, hogy a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* esetében is erősen összefüggenek az egy igénylőre jutó támogatási összegek. Az adatok alapján megállapítható, hogy a két-két változó között meglehetősen erős kapcsolat áll fenn. Az említett erős korrelációs értékek tovább megerősítik azt a tényt, hogy a *magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények, és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között szoros összefüggés figyelhető meg. Az adatok világosan mutatják, hogy a két csoport között szoros és jelentős kapcsolat áll fenn a támogatási igények terén.

Trendelemzés alkalmával az egy *magánszemély* igénylőre eső támogatás összeg trendfüggvényének felvétele excel táblázatkezelő segítségével történt, és a vizsgált függvény típusok közül (lineáris, exponenciális, logaritmikus, hatvány és másodfokú polinom) a polinomiális bizonyult a legmegfelelőbbnek. Ennek az egyenlete $y=152301x^2-739956x+1E+06$, R-négyzet értéke 0,9995. A trendfüggvény alapján következtetés nem vonható le.

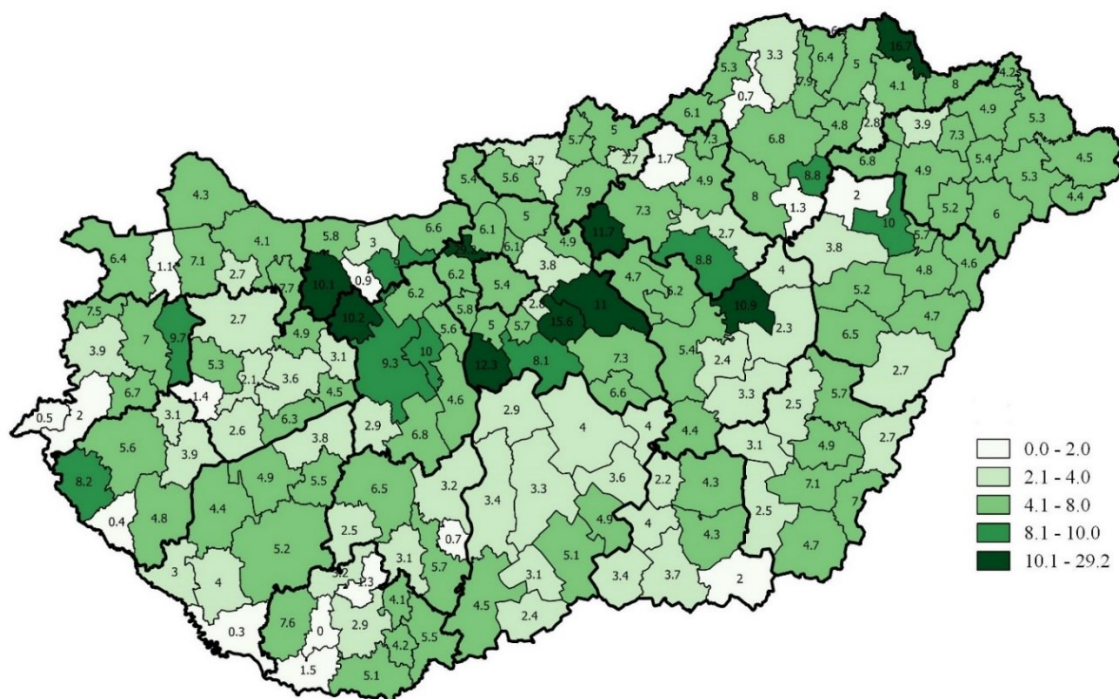
Nem magánszemélyek esetében is hasonló adatokat kaptam, amely a jogcím változatlanóságát feltételezi a *nem magánszemély* igénylők szempontjából. Ez esetben is a leginkább illeszkedő polinomiális függvény értéke $y=572789x^2-3E+06x+6E+06$; $R^2=0,9982$.

Keresztábra elemzés (ld. 24. Melléklet) alapján megállapítható, hogy a *magánszemélyek* között a kisebb üzemméretű gazdaságok dominálnak. A támogatást igénylő *magánszemélyek* 95,0%-a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodik. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában csak 4,8%, a 100-300 hektár kategóriában pedig mindössze 0,2% található meg. A 300 hektár birtokméret felett pedig nincsenek támogatást igénylő *magánszemélyek*. A *nem magánszemélyek* között alulreprezentáltak a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár), mindössze 66,7% található ebben a kategóriában. A birtokméret növekedésével csökken az igénylő száma, a 20-100 hektár kategóriában 29,8% és a 100-300 hektár közötti kategóriában 3,5%. A 300 hektár birtokméret felett pedig nincsenek támogatást igénylő *nem magánszemélyek* sem.

5.2.11. *Extenzív gyümölcstermesztés támogatása*

A támogatás igénybevételére az a mezőgazdasági termelő jogosult, aki a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól szóló 9/2015. (III. 13.) FM rendelet melléklet szerinti növényt termeszt, akinek a támogatási kérelemmel érintett homogén ültetvénye eléri a rendelet mellékletében meghatározott telepítéskori, hektáronkénti minimális tőszámot. Az ültetvény a jogszabály mellékletében meghatározott maximális életkort nem haladhatja meg és/vagy fix, telepített öntözéssel és/vagy legalább 85%-os tőszámbeállottsággal kell rendelkezni. A hektáronkénti minimális tőszám meghatározásánál a telepítési engedélyben meghatározott tőszámot kell figyelembe venni. Az *Extenzív* és *Intenzív támogatás* közötti különbség kizárólag a hektáronkénti tőszámmeghatározásnál van. A legkisebb különbség a mogyoró esetében, ahol extenzív termesztésnél 400 db/ha, míg az intenzívénél 410 db/ha tőszám került meghatározásra.

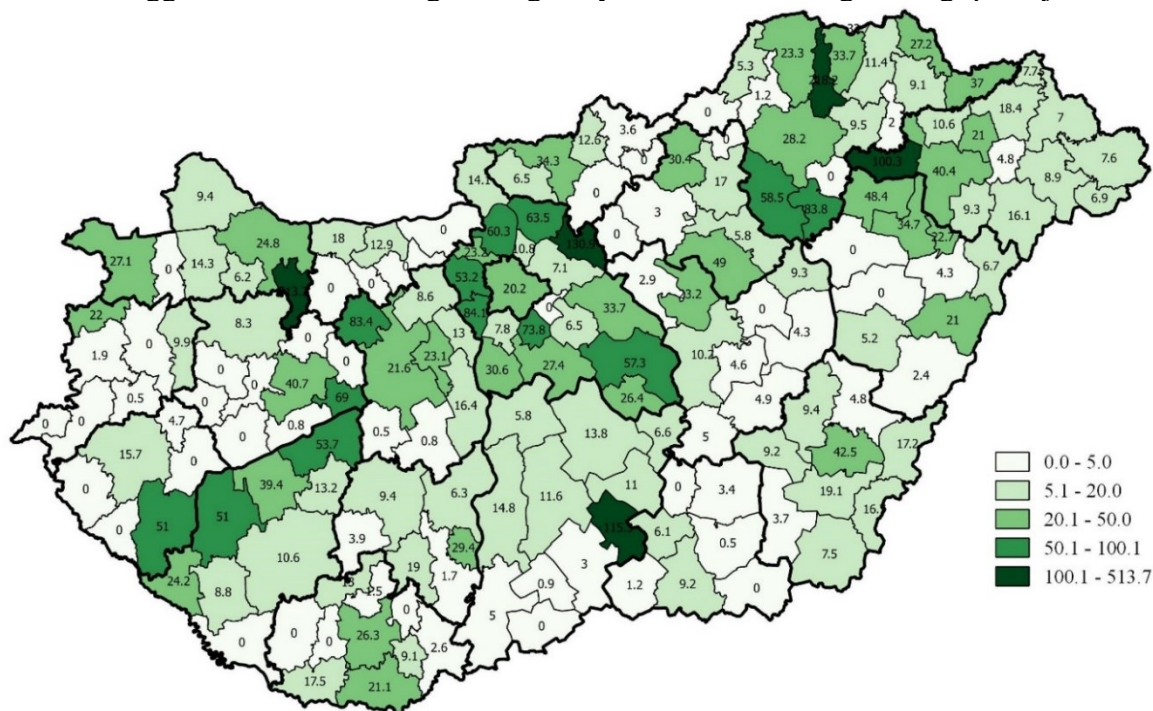
2018-ban a széles körben igénybe vett *Extenzív gyümölcstermesztési támogatásokra* összességében 7687 *magánszemély* nyújtott be kérelmet, a támogatások összértéke pedig 3,5 milliárd Ft volt (ld. 25. Melléklet). Ebben az időszakban a 0-20 hektáros méretű gazdaságok voltak a legaktívabbak a támogatási kérelmek benyújtásában. 2021-re a támogatást igénylő *magánszemélyek* száma 7381 főre csökkent, ezáltal a támogatások összértéke is enyhén csökkent. A *nem magánszemélyek* esetében minimális növekvő változást volt a támogatásokban. Az igénylők száma 504-ről 514-re nőtt, a támogatási összeg 1 milliárd forintról 951 millió forintra csökkent. A forint gyengülése, ami adott esetben a támogatási összegek növekedését indokolhatta volna, nem hozott változást a kifizetések mértékében. A mögöttes okok és a csökkenés dinamikájának értelmezése a jogcím költségvetésében és annak strukturális változásaiban kereshető. Az *Extenzív gyümölcstermesztés támogatása* az egész országban elterjedt, mivel az *Intenzív gyümölcstermesztés támogatása* mellett ez a másik lehetőség a gyümölcstermesztők számára kiemelt támogatást elérni. A *magánszemély* igénylők járási adatainak vizsgálatával megállapítható (41. ábra), hogy az ország majdnem teljes területén kedvelt támogatási forma. Egyedül a Szentlőrinci járásban nem volt igénylés a vizsgált időszakban. A támogatási formára jellemző, hogy a *magánszemélyek* között a kis terület mérete terjedt el, 9 járásban volt az igénylés 10 hektár feletti. A magasabb igénylések közép Magyarországra csoportosultak leszámítva a Sátoraljaújhelyi járást. **Ennél a jogcímnél is megfigyelhető volt az AKG-val és ÖKO-val történő együttes igénylés ami szintén a támogatás maximalizálását eredményezte.** A kis gazdaságok számára nélkülözhetetlen forrást jelent az *Extenzív gyümölcstermesztés támogatása*. Birtok koncentrációtól ebben az esetben nem beszélhetünk. A legmagasabb átlag terület a Pilisvörösvári járásban volt, ami jellemzően gyümölcstermesztési térség.

41. ábra: Extenzív gyümölcsstermesztés támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az elemzések során arra a következtetésre jutottam, hogy a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igénylések között markánsan kirajzolódik a tendencia, miszerint a nagyobb birtok méretekkel rendelkező igénylők, például vállalkozások és szervezetek, inkább részesülnek előnyben vagy válnak aktívvá ezen a területen. A birtokméretek tekintetében a Közép-Magyarországi régió dominanciája láthatóan (42. ábra) megmutatkozik, amely véleményem szerint összefüggésben van a terület gazdasági helyzetével és a mezőgazdasági profiljával.

42. ábra: Extenzív gyümölcsstermesztés támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az elmúlt évek gyümölcs ültetvényeinek támogatásával kapcsolatos adatok tanulmányozása során megfigyeltem, hogy az ültetvények telepítése nem csupán a hagyományosan kertészeti övezetnek számító területekre korlátozódott. Ezt alátámasztja, hogy olyan járásokban is új ültetvények létesültek, amelyek nem feltétlenül ismertek a kertészeti profiljukról. Ezen ültetvények létrejötte és fejlődése részben a támogatási rendszer eredménye. 34 járásban egyáltalán nem érkezett igénylés a támogatásokra, azonban ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezeken a területeken ne lennének gyümölcs ültetvények. Az elhanyagolt állapotban lévő gyümölcsösök, melyek a rendszerváltás utáni időszakban váltak kevésbé fenntarthatóvá vagy gazdálkodhatóvá, sok esetben nem felelnek meg az *Extenzív gyümölcsstermesztés támogatásához* szükséges előírásoknak, melyek alapvetően a termelési feltételeket és a fenntarthatóságot célozzák meg. A Pannonhalmi járás tűnik ki az átlagterületet tekintve, ahol a legmagasabb, 513,7 hektáros átlag területet regisztráltam. Ez a szám nem csak a gyümölcsstermesztés szempontjából releváns, hanem a támogatási mechanizmusok és azok eloszlásának szempontjából is. **Az említett jogcím keretein belül megfigyelhető az Agrár-Környezetgazdálkodási Támogatásokkal (AKG) együtt történő igénylés, ami elsősorban a nagyobb gazdaságok körében észlelhető és a támogatás koncentrációját eredményezi ezen igénylőknél.** Ez a koncentráció felvet néhány kérdést és szükségessé teszi egy kiegyensúlyozottabb támogatási rendszer megalapozását, annak érdekében, hogy a kisebb termelők és gazdálkodók is egyenlő esélyekkel részesülhessenek a támogatásokból, és így biztosítható legyen a régió mezőgazdasági diverzitása és fenntartható fejlődése.

Területi egyenlőtlenségi mutatók vizsgálata

A 17. táblázatban a Hoover index alapján a *magánszemélyek* között a legnagyobb üzemmegakategoriában a 100-300 hektár méret okozza a legnagyobb területi egyenlőtlenséget.

17. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Extenzív gyümölcs)

Termeléshez kötött extenzív gyümölcsstermesztés támogatás 2016-2021 átlagadatai			Hoover index (%)	Herfindahl-Hirschman-index*	Súlyozatlan Gini-együttható (%)	Duál-mutató**
Magánszemély	0-20 ha	Σ fő	6,92	443,45	78	19,18
		Σ Ft		447,25	77	18,38
	20-100 ha	Σ fő	5,98	397,62	81	21,24
		Σ Ft		372,38	80	20,05
	100-300 ha	Σ fő	13,53	1172,84	95	-
		Σ Ft		1649,46	96	-
	300 < ha***	Σ fő	-	-	-	-
		Σ Ft		-	-	-
	Összes üzemmegakategoria	Σ fő	10,34	439,93	77	18,78
		Σ Ft		408,19	77	17,63
Nem magánszemély	0-20 ha	Σ fő	15,08	202,17	66	8,76
		Σ Ft		187,78	67	8,99
	20-100 ha	Σ fő	12,10	196,27	71	20,00
		Σ Ft		209,74	72	25,01
	100-300 ha	Σ fő	7,63	577,27	90	-
		Σ Ft		622,77	91	-
	300 < ha	Σ fő	13,83	4400,00	99	-
		Σ Ft		5802,90	99	-
	Összes üzemmegakategoria	Σ fő	34,42	173,41	62	7,20
		Σ Ft		212,75	70	11,95

Megjegyzés:

* Egyenlő forráseloszlásnál 56,82 a HHI értéke.

** A hiányzó adatok esetében az átlag alatti értékek 0 értékűek, így nem számolhatóak ki.

*** A hiányzó adatok esetében nem volt igénylés.

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

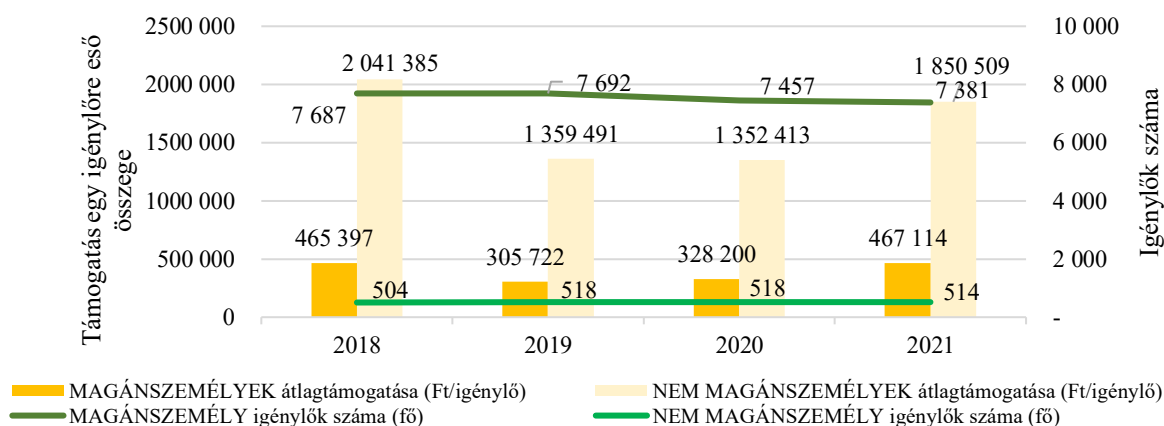
A *magánszemélyek* között nem volt 300 hektár feletti igénylő. Az üzemméretek együttes vizsgálata esetén 10,34%-ot kellene átcsoportosítani a területi egységek között, amely a 100 hektár feletti gazdaságok jelentős forrásfelhasználásának tudható be. *Nem magánszemélyek* közötti legnagyobb egyenlőtlenség a 0-20 hektár közötti gazdaságok esetében állapítható meg. A támogatások 15,08%-át kellene átcsoportosítani a területi egységek között. Amennyiben a négy üzemméretkategóriát együtt elemezzük, koncentráltan jelentkezik a területi egyenlőtlenség (34,42%).

Herfindahl–Hirschman -index vizsgálatánál a koncentrációt számoltam ki. Meghatároztam a minimál értéket (56,82) amely azt jelenti, hogy a járások közötti egyenlő forráselosztás esetén a $HHI=56,82$. Megállapítható, hogy a területi egyenlőtlenség a birtokméret növekedésével egyenesen arányos. Az igénylők típusától függetlenül 100 hektár felett állapítható meg jelentősebb koncentráció. *Magánszemélyeknél* háromszorosa, míg a *nem magánszemélyeknél* négy-ötszörös a koncentráció. A legnagyobb támogatási összeg a 300 hektár feletti gazdaságok bevételeként jelenik meg. Üzemméretkategóriák nélküli vizsgálat esetén a *magánszemélyeknél* szembetűnőbb a koncentráció, de ebben az esetben is leírható a *nem magánszemélyek* nagyobb arányú forrásfelhasználása.

A Súlyozatlan Gini-együtthatóval a tökéletes egyenlőséget (0%) és a teljes koncentrációt (100%) számoltam ki. Az átlagolt igénylők számának és a részükre kifizetett támogatás összegének elemzésével 90% feletti értékeket a 100 hektár feletti igénylőknél regisztráltam. Gini vizsgálatánál is leírható a birtokkoncentráción keresztüli forráskoncentráció, amely ebben az esetben a nagy és óriás birtokokra jellemző. Legkisebb egyenlőtlenség a 100 hektár alatti igénylőknél jegyezhető meg.

A Duál-mutatóval határoztam meg, hogy az átlag feletti értékek átlagos értéke hányszorosa az átlag alatti értékeknek. Mindkét támogatási igénylő típusnál 100 hektár feletti kategóriában nem volt átlag alatti érték, emiatt nem lehetett elvégezni a vizsgálatot. Mindegyik adatsorra a többszörös különbség állapítható meg az átlag feletti járások javára, rámutatva a területi egyenlőtlenségekre. A Duál-mutatószámok közül kiemelendő 20-100 hektár üzemméretben kiszámolt érték, amely tekintetében nagyobb a területi egyenlőtlenség a gazdák számánál (21,24), mint az igényelt támogatásnál (20,05). A *nem magánszemély* igénylők között fordítottan jelentkezik az előző kapcsolat.

Pearson-féle korrelációs elemzés során (43. ábra) fő célom az volt, hogy feltárjam, milyen kapcsolat áll fenn a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* által benyújtott támogatási igények között, és hogy ez az összefüggés mennyire erős.

43. ábra: Extenzív gyümölcstermesztés támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A 2018-as adatok szerint 7687 *magánszemély* igénylő átlagosan 465 ezer forint támogatást kapott, míg 2021-ben 7381 igénylőre átlagosan 467 ezer forint jutott. Ezzel szemben a *nem magánszemélyek* igénylőinek száma 504-ről 514-re nőtt, és az egy igénylőre eső átlagos támogatási összeg 2 millió forintról 1,8 millió forintra csökkent. Megfigyelhető az igénylések száma és az egy igénylőre eső támogatási összeg között nincs fordított arányosság, amelyet a jogcím keretösszege magyarázna. Az évenkénti átlagolt támogatást igénylők számának összehasonlítása során negatív korrelációt kaptam, amelynek értéke $r=-0,37$. Ez azt mutatja, hogy a *magánszemély* igénylők száma csökkent, a *nem magánszemély* igénylők száma nőtt, nagyon kicsi ellentétes irányú a változás. Az egy igénylőre eső támogatási összegek elemzése során is erős korrelációt kaptam, melynek értéke $r=0,97$. Ez azt jelenti, hogy a *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* esetében is erősen kölcsönösen összefüggenek az egy igénylőre jutó támogatási összegek.

Trendelemzés során az egy *magánszemély* igénylőre eső támogatás összeg trendfüggvényének felvétele excel táblázatkezelő segítségével történt, és a vizsgált függvény típusok közül (lineáris, exponenciális, logaritmikus, hatvány és másodfokú polinom) a polinomiális bizonyult a legmegfelelőbbnek. Ennek az egyenlete $y=74647x^2-375999x+771752$, R-négyzet értéke 0,9904. A trendfüggvény alapján következtetés nem vonható le. *Nem magánszemélyek* esetében is hasonló adatokat kaptam, amely a jogcím változatlanóságát feltételezi a *nem magánszemély* igénylők szempontjából. Ez esetben is a leginkább illeszkedő polinomiális függvény értéke $y=294997x^2-1E+06x+3E+06$; $R^2=0,9961$.

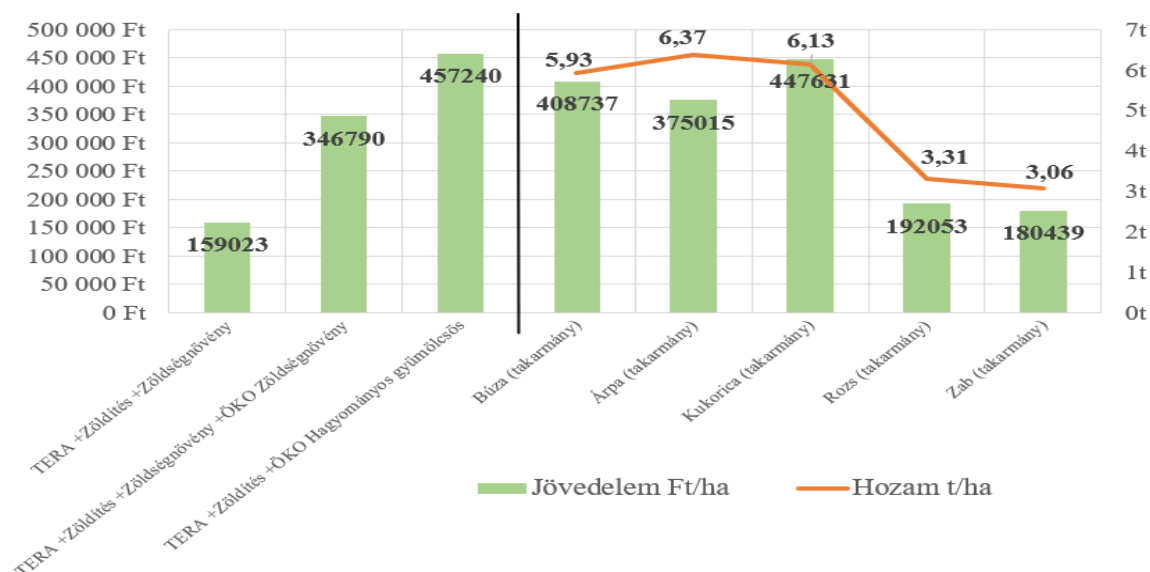
Kereszt tábla elemzés (ld. 26. Melléklet) alapján megállapítható, hogy a *magánszemélyek* között a kisebb üzemméretű gazdaságok dominálnak. A támogatást igénylő *magánszemélyek* 96,4%-a 0-20 hektár közötti területen gazdálkodik. Ezzel szemben a nagyobb üzemméretű gazdaságok (20 hektár felett) alulreprezentáltak, a 20-100 hektár kategóriában csak 3,6%, a 100-300 hektár kategóriában pedig mindössze 0,1% található meg. A 300 hektár birtokméret felett pedig nincsenek támogatást igénylő *magánszemélyek*. A *nem magánszemélyek* között alulreprezentáltak a kisebb területen gazdálkodók (0-20 hektár), összesen 74,9% található ebben a kategóriában. A birtokméret növekedésével csökken az igénylő száma, a 20-100 hektár kategóriában 21,4%, a 100-300 hektár közötti kategóriában 3,5%, és a 300 hektár birtokméret felett pedig 0,2% a támogatást igénylő *nem magánszemélyek* aránya.

5.3. A támogatásmaximalizálás és a passzív gazdálkodás feltárása

Az Európai Unió támogatásainak köszönhetően az agrárium kiemelkedő támogatásokban részesül, egyedülállóan más ágazatokhoz képest. A források között több lazán szabályozott jogcím és hasznosítás is lehetőséget ad a termelést csökkentő támogatásmaximalizálásra. Gazdasági döntés szerint különül el vagy ötvöződik az alapanyag termelés és a támogatás-orientált földművelés. A támogatásmaximalizálás, a támogatások kapcsolásának vizsgálatához a Magyar Államkincstár Közzétételi lista adatait dolgoztam fel. Az igényelhető földalapú támogatások gyakoriságát kerestem SPSS program segítségével, és korrelációt vizsgáltam az aranykorona érték, illetve a korábban már meghatározott egy hektárra jutó földalapú támogatások összegével.

A területi adottságtól függően a gyenge vagy jó minőségű termőterületek hasznosíthatósága határozza meg a termelés volumenét. A minőségi termőtalaj hozambéli jövedelmezősége megkérdőjelezhetetlen, viszont a gyenge adottságú és rossz minőségű talajok bevételeit korrigálhatjuk a támogatások halmozásával támogatásmaximalizálás céljából. Az így realizált forrás meghaladhatja a jó adottságú területek termelési jövedelmét, biztosítva a területi egyenlőtlenségekből adódó piaci versenyhátrány kiküszöbölését. A támogatásmaximalizálás szemléltetéséhez a legmagasabb támogatási összegű jogcímeket választottam. Az *Ökológiai gazdálkodás* és az *Agrár-környezetgazdálkodás* öt éves időszakának kihasználásával, illetve a

Termeléshez kötött támogatások lehívásával jelentősen megnőhet a gazdálkodók bevétele. A kiválasztott Hagyományos gyümölcsös adja a legnagyobb potenciált (2021-re számolva) a passzív gazdálkodás számára, ÖKO esetében 457240 Ft/ha (44. ábra).

44. ábra: Egyes kiemelt támogatások és egyes takarmány gabonafélék termeléséből származó átlagos jövedelem összehasonlítása (Ft/ha)

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az ábra foglalja össze egyes gabonafélék 2021-es termésátlagait a KSH felvásárlási áraival, illetve a három elemzett támogatásfajtát. A gabonák közül a zab hozama 3,06 t/ha volt, míg kukoricáé több mint kétszerese. Itt is hangsúlyozandók azonban a kistájak közötti (területi) különbségek. Jó mezőgazdasági adottságú területek hozamai ugyanis elérik akár a 10 t/ha mennyiséget is.

A gabonafélék aratáskori felvásárlási ára 2021-ben a KSH adatai szerint takarmány búza esetében 68927 Ft/t, takarmány kukorica esetében 73023 Ft/t, takarmány árpa esetében 58872 Ft/t, takarmány rozs esetében 58022 Ft/t és takarmány zab esetében 58967 Ft/t volt. Az átlagos jövedelem zab esetében 180439 Ft/ha, rozs esetében 192053 Ft/ha, kukorica esetében 447631 Ft/ha, árpa esetében 375015 Ft/ha és búza esetében 408737 Ft/ha. Ezáltal magyarázható a gyakorlati tapasztalataim szerinti rossz minőségű termőföldeken elterjedt támogatásmaximalizálás és a passzív gazdálkodás. Továbbá, alátámasztja a jó adottságú területek intenzív mezőgazdasági hasznosításának potenciáját

Támogatási jogcímek közül - *Területalapú támogatás és Zöldítés nélkül* - a Hagyományos gyümölcsös *Ökológiai gazdálkodással* 323090 Ft/ha, *ÖKO Zöldségnövény támogatás* 298235 Ft/ha jövedelmet biztosít hektáronként mindennemű piaci és termelési kockázatvállalás nélkül. A Termeléshez kötött *Zöldségnövény támogatás* 68275 Ft/ha jövedelme is figyelemreméltó kb. 50%-os bevételt jelent a zab árbevételéhez képest.

A fentieken túl megemlítenédők, a támogatásmaximalizálással együtt járó passzív gazdálkodás pozitív és negatív hatásai is. Hozadéka a kis környezetterhelés, a kultúrállapot fenntartása, az alacsony ráfordítás igény, az időjárási anomáliáktól független gazdálkodás, konvergencia régiókban a kínálati kiettség, tervezhetőség és a létbiztonság. Az előzőekhez képest hátrányként kezelendő hatásai - a piaci hatások módosulásaként - a kereslet-kínálat csökkenése, a foglalkoztatottság csökkenése és a forráselvonás az aktív termelőktől.

5.3.1. A különböző jogcímek kapcsolása

A földalapú támogatások vizsgálatakor a Magyar Államkincstár Közzétételi listáinak elemzése során összesítésre kerültek a jogcímek igénylőnként és birtokkategóriánként is. A vizsgálat során megállapításra került, hogy a támogatás igénylők milyen gyakorisággal veszik igénybe a különböző támogatásokat (18. táblázat).

18. táblázat: Földalapú támogatások kapcsolása birtokkategóriánként és igénylők típusaként (db, fő)

	Magánszemélyek által igényelt jogcímek száma	Nem magánszemélyek által igényelt jogcímek száma	Igényelt jogcímek száma összesen	Magánszemély igénylők száma	Nem magánszemély igénylők száma	Igénylők száma összesen
20 ha alatt	2,47	2,61	2,47	118491	3005	121496
21-100 ha	3,3	3,21	3,3	24926	2288	27214
101-300 ha	4,1	3,76	4,02	5483	1554	7037
300 ha felett	4,58	4,37	4,43	676	1762	2438

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

Megállapítható a támogatások kapcsolása, azaz a támogatásmaximalizálás, miszerint az igénylők számára van jelentősége a támogatásoknak. Egyenesen arányos a birtokméret növekedésével a támogatási jogcímek igénylése. A 20 hektár alatti birtokkategóriában a *magánszemélyek* 2,47 jogcímet igényeltek, a *nem magánszemélyek* 2,61 jogcímet. 21-100 hektáros igénylők esetében a *magánszemélyek* 3,3 jogcímet, a *nem magánszemélyek* 3,21 jogcímet jelöltek meg az Egységes kérelmükben. A 100 hektár feletti kategóriákban a 101-300 hektáros *magánszemélyek* 4,1, míg a *nem magánszemélyek* 3,76 jogcímet igényeltek. **A 300 hektárnál nagyobb gazdaságokban 4,58 és 4,37 értékek mutatják meg a támogatások koncentrálásának mértékét, miszerint a nagyobb gazdaságoknál koncentrálódnak a támogatások.** Az igénylők számánál a 300 hektár birtokméret feletti *magánszemélyek* 0,45%-ban, a *nem magánszemélyek* 20,45%-ban vannak jelen. **Mindkét típusnál kiugró érték a 100 hektár feletti kategória, ahol szignifikánsan nagyobb a támogatások kapcsolása, maximalizálása.** A támogatásmaximalizálás leggyakoribb eseteinek vizsgálata során, az *Agrár-környezetgazdálkodás* és *Ökológiai gazdálkodás* jogcímek más földalapú – a *Területalapú támogatás* és *Zöldítés* nélkül – jogcímekkel együttes igénylésére irányul. Az átlagolt 2016-2021 évek adatait vetettem össze más jogcímekkel a kutatásom során használt birtokkategóriákban, és az igénylők típusai szerinti csoportosításban (19. táblázat).

19. táblázat: Földalapú támogatások AKG jogcímmel történő együtt igénylése, birtokkategóriánként és igénylők típusa szerint Magyarországon (2016-2021)

AKG	MAGÁNSZEMÉLY				NEM MAGÁNSZEMÉLY				Σ
	0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
Extenzív gyümölcs támogatása	2485	937	211	22	85	110	55	45	3950
Gyümölcsültetvény (2017-ig)	2177	910	210	18	95	120	56	49	3635
Intenzív gyümölcs támogatása	999	427	82	8	63	71	36	36	1722
Ipari zöldségnövény támogatása	13	48	32	6	0	3	4	16	122
Ipari olajnövény támogatása	110	254	184	38	4	17	46	83	736
Szálás fehérjenövény támogatása	1180	2700	1468	197	15	163	253	303	6279
Szemes fehérjenövény támogatása	123	597	423	52	4	42	99	139	1479
Natura 2000	509	1246	873	139	5	56	98	166	3092
THÉT	460	770	389	61	3	27	44	87	1841
Zöldségnövény támogatása	352	358	187	23	15	26	38	66	1065

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

Az újszerű adatok az ipari/nagyüzemi gazdálkodásra is rávilágítottak, vagyis arra, hogy miképp kapcsolódnak az egyes jogcímek. MVH ellenőri és szaktanácsadói tapasztalatomat alátámasztja azon megállapítás, hogy a kis munkaigényű jogcímek közkedveltek a nagyobb birtokméretben gazdálkodók számára, amely által nagyobb támogatásra tesznek szert. A Natura 2000 jogcímnél a *nem magánszemély* igénylők száma növekedett a birtokméret növekedésével együtt, az *AKG* és *ÖKO* esetében is. A birtokméretkoncentráció szorosan összefügg ezzel a vizsgálati eredménnyel. A gyepgazdálkodáshoz hasonló *Szálás fehérjenövény termesztése támogatás* hatványozottan jelenik meg a kutatásban. A *magánszemélyek* és a *nem magánszemélyek* között is ez a leggyakoribb jogcímkapcsolás. Alacsony ráfordítás és munkaigénye miatt a birtokkoncentráció és támogatásmaximalizálás kiemelkedő példája a fenti eset. *Magánszemélyeknél* a 21-100 hektár birtokkategóriában van a legtöbb igénylő, *AKG* jogcímmel 2700 db, *ÖKO* jogcímmel 749 db közös igénylés volt. Nagy jelentőségű a forrásfelhasználás szempontjából a 100 hektár feletti igénylések nagy száma, amelyek többszörösen meghaladják a száz hektár alatti igényléseket. A jogcímek szabályozása nem korlátozza ezen megállapítást, hátrányos helyzetbe hozva a kis-, és közepes birtokkategóriákat. *AKG-s magánszemélyeknél* a 300 hektár feletti *Szálás fehérjenövény támogatás* igénylői a 0-20 hektáros gazdák egyhatodát teszik ki. *ÖKO* jogcímnél a fenti arány 1/3-ra csökken, amely szintén a támogatásmaximalizálást jellemzi. *Nem magánszemélyeknél* egyenesen arányos az igénylők száma a birtokméret növekedésével. **Ez esetben is megállapítható a támogatásmaximalizálás.**

A mezőgazdaságban azok a jogcímek, amelyek jelentős munka- és ráfordításigényességet követelnek, specifikus megoszlást mutatnak az igénylők között (20. táblázat). Észrevehető, hogy ezen konkrét ágazatokban a kis-, és közepes birtokméretű *magánszemélyek* aránya jelentősen magasabb. A munkaerőigényes termelési formák - mint például a gyümölcs- és zöldségtermesztés - sok manuális munkát, specifikus tudást és precíz ráfordítást igényelnek, amelyek a nagyipari méretű mezőgazdasági üzemekben nehezebben optimalizálhatók. Ezért nem meglepő, hogy az ipari mezőgazdaságra jellemző nagy területű, gépesített földhasználat kevésbé jellemző az érintett speciális jogcímek igénylői között. Valójában a gyümölcs- és zöldségtermesztési jogcímeknél az igénylések száma fordított arányban áll a birtokmérettel. Minél nagyobb a birtok mérete, annál kevesebb igénylést találunk. Ez arra utal, hogy ezek a speciális termesztési ágazatok preferálják a kisebb, kezelhető területeket, ahol a gazdálkodók személyesen tudnak foglalkozni a növényekkel, biztosítva a magas minőségű termelést.

20. táblázat: Földalapú támogatások ÖKO jogcímmel történő együtt igénylése, birtokkategóriánként és igénylők típusa szerint Magyarországon (2016-2021)

ÖKO	MAGÁNSZEMÉLY				NEM MAGÁNSZEMÉLY				
	0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	Σ
Extenzív gyümölcs támogatása	565	256	70	12	24	27	21	17	992
Gyümölcsültetvény (2017-ig)	391	224	61	11	20	25	16	12	760
Intenzív gyümölcs támogatása	243	120	31	7	10	19	10	11	451
Ipari zöldségnövény támogatása	25	34	12	3	2	6	8	14	104
Ipari olajnövény támogatása	49	91	62	20	1	13	15	44	295
Szálás fehérjenövény támogatása	274	749	488	96	22	69	92	165	1955
Szemes fehérjenövény támogatása	60	148	102	32	4	15	48	80	489
Natura 2000	156	491	355	80	5	28	53	124	1292
THÉT	78	196	139	26	1	5	18	65	528
Zöldségnövény támogatása	130	144	74	17	14	16	22	48	465

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

5.3.2. Forráseloszlás és felhasználás 100 hektáros birtokméret határérték alatt és felett

A mezőgazdasági területek tulajdonlási és használati szerkezetében bekövetkező változások - úgynevezett birtokkoncentráció - fontos vetülete a mezőgazdasági támogatási rendszereknek, hiszen ezeknek a változásoknak komoly hatásuk van a támogatások elosztására. A birtokkoncentráció mélységének megértése érdekében elengedhetetlen a különböző birtokkategóriák szerinti igénylők számának, és a kapott támogatási összegnek a vizsgálata. Az Európai Unió gyakorlatát szem előtt tartva, ahol a 100 hektáros határérték különösen releváns, részletes elemzésbe kezdtem az igénylési adatokat illetően, és két kategóriára osztottam azokat: a 100 hektár alatti, illetve a 100 hektár feletti területek szerint. Ebben az elemzési keretben a kifizetett támogatások összegére, és a támogatások jogcímére koncentráltam (21. táblázat).

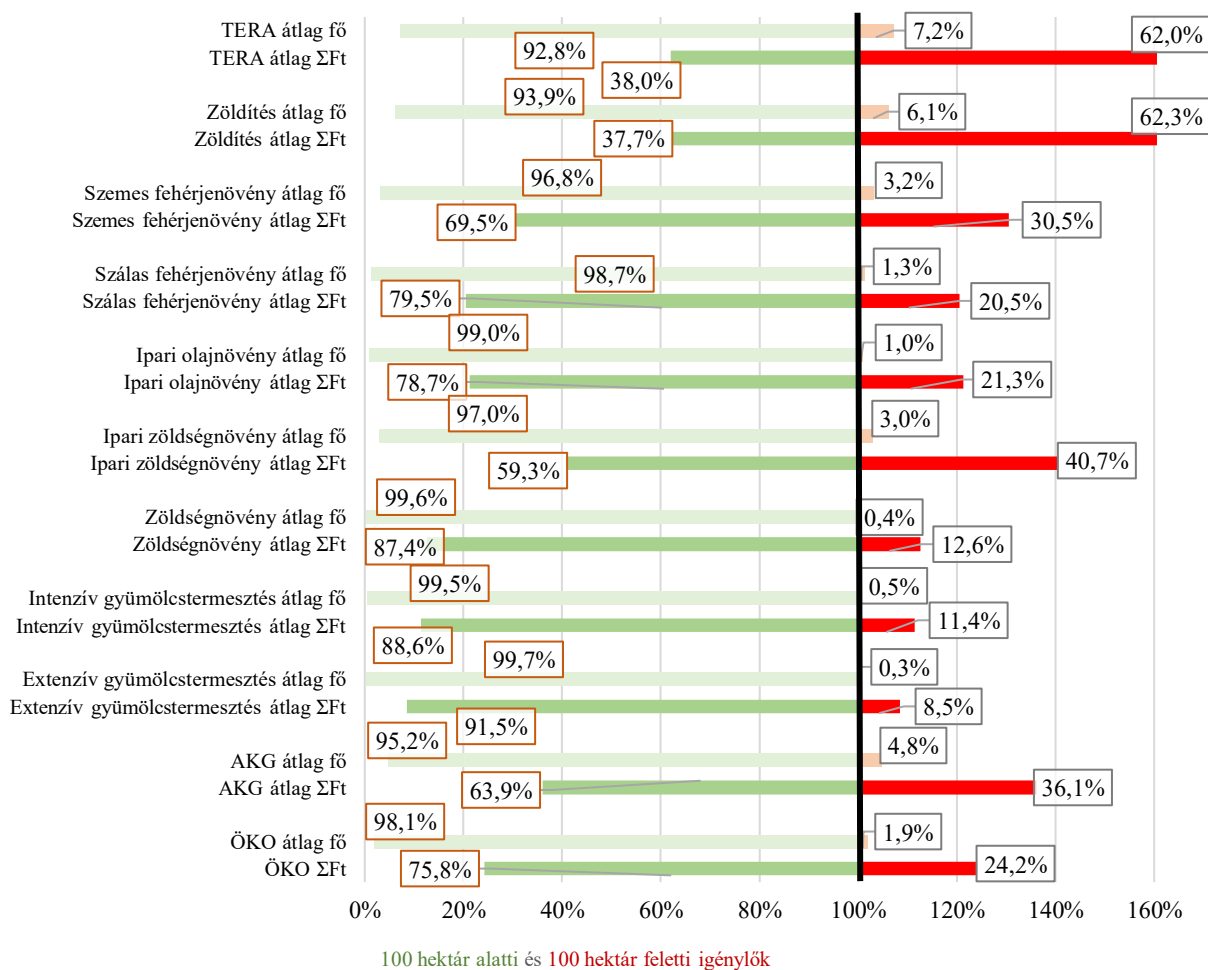
21. táblázat: 100 hektár alatti és feletti birtokkategóriák igénylési adatai földalapú támogatásonként, 2016-2021 átlagában

MSZ és NEM MSZ	átlag fő	átlag Σ Ft	átlag fő	átlag Σ Ft
	100 ha alatt		100 ha felett	
TERA	134 587	87 321 963 859	10 397	142 545 233 429
Zöldítés	134 967	49 121 515 611	8 778	81 111 528 045
Szemes fehérjenövény	3 606	2 858 283 245	119	1 254 336 180
Szálás fehérjenövény	14 289	3 287 628 387	184	846 953 725
Ipari olajnövény	586	352 014 458	6	95 071 873
Ipari zöldségnövény	3 431	2 073 057 779	105	1 425 340 615
Zöldségnövény	4 641	1 538 547 485	21	221 509 176
Intenzív gyümölcsös	2 737	2 281 443 896	15	292 143 130
Extenzív gyümölcsös	8 044	3 478 841 437	24	323 425 248
AKG	10 770	20 419 418 519	542	11 516 431 247
ÖKO	3 112	4 987 610 802	59	1 592 624 844

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A vizsgálati periódusban az adatok azt mutatták, hogy a 100 hektár alatti területen gazdálkodó 134,587 igénylő összesen 87 milliárd forint támogatást kapott. Ezzel szemben a 100 hektár feletti területen gazdálkodó, mindössze 10,397 igénylő összesen 142 milliárd forint támogatásban részesült. Tehát míg a nagyobb területen gazdálkodó igénylők száma csupán a kisebb birtokokéhoz képest egy tizede volt, támogatási összegük majdnem duplája lett. **Minden egyes - TERA és Zöldítés támogatások kivételével - támogatási jogcím alapján végezett részletes elemzés azt mutatta, hogy a 100 hektár feletti területeken gazdálkodó igénylők arányaiban véve magasabb támogatási összegeket kapnak. Ez a jelenség világosan illusztrálja azt a tendenciát, hogy a mezőgazdasági birtokkoncentráció egyben forráskoncentrációt is eredményez, amely komoly kihívásokat jelenthet a támogatási politikák kialakítása és a fenntartható fejlődés szempontjából.**

Az adatskálán a teljes kifizetési összeg mellett az igénylők számát is összevettem a 100 hektár alatti és 100 hektár feletti igénylésekkel (45. ábra). Ezen vizualizáció segítségével láthatóvá vált, hogy az igénylők közül hány százalék mennyi forrást használ fel. Az adatok alapján kirajzolódott, hogy a 100 hektár feletti területet használó, csak néhány százalékot kitevő nagygazdaságok milyen nagy mértékben részesülnek a forrásokból, amit korábbi hipotéziseim is jeleztek. Százalékosan megjelenítve az értékeket más megvilágításban elemezhetjük. *Területalapú támogatás* esetében 7,2% 100 hektár feletti igénylő részesül a támogatás 62%-ából. A támogatásmaximalizálásra alkalmas jogcímeknél nagyobb arányok figyelhetők meg. *Zöldségnövény támogatásnál* 0,4% a 100 hektár feletti igénylő, akik a támogatási összeg 12,6%-át használják fel. A legjellemzőbb támogatásmaximalizálási jogcímnél, a *Szálás fehérjenövény támogatásnál* 1,3% 100 hektár feletti igénylő a jogcím támogatási összegének a 20,5%-át használta fel. A birtokkategória 100 hektáros kettéválasztásával szembevetendő a nagy és óriás gazdaságok támogatásának mértéke.

45. ábra: 100 hektár alatti és feletti birtokkategóriák földalapú támogatás igénylési adatai az összes igényléshez képest, igénylők száma és támogatási összeg szerint

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A mezőgazdasági támogatások rendszere komplex és sokszínű, azonban az egyes jogcímek igénylési adatainak részletes vizsgálatával kijelölhetők bizonyos trendek és mintázatok, melyek a támogatási összegek elosztásában mutatkoznak. Különösen azok a jogcímek, melyek jelentős összegű támogatásokhoz kapcsolódnak - mint az *AKG* és az *ÖKO* - hordoznak magukban mélyebb összefüggéseket, amelyekre érdemes rávilágítani. Az elemzések során az *ÖKO* jogcímet igénybe vevők közül mindössze 1,9% gazdálkodott 100 hektár feletti területen. Ugyanakkor ez a szűk réteg önmagában a jogcím teljes pénzügyi keretének 24,2%-át vette igénybe. Ezen adatok már önmagukban is rámutatnak a nagyobb gazdaságok dominanciájára az adott jogcím keretén belül. Hasonló a helyzet az *AKG* igénylők esetében is, ahol a 100 hektár feletti gazdaságok aránya 4,8%, ám ők a rendelkezésre álló támogatás 36,1%-át kapják.

Ezek a számok egyértelműen mutatják, hogy a nagyobb gazdaságok - bár létszamarányban kevesebben vannak - jelentős mértékben vonnak el forrásokat a kisebb és közepes méretű gazdaságok elől. Ez a forrásmegosztás nem csak egy adott jogcím esetében, hanem az egész támogatási rendszerben is érvényesül. **Az adatok igazolják azt a hipotézisemet, hogy a nagygazdaságok jelentős mértékben, hatványozottan részesednek a támogatási összegekből.** Az ilyen támogatási struktúra hosszú távon kihívásokat vet fel a kisebb gazdaságok fenntarthatósága és versenyképessége szempontjából.

5.3.3. Klaszteranalízis

A klaszteranalízis a megfigyelési egységek csoportosítását jelenti (Jain et al., 1999, Everitt et al., 2011, Kaufman–Rousseeuw, 2009, Han et al., 2022). Kutatásom keretében a földalapú támogatások, az aranykoronarendszer, valamint a helyben lakó gazdálkodók és helyi gazdaságok adatait elemeztem, annak érdekében, hogy feltárjam az esetleges összefüggéseket a csoportok között. Az egyik alapvető hipotézisem az, hogy nincs különbség a jó és rossz minőségű földeken gazdálkodók támogatásigénylésében, ami hátrányosan érinti a rossz adottságú területeken gazdálkodókat. Ezzel párhuzamosan azt is feltételezem, hogy a jobb minőségű földeken gazdálkodók nagyobb mértékű támogatást használnak fel, ami jelentős hatással lehet a helyi gazdaságok fejlődésére és a földalapú támogatási rendszerek hatékonyságára. A kutatás során a klaszteranalízis segítségével kívánok mélyebb betekintést nyerni ezekbe az összefüggésekbe. Az elemzés során az azonos klaszteren belüli járások jobban hasonlítanak egymáshoz, mint a többi klaszteren belüli járásokhoz. A módszer segítségével újszerű eredmények feltárása lehetséges.

Az adatok előkészítése az adatgyűjtés, feldolgozás, hiányzó adatok kezelése, változók skálázása és a releváns jellemzők kiválasztásával történt. A MÁK Közzétételi listáinak feldolgozásával került meghatározásra a jogcímek átlaga (hány darab jogcímet igényelt adott igénylő), a helyi és helyben lakó támogatást igénylők listázása és a földalapú támogatás összegének kiszámítása. Az aranykorona nyilvántartást a KSH-tól gyűjtöttem. SPSS program segítségével készítettem el a klasztereket, amelyekhez szükséges adatok előfeldolgozása a korábbi vizsgálatok alkalmával már megtörténtek.

A 22. táblázatban foglaltam össze a vizsgálat adatait, hogy miképpen alakultak az egyes csoportok az egyes csoportalkotók szerint. Az átlagos földalapú támogatás összege 13,4 milliárd forint, amelyhez képest 123 az átlag alatti és 52 az átlag feletti járás. Az átlag feletti járások három klasztert alakítanak összesen 66,3 milliárd forint földalapú támogatás felhasználásával, ellenben az átlag alatti 5 járás 54,7 milliárd forint földalapú támogatás felhasználásával.

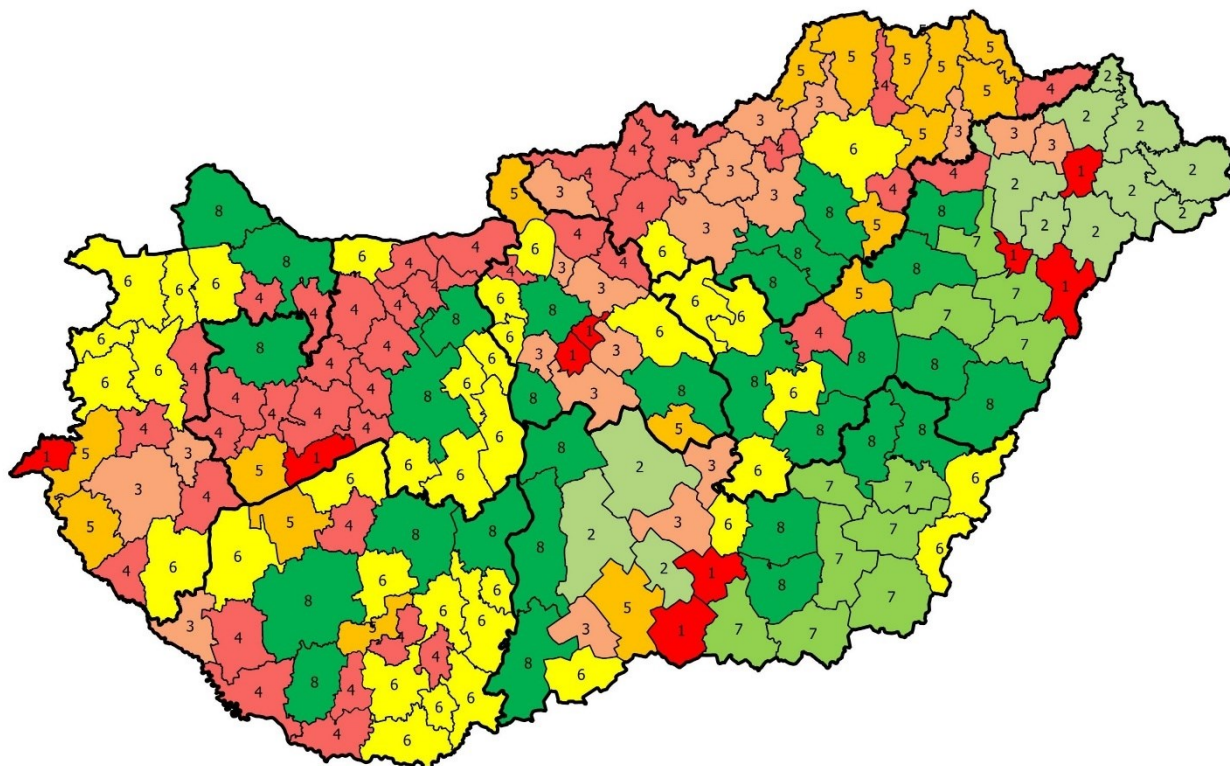
22. táblázat: Földalapú támogatások és az igénylők aranykoronarendszer szerinti klaszteranalízise

Klaszterek száma	Jogcímek átlaga	Aranykorona	100 hektárra jutó helyben lakó magánszemély	Helyben lakó magánszemély és helyi nem magánszemély száma összesen	Földalapú támogatás összege	Klasztertagok száma
1	2,6	12,9	8,8	7,5	4 427 852 079	9
2	3,1	12,1	7,4	6,4	18 240 492 020	12
3	2,5	14,7	4,9	3,9	7 624 412 510	21
4	2,6	16,1	3,3	2,1	7 044 676 488	39
5	3,0	13,5	4,3	3,0	9 237 580 205	17
6	2,5	23,7	4,0	2,5	13 113 014 982	37
7	2,6	29,1	5,7	4,0	22 782 977 278	11
8	2,8	21,4	3,4	2,3	25 325 972 193	29

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

Az **első klaszter** (46. ábra) a gyenge, átlagosan 12,9 AK minőségű szántóföldekkel rendelkező területeket tartalmazza, ahol a legmagasabb a helyben lakó gazdálkodók és a helyi *nem magánszemély* támogatást igénylők száma is úgy, hogy közben itt a legkevesebb a támogatási összeg. Ebben a kategóriában lévő járások a támogatások kapcsolása szempontjából sem kiugróak,

mert csupán 2,6 jogcímet igényelnek átlagosan a jogosultak. Ez a kategória a vizsgálat szélsőséges esete, ahol a sok földművelő rossz minőségű területeken gazdálkodik alacsony támogatás mellett.

46. ábra: Klasztertagok járásonkénti elhelyezkedése

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

A **második klaszter** Bács-Kiskun és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye több járását tartalmazza, az átlagon felüli kategóriában. Jelentős a támogatások lehívása a rossz minőségű területeken. Ebbe a csoportba tartozó 12 járás szántóföldjeinek az aranykoronaértéke a legrosszabb, 12,1 értékű. A rossz minőségű területekhez kapcsolódóan a legmagasabb a jogcímek átlaga (3,1). Véleményem szerint a támogatásmaximalizálás miatt, amely megjelenik a földalapú támogatások magas összegénél is. Továbbá a helyben gazdálkodók száma is kiemelkedő mind a *magánszemélyek*, mind a nem magánszemélyek esetében is. A **harmadik klaszterben** jobb minőségű szántóföldekkel rendelkező járások kerültek be, ahol jelentős számú helyben lakó *magánszemély* gazdálkodik. A támogatások halmozása/kapcsolása nem jellemző, és ezáltal a támogatási összeg sem magas. Tapasztalatom szerint a hasonló adottságú gazdálkodók – 20 hektár körüli birtokméret – gyakorta kerülnek a szigorúbb feltételű támogatásokat, sok esetben átengedve a használatot nagyobb gazdálkodóknak, gazdasági társaságoknak. A **negyedik klaszterbe** tartozik a legtöbb, 39 járás. Ezekben a körzetekben alacsony a helyi gazdálkodók száma és a helyiek által igényelt támogatások összege is. Itt a legalacsonyabb a helyi *magánszemély* igénylők száma, saját tapasztalatom alapján úgy vélem, hogy a nagy birtokméret miatt. Egy-egy nagyobb gazdasági társaság fed le nagyobb területeket. Az **ötödik klaszterhez** rossz minőségű szántóterületekkel rendelkező, kevés számú helyi támogatást igénylő tartozik. Az átlagon aluli támogatás összege fordítottan arányos a magas támogatási jogcímek igénylésével. A **hatodik klaszter** jelentős mezőgazdasági potenciállal rendelkező járásainak száma 37. A mezőgazdasági jelleg a magas AK értékben is megmutatkozik. A jogcímek igénylése nem mutat támogatásmaximalizálást – alacsony a földalapú támogatások összege –, saját tapasztalatom alapján úgy vélem, hogy az ökológiai célok az ökonómiai célok alá rendelese miatt. A **hetedik klaszter** a legjobb minőségű szántóföldekkel rendelkező 11 járást tartalmazza. A helyi támogatást igénylők száma magas, ez az érték a kategóriába tartozó járások jellege miatt magyarázható. Több megyeszékhely és több mezőgazdasági jellegű járás tartozik ide. A támogatások kapcsolása nem dominál, a magas támogatási összeg az igénylők számának tudható be. Az utolsó, **nyolcadik klaszter** az első

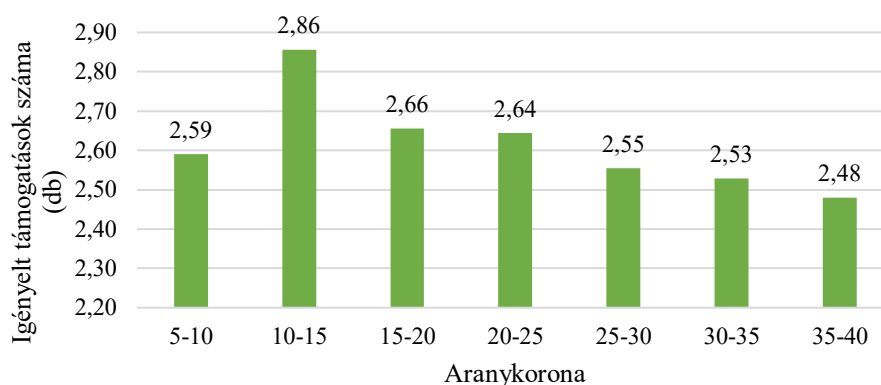
klaszter ellentéte. Az érintett 29 járásban a legmagasabb a támogatások összege, kevés helyi igénylővel. A jó minőségű területek ellenére kiemelt szerepe van a támogatásmaximalizálásnak, ezáltal ezen járásokban a területi egyenlőtlenség a legkedvezőtlenebb a többi járásra nézve. Véleményem szerint ezekben a járásokban a támogatásokat kontrollálni kellene, hogy a Magyarországon belüli területi egyenlőtlenségek javuljanak.

A klaszteranalízis során végzett kutatásom fókuszában a földminőség, az igénylők típusa és a földalapú támogatási rendszer közötti egyenlőtlenségek álltak. A vizsgálatok során feltártam, hogy a kiváló minőségű földterületek többnyire magasabb támogatásokban részesülnek, mint a gyengébb minőségűek. Ez abból adódik, hogy a jobb minőségű területek esetében a kevesebb számú gazdálkodó több különböző támogatási jogcímet igényel. Ezzel szemben a kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodó nagyobb számú igénylő ugyanolyan feltételekkel férhet hozzá a támogatásokhoz, de ez hátrányt jelent számukra azáltal, hogy a támogatási keretek korlátozottak. Ez a helyzet arra utal, hogy a földalapú támogatási rendszer nem tesz különbséget a területi adottságok között, a H3 hipotézisemmel szinkronban.

5.3.4. A földminőség és a támogatás igénylés kapcsolata

A földalapú támogatások esetében a KAP közvetlen kifizetései, a vidékfejlesztési programok és az EU környezetvédelmi és éghajlati kezdeményezései ellenére tovább nőtt az eloszlási egyenlőtlenség azáltal, hogy a jogcímek szabályozása megszüntette a kedvezőtlen adottságú területek támogatását. **A belföldi területi egyenlőtlenségek – ugyanazok a támogatások érhetőek el a jó és rossz minőségű földeken gazdálkodóknak – hasonló aránytalanságot eredményeztek, mint a Koppenhágai szerződésben foglalt új és régi tagállamok közötti támogatáskülönbség.**

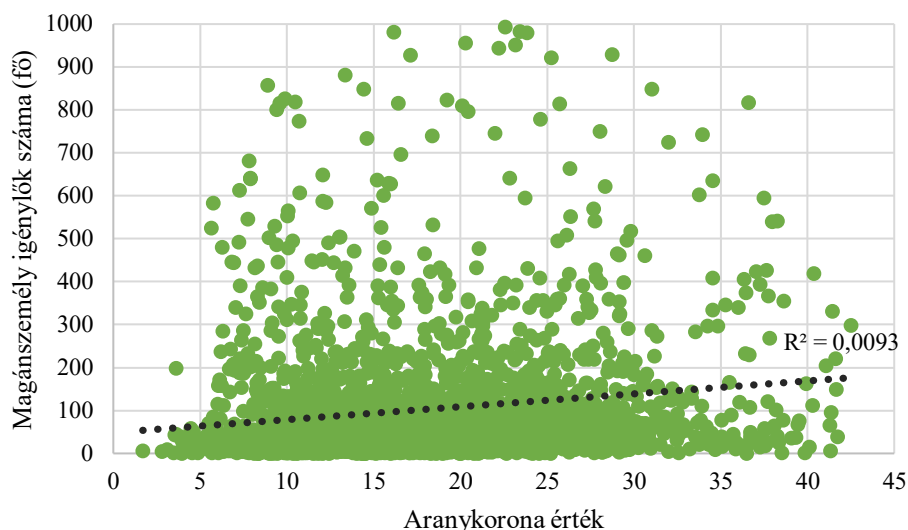
Kutatásom kiemelt része a kedvezőtlen területek támogatásának vizsgálata a Közzétételi listák révén. A KSH aranykorona nyilvántartása lehetőséget biztosít a téma vizsgálatára úgy, hogy a korábbi támogatások kapcsolása/ igényelt támogatások száma analízis eredményét használtam fel. Az aranykorona rendszert hét részre bontottam (47. ábra), hogy minél jobban szemléltethető legyen a jó és rossz minőségű szántóföldön gazdálkodók támogatás igénylési gyakorlata. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy nagy különbségek nincsenek a jogcímek igénylési gyakorlatában. Ez azt jelenti, hogy hasonló támogatottság mellett gazdálkodik egy jó termőterületen gazdálkodó *magánszemély* és *nem magánszemély* támogatást igénylő, mint a kedvezőtlen adottságú területeken. Ez a tény véleményem szerint a területi egyenlőtlenséget fokozza az országon belüli eltérő területi adottságok miatt. Az 10-15 AK értékű kategóriában a legmagasabb a támogatások kapcsolása, amely az aranykorona érték növekedésével csökken.

47. ábra: Az igényelt támogatások száma és az aranykorona rendszer összefüggései

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

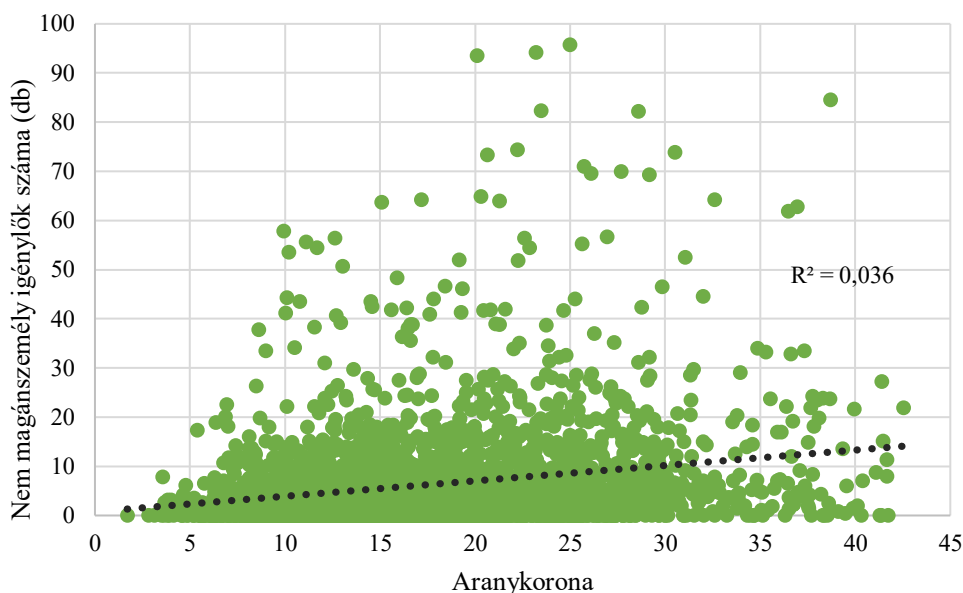
A földminőség és a helyi támogatást igénylők vizsgálatánál az átlagolt adatok alapján *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylőnként is ábrázoltam az eredményeket. Az ábrázolásnál csökkentettem a támogatást igénylők tengelyértékét a jobb szemléltethetőség végett. A 48. ábra a *magánszemély* gazdálkodók száma és az aranykorona érték összefüggését mutatja. Az igénylők száma és a termőföld minősége között csak gyenge összefüggés mutatható ki. **Az adatok alapján megállapítható, hogy az igénylések számát kis mértékben befolyásolja a termőföld minősége, ezáltal hasonló a jó és rossz minőségű területeken gazdálkodók támogatásigénylése.**

48. ábra: A magánszemély igénylők száma az aranykorona rendszer tekintetében

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

A *nem magánszemély* igénylőkre (49. ábra) is igaz a *magánszemély* igénylőkre megállapított eredmény. A helyi igénylések jellemzői a minőségfüggetlen igénylő szám. A területi egyenlőtlenség ebből a szempontból is levezethető. A lineáris kapcsolat ebben az esetben is szemléltethető, de szintén gyenge.

49. ábra: A nem magánszemély igénylők száma és az aranykorona rendszer összefüggései

Forrás: MÁK adatai alapján saját szerkesztés (2024)

5.4. A területi különbségek és a vizsgált támogatások összefüggésének vizsgálata

Bár nem ez jelenti a kutatásaim prioritását, de kiegészítő jelleggel a disszertáció ezen részében, a magyarországi járások (a torzítás elkerülése érdekében kivétel Budapest) összehasonlítása volt a fő cél. Annak vizsgálata, hogy vajon miben, milyen mértékben különböznek a járások a többitől, illetve, hogy ezekben a különbségekben a mezőgazdaság, illetve a támogatások hatása megjelenik-e? Faktorelemzéssel a komplex területi fejlettség, a társadalmi-, gazdasági-, infrastrukturális-helyzet, mezőgazdasági adottságok és különbségek feltárása, és az egyes területi elemek kölcsönhatásának vizsgálata lehetséges. A faktoranalízisbe a területi különbségekkel foglalkozó szakirodalom alapján általánosan használt, TEIR adatbázisból eredetileg 57 település-szintű változót vontam be (ld. 27. Melléklet), valamint az aranykoronaértéket és az általam korábban meghatározott változókat. Az általam vizsgált időszak legfrissebb (2021) adatait alkalmaztam a vizsgálathoz, és amennyiben nem állt rendelkezésre a 2021. évi adat, a 2020-as, vagy annak hiányában a 2022-es adatokat használtam fel. Ezzel a módszerrel arra törekedtem, hogy kapcsolatot keressek az általam tapasztalt negatív vidéki folyamatok, a helyi birtokkoncentráció és a támogatásmaximalizálás értelmezésére annak érdekében, hogy átfogóbb és részletesebb képet kapjak a járások közötti különbségekről, és hogy megértsem az egyes területi elemek közötti kölcsönhatásokat. A standardizált inputváltozók elemzése során hét faktor kialakítása bizonyult ideálisnak, amelyek összességében a teljes adattömeg 66,24%-át magyarázzák meg (23. táblázat). Ez az eredmény elfogadhatónak tekinthető, mivel Székelyi és Barna (2002) kutatása szerint, amennyiben a faktorok magyarázó ereje meghaladja a 33%-ot, a vizsgálati eredményeket már kielégítőnek lehet értékelni.

23. táblázat: A vizsgálat során kapott faktorok információ tartalma

Faktor	Kezdeti sajátérték			Faktoranalízis utáni érték			Rotáció utáni érték		
	Összesen	Variancia %-a	Kumulatív %	Összesen	Variancia %-a	Kumulatív %	Összesen	Variancia %-a	Kumulatív %
1	18,675	28,295	28,295	18,675	28,295	28,295	11,153	16,898	16,898
2	9,102	13,791	42,086	9,102	13,791	42,086	10,054	15,234	32,131
3	4,584	6,946	49,032	4,584	6,946	49,032	8,079	12,241	44,372
4	3,623	5,489	54,521	3,623	5,489	54,521	4,197	6,359	50,732
5	3,248	4,921	59,442	3,248	4,921	59,442	4,137	6,269	57
6	2,417	3,662	63,104	2,417	3,662	63,104	3,375	5,114	62,114
7	2,071	3,138	66,242	2,071	3,138	66,242	2,725	4,128	66,242

Forrás: TEIR és saját adatok alapján saját szerkesztés (2024)

Az adatok megfelelőségének értékelésére Sajtos és Mitev (2007) szerint a Bartlett-teszt és a Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) teszt is alkalmazható e célból. A Bartlett teszt szignifikáns szintje 0,05 alatti értékkel rendelkezik (24. táblázat), így az inputváltozók alkalmasak a faktoranalízis elvégzésére. A KMO mutató 0,845 értéke is a megfelelőséget mutatja.

24. táblázat: A KMO mutató és a Bartlett teszt eredménye

A mintavételi megfelelőség Kaiser-Meyer-Olkin-mérése		0,845
Bartlett teszt	Hozzávetőleges Chi-négyzet	14989,77
	df	2145
	Sig.	0,00

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

A faktorok létrehozásával célom az volt, hogy az adatokat strukturált és átfogó módon elemezzem, és olyan jellemző tényezőket azonosítsak, amelyek meghatározó szerepet játszanak a területek

közötti különbségek alakításában. A faktoroknak - a bennük foglalt adattartalomtól kiindulva - a *Társadalmi-gazdasági kihívások*; *Gazdasági aktivitás*; *Fiatalodó társadalom*; *Vidékfejlesztési orientáció*; *Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál*; *Idegenforgalom és fejlettség*; *Idősödő aktív közösségek*” elnevezést adtam. A faktornevek tükrözik a faktorok mögött rejlő adatstruktúrát, és segítenek átfogó képet kapni a területi különbségekről. A járások közti különbségek, a bennük lezajló folyamatok magyarázására, az általam leválogatott járások elkülönülésének vizsgálatára, a rotált faktormátrix által strukturált faktorok tűntek alkalmasnak (ld. 28. Melléklet).

1. Faktor: Társadalmi-gazdasági kihívások

A *Társadalmi-gazdasági kihívások faktor* (25. táblázat) azon mutatók összessége, amelyek alapvetően a társadalmi-gazdasági nehézségekre reflektálnak. A faktorba jellemzően a munkanélküliséggel, a szociális ellátással kapcsolatos mutatók kerültek, amiket kiegészít a vándorlással, adózással, elérhetőséggel kapcsolatos néhány jellemző. A faktor növekvő értéke a hátrányos helyzet súlyosbodását jelzi (a lemaradást indikáló mutatók - pl. a nyilvántartott álláskereső száma - pozitív, míg a fejlettséget indikálóké - pl. SZJA adófizetők aránya - negatív összefüggést jelez), míg csökkenése a kedvezőbb helyzet felé mutat. A kutatásom szempontjából a leglényegesebb, hogy az eredmények alapján, az igénybe vett jogcímek átlaga pozitívan korrelál a faktorról és a benne foglalt, negatív helyzetet leíró mutatókkal. Tehát a támogatások halmozása jellemzően a hátrányos helyzetű térségekben fordul elő, vagyis összefüggésben van a „*területi lemaradással*”.

25. táblázat: Társadalmi-gazdasági kihívások faktor változói és faktorsúlyai

2021 Nyilvántartott pályakezdő álláskereső, 100 15-29 évesre (fő)	0,857
2021 Nyilvántartott álláskereső, 100 15-64 évesre (fő)	0,855
2021 Rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek havi átlagos létszáma, 100 0-18 évesre (fő)	0,806
2021 25 év alatti nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,787
2021 Pályakezdő nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,768
2020 Közfoglalkoztatásban részt vevő (havi adatok éves átlaga) 1000 lakosra (fő)	0,751
2021 Hátrányos helyzetű óvodás gyermekek aránya (százalék)	0,722
2021 Belföldi vándorlási egyenleg, ezer lakosra (ezrelék)	-0,654
2021 Hátrányos helyzetű általános iskolai tanulók aránya a nappali oktatásban (százalék)	0,652
2021 Legfeljebb 8 általános iskolát végzett nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,623
2021 SZJA adófizető, 100 lakosra (fő)	-0,616
2021 180 napnál hosszabb ideje nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,565
2021 SZJA adófizetők évi 5 millió Ft feletti jövedelmi sávban, egy SZJA adófizetőre évi 1 millió Ft alatti jövedelmi sávban 1000 lakosra (fő)	-0,557
2021 SZJA adófizető; Egyéni vállalkozó, 1000 lakosra (fő)	-0,517
2022 Budapest elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,504
2021 Szociális étkeztetésben részesülő, 1000 lakosra (fő)	0,469
2022 Legközelebbi gyorsforgalmi út csomópont elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,406
2021 Regisztrált bűncselekmény, 1000 lakosra (db)	0,404
Igényelt jogcímek átlaga (db)	0,358

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

A legmagasabb pozitív faktorértékekkel rendelkező járások az Encsi (2.58072), Gönci (2.51592), Edelényi (2.32252), Szécsényi (2.30604) és Ózdi (2.22392), ami arra utal, hogy ezekben a térségekben a legmagasabb a gazdasági-, és társadalmi kihívások jellege. Ezzel szemben a negatív értékeket mutató (tehát jobb helyzetben lévő) járások a Téli (-2.61628), Pannonhalmi (-2.3576),

Csornai (-1.81563), Kapuvári (-1.72188) és Zirci (-1.66418), amelyek kisebb ilyen jellegű kihívásokkal nézhetnek szembe a vizsgált időszak adatai alapján.

2. Faktor: Gazdasági aktivitás

Ebbe a faktorba jellemzően a vállalkozásokkal, jóléttel, infrastruktúrával kapcsolatos adatok kerültek (26. táblázat). A mutatók értékeinek nagysága és előjele alapján, a faktor legmagasabb - pozitív - értékei olyan gazdaságilag fejlett, jó elérhetőségű, urbanizált területek képét rajzolják meg, ahol a szolgáltatási szektor dominál, magas a foglalkoztatottság minősége, az infrastruktúra fejlett, viszont a mezőgazdasági tevékenység és a vidéki jelleg kevésbé hangsúlyos. A vizsgálat alapján, azokban a járásokban, ahol a mezőgazdaság aktív és domináns, ott alacsonyabb gazdasági dinamizmus tapasztalható, ami arra utal, hogy ezek a térségek kevésbé teljesítenek jól általánosan gazdasági szempontból. Tehát az erős mezőgazdasági orientáció jellemzően a gazdasági aktivitás csökkenésével korrelál, és ezek a területek általában nem a gazdasági erősségükkel tűnnek ki.

26. táblázat: Gazdasági aktivitás faktor változói és faktorsúlyai

2021 Regisztrált vállalkozások a szolgáltatásokban (db)	0,824
2021 Magas presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak aránya (százalék)	0,822
2021 Mezőgazdasági regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	-0,781
2021 Általános iskolák átlagos tanulólétszáma (fő)	0,722
2021 Népsűrűség (fő/km ²)	0,719
2020 Működő vállalkozás, 1000 lakosra (db)	0,69
2020 Működő mezőgazdasági vállalkozás, 1000 lakosra (db)	-0,679
2021 Egy lakosra jutó SZJA adóalapot képező belföldi jövedelem (Ft)	0,649
2021 Egyéni telefon fővonal, 1000 lakosra (db)	0,638
2021 Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya (százalék)	0,61
2021 SZJA adófizető; Mezőgazdasági kistermelő, 1000 lakosra (fő)	-0,608
2021 Helyi önkormányzat iparüzési adó bevétele, egy lakosra (1000 Ft)	0,603
2021 Magyarországon első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsi, 1000 lakosra (db)	0,584
2021 Regisztrált egyéni vállalkozók, 1000 lakosra (fő)	0,578
2020 Kifizetett VP 2014-2022 támogatás; 1000 lakosra (Ft)	-0,46
2022 Saját vármegyeszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	-0,46

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

Az adatok alapján a faktorban az öt legmagasabb értéket a Debreceni (2,94932), a Dunakeszi (2,86207), a Pécsi (2,58842), a Budakeszi (2,40711), és a Győri (2,178) járások mutatják. Ezek az adatok alapján urbanizáltak, gazdaságilag diverzifikáltak, magas szintű infrastruktúrával és vállalkozási tevékenységgel rendelkeznek. A legalacsonyabb - negatív - értékeket a Pannonthalmi (-1,55928), a Bácsalmási (-1,63385), a Sárbogárdi (-1,60756), a Letenyei (-1,47872), és a Cigándi (-1,46878) járások mutatják a vizsgálatba bevont mutatók alapján.

3. Faktor: Fiatalodó társadalom

Ebbe a faktorba (27. táblázat) alapvetően demográfiai mutatók kerültek be (pl. az idősök/fiatalok aránya, természetes szaporulat stb.), melyeket kiegészít egy-két, az ellátással kapcsolatos mutató (pl. háziorvosi ellátás, villamos energia fogyasztás). A faktor magas - és pozitív - értékei olyan területekre utalnak, ahol kifejezetten magas a fiatalok, és alacsony az idősök aránya a népességben belül, több gyereket vállalnak és többen laknak egy lakásban, de vannak kihívások az ellátásban és infrastruktúrában (alacsonyabb a villamos energiát fogyasztók aránya, a civil aktivitás, valamint

az orvosok és az óvodai férőhelyek fajlagos száma). A faktor alacsony - negatív - értékei előregedő korszerkezetű, de azzal arányosan jobb ellátást (magasabb arányú villany-fogyasztást, fajlagosan több civil szervezetet és óvodai férőhelyet) nyújtó térségeket írnak le.

27. táblázat: *Fiatalodó társadalom* faktor változói és faktorsúlyai

2021 65 év feletti népesség, 100 fő 0-14 éves korú népesség (fő)	-0,924
2021 Állandó népességből a 0-14 évesek aránya (százalék)	0,899
2021 Állandó népességből a 65-x évesek aránya (százalék)	-0,897
2021 Lakónépesség, 100 lakásra (fő)	0,837
2021 Természetes szaporodás, fogyás (ezrelék)	0,819
2021 Háztartási villamosenergia fogyasztó, 100 lakosra (fő)	-0,623
2021 Egy házi- és házi gyermekorvosra jutó lakos (fő)	0,614
2021 Civil szervezet, 1000 lakosra (db)	-0,597
2021 3-5 évesek, egy óvodai férőhelyre (fő)	0,512

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

Az legmagasabb pozitív értékkel rendelkező járások az Encsi (2,568), Szikszói (2,43562), Szigetszentmiklósi (1,99243), Gárdonyi (1,81259) és Gönci (1,74479). A legalacsonyabb (negatív) értékekkel rendelkező járások a Keszthelyi (-1,80531), Lenti (-1,70167), Zalaszentgróti (-1,6744), Komlói (-1,67764) és a Tapolcai (-1,71736).

4. Faktor: *Vidékfejlesztési orientáció*

Ennek a faktornak a pontos és frappáns elnevezése nem könnyű feladat. A faktorba a támogatásigénylők számával, a vállalkozásokkal és az ellátással kapcsolatos mutatók kerültek be (28. táblázat). A mutatók faktorrall való összefüggésének ereje és előjele alapján a magas - pozitív - faktorértékek olyan területeket jellemeznek, ahol magas a regisztrált vállalkozási aktivitás, és ezzel párhuzamosan kifejezetten magas a földalapú támogatást igénylők fajlagos (100 hektárra jutó) száma. A mezőgazdaság mellett viszont jellemzően alacsony az iparban/építőiparban regisztrált vállalkozások aránya, illetve kedvezőtlen az infrastrukturális ellátottság (ivóvíz hálózatba kapcsolat lakások alacsony százaléka), ami társul a nagyobb arányú idősellátással. Tehát olyan vidéki térségek körvonalazódnak, ahol sokan - valószínű egyéb lehetőségek hiányában - az agráriumból élnek, viszont fejletlen az infrastruktúra, és sok az idős lakos. Ebből kiindulva, mivel a vidékfejlesztés jellemző célterületeinek tűnnek, végül a „vidékfejlesztési orientáció” elnevezést választottam. A faktor alacsony - negatív - értékei, a fentiekkel ellentétben alacsonyabb fajlagos támogatásigénylést, ezzel párhuzamos kevesebb regisztrált vállalkozást, viszont azon belül magasabb arányú ipari/építőipari arányt, kevesebb időskorú ellátásban szereplőt, és jobb arányú ivóvíz- ellátást mutatnak.

Fontos eredménynek tartom, hogy **a faktorban legmeghatározóbb mutató az általam, a támogatásokkal kapcsolatban kialakított, a támogatásigénylők fajlagos számával kapcsolatos változó lett. Ez előre vetíti annak igazolását, hogy a támogatások eloszlása hatással van a területi különbségek alakulására.**

28. táblázat: A Vidékfejlesztési orientáció faktor változói és faktorsúlyai

Helybenlakó magánszemélyek és nem magánszemélyek száma 100 hektárra	0,839
2021 Regisztrált vállalkozás, 1000 lakosra (db)	0,768
2021 Ipar-, építőiparban regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	-0,566
2021 Idősek nappali ellátásában részesülők, 100 férőhelyre (fő)	0,373
2021 Közütemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (százalék)	-0,359

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

A vizsgálatba vont adatok szerint a járások közötti különbségeket figyelembe véve, a legmagasabb pozitív értékekkel rendelkeznek a Móraalmi (4,0783), Záhonyi (2,64565), Kiskunmajsai (3,12074), Kisteleki (2,39223), és a Kiskőrösi (2,48591) járások. Ezzel szemben a legkisebb - negatív - értékeket a Martonvásári (-1,6941), Várpalotai (-1,60109), Jászapáti (-1,40262), Dunaújvárosi (-1,37284), és a Nagykátai (-1,33786) járások mutatják.

5. Faktor: Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál

Az ötödik faktor szintén összefüggésben áll a támogatásokkal, hiszen arra a legnagyobb befolyással a földalapú támogatások összesített összege (0,905 faktorérték), valamint az összes támogatható terület (0,878 faktorérték) rendelkezik (29. táblázat). A faktor magas értékei olyan térségeket jellemeznek, ahol jelentős a támogatható terület, ezek kifejezetten jó minőségűek (magas az AK érték), és azokra magas összegek is érkeznek. Ezek a területek ugyanakkor nagyobb elérhetőségi idővel rendelkeznek a saját járásközponthoz képest, tehát attól jellemzően inkább távolabb helyezkednek el. **Eredményeim alapján** némileg megerősítést nyert, hogy a jobb minőségű területeken több támogatást hívnak le az igénylők, másrészt **igazolást nyert** ennél a faktornál is, **hogy a támogatások eloszlása befolyásoló tényezője a járási szintű különbségek alakulásának.**

29. táblázat: Az Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál faktor változói és faktorsúlyai

Földalapú támogatás összesített összege (Ft)	0,905
Összes támogatható terület (ha)	0,878
Aranykorona érték (ak)	0,614
2022 Saját járásszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,398

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

A legmagasabb pozitív értékkel rendelkező járások: Orosházi (1,95623), Székesfehérvári (1,87873), Mezőkovácsházai (1,87427), Győri (1,78633), és Kalocsai (1,813), ami jelentős földalapú támogatáshoz való hozzáférést és jó területi elérhetőséget mutat. Ezzel ellentétben, a legnagyobb negatív értékek: Bélapátfalvai (-2,22613), Szentgotthárdi (-1,90775), Ózdi (-1,91845), Balatonfüredi (-2,03824), és Bátorfyerényei (-2,0232) járásokban találhatók, amelyek az alacsony földalapú támogatásokhoz való hozzáférést és korlátozott területi hozzáférést jelentenek.

6. Faktor: Idegenforgalom és fejlettség

A hatodik faktor az Idegenforgalom és fejlettség elnevezést kapta, mivel abban olyan mutatók kaptak helyet (30. táblázat), melyek a helyi önkormányzatok idegenforgalmi adóbevételével (IFA), valamint a lakásépítéssel, infrastruktúrával/életszinvonallal kapcsolatosak. A faktor magas értékei olyan területeket jellemeznek, ahol az IFA fajlagos értéke magas, és ez az újépítésű lakások magas számával, valamint az infrastruktúra fejlettségével (gáz és internet hálózat kiépítettsége), továbbá a jellemzően a magasabb életszinvonallal párosuló szelektív hulladékgyűjtéssel áll pozitív korrelációban.

30. táblázat: Az Idegenforgalom és fejlettség faktor változói és faktorsúlyai

2021 Helyi önkormányzatok idegenforgalmi adó bevétele, egy lakosra (1000 Ft)	0,653
2021 Az év folyamán épített lakás, 1000 lakosra (db)	0,53
2021 Lakosságtól szelektíven elszállított települési hulladék aránya (százalék)	0,493
2021 Háztartási gázfogyasztó, 100 lakosra (fő)	0,476
2021 Internet-előfizetés xDSL hálózaton, 1000 lakosra (db)	0,359

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

Az épített lakások számának növekedése (0,53 faktorérték) a lakásépítési piac élénkülésére és a gazdasági fejlődésre utal, mivel az építőipar gyakran a gazdaság egyik motorjaként szolgál, és hajtóerőt jelenthet más iparágak számára is. Az infrastrukturális adatok közvetlenül összefüggnek a lakosság életszínvonalával és az infrastruktúra állapotával/kiépítettségével is. A faktor alacsony értékei ellenben az idegenforgalom tekintetében nem kiemelkedő, infrastruktúrában és lakásépítésben elmaradó járásokra utalnak, ahol nem jellemző a szelektíven gyűjtött hulladék.

A pozitív értékű járások közül a legmagasabb értékkel a Siófoki (5,45823), Balatonfüredi (4,4947), Fonyódi (3,5539), Gárdonyi (3,44823) és Balatonalmádi (2,8326) járások rendelkeztek, amelyek a fejlett turisztikai infrastruktúrájának és a magas szintű helyi gazdasági aktivitásnak köszönhetően emelkednek ki. A negatív értékkel rendelkező járások közül az Oroszlányi (-2,1015), Sellyei (-2,01385), Tatabányai (-2,09528), Szentlőrinci (-1,79614) és Hegyháti (-1,5155) járások emelkedtek ki, ahol alacsonyabb szintű az idegenforgalom, és fejlesztésre szorul az infrastrukturális környezet.

7. Faktor: Idősödő aktív közösségek

A hetedik faktor (31. táblázat) némileg - bizonyos mutatók mentén - összefüggésbe hozható a 3. faktorról, ám az SPSS program többszöri kísérletezés mellett mégis külön azonosította. A faktorba az óvodákba és a bölcsődékbe adott évben beiratkozott gyermekek fajlagos száma mellett, az alkotó művelődési közösségek tagjainak fajlagos száma került be. A faktor magas - pozitív - értéke azt jelenti, hogy az érintett térségben jellemzően kevés az óvodás és bölcsődés korú gyermek, ugyanakkor az érintett közösségek tagjai nagy számban (aktívan) részt vesznek a helyi, alkotó művelődési közösségekben. A faktor alacsony - negatív - értékei ellenben fiatalos, de kevésbé aktív helyi közösségre utalnak.

31. táblázat: Idősödő aktív közösségek faktor változói és azok faktorsúlya

2021 Alkotó művelődési közösségek tagjai, 1000 lakosra (fő)	0,515
2021 Óvodába beírt gyermek, egy működő férőhelyre (fő)	-0,489
2021 Bölcsődébe beírt gyermek (2017-től érvényes módszertan), egy működő férőhelyre (fő)	-0,328

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés (2024)

A rotálással kapott faktorstruktúra hetedik faktora mentén, a legnagyobb pozitív értékeket mutató járások: a Gönci (3,47264), Bólyi (2,28454), Bonyhádi (1,98463), Devecseri (2,47958), és Balatonfüredi (1,58562). A legnagyobb negatív értékekkel rendelkező járások: Bátorfyerenyi (-1,99882), Ózdi (-2,18617), Monori (-1,94041), Sellyei (-2,01385), és Hajdúhadházi (-1,74485).

Összességében, a faktoranalízis során felhasznált mutatókkal elvégzett összefüggés vizsgálatom igazolta H5 hipotézisem azon felét, miszerint a támogatások eloszlása hozzájárul a területi különbségek alakulásához. Az összefüggést a 4. és az 5. faktor, illetve az azokban összefogott mutatók alapján lehet kimutatni.

A hipotézis második felének igazolásához (miszerint a támogatások eloszlása, tehát az azzal kapcsolatos mutatók szignifikánsan hatnak a többi tényező alakulására) a támogatások területi alakulását jellemző mutatók, valamint az egyes, a faktorelemzésbe vont gazdasági-, társadalmi mutatók, illetve a kapott faktorok segítségével elvégzett összefüggés vizsgálatot végeztem.

Az összefüggéseket elsőként a faktorelemzés során felhasznált alapmutatók, valamint az általam, a földalapú támogatások területi eloszlásához kialakított mutatók mentén próbáltam feltárni (az eredményeket részletesen ld. 29. Melléklet). Itt azokat az összefüggéseket emelem ki, amelyek az egyes faktoroknál ismertetett összefüggéseken túlmutatnak.

Nem meglepő módon, a földalapú támogatásokat jellemző mutatók egymás közt jellemzően erősen korrelnak. Az „Összes támogatható terület” és a „Földalapú támogatás összesített összege” között például nagyon erős, 0,94-es pozitív korreláció van, ami arra utal, hogy a nagyobb terület nagyobb támogatási összegekkel jár együtt. A „2021 SZJA adófizető; Mezőgazdasági kistermelő, 1000 lakosra (fő)” szintén erős, 0,537-es pozitív korrelációban áll az „Összes támogatható terület”-tel, ami azt jelzi, hogy több mezőgazdasági kistermelő található azokon a területeken, ahol nagyobb a földalapú támogatások összege. Negatív korreláció a „2021 SZJA adófizetők évi 5 millió Ft feletti jövedelmi sávban, egy SZJA adófizetőre évi 1 millió Ft alatti jövedelmi sávban 1000 lakosra (fő)” és az „Összes támogatható terület” között van, értéke -0,57, ami azt jelzi, hogy ahol több a támogatható terület, ott kevesebb a magas jövedelmű adófizető.

Az első faktor esetében bizonyítottam, hogy az általam vizsgált földalapú támogatásokkal kapcsolatos, igényelt jogcím-átlag, és a társadalmi-, gazdasági leszakadást indikáló mutatók közt kimutatható pozitív irányú korreláció van, tehát a támogatások kapcsolása és a területi leszakadás/lemaradás közti összefüggés ezen mutató esetén igazolható. Összességében viszont megállapítható, hogy a földalapú támogatásokat jellemző mutatók, valamint a többi, gazdasági-, társadalmi mutató közötti korreláció alapvetően gyenge (ld. 29. Melléklet). Amit még ki lehet emelni, az a földminőség és a fejlettség közti gyenge kapcsolat. A magas AK értékek ugyanis jellemzően együttjárnak a magasabb arányú gáz- és ivóvíz ellátással, és az alacsonyabb számú álláskeresővel, rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesülővel, közfoglalkoztatottal.

Kifejezetten a kapott faktorok, és a földalapú támogatások igénylésével, földminőséggel kapcsolatos változók korrelációvizsgálatánál (32. táblázat) is - természetesen - elsőként visszaköszönnék az egyes faktorok, és a bennük foglalt mutatók közötti, már a faktorok bemutatásánál is ismertetett összefüggések. Amit ki lehet emelni, az ismét a jogcímek átlagának az összefüggése, hiszen az eredmények alapján nem csak az első, hanem a 3. és 7. faktorról is korrelnak. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált földalapú támogatások igénybeviteléhez kapcsolódó jogcímek átlagának növekedésével az érintett területek társadalmi/gazdasági kihívásai fokozódnak, erősödik a vidékfejlesztési orientációjuk, miközben jellemzően idősödő, de aktív közösségek jellemzik őket.

32. táblázat: Faktorok és mezőgazdasági változók korrelációs táblázata

	Földalapú támogatás összesített összege	Jogcímek átlaga	Összes támogatható terület	Aranykorona érték	Helybenlakó magánszemélyek és nem magánszemélyek száma 100 hektárra
<i>Társadalmi-gazdasági kihívások faktor</i>	0,026	,358**	0,052	-,261**	0,062
<i>Gazdasági aktivitás</i>	0,006	-,152*	-0,115	0,074	0,023
<i>Fiatalodó társadalom</i>	-0,103	0,127	-0,136	-0,098	0,139
<i>Vidékfejlesztési orientáció</i>	0,082	,328**	-0,002	-,272**	,839**
<i>Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál</i>	,905**	0,031	,878**	,614**	-,201**
<i>Idegenforgalom és fejlettség</i>	-0,049	0,03	-0,038	0,106	-0,067
<i>Idősödő aktív közösségek</i>	-0,03	,351**	-0,067	-0,041	-,249**

* P<0,05

** P<0,01

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés alapján (2024)

Így azon felvetésem, hogy a földalapú támogatások igénylésének eloszlása, illetve az ezzel kapcsolatos mutatók a területi egyenlőtlenségeket növelik, csak egy mutató mentén tudtam bizonyítani. Mivel a személyes gyakorlati tapasztalatomat nem tudtam országos szinten szekunder módszerekkel teljesen igazolni, úgy gondolom további vizsgálat szükséges a H5 hipotézisem

vizsgálatához a jövőbeni kutatásaim során. Ezekben a primer kutatás módszertana segíthet. Ehhez kapcsolódóan a következőkben az ilyen irányú, de kizárólag az általam kiválasztott járásra elvégzett interjúk kutatásom eredményeit közlöm.

5.5. A járási primer kutatás eredményei

Az interjúimat a Mezőcsáti járás polgármestereivel és jegyzőjével a 2022-es nyár folyamán végeztem. A mélyinterjúk keretében (ennek részletes vázlatát ld. a 30. Mellékletben) igyekeztem a szekunder kutatásom során nyert információkat összevetni a helyi viszonyokkal, különös tekintettel a földalapú támogatásokra és azok forrásainak felhasználására. A kvalitatív jellegű kutatásom célja a helyi birtokviszonyok, a járási szintű mezőgazdasági folyamatok, és az ezen folyamatok által generált hatások mélyreható vizsgálata volt. Az interakció során nyolc polgármesterből kettő sajnos nem állt rendelkezésre. Egyikük határozottan, kategorikusan megtagadta a válaszadást, és indokként az európai uniós támogatások érzékenységét említette.

A kutatásom során főbb tématerületekre összpontosítottam, amelyek között szerepelt a birtokkoncentráció, a *nem magánszemélyek* - helyi és nem helyi szereplők - forrásainak felhasználása, valamint a kedvező és kedvezőtlen adottságú területek támogatási viszonyainak feltárása. Ezenkívül a passzív gazdálkodás és a támogatások maximalizálása, vagyis a támogatások halmozásának kérdése is kiemelt szerepet kapott a vizsgálatomban.

Az elemzések és az adatgyűjtés során kiemelt figyelmet fordítottam arra, hogy statisztikailag értékelhető eredményeket szolgáltatassak, amelyek alapul szolgálnak hipotéziseim igazolásához vagy cáfolásához. Az eredmények mélyebb elemzése, valamint a kapott információk szintézise alapvető ahhoz, hogy a kutatás eredményei valódi és releváns következtetéseket szolgáltatthassanak a helyi és országos mezőgazdasági politikák, valamint a gyakorlati működés és döntéshozatal számára.

A birtokkoncentráció mértéke és a kapcsolódó tényezők nem csupán gazdasági, hanem társadalmi és környezeti szempontból is relevánsak. Úgy gondolom, a mezőgazdasági szektorban bekövetkezett változások a helyi közösségek mindennapjaira, gazdálkodási gyakorlatára, sőt, társadalmi és kulturális struktúrájára is jelentős hatással vannak. Mindez felveti az igazságosság, az egyenlő hozzáférés, és a fenntartható fejlődés kérdéseit, amelyek szintén központi szerepet játszottak a kutatásomban. A szekunder vizsgálatom kiegészítéseként, az interjúk során kapott információk révén igyekeztem a gyakorlati szempontból is hasznosítható következtetéseket levonni, amelyek lehetővé teszik számomra, hogy javaslatokat fogalmazzak meg az érintett politikák és gyakorlatok fejlesztése érdekében.

A mélyinterjú keretében négy fő témakört boncolgattam, melyek közül az első a birtokkoncentráció kérdése volt. Az ezzel kapcsolatos első kérdésem a települési és járási szinten tapasztalható kis-, és nagyüzemi gazdaságok változásával, dinamikájával foglalkozott. A válaszadók, azaz a polgármesterek és jegyzők egyöntetűen alátámasztották, hogy a kisk gazdaságok száma csökken, míg a nagy gazdaságok dominanciája erősödik. Elhangzott, hogy a kisebb méretű gazdálkodók száma számos településen erőteljesen csökken, földjeiket pedig a nagyobb gazdaságok szerzik meg, ezzel tovább centralizálva a birtokviszonyokat, és koncentrálna az EU-s támogatásokat is. Egy polgármester véleménye szerint azonban településükön még mindig létezik egy jelentős számú kiskgazdálkodó. Meglepően, több válaszadó nem tudott konkrét információkkal szolgálni a nem helyi, *nem magánszemélyek* által igényelt támogatásokról.

A második kérdésem a változások értékeléséről szólt. **Alapvetően egyetértettek abban, hogy a kiskgazdaságok megszűnése és a lakosság csökkenése összefüggésben áll, és ezt sokan sajnálatosnak találták.**

A harmadik kérdésem az uniós és hazai támogatási politika értékelésével volt kapcsolatos, különös tekintettel a válaszadók saját településére és járására. A válaszok túlnyomó többsége pozitív volt a támogatások tekintetében, azonban a válaszadók többsége nem tudta vagy nem kívánta különválasztani az uniós és a hazai támogatásokat.

A negyedik és utolsó kérdésemben kértem, hogy osszák meg észrevételeiket, javaslatukat és ötleteiket a jelenlegi helyzettel kapcsolatban. Bár néhányan nem tudtak vagy nem akartak konkrét javaslatokkal előállni, a többség általában változásokat sürgetett. Kiemelték a kis gazdálkodók támogatásának szükségességét, és az igazságosabb forráselosztás igénye is felmerült.

Összességében a mélyinterjúk során feltárt válaszok egyértelműen tükrözték, hogy az üzemek méretével és a támogatási politikával kapcsolatban egyértelmű és meghatározó tendenciák érvényesülnek. A kiscgazdaságok hanyatlásával párhuzamosan a nagyüzemek szerepe és támogatottsága erősödik, melyek mögött számos összetett gazdasági, társadalmi és politikai ok és hatás húzódik meg. A mélyinterjúk így nem csupán a tényszerű változásokat és állapotokat, hanem az ezzel kapcsolatos helyi véleményeket, érzeteket és értékeléseket is tükrözték.

A második témakör, a *„Nem magánszemélyek forrásfelhasználása”*, szintén elengedhetetlen aspektusait vitatta meg a helyi mezőgazdaságnak és az európai uniós támogatások felhasználásának. Az első kérdésem a helyi és nem helyi támogatást igénylők forrásainak felhasználásával foglalkozott. A válaszok, melyeket a polgármesterek és jegyzők adtak, nagyban váltakoztak a negativitás és egyfajta pragmatizmus között. Némely polgármester kifejtette, hogy szükség van a gazdasági társaságokra, és nem választaná szét élesen a helyi és nem helyi támogatásokat igénybe vevőket. A többség ugyanakkor preferálná a helyieket, ugyanis azok, véleményük szerint, szerves részei a helyi gazdaságnak, hozzájárulnak az adott terület megélhetéséhez és munkalehetőségeihez.

A második kérdés kapcsán az okokra voltam kíváncsi, hogy miért éppen ezt a véleményt képviselik. Az adózás kérdésköre szerepelt kiemelten a válaszokban, annak ellenére, hogy a helyi közösségekre gyakorolt hatása kérdéses volt. Sokszor az a válasz érkezett, hogy a haszonbérleti díjak helyi adóként történő beszedése tűnik egy használható megoldásnak, de ez a gyakorlatban nem teremtett forrást a települések számára.

Harmadik kérdésem a nem magánszemélyek, mint támogatást igénylők, helyi gazdaságra gyakorolt hatásaira irányult. A válaszok többsége szerint minimális vagy semmilyen hatásról nem beszélhettünk. Ugyanakkor néhány vélemény szerint ezek a szereplők bér munkát végeznek vagy bérbe adják földjeiket, ami indirekt módon érintheti a helyi gazdasági életet.

A negyedik kérdés során az észrevételeiket, javaslatukat és ötleteiket kutattam. Többen nem tudtak vagy nem akartak válaszolni, de egy érdekes javaslat is felmerült: maximalizálni lehetne a nem magánszemélyek által birtokolható földterületet 50 hektárra, és kötelező foglalkoztatást írni elő számukra.

Összességében a *„Nem magánszemélyek forrás-felhasználása”* témakör során előkerülő válaszok és gondolatok komplex képet rajzolnak a helyi gazdasági struktúrákra, támogatási mechanizmusokra és a helyi közösségek életére gyakorolt hatásokra. A különböző települések vezetőinek véleménye, tapasztalatai és javaslatai között érezhető a széles spektrum, amely jelzi, hogy a mezőgazdasági támogatások, birtokpolitika és gazdasági struktúrák kérdésköre nem egyértelmű és egységes, hanem településenként, régióként markánsan változik és más-más kihívásokkal, lehetőségekkel és problémákkal terhelt. Ez is előre vetíti a kutatás földrajzi spektrumának kiszélesítése iránt igényt.

A harmadik témakör („adottság-független forráselosztás”) számos fontos kérdést és választ hozott elő a földalapú támogatások és a föld minősége közti összefüggések, valamint az uniós és hazai támogatási mechanizmusok tükrében.

Elsődlegesen arra voltam kíváncsi, vajon az adott településvezetők és jegyzők szerint az aktuálisan érvényesülő földalapú támogatások mértéke, és a föld minősége arányban áll-e egymással. A válaszadók, akik tudtak érdemi választ adni a kérdésre, döntően a támogatások és a földminőség közti aránytalanság álláspontját képviselték.

Amikor a magyar és uniós gazdálkodók támogatása kapcsán érdeklődtem, a válaszadók túlnyomó része nem tudott konkrétumokkal szolgálni. Azok, akik valamennyire ismerősnek érezték magukat a támogatási rendszerrel, azok többnyire az elosztás igazságtalanságát hangsúlyozták, külön kiemelve, hogy véleményük szerint az uniós gazdálkodók magasabb mértékű támogatást élveznek.

Harmadik kérdésként a régi és új EU-tagállamok támogatási különbségeire voltam kíváncsi. Bár több válaszadó is érzékelt különbségeket, specifikus információkat csak az a polgármester tudott nyújtani, aki maga is aktív gazdálkodóként tevékenykedett, és így mélyebben belelátott a támogatási rendszer működésébe, és annak problémáiba.

A negyedik kérdés során - hasonlóan a korábbi témakörökhöz - az észrevételeiket, javaslataikat és ötleteiket vizsgáltam. Az előzőekkel ellentétben itt a válaszadók jelentős része kiemelte az igazságos forráselosztás fontosságát az összes EU-tagállam között. Szorgalmazták, hogy az elosztáskor mindenképpen vegyék figyelembe a területi adottságokat, és biztosítsanak többeltámogatást azoknak a gazdálkodóknak, akik kedvezőtlen adottságú földeken próbálnak megélni.

A válaszok meglátásom szerint tanulságosak, és rávilágítanak arra, hogy a föld minősége és a támogatások arányossága, továbbá a hazai és uniós támogatási rendszer igazságossága és hatékonysága mind olyan területek, ahol változásra és további elemzésekre van szükség. Az egyes települések vezetőinek perspektívája és tapasztalatai értékes betekintést adhatnak abba, hogy milyen kihívásokkal néznek szembe a helyi gazdálkodók, és hogyan lehetne optimalizálni a támogatási rendszereket.

A negyedik témakör, amely a passzív gazdálkodás és a támogatások maximalizálásával foglalkozott, számos mélyreható kérdést vetett fel és érintett a földalapú támogatások, a helyi gazdaság és a társadalmi hatások összefüggését illetően.

Az első kérdés alapvetően a földalapú támogatások gazdasági és társadalmi hatásaival foglalkozott. Azok a válaszadók, akik megalapozott véleményt formáltak a témában, egyöntetűen pozitívan ítélték meg ezeket a támogatásokat. Hangsúlyozták, hogy a támogatások nem csupán a járás gazdasági stabilitását erősítik, de emellett jótékony társadalmi hatásokkal is bírnak. A passzív gazdálkodásról alkotott véleményük szintén érdekes volt: kiemelték, hogy ez a gazdálkodási forma ellensúlyozza az intenzív mezőgazdasági tevékenységek negatív környezeti hatásait, és támogatja a biodiverzitást, valamint óvja a talajt, a levegőt és a vízkészleteket.

Következő kérdésem a termelés és a támogatások közötti preferencia vizsgálatára irányult a helyi és járási szinten. Válaszaikban a polgármesterek és jegyzők megosztottak voltak: néhányan a termelést, mások a támogatásokat preferálták, és akadtak olyanok is, akik szerint egyensúlyban kellene tartani mindkettőt. Ezt követően, amikor a nem termelő gazdálkodás realitását feszegettem, a válaszadók többsége a környezetvédelmi célok fontosságát emelte ki.

Utolsó kérdésemnél, amely az észrevételeik, javaslataik és ötleteik feltárására irányult – hasonlóan a korábbi témakörökhöz – a többség nem tudott konkrét válaszokkal szolgálni. Ugyanakkor néhány polgármester érdemi javaslatokat tett, mint például a biodiverzitás növelése, a mozaikos táj kialakításának előmozdítása, és a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok népszerűsítése.

Az interjúk záró szakaszában a válaszadóktól azt kértem, hogy fejtsek ki véleményüket a vizsgált témakörök potenciális összefüggéseiről és kapcsolatairól – a birtokkoncentráció, a magánszemélyek és nem magánszemélyek támogatási igénylése, az adottság-független forráselosztás, a passzív gazdálkodás és a támogatás maximalizálása terén. Azok, akik kompetensnek érezték magukat a válaszadásra, egyöntetűen állították, hogy igen, létezik összefüggés és kapcsolat a különböző témák között. Néhány polgármester részletesebben is kifejtette gondolatait, különösen a kis-, és középméretű gazdaságok jövőbeli változásairól és kilátásairól. Megjegyzéseik között szerepelt, hogy érzékelhető egy további csökkenés ezen gazdaságok számában, és sajnálatukat fejezték ki afelől, hogy az új gazdaságok létrehozása egyre nehezebbé válik. Az a nézetük, hogy a jelenlegi trendek a birtok- és támogatáskoncentráció folytatódását vetítik előre, ami számos kihívást és kérdést vet fel a vidéki gazdálkodás, és a helyi közösségek jövője szempontjából.

A válaszadók véleménye meglátásom szerint megerősítette a szekunder vizsgálatokból származó eredményeket, alátámasztva azon hipotézisemet is, miszerint a birtokkoncentráció és a támogatásmaksimalizálás szinkronban van, és ez a kapcsolat jelentős hatással van a magánszemélyek és nem magánszemélyek közötti forráselosztásra. A válaszadók azon nézete, hogy a nem magánszemély igénylők forráselvonása a magánszemély igénylőktől negatívan hat a vidéki fejlődési folyamatokra, alátámasztotta és mélyítette a kutatásaim eredményeit. A vizsgálat ezen szakaszában a válaszadók a támogatási rendszerrel kapcsolatban is osztották aggodalmaikat és véleményüket, amely szerint a rendszer jelentős területi egyenlőtlenségeket idéz elő a különböző adottságú területeken gazdálkodó, támogatást igénylők között.

Összességében az a vélemény, hogy a meglevő támogatási rendszerek és birtokkoncentrációs mechanizmusok egyaránt befolyásolják a vidéki gazdálkodás és közösségek fejlődését, valamint fenntarthatóságát, amely komplex kérdéseket vet fel az etikus, egyenletes és ténylegesen fenntartható gazdálkodás és forráselosztás kapcsán a jövőben. A válaszadók észrevételei, tanácsai és véleményei jelentős mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a kutatásom szélesebb körű, átfogóbb perspektívából közelítse meg, és értelmezze a témával összefüggő problémákat és kihívásokat.

5.6. Hipotézisvizsgálat

H1: Feltételezésem szerint a földtulajdon és a földhasználat koncentrálódása folyamatosan erősödik 100 hektár üzemméret felett úgy, hogy a 0-20, és a 20-100 hektár üzemméretű gazdaságok száma csökken, míg a 100-300 ha, és a 300 ha feletti gazdaságok száma növekszik egyes településeken, domináns gazdaságok létrejöttével. Az agrárszabályozás inkább a nagygazdaságoknak kedvez, háttérbe szorítva a kisebb üzemméretű gazdaságok növekedését.

A 100 hektár feletti gazdaságok nemcsak területük alapján igényelnek több támogatást, hanem jobban tudják kihasználni a többi támogatást, annak révén, hogy a bonyolult előírások teljesítése könnyebben teljesíthető nagyobb területen. Eredményeim alapján kijelenthető, hogy a 100 hektár feletti gazdaságok birtokkoncentrációja a 100 hektár alatti gazdaságok csökkenésének/megszűnésének eredménye. A kutatásomban használt birtokkategóriák eredményeképpen jobban szemléltethetővé vált ez a folyamat. A hipotézist igazoltnak tekintem.

H2: A *nem magánszemély* igénylők nagyobb arányban részesednek az uniós földalapú támogatásokból, mint a *helyben lakó magánszemélyek*, elfedve a birtokkoncentrációt és további eloszlási egyenlőtlenséget okozva. Miközben a gazdálkodás jogi formáját az adóoptimalizálás befolyásolhatja, feltételezem, hogy a nem magánszemély igénylők felülreprezentáltak a 100 hektár feletti gazdaságok körében, és ezáltal nagyobb és többféle támogatási összegben részesülnek a kisebb területen gazdálkodó, helyben lakó magánszemélyekkel szemben.

A *magánszemély* és *nem magánszemély* igénylők közötti vizsgálat során lehatároltam a két igénylő típus támogatás igényléseit jogcímenként és birtokkategóriánként. Járási szintre vetítve kimutattam, hogy mekkora támogatási összegben részesülnek mind a *magánszemély* mind a *nem magánszemély* támogatást igénylők. Az adatok elemzése során kimutathatóvá vált, hogy a nagy gazdaságok arányaiban véve sokkal nagyobb támogatásban részesülnek, valamint hogy a *nem magánszemélyek* nagyobb arányban igénylik a bizonyos támogatásokat, azaz kapcsolják a támogatásokat. A hipotézist igazoltnak tekintem.

H3: Feltételezem, hogy a termőföld, mint elsődleges termelési tényező értéke/minősége nincs arányban az elérhető összes támogatás forintösszegével (jó adottságú területek ugyanolyan támogatásban részesülnek, mint a kedvezőtlen adottságúak, a szabályozás nem segíti a hátrányos termelési adottságok kompenzálását egyenlő versenyhelyzet megteremtése végett).

A jogcímek és az aranykorona rendszer együttes vizsgálatával kimutattam, hogy Magyarországon a földalapú támogatások termőföld minőségétől függetlenül bárhol elérhetőek és maximalizálhatóak. Az adatok klaszterezésével azonosítottam, hogy a jobb termőföldön gazdálkodó támogatást igénylők nagyobb támogatáshoz jutnak. A hipotézist igazoltnak tekintem.

H4: Feltételezem, hogy kimutatható, hogy a kedvezőtlen adottságú/gyengébb AK minőségű területeken nagyobb mértékben terjedt el a nem termelő gazdasági forma – passzív gazdálkodás – , mint a termelő, amelynek ismérve a minél nagyobb összegű támogatás igénylése, az ún. támogatásmaximalizálás. Mindazon túl, bizonyos területméret felett a csökkentett ráfordítás-igényű passzív gazdálkodás elsődleges célja a minél nagyobb arányú forráslehívás egyszerű profitszerzés céljából. Azt is feltételezem, hogy néhány jogcím különösen alkalmas lehet a támogatások kapcsolására, a támogatásmaximalizálásra.

Hipotézisem megerősítéséhez külön vizsgáltam az igénybe vett támogatások darabszámát és az aranykorona rendszert. A klaszteranalízis és faktoranalízis segítségével elvégzett vizsgálat során csak részben tudtam igazolni a feltevésemet, mert nem minden esetben igazolható, hogy a kedvezőtlen adottságú/gyengébb AK minőségű területeken jobban elterjedt a passzív gazdálkodás. További vizsgálat szükséges, hogy a hipotézis teljeskörűen vizsgálható legyen, ez a későbbi kutatásaim részét fogja képezni. A hipotézist így nem tekintem teljesen igazoltnak.

H5: Feltételezésem szerint, járási szinten, a vizsgált támogatások hozzájárulnak a hazai területi különbségek alakításához, illetve ezen támogatások egyenlőtlen eloszlása szignifikáns összefüggésben van a területi különbségeket befolyásoló egyéb tényezőkkel.

Faktoranalízissel határoztam meg a területi különbségek alakító tényezőit, és kerestem az összefüggéseket a vizsgált támogatásokat jellemző mutatókkal. A faktorelemzés alapján egyértelműen bizonyítottam, hogy a vizsgált támogatások járási szintű eloszlása a hazai területi különbségek egyik alakító tényezője (F4 és különösen F5 faktor). Bár korreláció analízis segítségével összefüggést mutattam ki a területi különbségek alakulása és a támogatások kapcsolása (az igényelt jogcímek átlagos számának növekedése együtt jár a területi fejletlenség erősödésével) közt, a többi, a vizsgált támogatásokat jellemző mutató, és a területi fejlettség/fejletlenség közt csak kismértékű összefüggést sikerült kimutatni. A hipotézist így nem

tekintem teljesen igazoltnak. Kutatási munkám további fázisaiban ezen összefüggések mélyreható vizsgálatát kívánom folytatni.

33. táblázat: Az értekezés hipotéziseinek igazolása/cáfolása

Hipotézis	Állapot
H1: Feltételezésem szerint a földtulajdon és a földhasználat koncentrációja folyamatosan erősödik, 100 hektár üzemméret felett úgy, hogy a 0-20, és a 20-100 hektár üzemméretű gazdaságok száma csökken, míg a 100-300 ha, és a 300 ha feletti gazdaságok száma növekszik egyes településeken, domináns gazdaságok létrejöttével. Az agrárszabályozás inkább a nagygazdaságoknak kedvez, háttérbe szorítva a kisebb üzemméretű gazdaságok növekedését.	igazoltam
H2: Szorosan kapcsolódik az előző hipotézishez, de fontosságánál fogva külön kezelem azt a kiinduló álláspontot, hogy a <i>nem magánszemély</i> igénylők nagyobb arányban részesednek az uniós földalapú támogatásokból, mint a <i>helyben lakó magánszemélyek</i> , elfedve a birtokkoncentrációt és további eloszlási egyenlőtlenséget okozva. Miközben a gazdálkodás jogi formáját az adóoptimalizálás befolyásolhatja, feltételezem, hogy a nem magánszemély igénylők felülreprezentáltak a 100 hektár feletti gazdaságok körében, és ezáltal nagyobb és többféle támogatási összegben részesülnek a kisebb területen gazdálkodó, helyben lakó magánszemélyekkel szemben.	igazoltam
H3: Feltételezem, hogy a termőföld, mint elsődleges termelési tényező értéke/minősége nincs arányban az elérhető összes támogatás forintösszegével (jó adottságú területek ugyanolyan támogatásban részesülnek, mint a kedvezőtlen adottságúak, a szabályozás nem segíti a hátrányos termelési adottságok kompenzálását egyenlő versenyhelyzet megteremtése végett).	igazoltam
H4: Feltételezem, hogy kedvezőtlen adottságú/gyengébb AK minőségű területeken több támogatási jogcímet igényelnek a gazdálkodók, azzal a céllal, hogy a nagyobb támogatási összeg nagyobb bevételt biztosít, mint a termelés. A csökkentett ráfordítás-igényű passzív gazdálkodás ezáltal közvetlenül eredményezi a támogatásmaximalizálást.	részben igazoltam
H5: Feltételezésem szerint, járási szinten, a vizsgált támogatások hozzájárulnak a hazai területi különbségek alakításához, illetve ezen támogatások egyenlőtlen eloszlása szignifikáns összefüggésben van a területi különbségeket befolyásoló egyéb tényezőkkel.	részben igazoltam

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés alapján (2024)

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A kutatásom során céлом volt felhívni a figyelmet a földalapú támogatási rendszer hazánkban tapasztalható hiányosságaira, különösen a magánszemélyek és nem magánszemélyek támogatásigénylési gyakorlata kapcsán, fókuszban a támogatások maximalizálásával és a passzív gazdálkodás jelenségével. A probléma pontos feltárása érdekében kérdőíves felmérést indítottam, amely során gazdálkodók és szaktanácsadók véleményét gyűjtöttem össze arra vonatkozóan, hogy milyennek látják a támogatási rendszert, és milyen változtatásokat javasolnának annak továbbfejlesztése érdekében.

Ezen kívül mélyreható elemzést végeztem a Közzétételi listák alapján, különös tekintettel a járási szintű adatokra, amelyek révén feltérképeztem a területi egyenlőtlenségeket a támogatások elosztásában. Újszerű adatként meghatároztam járásonként a 100 hektárra eső magánszemély támogatásigénylők számát, amely indikátorként szolgált a támogatási rendszer egyenlőtlenségének - a vizsgált időszakra vonatkozó - jellemzéséhez. **A jogcímek vizsgálata során feltárásra került, hogy a támogatások kapcsolása milyen formában zajlik a támogatást igénylők körében, és miként lehet a támogatásmaximalizálást meghatározni.**

További vizsgálatokban klaszteranalízist végeztem az adatokon, célul tűzve, hogy hipotéziseim mentén igazoljam, hogy a támogatási rendszer hazai jelleghzetességei a területi fejlődés befolyásolói lehetnek, köszönhetőek annak, hogy a különböző minőségű földterületek ugyanolyan mértékű támogatásban részesülnek.

Faktoranalízis segítségével próbáltam kapcsolatot keresni a területi különbségek alakító tényezői, a területi fejlettség, valamint a mezőgazdasági támogatásokat jellemző adatok között, személyes tapasztalataim igazolására.

A kutatásom egy másik fontos eleme a mélyinterjú volt, amely során a Mezőcsáti járás kulcsszereplőivel beszélgettem. Az interjúk során megerősítést kaptam arról, hogy a támogatási rendszerben szükség van változtatásokra a területi egyenlőtlenségek csökkentése érdekében. A döntéshozók visszajelzései alapján tovább erősödött a meggyőződésem, hogy a támogatási rendszer továbbfejlesztésével hozzájárulhatunk a területi különbségek mérsékléséhez, és ezzel együtt a vidéki térségek gazdasági és társadalmi fejlődésének elősegítéséhez.

A kutatásom keretében az újszerűen meghatározott birtokkategóriák segítségével mélyrehatóan feltérképeztem a helyzetet azzal kapcsolatban, hogy a kis-, és közepes méretű gazdaságok milyen ütemben szűnnek meg, valamint a nagy és óriásbirtok méretű gazdaságok hogyan integrálják ezek területeit. A vizsgálatok során az is egyértelműen igazolódott, hogy a kis-, és közepes méretű gazdaságok drasztikus csökkenése folyamatos tendenciaként azonosítható. Az általam használt újfajta birtokkategóriák pontosabb képet adnak a csökkenés mértékéről, és jobban felhívják a figyelmet a vidékgazdaság ezen problémájára. A legnagyobb kihívást a 20 hektár alatti gazdaságok megszűnése jelenti, amely a meglátásom szerint erősíti az elvándorlási tendenciákat, hiszen a kisgazdaságok megszűnésével a vidék népességmegtartó ereje csökken. Ugyanakkor a birtokkoncentráció növekedésének bizonyos pozitív hatása is megfigyelhető a műveletlen területek újra művelés alá vonásával, a termelés volumenének növelésével, és egyes esetekben mezőgazdasági szolgáltatások (bérmunka, felvásárlás, értékesítés, termeltetés) révén.

Fontos ismételten kiemelnem, hogy vizsgálati eredményeim kifejezetten a 2016-2021 évek viszonylatában értelmezendők, azokat a 2023. január 1.-el életbe lépő időszak szabályozása nem befolyásolta. Javaslataim megfogalmazása során elsősorban az eredményeimre támaszkodom, ám ezek számos esetben egybe esnek azokkal a törekvésekkel, melyek a vizsgálati időszakom

lezárását követő, a 2023-2027-es időszakra vonatkozó új - uniós és hazai - szabályozásban is tetten érhetők. A KAP legújabb időszakában a fenntarthatóság fogalma kiemelt jelentőséget kapott az agrárpolitika újragondolásában, ami jelentős változásokat eredményezett. E változások között szerepel, hogy a magyar kormányzat kiemelt figyelmet fordított az intézkedések olyan módon történő kidolgozására, hogy azok a nemzeti társfinanszírozás növelésével egyidejűleg egyensúlyt teremtsenek a környezetvédelmi célok és a gazdasági versenyképesség között. Hangsúlyosabban jelent meg a kis-, és közepes gazdálkodók támogatása is. A kitűzött célok alapján, az említett támogatásoknak köszönhetően, a magyar agrárium és az élelmiszeripar képesek lehetnek nagyobb versenyképességre szert tenni, hatékonyabban működni, jobban ellenállni a különféle gazdasági és éghajlati válsághelyzeteknek. Ugyanakkor ezeknek a céloknak (és szabályozásnak) az érvényesülése rövid távon még nem kimutatható, elemzésük hosszabb távú vizsgálatokat igényel. Így a jövőbeni kutatási terveim között szerepel a KAP földalapú támogatásainak folyamatos elemzése és nyomon követése az új időszakban is.

A kutatás alapján javaslom erősíteni/fenntartani a birtokkoncentráció kontrollálását és a kis-, és középméretű (100 hektár alatt) gazdálkodók nagyobb mértékű támogatását annak érdekében, hogy megfordítsuk a negatív tendenciát. A 2023-tól életbe lépő szabályozáson túlmenően, véleményem szerint a birtokkoncentráció mérséklését a támogatási plafonok meghatározásával, és az egy személyhez köthető érdekeltségek figyelembevételével lehet elérni a támogatási jogosultságok meghatározásánál. Emellett, kutatási eredményeim alapján is fontos az olyan intézkedések bevezetése, amelyek elősegítik a kis-, és középméretű gazdálkodók támogatását, és ösztönzik a fenntarthatóbb és diverzifikáltabb gazdálkodási gyakorlatokat, amelyek hozzájárulnak a vidéki térségek gazdasági és társadalmi erősödéséhez. Magda és társai (2021) meglátásaihoz hasonlóan én is úgy vélem, a támogatási rendszernek reflektálnia kell a birtokkoncentráció és a vidékgazdaság diverzifikációja közötti dinamikára, és olyan mechanizmusokat kell létrehozni, amelyek előmozdítják a helyi közösségek gazdasági növekedését és a vidéki térségek népességmegtartó képességének erősítését.

A támogatási rendszer tervezése és implementálása során kulcsfontosságú, hogy figyelembe vegyük a különböző területi adottságokat, és azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a támogatások hozzáférhetőségét a különböző csoportok számára. Bár az ezen irányú beavatkozások is érzékelhetők a KAP mentén, **a támogatási rendszer meglátásom szerint még mindig torzulásokat eredményez a területi fejlődésben, mivel nem mindig veszi kellően figyelembe a területi adottságokat, például az elhelyezkedést vagy az aranykorona minősítést.** Ez a helyzet komoly kihívások elé állítja azokat a kis-, és középméretű gazdaságokat, helyben lakó magánszemélyeket, kedvezőtlen adottságú területeken gazdálkodókat, és hátrányos helyzetű csoportokat, akiknek nagyobb támogatásra lenne szükségük ahhoz, hogy fenntarthatóan gazdálkodhassanak és versenyképesek maradhassanak. Bár az erre irányuló filozófia is megjelenik az új KAP-ban, meglátásom szerint **a támogatási rendszer jövőbeni felülvizsgálata során fontos lenne további kiegészítő támogatásokat biztosítani, és pályázati előnyöket adni a fent említett csoportok számára.** A támogatási kritériumok kidolgozása során figyelembe kellene venni, hogy az egyes igénylők mekkora támogatási összeghez férnek hozzá, és komplex módon kellene vizsgálni tevékenységük jellegét és hatásait, beleértve az ökológiai fenntarthatóságot és a társadalmi-gazdasági előnyöket is. Továbbá, a támogatási rendszernek rugalmasnak és átláthatónak kell lennie, lehetővé téve a differenciált támogatások nyújtását a területi adottságok és a gazdálkodók specifikus igényei alapján. A támogatási rendszernek tükröznie kell a vidéki gazdaságok sokféleségét, és támogatnia kell a helyi értékláncok fejlesztését, a helyi piacokhoz való hozzáférést, valamint a környezetbarát és innovatív gazdálkodási gyakorlatok bevezetését. Emellett, a támogatási rendszer tökéletesítése során fontos lenne széleskörű konzultációt folytatni a gazdálkodókkal, szakértőkkel és döntéshozókkal annak érdekében, hogy a támogatási politikák valósághűen tükrözzék a vidéki közösségek igényeit és kihívásait, valamint elősegítsék a vidéki területek gazdasági és társadalmi fejlődését hosszú távon.

A gazdálkodás tevékenységi céljának meghatározása nélkülözhetetlen lépés a fenntartható és eredményes mezőgazdasági művelés irányába. E célból elengedhetetlen, hogy az egyes gazdálkodók tisztában legyenek azzal, hogy vállalkozásukat aktív gazdálkodásra (azaz kifejezetten termelési célú gazdálkodásra), vagy passzív gazdálkodásra (amely elsősorban környezetvédelmi célokat vesz figyelembe) szeretnék-e alapozni.

A jó adottságú területeken az aktív mezőgazdasági hasznosítás elsődleges, és nemzetgazdasági cél, hogy magas színvonalú termelést biztosítsunk. Ezzel szemben a rossz adottságú területeken érdemes figyelembe venni az érintett járás adottságait, és ennek megfelelően igazítani a támogatásokat. Ebben az esetben is kézzel foghatók a közösségi szabályozás irányai. Am annak interpretálása már bizonytalanabb lehet. **Ha az intenzív mezőgazdaság mellett döntünk, a termeléshez kötött támogatásokat kellene ténylegesen előtérbe helyezni, míg a környezetvédelmi célok esetén AKG és az ÖKO programokat kellene kifejezetten középpontba állítani. Javaslom a támogatások hatékony, az uniós és hazai célkitűzéseket maximálisan kiszolgáló átcsoportosítását kis-, és közepes méretű gazdaságok számára, valamint a kevésbé jó adottságú területek támogatására.**

Az általam használt, és alapvetően nagyon fontos funkcióként azonosítható passzív gazdálkodás fogalmának bevezetése szükségszerű, mivel a rossz minőségű területek intenzív mezőgazdasági hasznosítása negatív hatással van környezetünkre. Az intenzív mezőgazdasági termelésre jellemző nagy birtok-, és táblaméret negatívan befolyásolja a vidéki foglalkoztatást, és a vidék népességmegtartó erejét a technológiai fejlesztések miatt. A géppark fejlesztése és a nagyobb gépek alkalmazása csökkenti a munkaerő igényt, és egyidejűleg csökkenti a biodiverzitást is. A fentiek alapján javasolt az olyan differenciált támogatási rendszer hosszú távú működtetése, amely nem csak a gazdálkodás típusát, hanem a területi adottságokat és a gazdálkodás hosszú távú fenntarthatóságát is figyelembe veszi. Ezen túlmenően, a támogatási rendszernek ténylegesen ösztönöznie kell a gazdálkodókat a környezetbarát és társadalmilag felelősségteljes gazdálkodási gyakorlatok elfogadására. Emellett, a passzív gazdálkodás támogatása révén valóban lehetőség nyílhatna a rossz minőségű területek környezetkímélő hasznosítására, amely hozzájárulhat a vidéki közösségek gazdasági és társadalmi fejlődéséhez is.

A mezőgazdasági szektorban lezajló folyamatok mélyebb megértéséhez elengedhetetlen a kutatásom folytatása, különös tekintettel olyan témákban, mint a birtokkoncentráció, a támogatások kapcsolása, a támogatásmaximalizálás, a magánszemélyek és nem magánszemélyek forrásigénylése, valamint a passzív gazdálkodás gyakorlata. Ezen aspektusok átfogó vizsgálata lehetővé teszi, hogy alaposabban megértsük, milyen hatások érvényesülnek a vidéki gazdaságban, és miként befolyásolják a gazdálkodók döntéseit és a mezőgazdasági termelés fenntarthatóságát.

Vizsgálataimban feltártam, hogy a vizsgált földalapú támogatások eloszlása befolyásoló, faktoralakító tényezője Magyarország járási szintű területi különbségeinek/eltéréseinek. Ugyanakkor azt kimutatni nem sikerült egyértelműen, hogy a támogatások egyenlőtlen elosztása a területi leszakadást erősíti. A támogatások kapcsolása ugyanakkor összefüggést mutatott a társadalmi/gazdasági kihívásokkal, a vidékfejlesztési orientációval, és az idősödő, de aktív közösségekkel. Ennek a kapcsolatnak a feltárása és elmélyítése szintén további vizsgálatokat igényel.

További kutatási céljaim között szerepel a vidéki gazdaság és a fenti faktorok közötti összefüggések komplex vizsgálata, amelyek tapasztalatom szerint bizonyos negatív vidéki folyamatokat okoznak, annak ellenére, hogy a faktoranalízis során ezt nem tudtam teljeskörűen bizonyítani. A primer módszereket előtérbe helyező, országos szintre kiterjesztendő kutatás célja, hogy megalapozott tudományos ismereteket szolgáltatson a döntéshozók, a

szakpolitikusok és a gazdálkodók számára, annak érdekében, hogy hatékonyabban tudjanak reagálni a vidéki területek kihívásaira, és képesek legyenek fejlesztési stratégiákat kidolgozni a mezőgazdaság, és a vidéki közösségek hosszú távú fenntarthatósága érdekében. A vidékgazdaság és a fent említett tényezők közös vizsgálata lehetőséget nyújt arra, hogy feltárjuk, miként befolyásolják egymást ezek a faktorok, és miként hatnak a vidéki területek gazdasági és társadalmi dinamikájára. A kutatás eredményei alapján további javaslatokat lehet majd reményeim szerint tenni a támogatási rendszer továbbfejlesztésére, és a vidéki gazdaságfejlesztési stratégiák optimalizálására.

7. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Az analitikai folyamat során egy újszerű megközelítést választottam a mezőgazdasági birtokok és a kapcsolódó támogatások területi eloszlásának vizsgálatához, eltérve az eddig megszokott statisztikai és kimutatási módszerektől. A konvencionális birtokkategóriák helyett négy új birtokkategóriát definiáltam (0-20 hektár, 20-100 hektár, 100-300 hektár, és 300 hektár felett), amelyek mindegyike sajátos jellemzőkkel bír, és különböző kihívásokat vet fel a támogatási rendszerrel kapcsolatban. Birtokkategóriánként meghatároztam a jogcímenkénti forrásfelhasználást. A legtöbb jogcím esetén dominánsan a 100 ha feletti birtokok vettek fel támogatást. Bizonyítottam, hogy a nagyobb gazdaságok nemcsak területméretükből adódóan jutottak több forráshoz, hanem a támogatások kapcsolásával is. A fix összegű támogatási keretből ezáltal jobban részesültek.

2. Kutatásommal azonosítottam és részletesen elemeztem a *helyben lakó magánszemélyek* és *nem magánszemélyek* által igényelt támogatások mennyiségét és jellegét, amelynek során nem csupán a támogatások összegét, de a különböző támogatási kategóriák iránti igényt, és azok területi (járás szintű) megoszlását is kimutattam. A vizsgálattal megállapítottam, hogy a *nem magánszemélyek* arányaiban véve nagyobb támogatásban részesülnek, és több támogatási jogcímet vesznek igénybe. Kimutattam jogcímenként a felhasznált támogatási összegeket, amelyeknél több esetben aránytalanul nagy volt a *nem magánszemélyek* forrásfelhasználása.

3. Kutatásom kapcsán bevezettem, illetve járási szinten meghatároztam, valamint térképen ábrázoltam a „100 hektár támogatható területre jutó, földalapú támogatást igénylő, helyben lakó magánszemélyek járásonkénti száma” mutatót. A vizsgálat feltárta a járási székhelyek koncentráló hatását, valamint a budapesti és más nagyvárosokban bejegyzett gazdasági társaságok kiemelkedő területhasználatát. Feltártam a támogatások felhasználásának aktuális gyakorlatait, amelyeket a gazdálkodók a támogatások maximalizálása érdekében alkalmaznak. Az igényelt jogcímek számának és jellegének részletes elemzése során kimutattam, hogy a támogatások maximalizálása az *AKG* és *Szálas fehérjenövény* támogatás esetében volt a leggyakoribb.

4. Bevezettem a „*Passzív gazdálkodás*” fogalmát, amely a támogatásmaximalizáláshoz kapcsolódó gazdálkodási forma. Ezt jellemzően a kevésbé munkaigényes jogcímek igénylésénél mutattam ki. Miközben a *Passzív gazdálkodás* a kis-, és közepes gazdaságok fenntartható gazdálkodását erősítheti annak révén, hogy kis ráfordításigény mellett nagy támogatási jogosultságot eredményez, ugyanakkor feltártam, hogy a nagygazdaságoknál nagyobb számban figyelhető meg ez a gyakorlat.

5. A vizsgált földalapú támogatások területi eloszlásából kiindulva, klaszteranalízis keretében nyolc különböző klasztert alakítottam ki. Rávilágítottam arra, hogy a föld minősége milyen módon befolyásolhatja az igénylők számát, és az általuk igényelt jogcímek számát. Kimutattam, hogy az elsődleges cél gyakran nem a termelési kapacitás optimalizálása, vagy a termelés növelése, hanem a források lehívása, függetlenül a területi adottságoktól, valamint hogy a jó adottságú földterületeken többféle jogcím keretében több forrást használnak fel a támogatást igénylők, ezen belül is a *nem magánszemélyek*. Tehát, a támogatási rendszer bizonyos mértékben befolyásolja a gazdálkodók és támogatásigénylők döntéseit.

6. A TEIR adatok felhasználásával faktoranalízis keretében hét faktort alakítottam ki, melyekkel a járási szintű különbségek jellemezhetők. A bennük foglalt mutatókkal való összefüggés alapján a faktorokat az alábbiak szerint neveztem el: „*Társadalmi-gazdasági kihívások*”, „*Gazdasági aktivitás*”, „*Fiatalodó társadalom*”, „*Vidékfejlesztési orientáció*”, „*Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál*”, „*Idegenforgalom és fejlettség*”, „*Idősödő aktív közösségek*”. A faktorelemzés

alapján bizonyítottam, hogy a vizsgált földalapú támogatások igénylésének területi eloszlása meghatározó, faktoralakító tényezője a hazai, járási szintű területi különbségeknek. Korrelláció vizsgálat segítségével az egyes támogatások halmozása (igényelt jogcímek számának átlaga), valamint a területi fejlettlenség alakulása (erősödése) között sikerült összefüggést kimutatnom.

7. Mélyinterjú primer kutatás keretében, a Mezőcsáti járásra korátózódva igazoltam szekunder vizsgálatom eredményeit, illetve, hogy a kvantitatív adatokban felfedezett mintázatok valós helyi dinamikát tükröznek. Kvalitatív megközelítesem - lokális szintre vonatkozó - eredményei alapján a vidékfejlesztés szempontjából lényeges megállapításokat tettem. Ezek az alábbiak: a kiskgazdaságok megszűnése az elvándorlást növeli; szükséges a kis-, és közepes gazdálkodók célzottabb támogatása, illetve ennek során a termőterület minőségének figyelembe vétele; a támogatásmaximalizálás összefügg a birtokkoncentrációval, amely a negatív vidéki folyamatokat fokozhatja; és végül, hogy a *Passzív gazdálkodás* előnyös lehet, mint az intenzív és ipari mezőgazdaságot mellőző, a környezetvédelmi intézkedéseket előtérbe helyező gazdálkodási mód.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

A disszertációban foglaltak elsődleges célja a mezőgazdasági támogatások multidimenzionális kiértékelése volt, amely magában foglalta a jogcímek specifikus és az idősoros adatok átlagolásával történő analízisét is. A téma kiválasztását és relevanciáját a vidékgazdaságban zajló, a támogatások felhasználásával, birtok- és támogatáskoncentrációval, egy érdekkörhöz köthető földhasználat-koncentrációval, nem termelő (passzív) gazdálkodással, nem helyi támogatásigénylőkkel és nem magánszemélyek forrásfelhasználásával összefüggő folyamatok indokolták. Ezek a folyamatok - melyekkel az őstermelői tevékenységem, MVH ellenőri és szaktanácsadói munkám során találkoztam - gyakran negatív hatással vannak a vidéki területekre, melyek eredményeként a kis-, és közepes méretű gazdaságok száma, a gazdálkodók személyi létszáma és az aktív mezőgazdasági munkaerő száma is csökken, ami az elvándorlás növekedéséhez vezet.

A mezőgazdaság szerepének változása, a támogatások szerepe és felhasználása, valamint a kapcsolódó tényezők, mint a birtok- és támogatáskoncentráció, az egy érdekkörhöz köthető földhasználat, a passzív gazdálkodás, és a nem helyi támogatásigénylők szerepe, mind olyan területek, amelyek az elmúlt időszakban komoly változásokon mentek keresztül. Ezek az aspektusok jelentős hatással vannak a mezőgazdasági szektorra és a vidékfejlesztésre is, és az én saját szakmai tapasztalataim is reflektálnak erre.

Különösen fontosnak tartottam, hogy a disszertációban a mezőgazdasági támogatások, jogcímek és azok idősoros adatainak átlagolásával kapcsolatos analíziseket végezzek, és az eredményeket kontextusba helyezzem a szélesebb mezőgazdasági és vidékfejlesztési kerettel. Az elemzés során részletesen vizsgáltam a különböző jogcímeket, és azoknak az egyes mezőgazdasági tevékenységekre és szereplőkre gyakorolt hatásait. A kutatásom így nem csak a mezőgazdasági támogatások pontosabb megértését és értékelését szolgálja, hanem betekintést is nyújt a támogatások szerepébe és a velük kapcsolatos kihívásokba a vidékfejlesztés és a mezőgazdaság kontextusában, beleértve a változó szerepeket, prioritásokat és koncentrációkat a mezőgazdasági termelésben és a vidéki területeken. A felvázolható trendek során a 1.) mezőgazdaság átalakulásának hatására várható további, ágazatból történő munkaerő-kiáramlás, 2.) ennek hatására csökken a gazdaságok száma, 3.) nagygazdaságok és nagy gazdálkodók veszik át a földterületek tulajdonát és használatát, valamint 4.) a létrejövő nagy és óriás birtokok csökkenő termelés mellett támogatás intenzív gazdálkodással elvonják a forrásokat. A dolgozat elsődleges célkitűzése a mezőgazdasági támogatások, illetve azok hatásainak részletes elemzése volt a hazai gazdasági környezetben, különös tekintettel a negatív folyamatokra. Kezdeként, a szakirodalom alapos tanulmányozásával kívántam bemutatni a támogatások működését és azok hatásait a világgazdaságban, amely során hangsúlyt helyeztem a támogatási mechanizmusokhoz kapcsolódó negatív tendenciák bemutatására. Megalapozó kutatást végeztem kérdőíves felmérés formájában a mezőgazdasági szereplők között, hogy kiindulási alapot kapjak a kutatásomhoz. Az elemzés következő szakaszában a hazánkban az elmúlt években végbement változások kerültek fókuszba. Részletesen vizsgáltam, hogy a mezőgazdasági támogatások hogyan alakultak és változtak Magyarországon, és milyen konkrét hatásokat gyakoroltak a mezőgazdasági szektorra és az azt érintő egyéb területekre. Az elemzés során kitértem a közvetlen támogatásokra és a vidékfejlesztési támogatásokra is, és bemutattam, hogy ezek a támogatások hogyan befolyásolták a hazai gazdaságok birtokméretének változásait és a támogatások hozzájárulását az egyes gazdálkodókhoz.

Az Európai Unió céljainak és alapelveinek kiemelésével, külön hangsúlyt fektettem arra, hogy a támogatások elsődleges célja az egyenlőtlenségek csökkentése és a gazdaságok támogatása. Részletesen bemutattam az EU támogatáspolitikáját, és elemeztem, hogy az milyen módon

ösztönzi vagy éppen hátráltatja a különböző méretű és kapacitású gazdaságok fejlődését. A szakirodalmi áttekintést követően a jogszabályi hivatkozásokat és releváns szabályozási kereteket is összefoglaltam, hogy teljes képet adjak a támogatások környezetéről és azok gyakorlati alkalmazásáról. Részletes áttekintést nyújtottam az Agrárcenzus 2020-ról, amelyben személyesen is részt vettem összeíróként. Az ebben szerzett tapasztalataim és az összeírásból származó adatok alapján rávilágítottam arra a problémára, hogy egyes nyilvántartások torzított képet adhatnak a magyarországi birtok méretekről és a gazdálkodók számáról. Fókuszba helyeztem azokat a főbb problémákat is, amelyekkel a globalizált világ gazdaság teremtette versenykörnyezetben a vizsgált területeknek meg kell birkóznuk. Részletesen vizsgáltam az agrárgazdaságot és vidékfejlesztést érintő főbb változásokat, a különböző fogalmi megközelítéseket és a főbb folyamatokat. Mindeközben hangsúlyosan elemeztem a mezőgazdaság és a vidék, illetve vidékfejlesztés kapcsolatát, és az ezekben végbemenő változásokat a hazai kontextusban is részletezetten bemutattam, hogy a nemzetközi tendenciák mellett a helyi sajátosságok is megfelelő hangsúlyt kapjanak a vizsgálat során.

Az anyag és módszer fejezetben ismertettem a vizsgálatához felhasznált adatbázisokat, adatforrásokat, valamint azokat a többváltozós statisztikai módszereket (faktorelemzés, klaszteranalízis, területi egyenlőtlenségi mutatók számítása), melyeket az adatok elemzéséhez felhasználtam. A kutatás módszertanának ismertetése után, a disszertáció egyik kiemelt célja a mezőgazdasági támogatások térbeli eloszlásának vizsgálata volt. Ennek során lehatároltam azokat a hazai járásokat, melyek az 2014-2021 KAP időszakban forrásokban részesültek. Az adatok átlagolásával határoztam meg azokat az adatokat, amelyek segítségével rangsorolta a járásokat. Négy birtokkategóriát határoztam meg amelyeknél külön-külön adtam meg a magánszemélyek és nem magánszemélyek adatait. Újszerű vizsgálatnak tekintem, hogy különválasztottam az igénylők típusát annak érdekében, hogy elemezhető legyen a magánszemélyeknek és a bizonyossággal magánszemélyekhez köthető nem magánszemélyek támogatásigénylése.

A vizsgálat abból a - szakirodalom és korábbi kutatásaim alapján megfogalmazott - hipotézisből indult ki, hogy a nagygazdaságok és a nem magánszemély igénylők dominálnak a támogatások lehívásában. Kapcsolódott az előző hipotézishez, de fontosságánál fogva külön kezeltem azt a kiinduló álláspontot, hogy birtokmérettől és igénylő típustól függetlenül a támogatások lehívása az elsődleges cél a mezőgazdasági tevékenység során a támogatások kapcsolása révén. Az efféle támogatás maximalizálás nagymértékben hozzájárul a támogatási jogcímek összerakásának csökkentéséhez, ezáltal kevesebb gazdálkodó tud a forrásokhoz hozzáférni, és így hozzájárul a területi egyenlőtlenségek fokozódásához. A kutatásaim további célja az előző hipotézissel összhangban, a lehatárolt járások többváltozós statisztikai módszerekkel történő összehasonlító elemzése volt, melynek során a többi járástól való további elkülönülés okait kerestem, értékeltem. Továbbá azt vizsgáltam, hogy a magánszemély és nem magánszemély igénylők kérelmükben hány jogcímet igényelnek, azok hogy kapcsolódnak egymáshoz és ez milyen egyenlőtlenséget okoz források felhasználásában. Külön vizsgáltam a két legnagyobb összegű támogatás az AKG és ÖKO támogatások a többi jogcímen történő együttes igénylését, annak érdekében, hogy elemezhető legyen a támogatások maximalizálása. Külön megvizsgáltam a 100 hektár alatti és 100 hektár feletti gazdaságok forrás felhasználását azzal a hipotézissel, hogy a 100 hektár feletti nagygazdaságok sokkal nagyobb arányban részesülnek a támogatásokban. Külön ábrázoltam az igénylők számát és az általuk igényelt támogatás összegét százalékos formában, hogy jobban megértsük a nagygazdaságok és a nem magánszemélyek domináns szerepét. Klaszter elemzést végeztem annak érdekében, hogy csoportosítani tudjam a járásokat az aranykorona, az igényelt támogatások darabszáma és a helyben lakó és helyi illetőségű támogatást igénylők kapcsolata szerint. Külön vizsgáltam a földminőség és a támogatást igénylők kapcsolatát kitérve külön a magánszemélyek és a nem magánszemélyek esetére is. A vizsgálat szorosan kapcsolódik a többi vizsgálatához, mivel a támogatások az egész országban, minőségtől függetlenül elérhetőek és feltételezésem szerint van pozitív és negatív kapcsolat is. A vizsgálat következő fázisában - a

szakirodalom és a téma alapján kiválasztott alapadatokkal és mutatókkal - faktorelemzést végeztem. A TEIR rendszer adatait elemeztem a korábbi mezőgazdasági vonatkozású adataimmal. Az így kapott faktorokkal és a mezőgazdasági változókkal kerestem kapcsolatot, amely részben igazolta a személyes tapasztalatomat. Kutatásom utolsó szakaszában mélyinterjút készítettem a Mezőcsáti járás polgármestereivel és jegyzőivel. Arra kerestem a választ, hogy a kutatásom alapját képező hipotéziseimet mennyire tudják megerősíteni vagy cáfolni. Válaszukban hangot adtak azon egyenlőtlenségekre, ami a rossz és jó minőségű földeken gazdálkodók között kialakultak, igénylők típusa és a birtok méret vonatkozásában is. **A vizsgálatokkal eredeti céltűzéseimet teljesítettem, a kiinduló hipotéziseket egészében (H1, H2 és H3) vagy részben (H4 és H5) elfogadtam. Az utolsó (H5) hipotézishez kapcsolódó vizsgálataim a személyes tapasztalatomtól némileg eltérő eredményt tártak fel, ezért további és bővebb vizsgálat szükséges a folyamat értékeléséhez, amely a további kutatásaimat fogja meghatározni.**

9. SUMMARY

The primary objective of the dissertation was the multidimensional evaluation of agricultural subsidies, which included the analysis of specific legal titles and the averaging of time-series data. The selection of the topic and its relevance were justified by processes in rural agriculture related to the use of subsidies, concentration of ownership and support, land-use concentration tied to a particular interest group, non-productive (passive) farming, non-local subsidy applicants, and resource utilization by non-individuals. These processes - which I encountered in my work as a primary producer, MVH inspector, and consultant - often negatively impact rural areas, leading to a decrease in the number of small and medium-sized farms, the personnel numbers of farmers, and the number of active agricultural workers, which contributes to an increase in emigration.

The changing role of agriculture, the role and utilization of subsidies, and related factors such as the concentration of ownership and support, land use tied to a particular interest group, passive farming, and the role of non-local subsidy applicants are all areas that have undergone significant changes in recent times. These aspects have a considerable impact on the agricultural sector and rural development, and my own professional experiences also reflect this.

I found it especially important in my dissertation to conduct analyses related to the averaging of time-series data of agricultural subsidies and legal titles, and to contextualize the results within the broader framework of agriculture and rural development. During the analysis, I thoroughly examined various legal titles and their effects on different agricultural activities and stakeholders. Thus, my research not only serves a more accurate understanding and evaluation of agricultural subsidies but also provides insight into the role of these subsidies and the associated challenges within the context of rural development and agriculture. This includes changing roles, priorities, and concentrations in agricultural production and rural areas. In addressing the problem, I highlighted: 1) the expected further outflow of labor from the sector due to the transformation of agriculture, 2) the consequent decrease in the number of farms, 3) the takeover of land ownership and usage by large farms and major agricultural operators, and 4) the creation of large and giant estates that, despite decreasing production, engage in subsidy-intensive farming, thereby diverting resources. The primary objective of my thesis was a detailed analysis of agricultural subsidies and their effects within the domestic economic environment, with special emphasis on negative processes. Initially, through a thorough study of the literature, I aimed to present the operation of subsidies and their effects on the world economy, focusing on highlighting the negative trends associated with subsidy mechanisms. I conducted a foundational research in the form of a questionnaire survey among agricultural stakeholders to obtain a basis for my research. In the next phase of the analysis, the focus shifted to the changes that have occurred in our country in recent years. I examined in detail how agricultural subsidies have evolved and changed in Hungary, and what specific impacts they have had on the agricultural sector and other related areas. During the analysis, I also discussed direct subsidies and rural development subsidies, and demonstrated how these subsidies have influenced changes in the ownership size of domestic farms and contributed to the support of individual farmers.

Emphasizing the objectives and principles of the European Union, I placed special emphasis on the fact that the primary aims of subsidies are to reduce inequalities and to support farms. I detailed the EU's subsidy policy and analyzed how it encourages or hinders the development of farms of various sizes and capacities. Following the literature review, I summarized the legislative references and relevant regulatory frameworks to provide a complete picture of the subsidy environment and its practical application. I provided a detailed overview of the Agricultural Census 2020, in which I personally participated as census-taker. Based on my experiences and the data from the census, I highlighted the problem that some registries may give a distorted picture

of the current sizes of holdings and the number of farmers in Hungary. I also focused on the main problems that the areas under examination have to cope with in the competitive environment created by the globalized world economy. I thoroughly examined the main changes affecting agricultural economics and rural development, the different conceptual approaches, and the main processes. Parallel to this I analyzed in detail the relationship between agriculture and rural areas, as well as rural development, and presented these changes in the Hungarian context in detail, ensuring that in addition to international trends, local peculiarities also received appropriate emphasis in the study.

In the materials and methods chapter, I described the databases and data sources used for the study, as well as the multivariate statistical methods (factor analysis, cluster analysis, calculation of regional inequality indicators) that I employed for data analysis. After outlining the research methodology, one of the highlighted objectives of the dissertation was the examination of the spatial distribution of agricultural subsidies. In this process, I delineated those Hungarian districts that received funding during the 2014-2021 CAP period. By averaging the data, I determined the figures that helped to rank the districts. I defined four landholding categories, for each of which I provided separate data for individuals and non-individuals. I consider it an innovative approach that I differentiated the types of applicants in order to analyze the subsidy applications of individuals and non-individuals that can definitively be associated with individuals.

The study was based on the hypothesis - formulated from the literature and my previous research - that large farms and non-individual applicants dominate the drawing of subsidies. Linked to the previous hypothesis but treated separately due to its importance, was the starting point that, regardless of the size of the holding and the type of applicant, the primary aim in agricultural activity through the connection of subsidies is to maximize subsidy retrieval. Such maximization of subsidies significantly contributes to the reduction of the overall framework of subsidy titles, thereby allowing fewer farmers to access resources and contributing to the exacerbation of regional inequalities. In line with the previous hypothesis, another objective of my research was the comparative analysis of the delineated districts using multivariate statistical methods, during which I sought and evaluated the reasons for their further separation from other districts. Furthermore, I examined how many legal titles individual and non-individual applicants request in their applications, how these are interconnected, and how this causes inequality in the utilization of resources.

I specifically examined the joint application of the two largest subsidies, *AKG* and *ÖKO*, with other legal titles in order to analyze the maximization of subsidies. I separately investigated the resource utilization of farms smaller than 100 hectares and those larger than 100 hectares, based on the hypothesis that the larger farms benefit from subsidies to a much greater extent. In this case, I separately depicted the number of applicants and the percentage of the subsidies they requested to better understand the dominant role of large farms and non-individuals. I performed a cluster analysis to categorize the districts based on the Aranykorona system, the number of requested subsidies, and the relationship between local residents and local subsidy applicants. I also examined the relationship between soil quality and subsidy applicants, addressing both individuals and non-individuals separately. This investigation is closely related to the other studies since subsidies are available throughout the country regardless of quality, and I hypothesized that there are both positive and negative relationships. In the next phase of the study - using basic data and indicators selected based on the literature and the topic - I conducted a factor analysis. I analyzed the data from the TEIR system with my previous agricultural-related data. Using the factors obtained and the agricultural variables, I searched for correlations, which did not confirm my personal experience. In the final stage of my research, I conducted in-depth interviews with the mayors and notaries of the Mezőcsát district. I sought to find out to what extent they could confirm or refute the hypotheses that formed the basis of my research. In their responses, they highlighted

the inequalities that have arisen between farmers on poor and good quality lands, in terms of both the type of applicant and the size of holdings. **With the studies, I fulfilled my original objectives, accepting the initial hypotheses entirely (H1, H2, and H3) or partially (H4 and H5). The result of the last hypothesis (H5) revealed an outcome different from my personal experience, necessitating further and more comprehensive investigation to evaluate the process, which will define my subsequent research.**

10. MELLÉKLETEK

1. Melléklet: Irodalomjegyzék

1. ABAYNÉ HAMAR E. – MOLNÁR M. – MARSELEK S. (2002): Biatermelés Magyarországon az EU piacra. XXIX. Óvári Tudományos Napok, pp. 1-5. (CD lemezen)
2. ÁLDORFAI GY. – NAGY H. – TÓTH T. (2022): A területi egységek összetett teljesítményértékelése. *Területi Statisztika*, 62 (4) 405–434. p. <https://doi.org/10.15196/TS620402>
3. ALFARO-NAVARRO, J.-L. – ANDRÉS-MARTINEZ, M.-E. (2021): A longitudinal and cross-sectional analysis of the distribution of Common Agricultural Policy aids in European countries. *Agricultural Economics*, 67 (9) 351–362. p. DOI: <https://doi.org/10.17221/87/2021-AGRICECON>
4. ALTIERI, M. A. (1999): The ecological role of biodiversity in agroecosystems. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 74 (1-3) 19-31. p.
5. ANANIA, G. – D'ANDREA, M.R.P. (2015): The 2013 Reform of the Common Agricultural Policy, *The Political Economy of the 2014-2020 Common Agricultural Policy. An Imperfect Storm*. CEPS, 33-86. p.
6. ANCSIN Z. – KARY L. – PINTÉR B. (2015): Területmérés – Gazdálkodói segédlet. Budapest: Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, 23 p.
7. ÁNGYÁN J. – TARDY J. – VAJNÁNÉ M.A. (2002): Védett és érzékeny természetvédelmi területek mezőgazdálkodásának alapjai. Mezőgazda Kiadó. Budapest. ISBN 963 286 015 2, ISSN 1785-0908. 626 p.
8. BALÁZS V. (2019): A termeléshez kötött támogatások módosításai. NAK-EK Roadshow előadás
9. BÁLINT L. – OBÁDOVICS CS. (2018): Internal migration, In Monostori, Judit – Öri, Péter – Spéder, Zsolt (eds.): Demographic Portrait of Hungary, Report on the conditions of the Hungarian population. Hungarian Demographic Research Institute, Budapest, 217–235. p.
10. BARANYI B. (2004): Gondolatok a periféria képződés történeti előzményeiről és következményeiről. *Tér és Társadalom*, XVIII. (2) 1-21. p.
11. BEKE L. (1941): Mezőgazdaságunk irányításának alapjai. Budapest, Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium Kiadása 38 p.
12. BERKES, F. – COLDING, J. – FOLKE, C. (2000): Rediscovery of traditional ecological knowledge as adaptive management. *Ecological Applications*, 10 (5) 1251-1262. p.
13. BERNÁT T. – ENYEDI GY. (1961): A magyar mezőgazdaság termelési körzetei. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó 168 p.
14. BERNÁT T. – ENYEDI GY. (1977): A magyar mezőgazdaság területi problémái. Budapest: Akadémiai Kiadó 205 p.
15. BERNÁT T. (1997): A halmozottan hátrányos helyzetű agrártérségek termelési szerkezetének változásai, In: Regionális Agrárkutató és Vidékfejlesztési Workshop, Kompolt, 137-144. p.
16. BÍRÓ SZ. – RÁCZ K. – SZÉKELY E. (2013): A magyar vidékfejlesztés mozgásteret 2013 után, *Gazdálkodás*, 57 (1) 16–23. p.
17. BOJNEC Š. – I. FERTŐ (2019): Do CAP subsidies stabilise farm income in Hungary and Slovenia? *Agricultural Economics*, 65 (3) 103-111. p. <https://doi.org/10.17221/190/2018-AGRICECON>
18. BONFIGLIO A. – CAMAIONI B. – CODERONI S. – ESPOSTI R. – PAGLIACCI F. – F. SOTTE (2016): Where does EU money eventually go? *The distribution of CAP expenditure across the European space Empirica*, 43 (4) 693-727. p. <https://doi.org/10.1007/s10663-016-9354-2>

19. BORRAS, S. M. – FRANCO, J. C. (2012): A 'Land Sovereignty' Alternative? Towards a Peoples' Counter-Enclosure. *Third World Quarterly*, 33 (9) 1621-1640. p.
20. BORRAS JR, S. M. – FRANCO, J. C. (2013): Global land grabbing and trajectories of agrarian change: A preliminary analysis. *Journal of Agrarian Change*, 12 (1) 34-59. p.
21. BOYSEN O. – MILLER A.C. – A. MATTHEWS (2016): Economic and Household Impacts of Projected Policy Changes for the Irish Agri-food Sector. *Journal of Agricultural Economics*, 67 (1) 105-129. p. <https://doi.org/10.1111/1477-9552.12119>
22. BUCKWELL A. (1998): Towards a Common Agricultural and Rural Policy for Europe. Report of an Expert Group. Brussels. European Commission 88 p.
23. BUDAY-SÁNTHA A. (2011): Agrár- és vidékpolitika. Budapest, Saldo Zrt. 378 p.
24. BUREAU, J-C. – MAHÉ, L.P. (2015): Was the CAP Reform a Success (Chapter 3), In Swinnen, J. (ed), The Political Economy of the 2014-2020 Common Agricultural Policy: An Imperfect Storm. Centre for European Policy Studies. Brussels: CEPS
25. CAMARERO, L. – PINO, J. A. D. (2021). Rurality, agriculture and social exclusion. The territorial inequality effects. *Revista de Ciencias Sociales*, 34 (49) 11-34. p.
26. CASTLE E. – BECKER M. – NELSON A. (1992): Farmgazdálkodás. Mezőgazda Kiadó, Budapest 476 p.
27. CIAIAN, P. – SWINNEN, J.F. (2006): Land market imperfections and agricultural policy impacts in the new EU member states: a partial equilibrium analysis. *American Journal of Agricultural Economics*, 88 (4) 799-815. p.
28. CIAIAN, P. – KANCS, D.A. – SWINNEN, J. (2014): The impact of the 2013 reform of the common agricultural policy on land capitalization in the European Union. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 36 (4) 643-673. p.
29. CIAIAN, P. – KANCS, D.A. – S. GOMEZ Y PALOMA (2015): Income distributional effects of CAP subsidies: Micro evidence from the EU. *Outlook on Agriculture*, 44 (1) 19-28. p. <https://doi.org/10.5367/oa.2015.0196>
30. CIAIAN, P. – KANCS, D.A. – ESPINOSA M. (2018): The impact of the 2013 CAP reform on the decoupled payments' capitalisation into land values, *Journal of Agricultural Economics*, 69 (2) 306–337. p.
31. CLAPP, J., – FUCHS, D. A. (2009): Corporate power in global agrifood governance. MIT Press. 328 P.
32. CZABADAI L. – KÁPOSZTA J. (2016): A közös agrárpolitika hatásának vizsgálata a magyar agrárszerkezetre. *Pro Scientis Ruralis*, 1 (1) 7-18. p.
33. CZIMBALMOS R. – KOVÁCS GY. (2017): A diverzifikáció és a multifunkcionalitás lehetőségei, Jász-Nagykun-Szolnok megye gazdálkodói körében. *Polgári Szemle*, 13 (1–3) 188–198. p.
34. CZIMBALMOS R. – KOVÁCS G. – FEHÉR A. (2023): Két évtized birtokkoncentrációs folyamatainak tapasztalatai Jász-Nagykun-Szolnok megyében. *Gazdálkodás*, 67 (2) 123-138. p.
35. CSETE L. – FILE J. – SULYÁK J. – JUHÁSZ J. (1973): A jövedelmek és a termelési feltételek differenciálódása a mezőgazdasági termelészövetkezetekben. Budapest: MÉM-STAGEK (3)
36. DABKIENE V. – BALEZENTIS T. – STREIMIKIEME D. (2021): Development of agri-environmental footprint indicator using the FADN data: Tracking development of sustainable agricultural development in Eastern Europe. *Sustainable Production and Consumption* (27), 2121–2133. p. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.05.017>
37. DEPPERMAN A., – OFFERMANN F. – H. GRETHE (2016): Redistributive effects of CAP liberalisation: From the sectoral level to the single farm. *Journal of Policy Modeling*, 38 (1) 26-43. p. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2015.11.002>
38. DE SCHUTTER, O. (2011): How not to think of land-grabbing: three critiques of large-scale investments in farmland. *The Journal of Peasant Studies*, 38 (2) 249-279. p.

39. DORGAI L. (szerk.) (2004): A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása, Agrárgazdasági Tanulmányok, AKI, Budapest. 199 p.
40. DÖMSÖDI J. (2006): Földhasználat. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó 448 p.
41. EGRI Z. (2023): Mobilitás és perzisztencia a hazai települési szintű jövedelemegyenlőtlenségi folyamatokban, 2012–2019. *Területi Statisztika*, 63 (1), 3-37. p.
<https://doi.org/10.15196/TS630101>
42. EL BENNI, N. – FINGER, R. – MANN, S. – LEHMANN, B. (2012): The distributional effects of agricultural policy reforms in Switzerland. *Agricultural Economics Czech*, 58, 510-519. p.
43. ENYEDI, GY. (1970): Farmok és farmerek. Az amerikai mezőgazdaság. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó, 1970. 172 p
44. ENYEDI, GY. (1993): Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 390 p.
45. ERDEI F., – CSETE L., – MÁRTON J. (1959): A termelési körzetek és specializáció a mezőgazdaságban. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 216 p.
46. ERJAVEC E. – CHANTREUIL F. – HANRAHAN, K. – DONNELLAN T. – SALPUTRA G. – KOZAR M. – M. VAN LEEUWEN (2011): Policy assessment of an EU wide flat area CAP payments system. *Economic Modelling*, 28 (4) 1550-1558. p.
47. EUROBAROMETER (2018): Europeans, Agriculture and the CAP DG COMM. Strategy, Corporate Communication Actions and Eurobarometer. Brussel, 473 p.
48. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2017): Facts and figures on EU agriculture and the CAP., Európai Bizottság Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatósága. Elérhető: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/performance-agricultural-policy/studies-and-reports/economic-analyses-and-briefs_en
49. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2020): Direct Payments to Agricultural Producers – Graphs and Figures. Financial Year 2019. Brussels, Belgium. *Agricultural and Rural Development*: 1–65. p.
50. EUROPEAN COMMISSION (2010): The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future. COM 672 final. Brussels: European Commission 49-64. p.
51. EUROPEAN COMMISSION (2013a): Structure and dynamics of EU farms: changes, trends and policy relevance. EU Agricultural Economics Briefs 9/2013, Brussels: European Commission
52. EUROPEAN COMMISSION (2013b): Report on the distribution of direct aids to agricultural producers (financial year 2012). Ref. Ares (2014)3550152 -27/10/2014, Brussels: European Commission
53. EURÓPAI BIZOTTSÁG (2017): Tudnivalók a Közös Agrárpolitikáról: Közvetlen kifizetések mezőgazdasági termelők számára a 2015–2020-as időszakban. 12 p.
54. EUROPEAN COMMISSION (2019): 2014-20 rural development programme – Hungary
55. FABULYA Z. (2019): Excel VBA függvények kialakítása háromdimenziós vektorok matematikai alkalmazására. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 14 (1) 29–34. p.
56. FABULYA Z. (2022): Designing an Excel VBA function to recognize more important irrational numbers. *Analecta Technica Szegedinensia*, 16 (1) 62–70. p.
57. FARM STRUCTURE SURVEY of 2013 (2014): Hungarian Central Statistical Office, Budapest, HCSO, 1-17. p.
58. FARKAS J. ZS. – KOVÁCS A. D. (2018): Kritikai észrevételek a magyar vidékfejlesztésről a vidékföldrajz szempontjából. *Területi Statisztika*, 58 (1) 57–83. p.
<http://doi.org/10.15196/TS58010>
59. FINTA I. – HORECZKI R. (2023): Vidékfejlesztési programok jellegzetességei a periférikus térségekben. *Tér és Társadalom*, 37 (3) 53-76. p.
60. FOA (2010): Agricultural report 2010. Swiss Federal Office of Agriculture, Bern, Switzerland.

61. FOLEY, J. A. – DEFRIES, R. – ASNER, P.G. – BARFORD, C. – BONAN, G. – CARPENTER, R. S. – CHAPIN, F.S. – COE, M. T. – DAILY, C. G. – GIBBS, K. H. – HELKOWSKI, H. J. – HOLLOWAY, T. – HOWARD, A. E., – KUCHARIK, J. C. – MONFREDA, C., – PATZ, A. J. – PRENTICE, C. I. – RAMAKUTTY, N. – SNYDER, P. K. (2005): „Global consequences of land use”, *Science*, 309 (5734) 570-574. p.
62. FRAWLEY, J.P. – KEENEY, M. (2000): The Impact of Direct Payments on Farm Income Distribution, Project Report (Project No. 4656), Dublin.
63. GALLUZZO, N. (2013): Farm dimension and efficiency in Italian agriculture: a quantitative approach, *American Journal of Rural Development*, 1 (2) 26-32. p.
64. GALLUZZO, N. (2015): Role and effect of agroforestry subsidies allocated by the Common Agricultural Policy in Italian farms, *International Journal of Food and Agricultural Economics*, 3 (1) 19-31. p.
65. GALLUZZO, N. (2016): Analysis of financial subsidies allocated by the Common Agricultural Policy to European farms in reducing economic-territorial inequalities by indexes of concentration. *Studia Universitatis Babes-Bolyai*, 61 (1) 27-38. p.
66. GALLUZZO, N. (2018): Impact of the Common Agricultural Policy payments towards Romanian farms. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 24 (2) 199-205. p.
67. GARCIA-BERNARDO J. – JANSKY P. – MISAK V. (2021): Common Agricultural Policy Beneficiaries: Evidence of Inequality from a New Data Set. No. 4/2021, IES Working Paper.
68. GLATZ F. (2008): Új vidékpolitika. MTA társadalomkutató központ. 270 p.
69. GODA P. – HAMZA E. – MEZEI K. – RÁCZ K. (2022): A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában. *Gazdálkodás*, 66 (6) 532-558. p.
70. GÖRÖG L. (1954): Magyarország mezőgazdasági földrajza. Budapest: Tervgazdasági Könyvkiadó 179 p.
71. GROCHOWSKA R. – PAWŁOWSKA A. – SKARŽYŇSKA A. (2021): Searching for more balanced distribution of direct payments among agricultural farms in the CAP post-2020. *Agricultural Economics – Czech*, 67 (5) 181–188. p. DOI: <https://doi.org/10.17221/417/2020-AGRICECON>
72. GRÓNÁS V. P. – BELÉNYESI M. – CENTERI C. – SKUTAI J. (2006): A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) pályázati rendszer bevezetésének hatása a kijelölt mintaterületek földhasználatára és természeti értékeinek védelmére The effects of the introduction of NAEP application procedure on the land use and protected nature values of the delimited pilot areas. OTKA Kutatási Jelentések| OTKA Research Reports.
73. GYÖRI T. – EGRI Z. (2020): A munkanélküliek - mint potenciális munkaerő-tartalék - térszerkezetének vizsgálata Békés megyében. *Studia Mundi – Economica*, 7 (2) 2-17. p. DOI: [10.18531/Studia.Mundi.2020.07.02.2-17](https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2020.07.02.2-17)
74. HALMAI P. – ELEKES A. – MAÁCS M. – NAGY A. – PÁL Z. – SZEGEDYNÉ F. Á. – VÁSÁRY M. (2020): A közös agrárpolitika rendszere. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó. 342 p.
75. HAN, J. – PEI, J. – TONG, H. (2022): Data mining: concepts and techniques. Morgan kaufmann. 550 p.
76. HANIOTIS T. (2022): Evaluation of the CAP's impact on balanced territorial development in rural areas. Director for DG AGRI Directorate „A”, Strategy and policy analysis. (2022. 10.05.)
77. HARRACH T. (1992): Ökologische Ziele und Aufgaben bei der Entwicklung der Agrarlandschaften (Kulturlandschaften) in Mitteleuropa. Wiss. Tagung über „Ergebnisse der zehnjährigen wiss. Partnerschaft J.L.U. Giessen – GATE Gödöllő 7-20. p.
78. HEINEMANN – FRIEDRICH – STEFANI – WEISS (2018): The EU Budget and Common Agricultural Policy beyond 2020: Seven more years of money for nothing? No. 17. EconPol Working Paper.
79. HORVÁTH P. (2020): The role of direct payments in regional subsidy concentration in Hungary. *Cross Cultural Management Journal*, 22 (2) 153–159. p.

80. IHRIG K. (1941): Agrárgazdaságtan. Budapest: Gergely R. Könyvkereskedése, 342 p.
81. JAIN, A. K. – MURTY, M. N. – FLYNN, P. J. (1999): Data clustering: a review. *ACM computing surveys*, 31 (3) 264-323. p.
82. JÁMBOR A. (2012): Magyar érdekek a Közös Agrárpolitika érdekében (Hungarian interests in the favour of the Common Agricultural Policy). *Gazdálkodás*, 56 (1) 18-25. p.
83. JÁMBOR A. – MIZIK T. (szerk.) (2014): Bevezetés a Közös Agrárpolitikába. Budapest: Akadémia Kiadó 276 p.
84. KAPRONCZAI I. (2010): A magyar agrárgazdaság az adatok tükrében az EU csatlakozás után. Agrárgazdasági Kutató Intézet. http://repo.aki.gov.hu/315/1/ai_2010_12.pdf (letöltve: 2023.09.11.)
85. KAPRONCZAI I. (2011): A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest 199 p.
86. KÁPOSZTA J. szerk. (2011): Regionális gazdaságtan. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest 310 p.
87. KÁPOSZTA J. (2014): Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései (The main connections of the development of territorial differences). *Gazdálkodás*, 58 (5) 399-412. p.
88. KÁPOSZTA J. (2016): Regionális összefüggések a vidékgazdaság fejlesztésében. *Studia Mundi – Economica*, 3 (1) 52-61. p.
89. KÁPOSZTA J. – NAGY H. (2022): The Major Relationships in the Economic Growth of Rural Space. *European Countryside*, 14 (1) 67–86. p. <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0004>
90. KÁRPÁTI Z. – MAÁCS M. (2009): A vidék- és agrárfejlesztés stratégiai irányai a fenntartható fejlődés tükrében. *Gazdálkodás*, 53 (3) 275-281. p.
91. KAUFMAN, L. – ROUSSEAU, P. J. (2009): Finding groups in data: an introduction to cluster analysis. John Wiley & Sons. 368 p.
92. KEENEY, M. (2000): The Distributional Impact of Direct Payments on Irish Farm Incomes, *Journal of Agricultural Economics*, 51 (2) 252-265. p.
93. KELEMEN E. – MEGYESI B. (2007): The Role of Collective Marketing Initiatives in the Hungarian Agriculture. *Eastern European Countryside*, 13 (1) 97-110. p.
94. KERÉK Z. – MARSELEK S. (2009): A vidékfejlesztés gyakorlata, lehetőségek, intézkedések. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház Rt. 404 p.
95. KENGYEL Á. (2020): Európai uniós politikák. Budapest: Akadémia Kiadó. ISBN 978 963 454 541 5 764 p.
96. KENGYEL Á. (2022): Would Renationalisation and Co-financing of the Common Agricultural Policy Be Justified? *Intereconomics*, 57 (2) 113–119. p.
97. KESZTHELYI K. (2020): Vidékfejlesztési támogatások hatékonyságának vizsgálata Magyarországon. Doktori disszertáció, Szent István Egyetem, 143 p.
98. KINCSES Á. – TÓTH G. – JENEINÉ GERŐ H. E. (2022): A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások (kkv-k) területi, versenyképességi elemzése, 2008-2020. *Területi Statisztika*, 62 (4) 456–477. p. <https://doi.org/10.15196/TS620404>
99. KOVÁCH I. (2012): A vidék az ezredfordulón: A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. Budapest: Argumentum Kiadó, 244 p.
100. KOVÁCS GY. (1975): A gazdaságirányítás közgazdasági eszközeinek és információs rendszerének néhány területi kérdése a mezőgazdaságban. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet 75 p.
101. KOVÁCS GY. – CZIMBALMOS R. – KISS R. (2016): Jász-Nagykun-Szolnok megye közepes méretű gazdaságainak, gazdálkodóinak vizsgálata (2015). XV. Nemzetközi Tudományos Napok „Innovációs kihívások és lehetőségek 2014–2020 között”, Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, március 30–31., pp. 931–938.
102. KOVÁCS F. (1997): A magyar agrárgazdaság jelene és kilátásai, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. 203 p.
103. KOVÁCS K. (2016): Földből élők: Polarizáció a magyar vidéken. Budapest: Argumentum Kiadó, 532 p.

- 104.KÖSZEGI I. R. (2018): Fiatal (agrár) gazdák helyzetének vizsgálata a Homokhátságon
Doktori disszertáció, Szent István Egyetem, 179 p.
- 105.KUKOVICS S. (1974): A gazdálkodás területi differenciáltsága a gazdaság nagysága, a föld minősége és a termelés színvonala szerint. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet 129 p.
- 106.KULCSÁR V. (1969): A magyar mezőgazdasági területi kérdései. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 203 p.
- 107.KULCSÁR L. – OBÁDOVICS CS. (2016): Népességdinamika és társadalmi szerkezet. *Területi Statisztika*, 56 (4) 390–414. p.
- 108.KURUCZ M. (2003): Az európai agrárjog alapjai. Tananyag az Európai Szakjogász-képzés számára. Budapest: ELTE JTI 304 p.
- 109.KSH (2012): A belföldi vándorlás főbb folyamatai, 1990–2011. Statisztikai Tükör 6(85) (letöltve: 2023.09.11.) 5 p.
- 110.KSH (2016): Statisztikai Tükör – Mezőgazdasági termőföldárak és bérleti díjak, 2015. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/mgfoldarak/mgfoldarak15.pdf> (letöltve: 2023.09.11.) 4 p.
- 111.KSH (2016): Agrárium 2016. Statisztikai tükör, 2016. november 22. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- 112.LAKNER Z. (2023): Vágyvezérelt gondolkodás vagy bizonyítékalapú tervezés? Vélemények, viták az európai agrárgazdaság jövőjéről. *Gazdálkodás*, 67 (3) 201-211. p.
- 113.LAKNER Z. – KISS A. – PFEIFFER L. (2020): Agrárgazdaság a XXI. században: perspektívák és dilemmák. *Gazdálkodás*, 64 (1) 3-14. p.
- 114.LANDAU, S. – LEESE, M. – STAHL, D. – EVERITT, B. S. (2011): Cluster analysis. John Wiley & Sons. 352 p.
- 115.LIPCSEI J. (2020a): Az agrártámogatások és a gabonaágazat jövedelmének összehasonlítása. *Studia Mundi–Economica*, 7 (2) 31-39. p. DOI: <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2020.07.02.31-39>
- 116.LIPCSEI J. (2020b): Farmer's proposals for the future of the Common Agricultural Policy based on a questionnaire survey. XVII. Nemzetközi Tudományos Napok publikációi, Gyöngyös pp. 742-750., 19 p.
- 117.LIPCSEI J. (2021): Analysis of average market and purchase prices for certain fruit species. *Studia Mundi - Economica* 8 (2) 74-83. p. DOI: <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2021.08.02.74-83>
- 118.LIPCSEI J. – RITTER K. (2021): The Effect of the Euro Exchange Rate on EU Agri-Environmental Support through the Example of Hungary. in: 4th International Management, Quality and Marketing Conference 4TH pp. 464-476., 13 p.
- 119.MÁÁCS M. (2001): A vidékfejlesztés helye, szerepe és fejlődési lehetőségei az Európai Unióban. Doktori értekezés, Szent István Egyetem, 156 p.
- 120.MÁÁCS M. (2023): Az EU vidékfejlesztési politikájának aktuális irányai és ezek megjelenése a magyar KAP Stratégiai Tervben. *Gazdálkodás*, 67 (3) 247-266. p.
- 121.MADAS A. (1985): Ésszerű környezetgazdálkodás a mezőgazdaságban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 303 p.
- 122.MAGDA S. – MARSELEK S. (2002): Az agrártermelés elemzése Magyarország régióiban. XXIX. Óvári Tudományos Napok, Mosonmagyaróvár, Konferencia CD
- 123.MAGDA S. – MARSELEK S. – WÖLCZ A. (2003): Régiók agrártermelésének összehasonlítása. XLV. Georgikon Napok, Keszthely. Konferencia CD
- 124.MAGDA S. – BUJDOSÓ Z. – SZŰCS CS. – HOLLÓ E. (2021): Merre tovább magyar vidék, magyar falu? *Gazdálkodás*, 65 (6) 492-516. p.
- 125.MAGDA R. – SZŰCS I. (2002): Új irányzatok a földhasznosításban. Agroinform Kiadó, Budapest. 151 p.

126. MAGYARY Z. – REICHENBACH B. (1942): Magyarország mezőgazdasági politikájának alapvetése. I. A szántóföldi termelés és állattenyésztés üzemi tájai. Budapest: Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda 84 p.
127. MATTHEWS A. (2018): Why capping will be a mirage. Blog Post of May, 11, 2018.
128. MATTHEWS K. B. – BUCHAN K. – MILLER D.G. – W. TOWERS (2013): Reforming the CAP-With area-based payments, who wins and who loses? *Land Use Policy*, 31. 209-222. p. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2012.06.013>
129. MISHRA, A. – EL-OSTA, H. – GILLESPIE, J.M. (2009): Effect of agricultural policy on regional income inequality among farm households, *Journal of Policy Modelling*, 31 (3) 325-340. p.
130. MIZIK T. (2018). Agrárgazdaságtan II. Az agrárfejlődés mikro-és makroökonomiája. Akadémiai Kiadó. 449 p.
131. MOLNÁR T. (2015): Empirikus területi kutatások és módszerek. Akadémiai Kiadó, Budapest. 208 p.
132. MOREDDU C. (2011): Distribution of Support and Income in Agriculture. OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 46, OECD Publishing, Paris. 109 p.
133. MÓDOS Gy. (2006): Versenyképesség és hatékonyság összefüggései. X. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok, Gyöngyös. 1-8. p.
134. MUSGRAVE, R. A. (1969): Theories of fiscal federalism. *Public Finance*, 24 (4) 521–532. p.
135. NAÁR-TÓTH ZS. – MOLNÁR S. – VINOGRADOV S. A. (2014): Impact of land use change on land value in Hungary, *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, XVI (6) 500-504. p. ISSN 1508-3535
136. NAGY H. – KÁPOSZTA J. (2016): Interpretation of land-use system in Hungary in the context of rural development, In Proceedings of the international scientific conference Engineering for Rural Development, 1330-1336. p.
137. NAGY L. (1981): A búzatermesztés területi elhelyezése Magyarországon természeti tényezők alapján. Budapest: Akadémiai Kiadó 122 p.
138. NAGY S. – MOLNÁR Á. – KIS K. (2022): A közvetlen agrártámogatások megyei szintű eloszlásának és koncentrációjának mintázatai a 2020-as adatsorok tükrében. In.: Hampel Gy. – Kis K. – Monostori T. (szerk.): Mezőgazdasági és vidékfejlesztési kutatások a jövő szolgálatában 3. MTA SZAB Mezőgazdasági Szakbizottság, Szeged. 175-174. p.
139. NOWICKI, P. – GOBA, V. – KNIERIM, A. – VAN MEIJL, H. – BANSE, M. – DELBAERE B. – HELMING J. – HUNKE P. – JANSSON K. – JANSSON T. – JONES-WALTERS, L. – MIKOS, V. – SATTler, C. – SCHLAEFKE, N. – TERLUIN, I. – VERHOOG, D. (2009): Scenar 2020-II – Update of Analysis of Prospects in the Scenar 2020 Study. – Contract No. 30–CE-0200286/00-21. European Commission, Brussels: Directorate-General Agriculture and Rural Development, https://www.researchgate.net/publication/283430301_Final_report_for_the_Update_of_Analysis_of_Prospects_in_the_Scenar_2020_Study_preparing_for_change_Scenar_2020-II, Letöltés időpontja: 2021.04.26. 205 p.
140. NVS (2012): Nemzeti Vidékstratégia 2012 – 2020. Budapest: Vidékfejlesztési Minisztérium. 36 p.
141. OATES, W. E. (1972): Fiscal Federalism. Harcourt Brace & Jovanovich, New York. 256 p.
142. OATES, W. E. (1999): An Essay on Fiscal Federalism. *Journal of Economic Literature*, 37 (3) 1120–1149. p.
143. OATES, W. E. (2002): Fiscal Federalism and European Union: Some Reflections. Dipartimento di economia pubblica e territoriale – Università di Pavia, Italy
144. OBÁDOVICS CS. – BRUDER, E. (2017): What does young age structure suggest about socioeconomic development? *Journal of Management*, 31 (2) 17–22. p.
145. OECD (1998): Agriculture in a Changing World: Which Policies for Tomorrow? Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), Paris

- 146.OECD (2002): The Incidence and Transfer Efficiency of Farm Support Measures, AGR/CA/APM (2001) 24/FINAL, Paris. 36 p.
- 147.OLÁH E. (2009): A magyar mezőgazdaság az EU csatlakozás hatása alatt 2004-2009, Pátria Nyomda Zrt. 49 p.
- 148.OLÁH E. – VÁRI A. (2011): Támogatási jogcímek. In: Csirke I. (szerk): Agrártámogatások 2011. Mezőgazda Kiadó, pp. 91-191., Budapest
- 149.OXFAM (2004): Spotlight on subsidies Cereal injustice under the CAP in Britain Oxfam Briefing paper no. 55. 38 p.
- 150.PALAKOVICS SZ. – FODOR Z. – TAKÁCS A. (2016): Közvetlen támogatások. Gazdálkodói kézikönyv. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Budapest. ISBN 978-615-5307-24-9. 60 p.
- 151.PATEL, R. (2009). Food sovereignty. *The journal of peasant studies*, 36(3), pp. 663-706.
- 152.PELKMANS J. (2006): European Integration – methods and economic analysis. Longman Publishing, New York. 480 p.
- 153.POPP J. (2002): Az USA agrárpolitikájának alakulása napjainkig. AKII, Budapest. 183 p.
- 154.POPP J. (2013): Az EU közös agrárpolitikája 2014-től. Szaktudás Kiadó Ház Rt. Budapest. 168 p.
- 155.POPP J. – OLÁH J. (2016): Az EU közös agrárpolitikája és a magyar Vidékfejlesztési Program. Szaktudás Kiadó Ház Rt. Budapest. 210 p.
- 156.POSTA L. – SZENTESI I. – TÚRÓCZI, I. – TÓTH R. (2022): A magyar termőföld értékére ható tényezők szerepe a magyar gazdaságban, The Role of Factors Affecting the Value of Agricultural Land in the Hungarian Economy. *Polgári Szemle: Gazdasági és társadalmi folyóirat*, 18 (1-3) 218-234. p.
- 157.PÉNZES J. (2012): A területi jövedelemegyenlőtlenségek tendenciái és meghatározó tényezői Magyarország fejlett és elmaradott régióiban In: Nyári D (szerk.) Kockázat – Konfliktus – Kihívás pp. 686–699. A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának Tanulmánykötete, Szeged.
- 158.PESPECT Kft. (2009): Nemzeti vidékfejlesztési terv 2004-2006 ex-post értékelése zárójelentés. Budapest
- 159.PESTI CS. (2009): A mezőgazdasági termelés területi egyenlőtlenségeinek vizsgálata. Doktori (PhD) értekezés. Szent István Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola, Gödöllő. 147 p.
- 160.PESTI CS. – KESZTHELYI K. – TÓTH, T. (2004): Regional comparison of farms on the basis of the FADN database. *Gazdálkodás*, 48 (8) 71-79. p.
- 161.POTORI N. (szerk.), BIRÓ SZ. – BÖGRÉNÉ BODROGI G. – KOVÁCS M. – KOZAK A. – MÁNDI-NAGY D. – MOLNÁR A. – PAPP G. – POPP J. – POTORI N. – RÁCZ K. – RADÓCZNÉ KOCSIS T. – SZÉKELY E. (2012): Közös Agrárpolitika 2014-2020. A reformtervezetek alapján várható hatások és kihívások Magyarországon. Agrárgazdasági Könyvek. Agrárgazdasági Kutató Intézet. 78 p.
- 162.POTORI N. – KOVÁCS M. – V. VÁSÁRY (2013): The Common Agricultural Policy 2014-2020: an impact assessment of the new system of direct payments in Hungary. *Studies in Agricultural Economics*, 115 (3) 118-123. p.
- 163.RAMNICEANU, I. – ACKRILL, R. (2007): EU rural development policy in the new member states: promoting multifunctionality? *Journal of Rural Studies*, 23 (4) 416–429. p. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.10.003>
- 164.RANDALL A. (2002): Valuing the outputs of multifunctional agriculture. *European review of agricultural economics*, 29 (3) 289–307. p.
- 165.RENTING H. – ROSSING W. A. H. – GROOT J. C. J. – VAN DER PLOEG J. D. – LAURENT C. – PERRAUD D. – STOBBELAAR D. J. –VAN ITTERSUM M. K. (2009): Exploring multifunctional agriculture. A review of conceptual approaches and prospects for an integrative transitional framework. *Journal of Environmental Management*, 90. 112– 123. p.

166. RIZOV, M. – POKRIVCAK, J. – CIAIAN, P. (2013): CAP subsidies and productivity of the EU farms, *Journal of Agricultural Economics*, 64 (3) 537-557. p.
167. RITTER K. (2008a): Agrárfoglalkoztatási válság és a területi egyenlőtlenségek. PhD disszertáció Gödöllő 134. p.
168. RITTER K. (2008b): A helyi fejlesztés esélyei – agrárfoglalkoztatási válság és területi egyenlőtlenségek Magyarországon. *Területi Statisztika*, 48 (5) 554-572. p.
169. RITTER K. (2017): A vidékgazdaság alapjai. Gödöllő, Szent István Egyetemi Kiadó, 114 p.
170. RITTER K. (2019): A vidékbiztonság vidékgazdasági alapjai. Nemzeti Községi Szolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest, 70 p.
171. RITTER K. - NAGY H. – TÓTH T. (2013): Hátrányos helyzetű vidéki térségek és helyi fejlesztési lehetőségeik egy észak-magyarországi példán keresztül. In: Lukovics M. – Savanya P. (szerk.): Új hangsúlyok a területi fejlődésben. Szeged, JATE Press, 224-242. p.
172. ROMÁNY P. (1997): Az alacsony gazdasági színvonal és a területi gazdaságfejlesztés. Regionális Agrárkutató és Vidékfejlesztési Workshop, Kompolt, 178-183. p.
173. ROTT N. – UJHEGYI GY. (1981): A támogatások és a beruházások területi megoszlásának egyes összefüggései. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet 47 p.
174. RUDE, J. (2008), Production effects of the European Union's single farm payment, *Canadian Journal of Agricultural Economics / Revue canadienne d'agroeconomie*, 56 (4) 457-471. p.
175. SAJTOS L. – MITEV A. (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea Kiadó. 402. p.
176. SARHBACHER C. – SAHRBACHER A. – BALMANN A. – OSTERMEYER A. – F. SCHOENAU (2012): Capping Direct Payments in the CAP: Another Paper Tiger? Plafonnement des aides directes: Simple tigre de papier? Kappung der Direktzahlungen: Noch ein Papiertiger? *Eurochoices*, 11 (3) 10-15. p. <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12003>
177. SHUCKSMITH, M. – THOMSON, K. – ROBERTS, D. (2005): The CAP and the regions: The territorial impact of the Common Agricultural Policy, Wallingford, Oxfordshire: CABI. 232 p.
178. SCHUMACHER E. F. (1991): A kicsi szép (Small is beautiful). Budapest: KJK. 303 p.
179. SEVERINI, S. – TANTARI, A. (2013). The impact of agricultural policy on farm income concentration: the case of regional implementation of the CAP direct payments in Italy. *Agricultural Economics* 44 (3) 275-286. p. <https://doi.org/10.1111/agec.12010>
180. SEVERINI, S. – TANTARI, A. (2014): The contribution of different off-farm income sources and the government payments to regional income inequality among farm households in Italy, *Bio-based and Applied Economics*, 3 (2) 119-135. p.
181. SOMAI M. (2014): Agrártámogatások az Európai Unióban. Pázmány Press. (1) 225-246. p.
182. SURY T. (1975): A mezőgazdasági termelés területi elhelyezkedését befolyásoló egyes tényezők és azok hatásának vizsgálata. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet 127 p.
183. SWAIN, N. (2013): Green Barons, Force-of-Circumstance Entrepreneurs, Impotent Mayors. Rural Change in the Early Years of Post-Socialist Capitalist Democracy. CEU Press Budapest-New York 398 p.
184. SWINBANK, A. (2008): Potential WTO Challenges to the CAP, *Canadian Journal of Agricultural Economics / Revue canadienne d'agroeconomie*, 56 (4) 445-456. p.
185. SWINNEN J. F. M. (2009): On the Future of Direct Payments. Paper presented at the BEPA Workshop, European Commission, Brussels 28 p.
186. SWINNEN, J. – VAN HERCK, K. – VRANKEN, L. (2014): Land Market Regulations in Europe. Licos Discussion Paper 354/2014. 31 p.
187. SZABÓ A. (2017): Közös Agrárpolitika. Infojegyzet. Képviselői Információs Szolgálat, 44. sz. május 26
https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_44_kozos_agrarpolitika.pdf/d16165ec-a0e4-4aad-a56f-09c894ac2c7d.

188. SZABÓ GY. (2010): Föld- és területrendezés 9. A birtokrendezés infrastrukturális (táblásítás, mező- út, vízrendezés és melioráció, tereprendezés) kapcsolódásai. Székesfehérvár: Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar
189. SZERLETICS Á. (2018): Degressivity, capping and European farm structure: New evidence from Hungary. *Studies in Agricultural Economics*, 120, 80-86. p.
190. SZÉKELYHIDI T. (2006): Alternatív vidéki vállalkozások szervezése, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. ISBN 963 9553 04 2. 495 p.
191. SZÉKELYI M. – BARNA I. (2002): Túlélőkészlet az SPSS-hez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára. Budapest: Typotex, 453 p.
192. SZILÁGYI D. – GERSE J. (2015): Fokról-fokra a települési lépcsőn. *Területi Statisztika*, 55 (2) 180–198. p.
193. SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. (2023): Az európai és hazai vidékfejlesztés dilemmái. *Gazdálkodás*, 67 (4) 338-343. p.
194. TANGERMANN, S. (2011): Direct payments in the CAP post 2013. Brussels: European Parliament. 40 p.
195. TÓTH T. – KÁPOSZTA J. (2014): Tervezési módszerek és eljárások a vidékfejlesztésben (gyakorlat) Gödöllő, Magyarország: Szent István Egyetemi Kiadó, 115 p. ISBN: 9789632694061
196. TÖRÖNÉ DUNAY A. (2012): Az EU agrártámogatási rendszerének változásai és a csatlakozás hatása a mezőgazdasági vállalkozásokra. Agroinform Kiadó és Nyomda Kft. Budapest. 177 p.
197. TSCHARNTKE, T., TYLIANAKIS, J. M., RAND, T. A., DIDHAM, R. K., FAHRIG, L., BATÁRY, P., WESTPHAL, C. (2012): Landscape moderation of biodiversity patterns and processes-eight hypotheses. *Biological reviews*, 87 (3) 661-685. p.
198. UTHES, S. – PIORR, A. – ZANDER, P. – BIENKOWSKI, J. – UNGARO, F. – DALGAARD, T. – STOLZE, M. – MOSCHITZ, H. – SCHADER, C. – HAPPE, K. – SAHRBACHER, A., DAMGAARD, M., TOUSSAINT, V., SATTLER, C., REINHARDT, F.J. – KJELDEN, C. – CASINI, L. – MULLER, K. (2011): Regional impacts of abolishing direct payments: an integrated analysis in four European regions. *Agricultural Systems* 104, 110-121. p.
199. UZONYI G. (2020): Az EU agrárgazdasági rendszerének egyes jellemzői. Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet. 45 p.
200. VAJSZ T. – MARSELEK S. – LIEBMANN L. (1998): Az agrárgazdaság – régióként eltérő – változási folyamatai a statisztika tükrében. VI. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok, Gyöngyös. 4. kötet, 292-298. p.
201. VAJSZ T. – PUMMER L. – KOVÁCS E. (2005): A termelés és az agrár szektor regionális különbségeinek vizsgálata hazánkban. www.nkfp014.hu/dokumentumok/krf/nkfp_publikaciok_krf_10.doc 8p.
202. VAN DER PLOEG, J.D., & LONG, A. (1994): Born from within: Practice and perspectives of endogenous rural development. Van Gorcum & Comp. 298 p.
203. VÁSÁRY M. (2008): Az agrártámogatási rendszer adaptációja (A közvetlen támogatások implementációjának egyes összefüggései). Agroinform Kiadó és Nyomda Kft. Budapest. 342 p.
204. VEDRINE L. – LE GALLO J. (2021): Does EU Cohesion Policy affect territorial inequalities and regional development? EU Cohesion Policy and Spatial Governance: Territorial, Social and Economic Challenges. Edward Elgar Publishing, 156-170. p. DOI: 10.4337/9781839103582.00022
205. VILLÁNYI L. – VASA L. (2000): Agrárgazdaságtan, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. 215 p.
206. VOLKOV A. – BALEZENTIS T. – MORKUNAS M. – D. STREIMIKIEME (2019): In a search for equity: Do direct payments under the common agricultural policy induce

- convergence in the European Union? *Sustainability*, 11 (12) 15 p.
<https://doi.org/10.3390/su11123462>
207. VON WITZKE, H. – NOLEPPA S. (2007): Agricultural and trade policy reform and inequality: the distribution effects of the direct payments to German farmers under the EU's new common agricultural policy, Working paper no. 79/2007. 21 p.
208. VP4-10.1.1-15 Agrár-környezetgazdálkodási kifizetés felhívás
209. VP4-10.1.1-16 Agrár-környezetgazdálkodási kifizetés felhívás
210. VP-4-11.1-11.2-15 – Ökológiai gazdálkodásra történő áttérés, ökológiai gazdálkodás fenntartása felhívás
211. VP4-11.1.-11.2.-18 - Ökológiai gazdálkodásra történő áttérés, ökológiai gazdálkodás fenntartása felhívás
212. WESTBURY D. – PARK J. – MAUCLINE A. – CRANE R. – MORTIMER S. (2011): Assessing the environmental performance of English arable and livestock holdings using data from the Farm Accountancy Data Network (FADN). *Journal of Environmental Management*, 92 (3) 902–909. p. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2010.10.05>
213. WICKERN R. (2004): Economics of the Common Agricultural Policy. Economic Papers, Directorate-general for Economic and Financial Affairs, Brussels. 67 p.
214. WINTERS L. (1998): A mezőgazdasági támogatás úgynevezett „nem gazdasági” célkitűzései. In: Fertő I. – Éder T. (szerk): Az agrárpolitika gazdaságtana. Századvég Kiadó, Budapest, 113-149. p.
215. ZHU, X. – LANSINK, A. O. (2010): Impact of CAP subsidies on technical efficiency of crop farms in Germany, the Netherlands and Sweden, *Journal of Agricultural Economics*, 61 (3), 545-564. p.

Egyéb források

1. 2007. évi XVII. törvény a mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről
2. 9/2015. (III. 13.) FM rendelet a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól
3. 9/2019. (IV. 1.) AM rendelet az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból finanszírozott egyes támogatások 2019. évi igénybevételével kapcsolatos eljárási szabályokról
4. 10/2015. (III. 13.) FM rendelet az éghajlat és környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatokra nyújtandó támogatás igénybevételének szabályairól
5. 10/2019. (IV. 1.) AM rendelet az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból, valamint a központi költségvetésből finanszírozott egyes támogatások igénybevételével kapcsolatos eljárási szabályokról szóló miniszteri rendeletek módosításáról
6. 31/2018. (X. 15.) AM rendelet az agrártámogatások 2018. évi mértékének megállapításáról
7. 61/2009. (V. 14.) FVM rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtott agrár-környezetgazdálkodási támogatások igénybevételének részletes feltételeiről
8. 272/2014. (XI. 5.) Korm. rendelet a 2014-2020 programozási időszakban az egyes európai uniós alapokból származó támogatások felhasználásának rendjéről

2. Melléklet: A megalapozó primer kutatás kérdőíve

Milyen korcsoportoz tartozik?

.....

Mi a legmagasabb iskolai végzettsége?

.....

Jellemzően melyik településen gazdálkodik?

.....

Mekkora gazdasága területe (hektárban)?

.....

Átlagosan milyen minőségű termőföldeken gazdálkodik?

- ☐ 15 AK alatt
- ☐ 15-25 AK
- ☐ 25-35 AK
- ☐ 35 AK felett

Milyen gazdasági formában gazdálkodik?

- ☐ Östermelő
- ☐ Egyéni vállalkozó
- ☐ Családi gazdálkodó
- ☐ Társas vállalkozás
- ☐ Vegyes

Milyen adókedvezményeket vesz igénybe?

- ☐ ÁFA visszaigénylés;
- ☐ Termőföld bérbeadása 5 évnél hosszabb időre;
- ☐ Östermelői;
- ☐ Kompenzációs felár;
- ☐ Gázolaj jövedéki adó visszaigénylése;
- ☐ Családi gazdálkodói.

Mi a tevékenységi köre?

- ☐ Növénytermesztés;
- ☐ Állattenyésztés;
- ☐ Kertészet.

Hogyan alakult a vállalkozás éves nettó árbevétele 2019-ben?

- ☐ 5 millió Ft alatt
- ☐ 5-10 millió Ft között
- ☐ 10-30 millió Ft között
- ☐ 30-50 millió Ft között
- ☐ 50-100 millió Ft között
- ☐ 100-500 millió Ft között
- ☐ 500 millió Ft felett

Átlagosan milyen távolságra tudja értékesíteni a megtermelt terményt?

- ☐ 0-10 km
- ☐ 10-30 km
- ☐ 30-50 km
- ☐ 50 km felett

Főállásban gazdálkodik?

- ☐ Igen
- ☐ Nem

Ha nem, kérem nevezze meg a tevékenységét/foglalkozását! (pl.: szakács, nyugdíjas, háztartásbeli)

.....

Szeretné-e, hogy a földalapú támogatások minden évben előre meghatározott időpontban kerüljenek kifizetésre? (Amennyiben nincs a kifizetést akadályozó eljárás)

- ☐ Igen
- ☐ Nem

Milyen földalapú támogatásokat vesz igénybe?

- ☐ Kistermelői;
- ☐ SAPS;
- ☐ Zöldítés;
- ☐ Natura 2000;
- ☐ Termeléshez kötött;
- ☐ AKG;
- ☐ ÖKO;
- ☐ Fiatal gazda területalapú;
- ☐ THÉT.

Melyiket tartja biztosabb bevételnek?

- ☐ Támogatások
- ☐ Termelés

A földalapú támogatások milyen változást okoztak az Ön gazdálkodásában?

- ☐ Fémzárolt vetőmag használat;
- ☐ Környezetvédelmi intézkedések bővülése;
- ☐ Nagyobb erő,- és munkagép használat;
- ☐ Több műtrágya kijuttatás;
- ☐ Több vegyszer kijuttatás;
- ☐ Vetésforgó bővülés;
- ☐ Nincs változás;
- ☐ Egyéb:.....

Egyetért-e a közvetlen támogatások 60.000 euró (kb. 20 millió Ft) feletti kifizetés csökkentésével illetve a 100.000 euró (cca. 33,4 millió Ft) felső határ maximalizálásával?

- ☐ Igen
- ☐ Nem
- ☐ Nem tudom

Kérem, indokolja az előző válaszát!

.....

Szeretné-e, hogy az európai uniós támogatásokat euróban fizessék ki a gazdálkodók részére?

- ☐ Igen
- ☐ Nem
- ☐ Nem tudom

Ön milyen területmaximumot határozna meg a támogatások kifizetéséhez egy igénylő esetében (hektárban)?

.....

Kellene-e szabályozni, hogy a településhez tartozó termőföldek ne kerülhessenek egy család/érdekkör döntő tulajdonába?

- ☐ Igen
- ☐ Nem
- ☐ Nem tudom

Kérem, indokolja válaszát!

.....

Gazdaságában mely munkafolyamatokhoz vesz igénybe gépi bér munkát?

- ☐ Amihez nincs gép a gazdaságban;
- ☐ Kisebb munkákat bér munkával helyettesít;
- ☐ Minden munkafolyamat bér munkával van elvégezve;
- ☐ Nagyobb munkákhoz;
- ☐ Nincs bér munka;

Kérem jelölje be, környezetében lévő 0-20 hektáros gazdaságok jellemzően milyen szolgáltatásokat végeznek.

- ☐ Bér munka;
- ☐ Értékesítés;
- ☐ Felvásárlás;
- ☐ Termeltetés;
- ☐ Egyéb:.....
- ☐ Nem végez szolgáltatást.

Kérem jelölje be, környezetében lévő 20-100 hektáros gazdaságok jellemzően milyen szolgáltatásokat végeznek.

- ☐ Bér munka;
- ☐ Értékesítés;
- ☐ Felvásárlás;
- ☐ Termeltetés;

- ☐ Egyéb:.....
- ☐ Nem végez szolgáltatást.

Kérem jelölje be, környezetében lévő 100-300 hektáros gazdaságok jellemzően milyen szolgáltatásokat végeznek.

- ☐ Bér munka;
- ☐ Értékesítés;
- ☐ Felvásárlás;
- ☐ Termeltetés;
- ☐ Egyéb:.....
- ☐ Nem végez szolgáltatást.

Kérem jelölje be, környezetében lévő 300 hektár feletti gazdaságok jellemzően milyen szolgáltatásokat végeznek.

- ☐ Bér munka;
- ☐ Értékesítés;
- ☐ Felvásárlás;
- ☐ Termeltetés;
- ☐ Egyéb:.....
- ☐ Nem végez szolgáltatást.

Az Ön közelében lévő TSZ jogutód milyen szolgáltatást végez?

- ☐ Bér munka;
- ☐ Értékesítés;
- ☐ Felvásárlás;
- ☐ Termeltetés;
- ☐ Egyéb:.....
- ☐ Nem végez szolgáltatást;
- ☐ Nincs jogutód.

Környezetében élő nagy és óriás gazdálkodók töltenek-e be valamilyen jogalkotó/végrehajtó tisztséget?

- ☐ Földbizottsági;
- ☐ Helyi akciócsoport tagi;
- ☐ Kormányhivatali;
- ☐ Önkormányzati képviselői;
- ☐ Polgármesteri;
- ☐ Egyéb:.....
- ☐ Nem tölt be semmilyen tisztséget.

Ön szerint, melyik üzemméretet kellene jobban támogatni?

- ☐ kicsi (20 ha alatt)
- ☐ kicsi (20 ha alatt), közepes (20-99 ha)
- ☐ nagy (100-300 ha)
- ☐ óriás (300 ha felett)

Ön szerint, a támogatások maximumát (földhasználat szerint magánszemély 300 ha, társas vállalkozás 1200 ha, vetőmag-előállító és állattartó telep üzemeltetője 1800 ha) egy személyhez köthető összes saját és céges területek egybe vételével kellene meghatározni?

- ☐ Igen
- ☐ Nem
- ☐ Nem tudom

Indítana-e új vállalkozást (bármilyen szakterületen) vidéken, ha pályázat keretében egyösszegű, a fiatal gazda támogatással megegyező közel 13,2 millió forint támogatásban részesülne?

- ☐ Igen
- ☐ Nem

A robotizáció fejlődésével és megfizethető használata esetén alkalmazna-e önjáró gépeket az emberi munkaerő kiváltására?

- ☐ Igen
- ☐ Nem
- ☐ Nem tudom

Ön szerint a vidékgazdaságban (általánosságban) milyen munkaerőpiaci problémák korlátozzák a foglalkoztatást?

- ☐ Dolgozni akarók hiánya;
- ☐ Elöregedő népesség;
- ☐ Magas munkabérigény;
- ☐ Munkaerő elvándorlás;
- ☐ Munkába járási infrastruktúrális nehézségek;
- ☐ Gyermekvállalás orientált segélyezési rendszer;
- ☐ Magas bérköltségek.

Likert skála:

Mi a véleménye a közfoglalkoztatott munkaerőről? [Megbízható] 12345

Mi a véleménye a közfoglalkoztatott munkaerőről? [Kitartó a munkában] 12345

Mi a véleménye a közfoglalkoztatott munkaerőről? [Képes csapatban dolgozni] 12345

Mi a véleménye a közfoglalkoztatott munkaerőről? [Szakmailag rátermett] 12345

Mi a véleménye a közfoglalkoztatott munkaerőről? [Munkaidőt betartja] 12345

Mi a véleménye a közfoglalkoztatott munkaerőről? [Igényes a munkájára] 12345

Mi a véleménye a közfoglalkoztatott munkaerőről? [Odafigyel a személyes higiéniára] 12345

Mi a véleménye a közfoglalkoztatott munkaerőről? [Munkahelyet választja a segély helyett] 12345

Szerződtené-e közfoglalkoztatott munkaerőt?

- ☐ Igen
- ☐ Nem
- ☐ Nem tudom

Kérem, indokolja választát:.....

Likert skála:

Mi a véleménye a cigány/roma munkaerőről? [Megbízható] 12345

Mi a véleménye a cigány/roma munkaerőről? [Kitartó a munkában] 12345
 Mi a véleménye a cigány/roma munkaerőről? [Képes csapatban dolgozni] 12345
 Mi a véleménye a cigány/roma munkaerőről? [Szakmailag rátermett] 12345
 Mi a véleménye a cigány/roma munkaerőről? [Munkaidőt betartja] 12345
 Mi a véleménye a cigány/roma munkaerőről? [Igényes a munkájára] 12345
 Mi a véleménye a cigány/roma munkaerőről? [Odafigyel a személyes higiéniára] 12345
 Mi a véleménye a cigány/roma munkaerőről? [Munkahelyet választja a segély helyett] 12345

Szerződtené-e cigány/roma munkaerőt?

- ☐ Igen
- ☐ Nem
- ☐ Nem tudom

Kérem, indokolja választát:.....

Ön mit tart a földalapú támogatások legfontosabb céljának?

- ☐ Jövedelem biztosítás;
- ☐ Tájfenntartás;
- ☐ Olcsó és biztonságos élelmiszer előállítás;
- ☐ Termelés növelése;
- ☐ Vidéki népesség helybentartása.

A Vidékfejlesztési Program mely támogatásait tartja kevésbé fontosnak?

- ☐ Alapvető szolgáltatások és falumegújítás támogatása;
- ☐ Állatjóléti és állatalapú támogatások;
- ☐ Bankok és biztosítók szolgáltatásainak támogatása;
- ☐ Beruházás tárgyi eszközökbe;
- ☐ Együttműködés, fejlesztés és szervezés támogatása;
- ☐ Képzési és szaktanácsadási támogatások;
- ☐ Leader (Helyi Akciócsoportok által kiválasztott és részben elbírált vegyes támogatások);
- ☐ Minőségi rendszerek bevezetésének és promóciójának támogatása;
- ☐ Mg-i üzemek és vállalkozások fejlesztése;
- ☐ Erdészeti támogatások;
- ☐ Termelői csoportok létrehozásának támogatása;
- ☐ Földalapú támogatások (SAPS, Zöldítés, AKG, ÖKO, Termeléshez kötött támogatások, Natura 2000, THÉT, Kistermelői támogatás, Fiatal gazda).

Melyik célterületet támogatná nagyobb forrással?

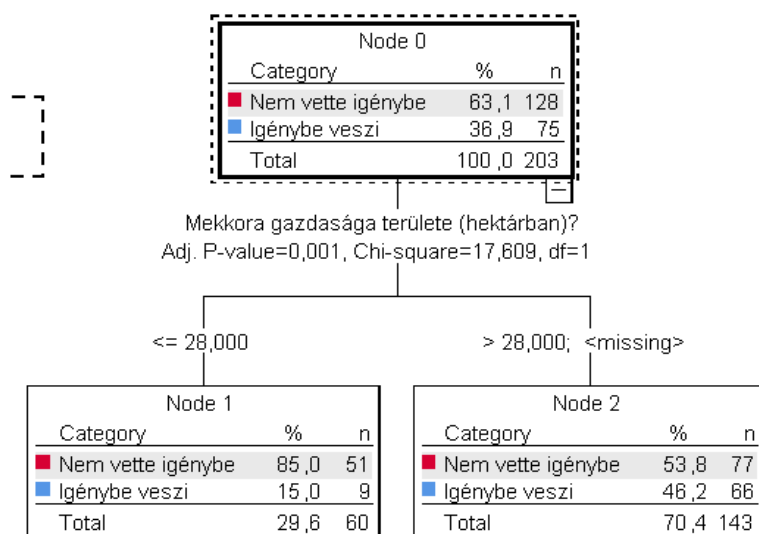
- ☐ Alapvető szolgáltatások és falumegújítás támogatása;
- ☐ Állatjóléti és állatalapú támogatások;
- ☐ Bankok és biztosítók szolgáltatásainak támogatása;
- ☐ Beruházás tárgyi eszközökbe;
- ☐ Együttműködés, fejlesztés és szervezés támogatása;
- ☐ Képzési és szaktanácsadási támogatások;
- ☐ Leader (Helyi Akciócsoportok által kiválasztott és részben elbírált vegyes támogatások);
- ☐ Minőségi rendszerek bevezetésének és promóciójának támogatása;

- ☐ Mg-i üzemek és vállalkozások fejlesztése;
- ☐ Erdészeti támogatások;
- ☐ Termelői csoportok létrehozásának támogatása;
- ☐ Földalapú támogatások (SAPS, Zöldítés, AKG, ÖKO, Termeléshez kötött támogatások, Natura 2000, THÉT, Kistermelői támogatás, Fiatal gazda).

Mi az első szó ami az „uniós pénz” szavakról eszébe jut?

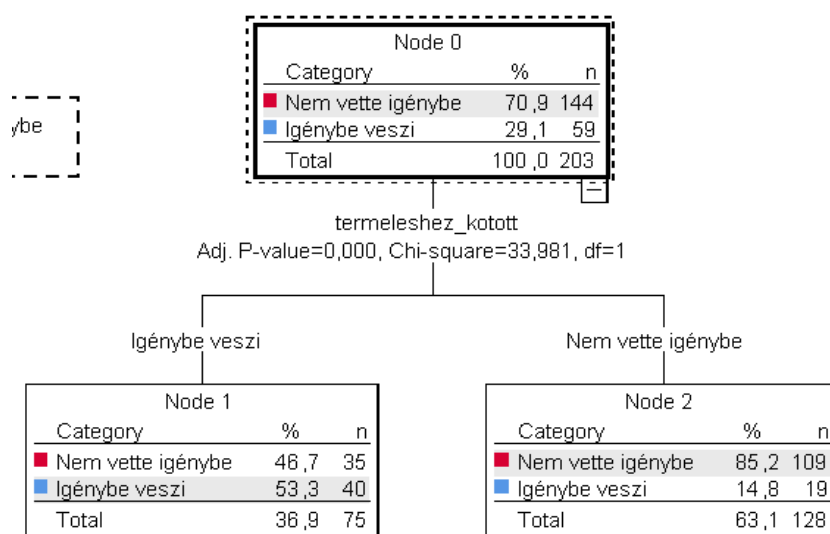
.....

3. Melléklet: Termeléshez kötött támogatás igénylési gyakorisága üzemméret szerint (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

4. Melléklet: Termeléshez kötött támogatás és AKG igénylés kapcsolata (%)

Forrás: Saját kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés (2024)

5. Melléklet: A 2016-2021. évi Területalapú támogatást igénylők járasonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő (fő)	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 = 100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	88543	29929	6961	1475	126908	164 148 822 948	100%	100%	100%	100%
2017	111920	20295	4209	450	136874	102 287 416 609	126%	68%	60%	31%
2018	110875	21201	7028	1213	140317	143 630 264 446	125%	71%	101%	82%
2019	102736	31876	5675	1058	141345	158 190 861 676	116%	107%	82%	72%
2020	105699	26337	6548	1304	139888	163 576 591 919	119%	88%	94%	88%
2021	108062	25026	6199	982	140269	166 566 533 240	122%	84%	89%	67%
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	2007	1791	1360	1907	7065	86 544 471 873	100%	100%	100%	100%
2017	2652	1852	1300	1399	7203	55 966 833 035	132%	103%	96%	73%
2018	2325	1913	1401	1597	7236	66 024 457 993	116%	107%	103%	84%
2019	1975	1853	1518	2001	7347	91 272 447 731	98%	103%	112%	105%
2020	2403	1822	1524	1870	7619	89 001 987 852	120%	102%	112%	98%
2021	2507	1925	1637	1764	7833	91 992 494 404	125%	107%	120%	93%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

6. Melléklet: Területalapú támogatás átlagolt igénylési 2016-2021 adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzemmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	104639	25777	6103	1080	137599
		% within magan_nem_magan	0,76	0,187	0,044	0,008	1
		% within uzemmeret	0,978	0,933	0,807	0,381	0,949
		% of Total	0,722	0,178	0,042	0,007	0,949
		Adjusted Residual	85,1	-13,7	-57,6	-139	
	Nem magánszemély	Count	2312	1859	1457	1756	7384
		% within magan_nem_magan	0,313	0,252	0,197	0,238	1
		% within uzemmeret	0,022	0,067	0,193	0,619	0,051
		% of Total	0,016	0,013	0,01	0,012	0,051
		Adjusted Residual	-85,1	13,7	57,6	139	
Total		Count	106951	27636	7560	2836	144983
		% within magan_nem_magan	0,738	0,191	0,052	0,02	1
		% within uzemmeret	1	1	1	1	1
		% of Total	0,738	0,191	0,052	0,02	1

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

7. Melléklet: A 2016-2021. évi Zöldítés támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 = 100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	88635	28344	7198	1440	125617	94 404 118 711	100%	100%	100%	100%
2017	107070	23696	5267	883	136916	76 916 584 247	121%	84%	73%	61%
2018	117127	15892	2904	362	136285	53 829 201 945	132%	56%	40%	25%
2019	106115	27045	6262	954	140376	97 363 234 348	120%	95%	87%	66%
2020	110633	22594	5703	1110	140040	106 402 661 668	125%	80%	79%	77%
2021	119175	16324	3239	553	139291	58 303 067 926	134%	58%	45%	38%
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	2100	1690	1309	1944	7043	59 905 211 400	100%	100%	100%	100%
2017	2426	1816	1331	1609	7182	47 529 839 705	116%	107%	102%	83%
2018	2941	1947	1206	1010	7104	33 019 325 240	140%	115%	92%	52%
2019	2356	1705	1418	1803	7282	56 005 579 175	112%	101%	108%	93%
2020	2679	1857	1379	1703	7618	64 072 844 098	128%	110%	105%	88%
2021	3475	2158	1097	985	7715	33 646 593 471	165%	128%	84%	51%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

8. Melléklet: Zöldítés támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzemmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	108126	22316	5096	884	136422
		% within magan_nem_magan	79%	16%	4%	1%	100%
		% within uzemmeret	98%	92%	80%	37%	95%
		% of Total	75%	16%	4%	1%	95%
		Adjusted Residual	85,1	-20,2	-56,2	-130	
	Nem magánszemély	Count	2663	1862	1290	1509	7324
		% within magan_nem_magan	36%	25%	18%	21%	100%
		% within uzemmeret	2%	8%	20%	63%	5%
		% of Total	2%	1%	1%	1%	5%
		Adjusted Residual	-85,1	20,2	56,2	130	
Total		Count	110789	24178	6386	2393	143746
		% within magan_nem_magan	77%	17%	4%	2%	100%
		% within uzemmeret	100%	100%	100%	100%	100%
		% of Total	77%	17%	4%	2%	100%

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

9. Melléklet: A 2016-2021. évi Agrárkörnyezet-gazdálkodás támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY											
	Igénylők üzemkategóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2017 = 100%)				
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<	
2016	Kifizetés nem történt										
2017	7943	2638	357	9	10947	24 388 819 173	100%	100%	100%		
2018	8546	2621	387	8	11562	24 823 411 710	108%	99%	108%	-	
2019	8472	2308	264	9	11053	20 712 950 671	107%	87%	74%	-	
2020	8056	2883	341	13	11293	26 139 388 587	101%	109%	96%	-	
2021	7507	3373	376	15	11271	29 933 414 346	95%	128%	105%	-	
NEM MAGÁNSZEMÉLY											
	Igénylők üzemkategóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2017 = 100%)				
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<	
2016	Kifizetés nem történt										
2017	356	480	209	34	1079	8 658 878 634	100%	100%	100%	100%	
2018	465	474	235	73	1247	11 905 011 817	131%	99%	112%	215%	
2019	478	463	191	48	1180	9 018 717 704	134%	96%	91%	141%	
2020	411	521	250	73	1255	12 231 887 617	115%	109%	120%	215%	
2021	438	554	247	55	1294	11 869 650 548	123%	115%	118%	162%	

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

10. Melléklet: Agrárkörnyezet-gazdálkodás támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzenmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	8105	2765	345	11	11226
		% within magan_nem_magan	72%	25%	3%	0%	100%
		% within uzenmeret	95%	85%	60%	16%	90%
		% of Total	65%	22%	3%	0%	90%
		Adjusted Residual	26,1	-12,4	-24,6	-20,7	
	Nem magánszemély	Count	430	498	226	57	1211
		% within magan_nem_magan	36%	41%	19%	5%	100%
		% within uzenmeret	5%	15%	40%	84%	10%
		% of Total	4%	4%	2%	1%	10%
		Adjusted Residual	-26,1	12,4	24,6	20,7	
Total	Count	8535	3263	571	68	12437	
	% within magan_nem_magan	69%	26%	5%	1%	100%	
	% within uzenmeret	100%	100%	100%	100%	100%	
	% of Total	69%	26%	5%	1%	100%	

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

11. Melléklet: A 2016-2021. évi Ökológiai gazdálkodás támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY											
	Igénylők üzemkategóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2017 = 100%)				
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<	
2016	Kifizetés nem volt										
2017	1655	283	17	0	1955	3 338 378 747	100%	100%	100%		
2018	2212	282	16	0	2510	3 399 127 936	134%	100%	94%	-	
2019	2643	301	5	2	2951	3 568 966 755	160%	106%	29%	-	
2020	3063	569	30	0	3662	6 343 713 446	185%	201%	176%	-	
2021	3510	487	27	2	4026	6 272 372 332	212%	172%	159%	-	
NEM MAGÁNSZEMÉLY											
	Igénylők üzemkategóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2017 = 100%)				
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<	
2016	Kifizetés nem volt										
2017	214	151	34	5	404	2 320 191 372	100%	100%	100%	100%	
2018	280	149	44	6	479	2 618 302 393	131%	99%	129%	120%	
2019	301	146	24	4	475	1 941 454 229	141%	97%	71%	80%	
2020	367	224	53	7	651	3 492 795 833	171%	148%	156%	140%	
2021	389	208	54	12	663	3 987 759 221	182%	138%	159%	240%	

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

12. Melléklet: Ökológiai gazdálkodás támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzemmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	2617	384	19	1	3021
		% within magan_nem_magan	87%	13%	1%	0%	100%
		% within uzemmeret	89%	69%	31%	13%	85%
		% of Total	74%	11%	1%	0%	85%
		Adjusted Residual	16,00	-11,80	-11,90	-5,70	
	Nem magánszemély	Count	310,00	176,00	42,00	7,00	535,00
		% within magan_nem_magan	58%	33%	8%	1%	100%
		% within uzemmeret	11%	31%	69%	88%	15%
		% of Total	9%	5%	1%	0%	15%
		Adjusted Residual	-16,00	11,80	11,90	5,70	
Total		Count	2 927,00	560,00	61,00	8,00	3 556,00
		% within magan_nem_magan	82%	16%	2%	0%	100%
		% within uzemmeret	100%	100%	100%	100%	100%
		% of Total	82%	16%	2%	0%	100%

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

13. Melléklet: A 2016-2021. évi Szálas fehérjenövény támogatás igénylők járasonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2016 = 100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	8599	798	16	0	9413	2 126 016 453	100%	100%	100%	-
2017	10899	920	14	0	11833	2 283 861 411	127%	115%	88%	-
2018	12345	1166	16	0	13527	2 440 372 336	144%	146%	100%	-
2019	12818	1239	21	0	14078	2 582 691 467	149%	155%	131%	-
2020	13072	1369	28	0	14469	2 685 509 214	152%	172%	175%	-
2021	12907	1215	23	0	14145	2 937 674 538	150%	152%	144%	-
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	517	449	157	29	1152	1 821 466 989	100%	100%	100%	100%
2017	674	520	139	20	1353	1 599 216 437	130%	116%	89%	69%
2018	810	591	152	18	1571	1 557 100 344	157%	132%	97%	62%
2019	902	624	157	13	1696	1 543 442 761	174%	139%	100%	45%
2020	956	675	156	11	1798	1 560 280 587	185%	150%	99%	38%
2021	1004	666	124	8	1802	1 669 860 138	194%	148%	79%	28%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

14. Melléklet: Szálas fehérjenövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzemmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	11773	1118	20	0	12911
		% within magan_nem_magan	91%	9%	0%	0%	100%
		% within uzemmeret	94%	66%	12%	0%	89%
		% of Total	81%	8%	0%	0%	89%
		Adjusted Residual	43,6	-33,5	-32,5	-11,9	
	Nem magánszemély	Count	811	588	148	17	1564
		% within magan_nem_magan	52%	38%	10%	1%	100%
		% within uzemmeret	6%	35%	88%	100%	11%
		% of Total	6%	4%	1%	0%	11%
		Adjusted Residual	-43,6	33,5	32,5	11,9	
Total		Count	12584	1706	168	17	14475
		% within magan_nem_magan	87%	12%	1%	0%	100%
		% within uzemmeret	100%	100%	100%	100%	100%
		% of Total	87%	12%	1%	0%	100%

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

15. Melléklet: A 2016-2021. évi Szemes fehérjenövény támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 = 100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	2809	368	12	0	3189	1 690 066 113	100%	100%	100%	-
2017	2398	379	13	0	2790	1 672 013 538	85%	103%	108%	-
2018	3507	396	8	0	3911	1 946 892 519	125%	108%	67%	-
2019	2450	475	13	0	2938	1 983 964 025	87%	129%	108%	-
2020	2259	432	10	0	2701	1 995 590 865	80%	117%	83%	-
2021	2075	487	22	0	2584	2 171 543 789	74%	132%	183%	-
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	291	353	101	17	762	2 321 675 998	100%	100%	100%	100%
2017	220	317	103	15	655	2 203 180 156	76%	90%	102%	88%
2018	344	387	86	7	824	2 062 897 621	118%	110%	85%	41%
2019	281	317	92	10	700	2 166 334 021	97%	90%	91%	59%
2020	253	313	92	11	669	2 269 712 355	87%	89%	91%	65%
2021	225	299	93	9	626	2 191 845 547	77%	85%	92%	53%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

16. Melléklet: Szemes fehérjenövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan nem magan * uzemmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	2583	423	13	0	3019
		% within magan nem magan	86%	14%	0%	0%	100%
		% within uzemmeret	91%	56%	12%	0%	81%
		% of Total	69%	11%	0%	0%	81%
		Adjusted Residual	26,8	-19,5	-18,6	-7,2	
	Nem magánszemély	Count	269	331	95	12	707
		% within magan nem magan	38%	47%	13%	2%	100%
		% within uzemmeret	9%	44%	88%	100%	19%
		% of Total	7%	9%	3%	0%	19%
		Adjusted Residual	-26,8	19,5	18,6	7,2	
Total		Count	2852	754	108	12	3726
		% within magan nem magan	77%	20%	3%	0%	100%
		% within uzemmeret	100%	100%	100%	100%	100%
		% of Total	77%	20%	3%	0%	100%

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

17. Melléklet: A 2018-2021. évi Ipari olajnövény támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemkategóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2018 = 100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2018	560	57	2	0	619	373 085 852	100%	100%	100%	-
2019	494	29	2	0	525	278 540 478	88%	51%	100%	-
2020	359	12	0	0	371	71 652 547	64%	21%	0%	-
2021	428	35	2	0	465	249 199 104	76%	61%	100%	-
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemkategóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2018	69	40	9	0	118	272 095 280	100%	100%	100%	0%
2019	82	27	1	2	112	267 968 187	119%	68%	11%	0%
2020	54	7	0	0	61	34 443 725	78%	18%	0%	0%
2021	48	41	5	1	95	241 360 152	70%	103%	56%	0%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

18. Melléklet: Szemes fehérjenövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzeemmeret Crosstabulation							
			uzeemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	460	33	2	0	495
		% within magan_nem_magan	93%	7%	0%	0%	100%
		% within uzeemmeret	88%	53%	33%	0%	84%
		% of Total	78%	6%	0%	0%	84%
		Adjusted Residual	7,9	-6,8	-3,3	-2,3	
	Nem magánszemély	Count	63	29	4	1	97
		% within magan_nem_magan	65%	30%	4%	1%	100%
		% within uzeemmeret	12%	47%	67%	100%	16%
		% of Total	11%	5%	1%	0%	16%
		Adjusted Residual	-7,9	6,8	3,3	2,3	
Total		Count	523	62	6	1	592
		% within magan_nem_magan	88%	11%	1%	0%	100%
		% within uzeemmeret	100%	100%	100%	100%	100%
		% of Total	88%	11%	1%	0%	100%

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

19. Melléklet: A 2017-2021. évi Ipari zöldségnövény támogatás igénylők járasonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2017 = 100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2017	2189	176	10	0	2375	1 154 415 138	100%	100%	100%	
2018	2889	224	13	0	3126	1 507 783 704	132%	127%	130%	-
2019	3341	407	32	2	3782	2 628 642 168	153%	231%	320%	-
2020	2787	69	7	1	2864	461 112 088	127%	39%	70%	-
2021	2619	262	13	1	2895	1 742 027 770	120%	149%	130%	-
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2017	190	191	74	13	468	1 779 056 497	100%	100%	100%	100%
2018	236	202	78	15	531	1 921 293 823	124%	106%	105%	115%
2019	261	214	102	26	603	2 866 418 377	137%	112%	138%	200%
2020	368	93	32	12	505	1 138 432 176	194%	49%	43%	92%
2021	214	222	81	11	528	2 196 439 774	113%	116%	109%	85%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

20. Melléklet: Ipari zöldségnövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzemmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	2765	228	15	1	3009
		% within magan_nem_magan	92%	8%	1%	0%	100%
		% within uzemmeret	92%	55%	17%	6%	85%
		% of Total	78%	6%	0%	0%	85%
		Adjusted Residual	26,1	-18,1	-18,2	-8,9	
	Nem magánszemély	Count	254	184	73	15	526
		% within magan_nem_magan	48%	35%	14%	3%	100%
		% within uzemmeret	8%	45%	83%	94%	15%
		% of Total	7%	5%	2%	0%	15%
		Adjusted Residual	-26,1	18,1	18,2	8,9	
Total		Count	3019	412	88	16	3535
		% within magan_nem_magan	85%	12%	3%	1%	100%
		% within uzemmeret	100%	100%	100%	100%	100%
		% of Total	85%	12%	3%	1%	100%

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

21. Melléklet: A 2016-2021. évi Zöldségnövény támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemkategóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 = 100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	3601	264	11	0	3876	1 400 988 814	100%	100%	100%	-
2017	5721	191	4	0	5916	1 455 770 427	159%	72%	36%	-
2018	4079	77	2	0	4158	1 058 333 173	113%	29%	18%	-
2019	3567	64	2	0	3633	1 023 497 583	99%	24%	18%	-
2020	4094	50	3	0	4147	1 126 061 724	114%	19%	27%	-
2021	3758	72	6	0	3836	1 151 955 505	104%	27%	55%	-
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemkategóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2016	237	148	35	3	423	781 215 046	100%	100%	100%	100%
2017	472	179	24	1	676	891 065 733	199%	121%	69%	33%
2018	284	68	6	1	359	391 080 451	120%	46%	17%	33%
2019	241	51	7	0	299	373 211 110	102%	34%	20%	0%
2020	264	57	7	0	328	425 692 900	111%	39%	20%	0%
2021	239	67	10	1	317	481 467 498	101%	45%	29%	33%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

22. Melléklet: Zöldségnövény támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzemmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	4137	120	5	0	4262
		% within magan_nem_magan	97%	3%	0%	0%	100%
		% within uzemmeret	93%	56%	25%	0%	91%
		% of Total	89%	3%	0%	0%	91%
		Adjusted Residual	21,6	-19,1	-10,6	-3,3	
	Nem magánszemély	Count	290	95	15	1	401
		% within magan_nem_magan	72%	24%	4%	0%	100%
		% within uzemmeret	7%	44%	75%	100%	9%
		% of Total	6%	2%	0%	0%	9%
		Adjusted Residual	-21,6	19,1	10,6	3,3	
Total		Count	4427	215	20	1	4663
		% within magan_nem_magan	95%	5%	0%	0%	100%
		% within uzemmeret	100%	100%	100%	100%	100%
		% of Total	95%	5%	0%	0%	100%

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

23. Melléklet: A 2018-2021. évi Intenzív gyümölcsstermesztés támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2018=100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2018	2150	136	9	0	2295	2 037 687 738	100%	100%	100%	-
2019	2358	95	3	0	2456	1 394 524 701	110%	70%	33%	-
2020	2437	72	3	0	2512	1 349 300 764	113%	53%	33%	-
2021	2432	168	4	0	2604	2 151 603 896	113%	124%	44%	-
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2018	169	94	15	0	278	997 558 370	100%	100%	100%	0%
2019	198	78	7	0	283	668 971 896	117%	83%	47%	0%
2020	208	73	5	0	286	684 436 728	123%	78%	33%	0%
2021	184	95	13	0	292	1 010 264 010	109%	101%	87%	0%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

24. Melléklet: Intenzív gyümölcsstermesztés támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzemmeret Crosstabulation						
			uzemmeret			Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	2344	118	5	2467
		% within magan_nem_magan	95%	5%	0%	100%
		% within uzemmeret	93%	58%	33%	90%
		% of Total	85%	4%	0%	90%
		Adjusted Residual	16,8	-15,3	-7,2	
	Nem magánszemély	Count	190	85	10	285
		% within magan_nem_magan	67%	30%	4%	100%
		% within uzemmeret	8%	42%	67%	10%
		% of Total	7%	3%	0%	10%
		Adjusted Residual	-16,8	15,3	7,2	
Total		Count	2534	203	15	2752
		% within magan_nem_magan	92%	7%	1%	100%
		% within uzemmeret	100%	100%	100%	100%
		% of Total	92%	7%	1%	100%

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

25. Melléklet: A 2018-2021. évi Extenzív gyümölcsstermesztés támogatás igénylők járásonkénti átlagos száma (fő)

MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2018 = 100%)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2018	7245	432	10	0	7687	3 577 504 949	100%	100%	100%	-
2019	7493	196	3	0	7692	2 351 616 294	103%	45%	30%	-
2020	7299	157	1	0	7457	2 447 387 750	101%	36%	10%	-
2021	7086	291	4	0	7381	3 447 771 594	98%	67%	40%	-
NEM MAGÁNSZEMÉLY										
	Igénylők üzemmegóriákként (ha)				Σ igénylő	Σ támogatás (Ft)	Bázis viszonzyszám (2016 a bázisév)			
	0-20	21-100	101-300	300<			0-20	21-100	101-300	300<
2018	340	134	27	3	504	1 028 858 255	100%	100%	100%	100%
2019	405	100	12	1	518	704 216 574	119%	75%	44%	33%
2020	404	99	15	0	518	700 549 931	119%	74%	56%	0%
2021	388	108	17	1	514	951 161 394	114%	81%	63%	33%

Forrás: MÁK adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

26. Melléklet: Extenzív gyümölcsstermesztés támogatás igénylési adatainak üzemméret és igénylők típusa szerinti összefüggés-táblázata

magan_nem_magan * uzemmeret Crosstabulation							
			uzemmeret				Total
			0-20 ha	21-100 ha	101-300 ha	300 ha felett	
magan_nem_magan	Magánszemély	Count	7281	269	5	0	7555
		% within magan_nem_magan	96%	4%	0%	0%	100%
		% within uzemmeret	95%	71%	22%	0%	94%
		% of Total	90%	3%	0%	0%	94%
		Adjusted Residual	21,7	-18,5	-14,2	-3,8	
	Nem magánszemély	Count	384	110	18	1	513
		% within magan_nem_magan	75%	21%	4%	0%	100%
		% within uzemmeret	5%	29%	78%	100%	6%
		% of Total	5%	1%	0%	0%	6%
		Adjusted Residual	-21,7	18,5	14,2	3,8	
Total	Count	7665	379	23	1	8068	
	% within magan_nem_magan	95%	5%	0%	0%	100%	
	% within uzemmeret	100%	100%	100%	100%	100%	
	% of Total	95%	5%	0%	0%	100%	

Forrás: MÁK adatai és SPSS számítás alapján saját szerkesztés (2024)

27. Melléklet: A többváltozós szekunder kutatáshoz használt aggregált alapadatok

2021 65 év feletti népesség, 100 fő 0-14 éves korú népesség (fő)	2021 Általános iskolák átlagos tanulólétszáma (fő)	2021 Legfeljebb 8 általános iskolát végzett nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	2021 Állandó népességből a 0-14 évesek aránya (százalék)
Földalapú támogatás járásonkénti teljes összege (Ft)	2021 Hátrányos helyzetű általános iskolai tanulók aránya a nappali oktatásban (százalék)	2021 Háztartási gázfogyasztó, 100 lakosra (fő)	2021 Állandó népességből a 65-x évesek aránya (százalék)
Igényelt jogcímek átlaga (db)	2021 Hátrányos helyzetű óvodás gyermekek aránya (százalék)	2021 Háztartási villamosenergia fogyasztó, 100 lakosra (fő)	2022 Saját vármegyeszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)
Összes támogatható terület (ha)	2021 Óvodába beírt gyermek, egy működő férőhelyre (fő)	2021 Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya (százalék)	2021 Népsűrűség (fő/km ²)
Aranykorona (ak)	2021 Helyi önkormányzat iparüzési adó bevétele, egy lakosra (1000 Ft)	2021 Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (százalék)	2021 Belföldi vándorlási egyenleg, ezer lakosra (ezerlék)
2021 Mezőgazdasági regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	2021 Helyi önkormányzatok idegenforgalmi adó bevétele, egy lakosra (1000 Ft)	2021 Lakosságtól szelektíven elszállított települési hulladék aránya (százalék)	2021 Természetes szaporodás, fogyás (ezerlék)
Helyben lakó magánszemélyek és helyi nem magánszemélyek száma összesen 100 hektárra	2021 Rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek havi átlagos létszáma, 100 0-18 évesre (fő)	2021 Egyéni telefon fővonal, 1000 lakosra (db)	2021 3-5 évesek, egy óvodai férőhelyre (fő)
2020 Kifizetett VP 2014-2022 támogatás; 1000 lakosra (Ft)	2021 Bölcsődébe beírt gyermek (2017-től érvényes módszertan), egy működő férőhelyre (fő)	2021 Internet-előfizetés xDSL hálózaton, 1000 lakosra (db)	2021 Regisztrált egyéni vállalkozók, 1000 lakosra (fő)
2020 Közfoglalkoztatásban részt vevő (havi adatok éves átlaga) 1000 lakosra (fő)	2021 Idősek nappali ellátásában részesülők, 100 férőhelyre (fő)	2021 Magyarországon első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsi, 1000 lakosra (db)	2021 Regisztrált vállalkozás, 1000 lakosra (db)
2020 Működő mezőgazdasági vállalkozás, 1000 lakosra (db)	2021 Szociális étkeztetésben részesülő, 1000 lakosra (fő)	2021 Alkotó művelődési közösségek tagjai, 1000 lakosra (fő)	2021 SZJA adófizető; Egyéni vállalkozó, 1000 lakosra (fő)
2020 Működő vállalkozás, 1000 lakosra (db)	2021 Regisztrált vállalkozások a szolgáltatásokban (db)	2021 Az év folyamán épített lakás, 1000 lakásra (db)	2021 SZJA adófizetők évi 5 millió Ft feletti jövedelmi sávban, egy SZJA adófizetőre évi 1 millió Ft alatti jövedelmi sávban 1000 lakosra (fő)
2021 SZJA adófizető; Mezőgazdasági kistermelő, 1000 lakosra (fő)	2021 Nyilvántartott pályakezdő álláskereső, 100 15-29 évesre (fő)	2021 Lakónépesség, 100 lakásra (fő)	2021 Nyilvántartott álláskereső, 100 15-64 évesre (fő)
2021 Regisztrált bűncselekmény, 1000 lakosra (db)	2021 Pályakezdő nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	2021 180 napnál hosszabb ideje nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	2022 Saját járásszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)
2021 Egy házi- és házi gyermekorvosra jutó lakos (fő)	2021 Egy lakosra jutó SZJA adóalapot képező belföldi jövedelem (Ft)	2021 25 év alatti nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	2022 Legközelebbi gyorsforgalmi út csomópont elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)
2021 Magas presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak aránya (százalék)	2021 SZJA adófizető, 100 lakosra (fő)	2021 Ipar-, építőiparban regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	2022 Budapest elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)
2021 Civil szervezet, 1000 lakosra (db)			

Forrás: TEIR adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

28. Melléklet: A rotált faktormátrix, és a faktorok tartalma (faktorsúlyok)

Változók	Faktorok						
	1	2	3	4	5	6	7
2021 Nyilvántartott pályakezdő álláskereső, 100 15-29 évesre (fő)	0,857						
2021 Nyilvántartott álláskereső, 100 15-64 évesre (fő)	0,855	-0,337					
2021 Rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek havi átlagos létszáma, 100 0-18 évesre (fő)	0,806	-0,453					
2021 25 év alatti nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,787						
2021 Pályakezdő nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,768						
2020 Közfoglalkoztatásban részt vevő (havi adatok éves átlaga) 1000 lakosra (fő)	0,751	-0,363	0,311				
2021 Hátrányos helyzetű óvodás gyermekek aránya (százalék)	0,722	-0,478					
2021 Belföldi vándorlási egyenleg, ezer lakosra (ezrelék)	-0,654					0,355	
2021 Hátrányos helyzetű általános iskolai tanulók aránya a nappali oktatásban (százalék)	0,652	-0,533					
2021 Legfeljebb 8 általános iskolát végzett nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,623	-0,55					
2021 SZJA adófizető, 100 lakosra (fő)	-0,616						
2021 180 napnál hosszabb ideje nyilvántartott álláskereső aránya (százalék)	0,565						
2021 SZJA adófizetők évi 5 millió Ft feletti jövedelmi sávjában, egy SZJA adófizetőre évi 1 millió Ft alatti jövedelmi sávjában 1000 lakosra (fő)	-0,557				-0,499		
2021 SZJA adófizető; Egyéni vállalkozó, 1000 lakosra (fő)	-0,517		-0,376			0,316	
2022 Budapest elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,504	-0,363		0,3			
2021 Szociális étkeztetésben részesülő, 1000 lakosra (fő)	0,469	-0,333					
2022 Legközelebbi gyorsforgalmi út csomópont elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,406						
2021 Regisztrált bűncselekmény, 1000 lakosra (db)	0,404						
Jogcímek átlaga	0,358			0,328			0,351
2021 Regisztrált vállalkozások a szolgáltatásokban (db)		0,824					
2021 Magas presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak aránya (százalék)		0,822				0,32	
2021 Mezőgazdasági regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	0,308	-0,781		0,372			
2021 Általános iskolák átlagos tanulólétszáma (fő)		0,722					
2021 Népsűrűség (fő/km2)		0,719	0,303				
2020 Működő vállalkozás, 1000 lakosra (db)	-0,474	0,69				0,346	
2020 Működő mezőgazdasági vállalkozás, 1000 lakosra (db)		-0,679		0,475			
2021 Egy lakosra jutó SZJA adóalapot képező belföldi jövedelem (Ft)	-0,619	0,649					
2021 Egyéni telefon fővonal, 1000 lakosra (db)		0,638	-0,307				
2021 Községcsatlakoztatási bekapcsolt lakások aránya (százalék)	-0,326	0,61					
2021 SZJA adófizető; Mezőgazdasági kistermelő, 1000 lakosra (fő)		-0,608			0,594		
2021 Helyi önkormányzat iparüzési adó bevétele, egy lakosra (1000 Ft)		0,603					
2021 Magyarországon első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsi, 1000 lakosra (db)	-0,415	0,584					
2021 Regisztrált egyéni vállalkozók, 1000 lakosra (fő)	-0,563	0,578				0,359	
2020 Kifizetett VP 2014-2022 támogatás; 1000 lakosra (Ft)		-0,46		0,396			0,392
2022 Saját vármegyeszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)		-0,46					
2021 65 év feletti népesség, 100 fő 0-14 éves korú népesség (fő)			-0,924				
2021 Állandó népességből a 0-14 évesek aránya (százalék)			0,899				
2021 Állandó népességből a 65-x évesek aránya (százalék)			-0,897				
2021 Lakónépesség, 100 lakásra (fő)			0,837				
2021 Természetes szaporodás, fogyás (ezrelék)		0,31	0,819				
2021 Háztartási villamosenergia fogyasztó, 100 lakosra (fő)			-0,623			0,564	
2021 Egy házi- és házi gyermekorvosra jutó lakos (fő)			0,614				
2021 Civil szervezet, 1000 lakosra (db)			-0,597				0,551
2021 3-5 évesek, egy óvodai férőhelyre (fő)			0,512				-0,399
Helybenlakó magánszemélyek és nem magánszemélyek száma 100 hektárra				0,839			
2021 Regisztrált vállalkozás, 1000 lakosra (db)				0,768			
2021 Ipar-, építőiparban regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	-0,391	0,321		-0,566	-0,364		
2021 Idősek nappali ellátásában részesülők, 100 férőhelyre (fő)				0,373		-0,353	
2021 Közütemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (százalék)	-0,322			-0,359			
Földalapú támogatás összesített összege					0,905		
Összes támogatható terület					0,878		
Aranykorona érték					0,614		
2022 Saját járásszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)					0,398		
2021 Helyi önkormányzatok idegenforgalmi adó bevétele, egy lakosra (1000 Ft)			-0,326			0,653	
2021 Az év folyamán épített lakás, 1000 lakásra (db)	-0,367	0,459				0,53	
2021 Lakosságtól szelektíven elszállított települési hulladék aránya (százalék)						0,493	
2021 Háztartási gázfogyasztó, 100 lakosra (fő)					0,427	0,476	-0,447
2021 Internet-előfizetés xDSL hálózaton, 1000 lakosra (db)		-0,3				0,359	
2021 Alkotó művelődési közösségek tagjai, 1000 lakosra (fő)							0,515
2021 Óvodába beírt gyermek, egy működő férőhelyre (fő)			0,449				-0,489
2021 Bölcsődébe beírt gyermek (2017-től érvényes módszertan), egy működő férőhelyre (fő)							-0,328

Forrás: TEIR adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

29. Melléklet: A területi változók és a támogatásigénnyel kapcsolatos adatok közti összefüggés Person féle korrelációs táblázata

Pearson korreláció	Földalapú támogatás összesített összege	Jogcímek átlaga	Összes támogatható terület	Aranykorona érték	Helybenlakó magánszemélyek és nem magánszemélyek száma 100 hektárra
Földalapú támogatás összesített összege	1	0,096	0,94	0,407	-0,098
Jogcímek átlaga	0,096	1	0,042	-0,342	0,206
Összes támogatható terület	0,94	0,042	1	0,405	-0,137
Aranykorona érték	0,407	-0,342	0,405	1	-0,346
Helybenlakó magánszemélyek és nem magánszemélyek száma 100 hektárra	-0,098	0,206	-0,137	-0,346	1
2020 Kifizetett VP 2014-2022 támogatás; 1000 lakosra (Ft)	0,21	0,57	0,186	-0,204	0,192
2021 Egy lakosra jutó SZJA adóalapot képező belföldi jövedelem (Ft)	-0,078	-0,334	-0,149	0,206	-0,14
2021 SZJA adófizetők évi 5 millió Ft feletti jövedelmi sávban, egy SZJA adófizetőre évi 1 millió Ft alatti jövedelmi sávban 1000 lakosra (fő)	-0,547	-0,165	-0,57	-0,064	-0,162
2021 SZJA adófizető; Mezőgazdasági kistermelő, 1000 lakosra (fő)	0,511	0,074	0,537	0,365	0,028
2021 Regisztrált bűncselekmény, 1000 lakosra (db)	0,068	0,304	0,046	-0,11	0,166
2021 Ipar-, építőiparban regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	-0,312	-0,278	-0,32	-0,028	-0,384
2021 Mezőgazdasági regisztrált vállalkozások aránya (százalék)	0,207	0,302	0,27	-0,095	0,296
2020 Működő mezőgazdasági vállalkozás, 1000 lakosra (db)	0,142	0,353	0,171	-0,215	0,244
2021 Regisztrált vállalkozás, 1000 lakosra (db)	0,247	0,125	0,182	0,08	0,475
2021 Háztartási gázfogyasztó, 100 lakásra (fő)	0,205	-0,152	0,141	0,326	0,085
2021 Háztartási gázfogyasztó, 100 lakosra (fő)	0,361	-0,174	0,323	0,389	0,003
2021 Közüemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (százalék)	0,159	-0,214	0,103	0,407	-0,397
2021 Lakónépesség, 100 lakásra (fő)	-0,333	0,072	-0,379	-0,155	0,193
2021 25 év alatti nyilvántartott állás keresők aránya (százalék)	0,094	0,326	0,113	-0,162	0,043
2021 Nyilvántartott állás kereső, 100 15-64 évesre (fő)	-0,114	0,322	-0,048	-0,312	0,04
2021 Nyilvántartott pályakezdő állás kereső, 100 15-29 évesre (fő)	-0,058	0,357	-0,017	-0,231	0,064
2021 Pályakezdő nyilvántartott állás keresők aránya (százalék)	0,146	0,333	0,137	-0,1	0,128
2021 Természetes szaporodás, fogyás (ezrelék)	-0,088	0,164	-0,17	-0,165	0,295
2021 Hátrányos helyzetű óvodás gyermekek aránya (százalék)	-0,043	0,304	0,035	-0,296	0,069
2021 Rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesítettek havi átlagos létszáma, 100 0-18 évesre (fő)	-0,061	0,332	0,003	-0,313	0,126
2022 Saját járásszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,385	0,079	0,446	0,086	-0,089
2022 Budapest elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)	0,127	0,316	0,135	-0,097	0,164
2020 Közfoglalkoztatásban részt vevő (havi adatok éves átlaga) 1000 lakosra (fő)	-0,055	0,47	-0,017	-0,329	0,188

Forrás: TEIR adatai alapján saját számítás és szerkesztés (2024)

30. Melléklet: A mélyinterjúk vázlata

Bemutatkozás: Lipcsei József vagyok a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, harmadik évfolyamos doktorandusz hallgatója. Tiszadorogmai lakosként és helyi családi gazdaság vezetőjeként napi szinten tapasztalok olyan vidékfejlesztési problémákat, amelyek az elmaradott térségekre fokozottan jellemzőek (kis és közepes méretű gazdaságok megszűnése, birtokkoncentráció, egyeduralkodó gazdaságok kialakulása, elvándorlás, társadalmi átrendeződés, stb.). A kontroll nélküli problémák fokozódása miatt határoztam el, hogy kísérletet teszek az általam vélt anomáliák kivizsgálására és meghatározására. Korábbi munkahelyeim (Tiszacash ZRt./Hasznosítási munkatárs; Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, Fővárosi és Pest Megyei Kirendeltség/helyszíni ellenőr; Nemzeti Agrárgazdasági Kamara/Szaktanácsadó ev.) gyakorlati tapasztalatait használom fel a kutatásomban. Az említett folyamatokat szeretném számszerűen meghatározni és kimutatni, továbbá használatba helyezni a passzív gazdálkodás és támogatásmaximalizálás fogalmait. Az eredmények a doktori disszertációm részét fogják képezni, illetve kimutatásokban és publikációkban fognak szerepelni.

Kutatásom célja adatszerzés és információ gyűjtés interjú formájában a helyi birtokviszonyokról, járási szintű mezőgazdasági folyamatokról és ezek hatásairól. Vizsgálatom alapadatait a Magyar Államkincstár Közzétételi listái és egyéni közérdekű adatigényléseim szolgáltatják. Mélyinterjúval célom a téma országos és helyi adatainak összevetése a földalapú támogatások és azok forrásfelhasználásának vonatkozásában. A kutatásom főbb tématerületei a birtokkoncentráció, a nem magánszemélyek (helyi és nem helyi) forrásfelhasználása, a kedvező/kedvezőtlen adottságú területek támogatási viszonyai, a passzív gazdálkodás és a támogatások halmozása (támogatásmaximalizálás). Olyan statisztikailag értékelhető adatokat kívánok kimutatni, amelyek a hipotéziseimet igazolják/cáfolják.

Kérem mondja meg nevét és beosztását: Mutatkozzon be röviden

.....
.....
.....
.....

Kérem mutassa be települését (gazdaság, társadalom, története, stb.)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

1. TÉMAKÖR: BIRTOKKONCENTRÁCIÓ

Tapasztalatai szerint a saját településén és a járásban hogyan változott a kis üzemméretű és nagy üzemméretű gazdaságok száma?

.....
.....

Hogyan értékeli a változásokat?

.....
.....

Az uniós és hazai támogatáspolitikát hogyan ítéli meg saját településén és a járásban?

.....
.....

Milyen észrevétele/javaslata/ötlete van a témakörben?

.....
.....

2. TÉMAKÖR: NEM MAGÁNSZEMÉLYEK FORRÁSFELHASZNÁLÁSA

Hogyan értékeli a helyi és nem helyi támogatást igénylők forrásfelhasználásának folyamatát?

.....
.....

Ön szerint mi az oka?

.....
.....

Tapasztalatai szerint a nem magánszemély igénylők milyen hatással vannak a helyi gazdaságra?

.....
.....

Milyen észrevétele/javaslata/ötlete van a témakörben?

.....
.....

3. TÉMAKÖR: ADOTTSÁGFÜGGETLEN FORRÁSELOSZTÁS

Ön szerint arányban vannak-e a földalapú támogatások és a földminőség?

.....
.....

Mit gondol a magyar és az uniós gazdálkodók támogatásával kapcsolatban?

.....
.....

Milyen különbségeket lát a régi és új tagállamok támogatásai között?

.....
.....

Milyen észrevétele/javaslata/ötlete van a témakörben?

.....
.....

4. TÉMAKÖR: PASSZÍV GAZDÁLKODÁS ÉS TÁMOGATÁSMAXIMALIZÁLÁS

Ön szerint a földalapú támogatások hogyan hatnak a település és a járás gazdaságára és milyen társadalmi hatással bírnak?

.....
.....

Tapasztalatai szerint a településén és a járásban a támogatást igénylők a termelést vagy a támogatásokat preferálják jobban?

.....
.....

Véleménye szerint van-e realitása a nem termelő gazdálkodásnak?

.....
.....

Milyen észrevétele/javaslata/ötlete van a témakörben?

.....
.....

ÖSSZEFOGLALÓ TÉMAKÖR:

Véleménye szerint van-e összefüggés/kapcsolat az előző témakörök között? (birtokkoncentráció/ nem magánszemély és magánszemély igénylők/ adottságfüggetlen forráselosztás/ passzív gazdálkodás és támogatásmaximalizálás):

31. Melléklet: Szövegekőzi ábrák jegyzéke

1. ábra: A KAP részesedése az EU költségvetéséből, 1980-2027 (%)	9
2. ábra: Az egyes üzemméret-kategóriák számának változása az EU-ban, 2005-2020 (2005=100%)(%).....	15
3. ábra: Üzemméret változás bázis viszonyismái, 2014-2020 (2014=100%)(%)	22
4. ábra: Mezőgazdasági gazdaságtípusok 2020-ban Magyarországon (db).....	23
5. ábra: A mezőgazdaság átlagos részesedése az EU27, Magyarország és a Világ össz GDP-jéből, 1995-2022 (%).....	34
6. ábra: A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a teljes foglalkoztatáson belül az EU27-ben, Magyarországon és a Világon, 1991-2019 (%).....	34
7. ábra: Mezőcsáti járás elhelyezkedése.....	42
8. ábra: Megelőző primer kutatás válaszadóinak megoszlása iskolai végzettség, gazdaságuk földminősége, gazdálkodási forma, és birtokméretük alapján (fő).....	46
9. ábra: Földalapú támogatások legfontosabb céljainak megoszlása a válaszadók véleménye alapján (%)	46
10. ábra: TERA igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata (ha/fő).....	51
11. ábra: TERA igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata (ha/db).....	52
12. ábra: 100 hektár támogatható területre jutó, földalapú támogatást igénylő, helyben lakó magánszemélyek járásonkénti száma (fő/100ha).....	53
13. ábra: Nem helyi támogatást igénylők földhasználata (támogatható terület %-a)	54
14. ábra: Zöldítés támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő)	57
15. ábra: Zöldítés támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db)	57
16. ábra: Zöldítés támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021	58
17. ábra: Agrár-környezetgazdálkodás támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	61
18. ábra: Agrár-környezetgazdálkodás támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	62
19. ábra: AKG támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021	64
20. ábra: Ökológiai gazdálkodás támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	67
21. ábra: Ökológiai gazdálkodás támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	68
22. ábra: ÖKO támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021	70
23. ábra: Szálas fehérjenövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	73
24. ábra: Szálas fehérjenövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	73
25. ábra: Szálas fehérjenövény jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2020	76
26. ábra: Szemes fehérjenövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	77
27. ábra: Szemes fehérjenövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	78
28. ábra: Szemes fehérjenövény támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021	81
29. ábra: Ipari olajnövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	83
30. ábra: Ipari olajnövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	83
31. ábra: Ipari olajnövény támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021	85
32. ábra: Ipari zöldségnövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	87
33. ábra: Ipari zöldségnövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	88
34. ábra: Ipari zöldségnövény támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021.....	90
35. ábra: Zöldségnövény támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	92

36. ábra: Zöldségnövény támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	93
37. ábra: Zöldségnövény támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021	95
38. ábra: Intenzív gyümölcsstermesztés támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	97
39. ábra: Intenzív gyümölcsstermesztés támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	98
40. ábra: Intenzív gyümölcsstermesztés támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021	100
41. ábra: Extenzív gyümölcsstermesztés támogatást igénylő magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/fő).....	102
42. ábra: Extenzív gyümölcsstermesztés támogatást igénylő nem magánszemélyek járási szintű átlagos területhasználata Magyarországon, 2016-2021 (ha/db).....	102
43. ábra: Extenzív gyümölcsstermesztés támogatás jogcím összesített igénylési adatai, 2016-2021	104
44. ábra: Egyes kiemelt támogatások és egyes takarmány gabonafélék termeléséből származó átlagos jövedelem összehasonlítása (Ft/ha)	106
45. ábra: 100 hektár alatti és feletti birtokkategóriák földalapú támogatás igénylési adatai az összes igényléshez képest, igénylők száma és támogatási összeg szerint.....	110
46. ábra: Klasztertagok járásonkénti elhelyezkedése	112
47. ábra: Az igényelt támogatások száma és az aranykorona rendszer összefüggései	113
48. ábra: A magánszemély igénylők száma az aranykorona rendszer tekintetében	114
49. ábra: A nem magánszemély igénylők száma és az aranykorona rendszer összefüggései	114

32. Melléklet: Szövegek táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Gazdaságok száma üzemméret kategóriánként Magyarországon, 2014-2020 (db)	21
2. táblázat: EU földalapú támogatások + nemzeti támogatás (top-up) alakulása Magyarországon, a 2004 előtt csatlakozott EU tagországok átlagához viszonyítva (2004-2013) (%)	24
3. táblázat: A hipotézisvizsgálatok tervezett szekunder módszertani eszközei	41
4. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges támogatási területmaximum és támogatási összegmaximum összefüggés-táblázata (%)	47
5. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges gazdaságméret és támogatási összegmaximum összefüggés-táblázata (%)	48
6. táblázat: A válaszadók véleménye szerinti lehetséges gazdaságméret és területmaximum összefüggés-táblázata (%)	48
7. táblázat: NAK 2021. évi tagi adatok (fő)	50
8. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (AKG)	63
9. táblázat: Ökológiai gazdálkodás támogatási összegei	67
10. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (ÖKO)	69
11. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Széles fehérjenövény)	74
12. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Szemes fehérjenövény)	79
13. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (ipari olajnövény)	84
14. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Ipari zöldségnövény)	89
15. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Zöldségnövény)	94
16. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Intenzív gyümölcs)	99
17. táblázat: Területi egyenlőtlenségi mutatók (Extenzív gyümölcs)	103
18. táblázat: Földalapú támogatások kapcsolása birtokkategóriánként és igénylők típusaként (db, fő)	107
19. táblázat: Földalapú támogatások AKG jogcímmel történő együtt igénylése, birtokkategóriánként és igénylők típusa szerint Magyarországon (2016-2021)	107
20. táblázat: Földalapú támogatások ÖKO jogcímmel történő együtt igénylése, birtokkategóriánként és igénylők típusa szerint Magyarországon (2016-2021)	108
21. táblázat: 100 hektár alatti és feletti birtokkategóriák igénylési adatai földalapú támogatásonként, 2016-2021 átlagában	109
22. táblázat: Földalapú támogatások és az igénylők aranykoronarendszer szerinti klaszteranalízise	111
23. táblázat: A vizsgálat során kapott faktorok információ tartalma	115
24. táblázat: A KMO mutató és a Bartlett teszt eredménye	115
25. táblázat: Társadalmi-gazdasági kihívások faktor változói és faktorsúlyai	116
26. táblázat: <i>Gazdasági aktivitás</i> faktor változói és faktorsúlyai	117
27. táblázat: <i>Fiatalodó társadalom</i> faktor változói és faktorsúlyai	118
28. táblázat: A Vidékfejlesztési orientáció faktor változói és faktorsúlyai	118
29. táblázat: Az Aktívan támogatott bejelentett agrárpotenciál faktor változói és faktorsúlyai	119
30. táblázat: Az Idegenforgalom és fejlettség faktor változói és faktorsúlyai	119
31. táblázat: Idősödő aktív közösségek faktor változói és azok faktorsúlya	120
32. táblázat: Faktorok és mezőgazdasági változók korrelációs táblázata	121
33. táblázat: Az értekezés hipotéziseinek igazolása/cáfólása	127